

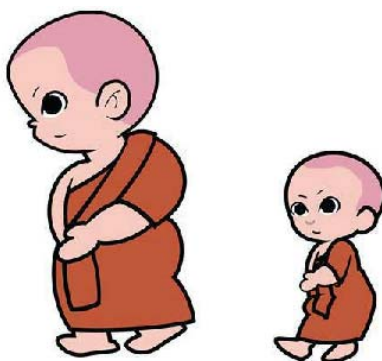
ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม

(ธรรมบรรยาย แก่พระนวกะ รุ่นพรรษา ๒๕๖๓)

ภาค ๑ วางฐานชีวิตแห่งการศึกษา

(ตอน ๑-๒ ใน ๒๐ ตอน)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม

ภาค ๑ วางฐานชีวิตแห่งการศึกษา (ตอน ๑-๖ ใน ๖๐ ตอน)

© พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 978-616-7585-14-7

๑. ฉบับ ๔ ตอน (“๖๐ ตอน: ตอน ๑-๔ บวชแล้ว จะเริ่มเรียน” = ๗๐ หน้า)

พิมพ์ครั้งที่ ๑ - ๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๗ อายุมงคล ๑๐๐ ปี พ.ญ. จรุงญา ผลนิवास

๒. ฉบับ ๖ ตอน (“ภาค ๑ วางฐานชีวิตแห่งการศึกษา, ตอน ๑-๖ ใน ๖๐ ตอน” = ๑๔๐ หน้า)

พิมพ์ครั้งที่ ๑ - ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๗ อายุมงคล ๑๐๐ ปี คุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐ

พิมพ์ครั้งที่ ๒ - ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๗

- คณะโยมศรัทธา

๑๕,๐๐๐ เล่ม

ข้อมูล: โดยอรรถจริยา ของ ดร. วรภา อโณทยานนท์

(ถอดจากเสียงเป็นตัวอักษร-ทำเล่ม ที่ US, ถวายเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ที่สายใจธรรม ๔ ธ.ค. ๒๕๕๑)

ภาพปก: โดยความเอื้อเฟื้อของ ดร. วรภา อโณทยานนท์ - ส่งมอบ ๔ ภาพ เหลือ ๓ ใช้เป็นภาพประกอบ

(รักษาเค้ารูปปกเดิมของเล่มต้นฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ เพื่อเป็นที่ระลึกของเล่มต้นฉบับนั้น)

พิมพ์ที่

อนุโมทนา

ได้รับแจ้งว่า เมื่อจะมีการพิมพ์หนังสือเรื่อง *ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม* ในมงคลวารอายุเต็ม ๑๐๐ ปี ของโยมคุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐ ในวันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ญาติโยมผู้ศรัทธาในธรรมมากหลายท่านก็ประสงค์จะพิมพ์หนังสือดังกล่าวนั้นด้วย โดยเป็นเรื่องต่อเนื่องจากการพิมพ์หนังสือเรื่องนี้ตั้งแต่ ๔ เดือนก่อนนั้น ในวันอายุมงคล ๑๐๐ ปี ของคุณโยมหม่อมจรรยา ผลนิवास ในวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๗ แต่คราวนั้น หนังสือมีเพียง ๔ ตอน ส่วนในครั้งนี้ หนังสือเพิ่มหน้าขึ้นอีก ๒ ตอน รวมเป็น ๖ ตอน เป็นการก้าวไกลเข้าไปสู่ความเต็มเล่ม ที่จะมี ๖๐ ตอน

เมื่อมีเรื่องราวและความสนใจที่เป็นพื้นฐานมาก่อน พอทราบว่ามีความคืบหน้า หลายท่านจึงมีฉันทะแรงกล้าที่จะบำเพ็ญธรรมทานเผยแพร่หนังสือเล่มนี้ เพื่อเป็นการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างมีผลกว้างขวางยั่งยืน และสร้างเสริมประโยชน์สุขแก่ประชาชนอย่างเป็นแก่นสาร ดังที่ได้รับแจ้งว่าโยมผู้ศรัทธามากท่านจะพิมพ์หนังสือ *ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม* ฉบับ ๖ ตอนนี้ เพื่อแจกเป็นธรรมทานให้สมดังบุญเจตนา

แม้ที่วัดญาณเวศกวันเอง ในการพิมพ์ครั้งก่อน ก็ได้ทราบว่า มีผู้ศรัทธา มาถามหาหนังสือดังกล่าวนั้น เพื่อตนจะได้ศึกษาและนำไปแจกมอบให้แก่ผู้ที่ใคร่และผู้ที่จะควรศึกษา เมื่อทางวัดเห็นสมควร ก็อาจจะพิมพ์หนังสือเล่มนี้เผยแพร่แจกจ่ายตามควรแก่กาล

ดังได้กล่าวแล้ว หนังสือ *ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม* นี้ มีทั้งหมด ๖๐ ตอน อยู่ระหว่างการตรวจชำระ บัดนี้เสร็จออกมาแล้ว ๖ ตอน เริ่มตั้งแต่คำสอนที่แจงดอธิบายในพิธีของวันที่บวช กับคำบรรยายในวันแรกๆ ที่ได้เริ่มเรียน พอดีว่า ๖ ตอนแรกที่พร้อมจะพิมพ์ได้แล้วนี้ มีเนื้อหาต่อเนื่องกันและเต็มความในตัว พอจะจัดเป็นภาคหนึ่งได้ และควรแก้ไขว่า *ภาค ๑ วางฐานชีวิตแห่งการศึกษา* จึงตกลงตั้งชื่อนั้น แต่ขอให้รู้กันว่าเป็นหนังสือที่อยู่ระหว่างตรวจเตรียมต้นฉบับ ยังไม่เสร็จสิ้นเต็มเล่มโดยสมบูรณ์

ขออนุโมทนากุศลจริยาของท่านผู้ศรัทธา ที่ได้บำเพ็ญธรรมทานครั้งนี้ ด้วยกุศลที่บำเพ็ญนั้น ขอให้ทุกท่าน พร้อมทั้งครอบครัว และญาติมิตร เจริญด้วยจตุรพิธพรชัย ร่วมเย็นงอกงามในธรรม มีกำลังพร้อมที่จะบำเพ็ญกิจเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน ให้ลุผลแห่งความสุขเกษมสันต์ ตลอดกาลยาวนานสืบไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๗

หน้าว่าง

สารบัญ

ภาค ๑ วางฐานชีวิตแห่งการศึกษา ๑

ตอนที่ ๑ บวชอย่างไร พ่อแม่ปู่ย่าตายาย จะได้บุญมาก ๓

- ความมุ่งหมายของการบวช ๓
- ข้อที่ ๑ บวชเพื่อทำหน้าที่ของพุทธบริษัท ๔
- ข้อที่ ๒ บวชเพื่อทำหน้าที่ของคนไทย ๔
- ข้อที่ ๓ บวชเพื่อฉลองพระคุณของพ่อแม่ ๕
- ข้อที่ ๔ บวชเพื่อจะได้ฝึกศึกษา ได้พัฒนาตัวเอง ๙

- ความหมายของการบวช ๑๐

- ประเพณีบวชเรียนสืบมาแต่สุโขทัย ๑๐
- บรรพชาออกมาจากบ้าน เข้าวัดบวชในพระธรรมวินัย ๑๒
- เมื่อบรรพชาได้บวชเณรแล้ว จะบวชพระก็ต่อด้วยอุปสมบท ๑๓

- พระรัตนตรัย เป็นดวงแก้วที่สูงค่าอย่างไร ๑๔

- พระรัตนตรัย เป็นสรณะให้แก่เราอย่างไร ๑๗

- ๑. พระพุทธเจ้า ๑๘
- ๒. พระธรรม ๒๐
- ๓. พระสงฆ์ ๒๑

- ปรับใจเข้าในชีวิตแห่งวิเวก ๒๓

ตอนที่ ๒ ออกจากบ้าน พ้นเขตคาม สู่อาราม แดนรมณีย์ ๒๕

- บวชแล้ว ถือนิสัย เป็นนิตินัย เข้าสู่ชีวิตแห่งการศึกษา ๒๕

- ถ้าศึกษาถูกทาง แค่อันประถม ก็ไม่จมอยู่กับปัญหาการพัฒนาไม่ยั่งยืน ๒๘

    แดนที่ ๑ ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งของแและคน ๒๙

    ก) อยู่ร่วมสังคมให้สุขให้ดี ๒๙

    ข) ดูแลถิ่นที่อาศัยให้งาม ใช้อินทรีย์สื่อ นำความงอกเงย ๓๒

    ค) หากินให้เป็นสัมมา ๓๘

    ง) กินอยู่ให้ถึงมัชฌิมา ๔๑

แดนที่ ๒ ที่ ๓ พัฒนาสิกขาไปยังข้างใน เรื่องใหญ่ พุดแค่นำเรื่องไว้	๔๗
- แดนที่ ๒ จิตใจ เรืองของ “สมาธิ”	๕๗
- แดนที่ ๓ ความรู้เข้าใจ รู้ให้แจ้ง รู้จนถึงความจริง คือเรื่องของ “ปัญญา”	๕๘

ตอนที่ ๓ พอบวชเสร็จ เป็นพระใหม่

อะไรทำได้ ทำไม่ได้ ต้องรู้ทันที..... ๕๕

- ตอนแรก อนุศาสน์ หมวดที่ ๑: นิสัย ๔	๕๕
- ตอนสอง อนุศาสน์ หมวดที่ ๒: อภรณ์ยกิจ ๔	๕๗
- ตอนสาม หมวดแถม ปิดท้าย: ไตรสิกขา (สิกขา ๓)	๕๗

ตอนที่ ๔ พอเข้าวัดพบศาสนา ก็เห็นการบูชา

จึงต้องรู้ว่า จะบูชาอย่างไรดี ๕๙

- บูชาใคร? บูชาอะไร? บูชาทำไม? บูชาให้ได้อะไร?	๕๙
- บูชาอย่างไร?	๖๔
- ทำไมจึงบูชา ด้วยรูป เทียน ดอกไม้?	๖๖
- ตอบบางคำถาม	๖๙

ตอนที่ ๕ ชีวิตพระใหม่ ได้เริ่มต้นอย่างนี้

ก็พอที่จะชื่นใจ ว่าเราได้บวชเรียนดี.....๗๓

- พอเริ่มรู้จักกินใช้ ก็เรียกได้ว่าเป็นคนมีศีล	๗๕
- เลี้ยงง่าย แต่ไม่กลัวความยาก	๗๔
- ถือกตมึงเก็บน้ำหวานจากดอกไม้ จะห่างไกลมิจนาชีพ	๗๙
- อยู่ในโลกเลือกได้ จะเป็นผู้กระทำ หรือเป็นเพียงผู้ถูกกระทำ	๙๐
- วิถีของนักเสพ... กับ นักศึกษา-นักผลิต-นักสร้างสรรค์ แยกกันที่การใช้อินทรีย์ ๙๓	
- จัดหาจัดทำรมณีย์ ให้อินทรีย์ได้ชื่นชม	๙๕
ก) อินทรีย์สังวร การสำรวมอินทรีย์	๙๕
ข) อินทรีย์ภาวนา การพัฒนาอินทรีย์	๙๖
ค) รมณียภาพ ภาวะที่เป็นรมณีย์	๙๖
- มารยาทในวัฒนธรรมไทย มากับน้ำใจที่คำนึงถึงส่วนรวม	๙๙
- ได้คิดเป็นพื้นแล้ว ทีนี้จะเอาจริงกับจิตและปัญญา	๑๐๔

ตอนที่ ๖ ในสังคมก็อยู่กันดี ธรรมชาติก็เป็นรมณีย์

เมื่อพระสงฆ์มีธรรมให้แก่ประชาชน	๑๐๙
- คน คือบุคคลในสังคม และคือชีวิตในธรรมชาติ	๑๐๙
- พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ต้องอยู่ใกล้ประชาชน	๑๑๒
- ความเคารพสงฆ์ ถือกิจการและประโยชน์ส่วนรวมเป็นใหญ่	๑๑๕
- กรรมในกฎธรรมชาติ กับกรรมในกติกาสังคม	๑๑๖
- ไม่ต้องพึ่งพา ไม่ต้องอาศัย แต่อยู่เกื้อกูลกัน ไม่ทอดทิ้งไป	๑๒๐
- ให้ทาน ให้ธรรม นำปสาทะ	๑๒๓
- จิตสำนึกต่อสังคม	๑๓๐
- ตอบข้อสงสัย	๑๓๖

ภาค ๑

วางฐานชีวิตแห่งการศึกษา

ตอนที่

๑

บวชอย่างไร พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย จะได้บุญมาก

การที่ท่านทั้งหลายได้เข้ามาขอบรรพชาครั้งนี้ ก็ด้วยมีใจศรัทธาในพระพุทธศาสนา ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งมีความตั้งใจเป็นกุศล เรียกว่ามีฉันทะ ในการที่จะศึกษาปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น

นอกจากจะเป็นไปด้วยศรัทธาของท่านทั้งหลายเองแล้ว ก็พร้อมด้วยความสนับสนุนจากบิดามารดาและท่านผู้ใหญ่ ผู้มีความรักความเมตตา ท่านเหล่านั้นมีความปรารถนาดี ก็อยากให้ลูกหลานได้มาอุปสมบทในพระศาสนา ซึ่งมีความหมายทั้งในแง่ของวัฒนธรรมประเพณี มีความหมายในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่บุพการีกับบุตรของตน กับทั้งมีความหมายสำหรับแต่ละบุคคลที่เข้ามาขอบวช คือการที่จะได้ศึกษาเล่าเรียน เพราะฉะนั้น เราจึงเรียกว่าการ “บวชเรียน”

การบวชเรียนนี้ได้กลายเป็นประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวไทย แสดงถึงการที่พระพุทธศาสนาได้ฝังรากลึกกลงไป ประดิษฐานมั่นคงในประเทศไทยนี้

การบวชมีความหมายสำคัญ คู่กับการเรียน เราจึงเรียกว่า “บวชเรียน” คือ บวชเพื่อเรียน แล้วการบวชก็เป็นการเรียน

ความมุ่งหมายของการบวช

เพราะฉะนั้น เราก็เริ่มเรียนกันตั้งแต่บัดนี้เลย คือพอมาขอบรรพชาก็เริ่มเรียนทันที โดยที่ท่านทั้งหลายจะต้องเข้าใจความหมายและความมุ่งหมายของการบวช

ที่จริง จุดหมายของการบวชมีอยู่แล้วในคำขอบวช คือในคำขอบวชแบบ “อุกาสะ” อยู่ที่คำว่า “สัพพทุกข-นิสสรณนิพพาน-สัจฉิกรณัตถายะ” (เพื่อประจักษ์แจ้งนิพพานที่ปลอดพ้นจากปวงทุกข์) นี่เป็นจุดหมายสูงสุดรวบยอด ต้องพูดกันยาว บวชแล้วจะได้เรียนกันจริงจัง

ในที่นี้ จะพูดถึงความมุ่งหมายรองที่สืบเนื่องและพ่วงมา ซึ่งพอสรุปได้ ๔ อย่าง คือ

ข้อที่ ๑ บวชเพื่อทำหน้าที่ของพุทธบริษัท

ประการแรก การบวชนี้เป็นการทำหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน คือ เราถือกันว่า เราทุกคนที่อยู่ในพุทธบริษัท มีหน้าที่ที่จะช่วยกันรักษาสืบต่ออายุพระพุทธรูปศาสนา เพราะว่าพระพุทธรูปศาสนานั้นดำรงอยู่ เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน ทำให้สังคมของเรามีศีลธรรม มีความร่มเย็นเป็นสุข เราจึงเห็นคุณค่าเห็นความสำคัญของพระพุทธรูปศาสนา เราจึงนับถือพระพุทธรูปศาสนา อยากให้พระพุทธรูปศาสนาดำรงคงอยู่อย่างมั่นคงยืนนาน

ในการรักษาสืบต่ออายุพระพุทธรูปศาสนานั้น เราอาจจะทำนั่นทำนี่ สร้างโน่นสร้างนี่ อุปถัมภ์บำรุงต่างๆ อยู่ข้างนอก เช่นถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ เป็นต้น แต่นั่นก็ยังไม่เต็มตัว ไม่เต็มที ทีนี้ ถ้าเราเข้ามาบวช เราก็ได้มาศึกษาประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธรูปเจ้าด้วยตัวเอง ให้พระพุทธรูปศาสนาเข้ามาอยู่ในเนื้อในตัวของเราเลย ด้วยการเล่าเรียน ทรงจำ รู้เข้าใจ และประพฤติปฏิบัติ

เมื่อไรพระพุทธรูปศาสนาเข้ามาอยู่ในชีวิตของเรา โดยเราประพฤติปฏิบัติ ก็เท่ากับว่าเราเอาชีวิตของเรารักษาศาสนาไว้ トラบใดที่ชีวิตของเราอยู่ พระพุทธรูปศาสนาก็อยู่ด้วย เพราะว่าพระพุทธรูปศาสนานั้น กลายเป็นเนื้อเป็นตัวของเรา ด้วยการรู้เข้าใจและประพฤติปฏิบัติ แล้วยังสามารถนำไปแนะนำสั่งสอนบอกเล่าชี้แจงแก่ผู้อื่นด้วย

พร้อมกันนี้ การที่ท่านทั้งหลายเข้ามาบวช และได้เล่าเรียนปฏิบัตินั้น ก็ได้มาอยู่ในสงฆ์ หรือเข้ามาร่วมสังฆะ ซึ่งเป็นสถาบันที่รักษาพระศาสนาไว้ トラบใดที่ยังมีสงฆ์พระพุทธรูปศาสนาก็ยังคงอยู่ เพราะว่าสงฆ์นี้ แม้จะเป็นสมมุติสงฆ์ ก็นับเนื่องโยงเข้าไปถึงพระรัตนตรัย เป็นสื่อ เป็นองค์แทน ที่จะดูแล โอบอุ้ม อย่างน้อยห่อหุ้มพระพุทธรูปศาสนาไว้

เพราะฉะนั้น การที่ท่านทั้งหลายเข้ามาบวชอย่างนี้ จึงเป็นการทำหน้าที่ในนามของพุทธบริษัท ในการรักษาสืบต่ออายุพระพุทธรูปศาสนา เป็นบุญเป็นกุศลสำคัญประการที่หนึ่ง

ข้อที่ ๒ บวชเพื่อทำหน้าที่ของคนไทย

การบวชนี้ มีความหมายว่าเป็นการทำหน้าที่ของคนไทย หรือกุลบุตรชาวไทย ทำให้ไม่จึงว่าเป็นการทำหน้าที่ของคนไทย ก็เพราะเราถือว่าพระพุทธรูปศาสนานี้เป็นสมบัติของชาติไทย เป็นมรดกที่บรรพบุรุษไทยได้อุทิศสำหรับรักษาสืบต่อกันมา เราในฐานะที่เป็นคนไทย จึงมีหน้าที่รักษามรดกนั้นไว้

ตัวพระพุทธศาสนาเองก็เป็นสมบัติที่ล้ำค่าอยู่แล้ว เพราะว่ามีค่าสอนที่เป็นสัจธรรม เป็นอมตะ เป็นสิ่งที่มีค่าอยู่ในตัวเอง

นอกจากนั้น พระพุทธศาสนายังเป็นบ่อเกิด เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยของเรา ตั้งแต่ภาษาที่ใช้สื่อสาร มีภาษาพระ มีคำที่มาจากภาษาบาลี และสันสกฤต ซึ่งเรานำเข้ามาใช้ในภาษาไทยมากมาย แล้วก็ออกมาทางวัฒนธรรมด้านวัตถุ เช่นศิลปกรรมหลากหลาย ทำให้ชนชาติไทยเรานี้ เจริญด้วยวัฒนธรรม มีอารยธรรม เราจึงถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นสมบัติสำคัญของชาติ ที่เราจะต้องช่วยกันรักษาไว้ อีกทั้งเป็นขุมทรัพย์ทางปัญญาที่เราสามารถนำมาใช้พัฒนาอัจฉริยภาพของประเทศชาติต่อไปในระยะยาว

ดังนั้น การที่ท่านทั้งหลายมาบวชนี้ จึงเป็นการทำหน้าที่ข้อนี้ด้วย คือทำหน้าที่ของคนไทยในการรักษาพระพุทธศาสนาที่เป็นสมบัติอันล้ำค่าของชาติไว้

ข้อที่ ๓ บวชเพื่อฉลองพระคุณของพ่อแม่

การบวชมีความหมายแคบเข้ามา โดยมีความผูกพันกับบุญพาวรี ถือกันว่า การบวชเป็นการตอบแทนพระคุณของบิดามารดา

คุณพ่อคุณแม่ก็นับรักลูกมาก อยากให้ลูกเป็นคนดี มีความสุขความเจริญ ลูกก็ถือว่าพ่อแม่มีพระคุณมาก จึงมีหลักธรรมสอนให้กตัญญูกตเวที ให้ตอบแทนพระคุณของท่าน

ทำไมจึงถือว่าการบวชนี้เป็นการตอบแทนพระคุณ ก็อย่างทีกล่าวก่อนหน้านี้ว่า พ่อแม่นั้นฝากความสุขความทุกข์ไว้กับลูกเป็นอย่างมาก ถ้าลูกมีความสุขความเจริญ ประพฤติดี พ่อแม่ก็มีความสุขด้วย ถ้าลูกประพฤติไม่ดี เป็นที่หนักใจ พ่อแม่ก็นั่นแหละจะเป็นคนที่ทุกข์ที่สุด

ในเมื่อพ่อแม่ฝากสุขและทุกข์ไว้กับลูกอย่างนี้ ลูกที่ดีก็ต้องพยายามทำให้พ่อแม่มีความสุข มีความสบายใจ ไม่หนักใจกับเรา ได้มองเห็นเราด้วยความปลื้มใจ และมีความหวัง

การที่พ่อแม่จะมีความสุขมีความหวังอย่างนี้ได้ ก็ด้วยเห็นลูกอย่างทีกล่าวก่อนหน้านี้ว่า ลูกเป็นคนดี ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนทำหน้าที่การงาน มีความขยันหมั่นเพียร มีคุณธรรม เจริญก้าวหน้า มีชีวิตที่ดีงาม มีความสุข ถ้าพ่อแม่เห็นลูกดีงามมีความสุขความเจริญอย่างนี้ พ่อแม่ก็มีความสุข ลูกไม่ต้องทำอะไร ก็ตอบแทนพระคุณพ่อแม่อยู่แล้วในตัว

ที่นี้ ก็เลยจะขอขยายความว่า การตอบแทนพระคุณพ่อแม่ อาจสรุปได้ ๓ อย่าง

๑. เลี้ยงท่านทางกาย เช่นเลี้ยงด้วยอาหาร ด้วยปัจจัย ๔ ยามท่านชราแก่เฒ่าลง เราอาจจะดูแลท่านในเรื่องวัตถุ สิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่างๆ แต่ระหว่างที่ท่านยังแข็งแรง ท่านเป็นฝ่ายเลี้ยงเรา ท่านเลี้ยงเราก่อน ซึ่งกลายเป็นว่า กว่าจะได้ตอบแทนท่าน เราต้องรออีกนาน แถมไม่แน่เสียด้วย จึงมีวิธีตอบแทนพระคุณท่านในข้อต่อไป ซึ่งทำได้ทันที ไม่ต้องรอ
๒. เลี้ยงทางใจ เลี้ยงใจนี้เป็นการเลี้ยงที่สำคัญ เลี้ยงใจก็คือช่วยให้ใจของท่านสบาย มีความสุข ให้ท่านเห็นลูกแล้วได้ปลื้มใจ อย่างน้อยก็ไม่หนักใจ อย่างที่พูดเมื่อกี้ที่ว่า ถ้าเราประพฤติดีดี ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ตั้งใจทำการงาน มีความสุขความเจริญ นั่นก็เป็นการเลี้ยงใจพ่อแม่ ทำให้พ่อแม่มีความสุข ชื่นใจ ปลื้มใจ ตลอดเวลา
๓. ลูกตอบแทนพระคุณอย่างสูงสุดแก่พ่อแม่ ด้วยการให้สิ่งที่ประเสริฐแก่ชีวิตของท่าน พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ถึงลูกจะเอาพ่อแม่มาขึ้นบำบาศระคบบระหมม เลี้ยงดูแลตลอดชีวิตอย่างดีที่สุด ก็ยังไม่ได้ชื่อว่าตอบแทนพระคุณของท่าน แต่ลูกคนใด ถ้าพ่อแม่เป็นคนไม่มีศรัทธา ทำให้ท่านมีศรัทธาได้ พ่อแม่ไม่มีศีล ทำให้ท่านหันมาประพฤติปฏิบัติชอบ มีศีลได้ พ่อแม่ไม่มีจาคะ ไม่มีคนเสียสละ ไม่ช่วยเหลือใคร ไม่บำเพ็ญประโยชน์ ลูกก็ทำให้พ่อแม่มีจาคะเป็นคนเสียสละบำเพ็ญประโยชน์ได้ พ่อแม่ไม่มีปัญญา ลูกก็ช่วยหาทางแก้หนุนให้ท่านมีปัญญาขึ้นได้ เช่นมีปัญหาธุระอะไร เข้าใจหลักพระศาสนา รู้เท่าทันธรรมดาของโลกละชีวิต โดยโน้มนำท่านอย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยวิธีที่เหมาะสม อย่างนี้ถือว่าการตอบแทนพระคุณอย่างสูง

ที่เป็นอย่างนั้น ก็เพราะว่า อะไรเล่าจะมีค่าเท่ากับธรรม เกิดมาทั้งที ถ้าชีวิตนี้ได้ธรรมอย่างที่ว่า ได้ศรัทธา ได้ศีล ได้สุตะ ได้จาคะ ได้ปัญญา ก็กลายเป็นชีวิตที่ดั่งามประเสริฐ เมื่อช่วยให้ท่านได้ธรรม จึงเท่ากับว่าได้ให้สิ่งประเสริฐ ซึ่งมีคุณค่าสูงสุด แก่พ่อแม่

การที่ลูกบวชนี้ นอกจากเลี้ยงใจพ่อแม่แล้ว ก็โน้มนำให้พ่อแม่เข้ามาใกล้ชีวิตพระศาสนา เราถือกันว่า การที่ลูกบวชนั้น ทำให้พ่อแม่ได้เป็นศาสนทายาท หรือได้เป็นญาติของพระศาสนา อันนี้มีเรื่องสืบต่อมา ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช

นี่หมายถึงพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งเป็นมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ ที่ได้ทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในประเทศต่างๆ รวมทั้งดินแดนสุวรรณภูมิของเราด้วย พระเจ้าอโศกได้อุปถัมภ์บำรุงพระศาสนามากมาย สร้างวัดถึง ๘๔,๐๐๐ วัด ทั่วดินแดนชมพูทวีป ที่กว้างใหญ่ คือในอินเดีย ซึ่งสมัยนั้นใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ ใหญ่กว่าอินเดียสมัยนี้

พระเจ้าอโศกนั้น เมื่อได้อุปถัมภ์บำรุงพระศาสนามามากมาย วันหนึ่งก็เลยได้ถามพระมหาเถระ ชื่อโมคคัลลีบุตรติสสเถระว่า ที่โยมได้อุปถัมภ์บำรุงพระศาสนามามากมาย นี้ โยมก็อยากจะได้เป็นญาติของพระศาสนา ได้เป็นศาสนทายาท แล้วที่โยมทำมามากมายด้วยศรัทธาอย่างแรงกล้า สละทุนทรัพย์มหาศาลนี้ โยมได้เป็นญาติของพระศาสนาหรือยัง ได้เป็นศาสนทายาทหรือยัง พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระตอบว่า “ยัง”

ลองคิดดู พระเจ้าอโศกมหาราชเมื่อได้ทรงสดับคำของพระเถระ คงจะพระทัยท้อลงไปทีเดียว แต่พระเจ้าอโศกก็ไม่ได้ทรงท้อถอย พระองค์ตรัสถามต่อไปว่า อ้าว! แล้วทำอย่างไรโยมถึงจะได้ชื่อว่าเป็นศาสนทายาท

พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ซึ่งเป็นประธานพระสงฆ์สมัยนั้น ก็ได้ตอบแก่พระเจ้าอโศกมหาราชว่า ถ้าหากท่านผู้ใดได้มีบุตรธิดาเข้าไปบวชในพระศาสนา ท่านผู้นั้นแหละได้ชื่อว่าเป็นศาสนทายาท

พระเจ้าอโศกมหาราชก็ทรงพิจารณาแล้วทรงปรึกษาพระโอรสพระธิดาว่า มีใครพร้อมใจจะบวชบ้างไหม ก็พอดีมีพระโอรสและพระธิดาที่อยากจะบวชอยู่แล้ว รขอขอพระบรมราชานุญาตอยู่ คือเจ้าชายมหินทะ กับเจ้าหญิงสังฆมิตตา ทั้งสองท่านก็เลยได้โอกาส ก็อาสาสมัครขอบวชในพระศาสนา

จึงเป็นอันว่า ได้มีพระราชโอรสและพระราชธิดาของพระเจ้าอโศกมหาราชเข้ามาบรรพชาอุปสมบท คือ เจ้าชายมหินทะ มาเป็นพระมหินทะเถระ เป็นพระภิกษุ ส่วนพระราชธิดาชื่อสังฆมิตตา ก็ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุณี ชื่อว่าพระสังฆมิตตาเถรี แล้วทั้งสองท่านนี้ก็ได้อุปสมบทพระพุทธานุศาสนานี้ในลังกา หรือในศรีลังกาปัจจุบัน

พระมหินทะเถระได้นำคณะพระสงฆ์มาประดิษฐานพระพุทธศาสนา เผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ลังกาทวีป แล้วพระสังฆมิตตาเถรีก็เข้ามาตั้งภิกษุณีสงฆ์ พร้อมทั้งนำเอากิ่งต้นพระศรีมหาโพธิ์จากพุทธคยาสถานที่ตรัสรู้ มาประดิษฐานให้แก่ชาวลังกาทวีป ต้นโพธิ์ต้นนี้ เดี่ยวนี้ก็ยังมีอายุ ๒,๓๐๐ กว่าปี แก่มาก ต้องใช้ไม้ที่ประดับอย่างดีแล้ว มาค้ำค้ำยันไว้ อยู่ที่เมืองอนูราธปุระ พระนครหลวงเก่าในอดีตกาลของศรีลังกา

ในหนังสือตำราใหญ่ๆ มีฝรั่งเขียนบันทึกไว้ว่า ต้นโพธิ์ที่เมืองอนูราธปุระ ซึ่งมาจาก พุทธศยา สถานที่ตรัสรู้ต้นนี้ เป็นต้นไม้ประวัติศาสตร์ที่มีอายุน่าจะยาวนานที่สุดของโลก

ไม่ต้องหาให้ยาก ดู *Encyclopædia Britannica* ในหัวข้อเรื่องเมืองอนูราธปุระ/*Anuradhapura* ว่า (ขอคัดจากฉบับล่าสุด และไม่ต้องแปล เพราะอ่านเข้าใจกันได้สบายๆ):

The city also contains an ancient pipal tree that is believed to have originally been a branch of the Bo tree at Bodh Gaya (Bihar, India), under which Gautama Buddha attained Enlightenment. The Bo tree branch was planted at Anuradhapura about 245 BC, and it may be the oldest tree in existence for which there is any historical record.

[Anuradhapura. (2014). *Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Ultimate Reference Suite*. Chicago: Encyclopædia Britannica.]

อันนี้เป็นตำนาน เป็นเรื่องเก่า แต่ไม่ใช่แค่เป็นตำนาน เป็นประวัติศาสตร์แล้ว เราก็เลยมีประเพณีกันมาว่า ให้ลูกได้บวชแล้ว จะได้เป็นศาสนทายาท

การได้เป็นศาสนทายาทนี้ เรามองกันเพลินๆ ไปในแง่ของคติที่สืบทอดมา แต่ความหมายที่สำคัญก็คือ เมื่อลูกบวช พ่อแม่ก็ได้ใกล้ชิดพระศาสนา

ก่อนนี้เคยมีภารกิจมากมายวุ่นวาย ไม่มีเวลาไปวัด อย่างว่าแต่ไปวัดเลย บางทีไม่มีเวลาจะคิดถึงวัดเลย แต่พอลูกบวช เพราะความที่รักลูก ตอนนั้นแหละใจตามลูกไปแล้ว ใจไปอยู่ที่วัดแล้ว เมื่อใจไปอยู่กับลูก ก็ไปอยู่กับพระด้วย เพราะตอนนี้ลูกกับพระเป็นคนเดียวกัน คิดถึงลูก ก็คือคิดถึงพระ

พอคิดถึงพระ ใจก็ตามพระไปอยู่ที่วัด วันนี้ เวลานี้ พระท่านกำลังทำอะไรหรือจะทำอะไรหนอ ท่านกำลังจะไปบิณฑบาต เดี่ยวเราก็จะได้ตักบาตร หรือว่าพระท่านไปทำวัตรสวดมนต์ พระท่านทำกิจวัตรอันไหนอันนี้ โยมก็นึกถึงอยู่เรื่อย ใจก็เลยมาอยู่ที่วัด

พอใจมาอยู่กับวัด ใจนั้นก็น้อมมาหาธรรมะ เข้ามาในบุญในกุศลโดยแทบไม่รู้ตัว เดี่ยวตัวเองก็ได้ตักบาตรบ้าง ได้มาวัดถวายภัตตาหารบ้าง ได้ใกล้ชิดพระสงฆ์ ได้มารับบรรยากาศของวัด ได้ฟังธรรม เลยบางทีเพราะบวชลูกนี้แหละ ก็เลยได้เกิดความสนใจใฝ่ธรรม ได้รับสมบัติของพระพุทธานุศาสน์ ลูกก็เลยกลายเป็นสื่อที่ช่วยโน้มน้าพ่อแม่เข้ามาหาธรรม ได้ธรรมะ นี้ละก็คือทำให้คุณพ่อคุณแม่ได้เป็นศาสนทายาท

แต่ก่อนนี้มีประเพณีว่า เวลาลูกบวช จะต้องจัดให้ลูกไปเทศน์ให้โยมพ่อโยมแม่ และญาติพี่น้องฟังสักครั้งหนึ่ง ลูกก็ได้เตรียมตัว ค้นคว้าเต็มที่ เอาธรรมะไปแสดง โยมพ่อโยมแม่ก็ได้ชวนเพื่อนบ้านญาติมิตรมาฟังธรรมกัน นี่ก็เป็นวิธีการที่จะทำให้โยมและญาติพี่น้องปู่ย่าตายายได้เข้ามาใกล้ชิดพระศาสนา

ฉะนั้น ในโอกาสที่บวชนี้ ก็ได้ทำหน้าที่ต่อโยมพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ปู่ย่าตายายเป็นต้นด้วย ถ้ามีความตั้งใจดี ก็พยายามโน้มนำให้ท่านเข้ามาใกล้ชิดพระศาสนา ให้มีจิตใจโน้มมาทางธรรม ให้ได้เรียนรู้เข้าใจพระศาสนาเพิ่มขึ้น ก็จะเป็นประโยชน์ เป็นการตอบแทนพระคุณที่สำคัญ ให้ท่านได้สิ่งที่มีค่าสูงสุด ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ อันนั้นก็เรียกว่าทำให้โยมได้เป็นญาติของพระศาสนา คือได้ใกล้ชิด เข้ามาอยู่วงในของพระศาสนาเลย

แล้วข้อสำคัญก็คือว่า แต่ละเวลาที่บวชอยู่นี้ ถ้าตั้งใจประพฤติปฏิบัติดี โยมพ่อแม่ โยมปู่ย่าตายายได้เห็น ได้นึกขึ้นมา ก็มีความปลื้มปีติตลอดเวลา เห็นลูก เห็นหลานห่มจีวรมาบิณฑบาต ได้ตักบาตรแล้ว ก็ปลื้มใจ มีความสุข มาวัดก็มีความสุข

ก็ขอให้ตั้งใจว่า ที่เรามาบวชนี้ บวชเพื่อโยมด้วย ถ้าได้ตั้งใจอย่างนี้แล้ว เราก็ต้องคิดว่า เราต้องทำให้ดีที่สุด เพื่อให้โยมได้บุญมากที่สุด ให้โยมได้ความสุข ให้โยมได้ความปลื้มใจมากที่สุด ตลอดจนคุณปู่คุณย่าคุณตาคุณยาย ญาติพี่น้องทุกคนเลย ถ้าได้ตั้งใจให้แก่ท่านอย่างนี้แล้ว การบวชก็จะเกิดผลดีแก่ตนเองด้วย เป็นบุญเป็นกุศลทั้งสองฝ่าย นี้เป็นวัตถุประสงค์ และความหมายข้อที่สาม เอละ ทีนี้ก็ต่อไป

ข้อที่ ๔ บวชเพื่อจะได้ฝึกศึกษา ได้พัฒนาตัวเอง

คราวนี้แคบเข้ามาอีก ก็มาถึงตัวเอง ในข้อที่สี่นี้ การบวชก็คือ เป็นการได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน ได้ฝึกตนในพระธรรมวินัย

การที่ท่านทั้งหลายมาบวชนี้ มองในแง่หนึ่งก็เหมือนกับสละเวลาส่วนหนึ่งให้แก่พระศาสนา อย่างที่บอกเมื่อกี้ เราทำหน้าที่พุทธบริษัท โดยให้เวลาแก่พระศาสนา มารักษาศาสนา แต่ที่จริงนั้น มองอีกทีหนึ่ง ก็คือการมาให้โอกาสแก่ตัวเอง คือให้โอกาสแก่ตัวเองที่จะมาฝึกฝนตนในทางศีล ในทางสมาธิ ในทางจิตใจ และในทางปัญญา โดยเรียนรู้คำสอนของพระศาสนา ได้ศึกษาปฏิบัติต่างๆ รวมความว่าเป็นเวลาที่ดีที่สุดที่จะฝึกตน เป็นอันว่า ในที่สุดก็มารวมที่ตนเอง ในการได้มีโอกาสเรียนรู้ฝึกตนในพระธรรมวินัย

ทีนี้ ถ้าทำหน้าที่ในข้อที่สี่ คือทำหน้าที่ต่อตนเองนี้ได้แล้ว ก็จะได้ความหมายและวัตถุประสงค์สามข้อต้นไปเองด้วย เพราะว่าสามข้อต้นนั้น ในที่สุดก็มารวมอยู่ที่ข้อสี่นี้เอง คือ ว่าตามความจริงนั้น เราทำให้แก่ตัวเองคนเดียวนี้แหละ ในที่สุด ผลก็ได้แก่ทุกข้อพร้อมไปด้วยกันทั้งหมดเลย ตลอดจนถึงมุ่งไปถึงจุดหมายสูงสุดที่ว่าข้างต้นด้วย

พอตัวเองตั้งใจประพฤติปฏิบัติดี ได้ศึกษาเล่าเรียน เป็นพระดี มีความรู้ธรรมวินัย แล้ว ในเวลานั้นเอง *ข้อที่หนึ่ง* ก็ได้ทำหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน ในการรักษาพระศาสนาไปเองด้วยในตัว *ข้อที่สอง* ก็ได้ทำหน้าที่ของคนไทย ในการรักษามรดกของชาติไปเองด้วยในตัว *ข้อที่สาม* การทำหน้าที่ต่อโยมพ่อแม่ปู่ย่าตายายบุพการี ก็ได้ไปด้วยในตัว เพราะการที่เราเป็นพระดี ตั้งใจประพฤติปฏิบัติดี อย่างที่ว่าแล้ว ก็ทำให้โยมได้ปลื้มใจ มีปีติ มีความสุข โยมก็ได้ทำบุญได้พัฒนากุศลไปด้วย และตัวเองก็เจริญก้าวหน้าไปในทางสูงสุดหมายสูงสุดของพระพุทธานุศาสน์ เพราะฉะนั้น ในที่สุดก็มารวมที่ข้อสี่นี้แหละ ก็เลยมาลงที่ข้อบวชเรียนนี่เอง

เมื่อตัวเราจะบวชเรียน ก็ควรให้ได้ประโยชน์ครบถ้วนตามความหมายและความมุ่งหมายของการบวชทั้ง ๔ ข้อนั้น ตอนนี้จะบวช เราก็ต้องรู้เข้าใจความมุ่งหมายให้ชัด เมื่อเราเข้าใจความมุ่งหมายชัดดีแล้ว เราก็ตั้งใจได้มั่นแน่วถูกทาง พอตั้งใจถูกแนว การบวชก็จะได้ผลดี คือมีเป้าหมายมีวัตถุประสงค์แล้ว ก็ทำให้เกิดความตั้งใจจริง และการประพฤติปฏิบัติก็จะจริงจังตรงเป้าและเกิดผลสมบูรณ์ เป็นความสำเร็จ เพราะฉะนั้นจึงขอให้เข้าใจตระหนักในความมุ่งหมายของการบวชทั้ง ๔ ประการนี้

ความหมายของการบวช

ตอนนี้จะย้อนมาเรียนรู้เข้าใจเรื่องความหมายของตัวการบวชเอง ในที่นี้ ได้พูดเรื่องความมุ่งหมายของการบวชไปแล้ว ก่อนมาอธิบายความหมายของการบวช นี่เป็นการพูดไปตามลำดับความเกี่ยวข้องใกล้ตัว พร้อมทั้งความยากง่ายและความน่าสนใจ

ประเพณีบวชเรียนสืบมาแต่สุโขทัย

ว่าถึงการบวชเรียนของเรานี้ เป็นประเพณีที่สืบต่อกันมานาน อย่างที่กล่าวแล้วว่า คนไทยเรามีประเพณีนี้ เท่ากับเป็นเครื่องหมายแสดงถึงการที่พระพุทธานุศาสน์ได้เข้ามาแน่นแฟ้นอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทย เรามีประเพณีบวชเรียนที่คนไทยทุกหมู่เหล่า เข้ามาบวชเหมือนกันหมด ตั้งแต่องค์พระมหากษัตริย์ลงมาจนถึงลูกชาวบ้าน ประเพณีการบวชนี้จึงเป็นเครื่องประสานให้คนไทยทุกคนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

การบวชเรียนแบบที่เรามีอยู่นี้ เข้าใจว่าเป็นประเพณีที่สืบต่อมาจากองค์พระมหากษัตริย์ เพราะว่าตามประวัติศาสตร์เท่าที่เราทราบนั้น การที่มีโยมเข้าไปบวชพระชั่วคราวนี้ เกิดขึ้นในสมัยสุโขทัย ตามเรื่องที่มีมาว่า พระมหาธรรมราชาลิไท ทรงเลื่อมใสในพระพุทธานุศาสน์มาก ได้ทรงศึกษาธรรมแตกฉานแล้ว คราวหนึ่งทรงมีพระราชศรัทธามาก ก็เลยเสด็จออกผนวช ที่วัดอรุณญิก ในกรุงสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๔

ที่นี้ เรื่องที่พระเจ้าลิไทจะผนวชนี้ ก็มีเรื่องสืบมาอีกว่า พระองค์ได้ทรงระลึกถึงพระมหาธรรมราชาในกาลก่อน คือพระเจ้าอโศกมหาราชนั่นเอง มีเรื่องว่าพระเจ้าอโศกมหาราชก็เคยทรงผนวช แม้ว่าอันนี้เป็นเรื่องที่ยังตีความกันอยู่ แต่รวมแล้ว คนไทยเรามีประเพณีนี้โดยสืบเนื่องโยงไปสัมพันธ์กับเรื่องของพระเจ้าอโศกมหาราชด้วย

เรื่องก็คือว่า ในศิลาจารึกที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้โปรดให้เขียนไว้มากมายนั้น มีศิลาจารึกฉบับหนึ่ง (“ศิลาจารึกฉบับน้อย จารึกฉบับเหนือ” ในหนังสือ **จารึกอโศก: วิทยาศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย**, พ.ศ. ๒๕๕๒ หน้า ๑๒๕) บอกข้อความว่า

“...นับเป็นเวลานานกว่าสองปีครึ่งแล้ว ที่ข้าฯ ได้เป็นอุบาสก แต่กระนั้น ข้าฯ ก็ได้ทำความพากเพียรจริงจังเลย และนับเป็นเวลาได้อีก ๑ ปีเศษแล้ว ที่ข้าฯ ได้เข้าสู่สงฆ์ และได้ทำความพากเพียรอย่างจริงจัง...”

ในศิลาจารึกฉบับนี้ ข้อความที่ว่า “เข้าสู่สงฆ์” เป็นคำที่ทำให้ต้องตีความ เพราะไม่บ่งชัดลงไปว่าได้อุปสมบท แต่ที่นี้ ข้างต้นมีคำว่า “ข้าฯ ได้เป็นอุบาสกมาสองปีครึ่งแล้ว” ยังไม่ได้เพียรจริงจัง เมื่อมาเข้าสู่สงฆ์แล้ว จึงได้เอาจริงเอาจัง เอ... ถ้าเป็นอุบาสกอยู่แล้ว มาเข้าสู่สงฆ์ ก็ต้องบวชสิ ก็เลยตีความกันว่าทรงผนวช แต่บางท่านก็ยังไม่ยอมรับ

แต่เอาละ ก็เป็นอันว่ามีศิลาจารึกบอกความไว้อย่างนี้ เราก็ฟังกันได้ อย่างน้อยก็ได้เห็นว่าพระเจ้าอโศกนี้ทรงเลื่อมใสศรัทธามาก

ที่ว่าพระเจ้าอโศกมหาราชได้เข้าสู่สงฆ์นี้ก็เมื่อ ประมาณ พ.ศ. ๒๓๐ คือ พระเจ้าอโศกมหาราชได้ขึ้นครองราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. ๒๑๘ แล้วก็ยกทัพไปเที่ยวรุกรานตีเมืองโน้นเมืองนี้ จนถึงปีที่ ๘ ก็ไปตีแคว้นกลิงคะ ทำให้คนล้มตายเป็นแสน พระเจ้าอโศกมหาราชก็ทรงสลดพระทัย แล้วก็มาเลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงมาเป็นอุบาสก

นับจากปี ๒๑๘ ทำสงครามอีก ๘ ปี จึงมานับถือพุทธศาสนา ก็เข้าไป พ.ศ. ๒๒๖ แล้วเป็นอุบาสกสองปีครึ่ง ก็ปี ๒๒๘ ครึ่ง แล้วมาเข้าสู่สงฆ์อีกปีเศษ ก็ได้ประมาณ พ.ศ. ๒๓๐ ที่ว่าพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงเข้าสู่สงฆ์อย่างที่กล่าวมาแล้ว

อันนี้ก็อาจจะเป็นคติที่ทำให้เกิดประเพณีการบวช ซึ่งมาเริ่มต้นจากองค์พระมหากษัตริย์ในประเทศไทย คือพระมหาธรรมราชาลิไท

ที่นี้ ต่อมาในสมัยอยุธยา พระเจ้าบรมไตรโลกนาถ ซึ่งเป็นมหาราชพระองค์หนึ่ง ก็ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มาก ถึงกับสละราชสมบัติออกผนวชชั่วคราว ๘ เดือน ที่วัดจุฬามณี แล้วก็ทรงให้พระราชโอรสพระราชนัดดา มาบวชเณรอีก อันนี้ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่แท้จริงของประเพณีบวชเรียนในประเทศไทย

ต่อแต่นั้น ตั้งแต่องค์พระมหากษัตริย์มาจนถึงชาวบ้านทั่วไป ก็พากันถือประเพณี บวชเรียนสืบมา อย่างในหลวง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ก็ได้ทรง ผนวช เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙

พวกเราที่มาบวชนี้ ก็ถือว่าได้ทำหน้าที่ของคนไทยอย่างทีกล่าวมาแล้ว เป็นเรื่องที่มีความหมายสำคัญอยู่ในวัฒนธรรมประเพณี แต่ก็อย่างที่ว่าแล้ว ข้อสำคัญอยู่ที่ตัวท่านเอง ที่ว่าในที่สุดก็เป็นการทำหน้าที่ต่อตัวเอง ในการที่ได้ศึกษา คือบวชเรียนนี้แหละ

บรรพชาออกมาจากบ้าน เข้าวัดบวชในพระธรรมวินัย

ที่นี้ก็มาศึกษาความหมายของคำว่าบวชกันนิดหนึ่ง คำว่า “บวช” นี้มาจากคำบาลี คือ “**ปวช**” (อ่านว่า ปะ-วะ-ชะ) เมื่อมาเป็นคำไทย ก็แผลง ป เป็น บ จึงเป็น **บวช**

“บวช” นี้ก็คำเดียวกับ “**บรรพชา**” นั่นเอง นี่เป็นเรื่องของภาษาบาลีและสันสกฤต ในที่นี้จะไม่แยกแยะลงไปบรรยายละเอียด เอาสาระกันตรงที่ว่า “บวช” นี้มีความหมายว่า “เว้น” “ปลีกตัวออกไป” (เว้นรอบ, ไปได้ทั่ว) เว้น หรือปลีกตัวออกไปจากอะไร

๑. เว้นว่างจากสิ่งที่เป็นบาปอกุศล หรือสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี ที่จะชักจูงจิตใจไปในทางที่ไม่ดี ปลีกตัวออกมาจากสิ่งเสียหาย เช่นว่า ถ้าสังคมมีอบายมุขมาก มีสิ่งชั่วร้ายมาก การบวชก็เป็นการเว้น การละ การสละ การปลีกตัวออกมาจากสิ่งเหล่านั้น ห่างไกลออกไปจากความเสื่อมเสียเศร้าหมอง ในขั้นพื้นฐาน
๒. ปลีกตัว เว้น ละ ออกมา จากความสับสนวุ่นวาย อย่างในสังคมสมัยนี้ มีผู้คนจอแจ พลุกพล่าน ไม่มีความสงบ เราก็สละ ละ เว้นออกมาจากความวุ่นวายนั้น มาอยู่กับบรรยากาศที่วิเวกสงบสงัด ทั้งสงัดกายและสงัดใจ ในมโนจิตไปสู่ความวิเวกที่จะได้ปฏิบัติ บำเพ็ญเพียรทางจิตใจ เช่น ทำสมาธิ ให้ได้ผลยิ่งขึ้น
๓. เว้น ปลีกตัวออกมา จากเครื่องพะรุงพะรังห่วงกังวลทั้งหลาย เช่น บรรดาวัตถุสิ่งของในครอบครอง ที่มีที่เกื้อหนุนมา ผ่านเวลานาน ได้สะสมไว้มากมาย พอบวช ก็ละเว้นสละมันไปเสียที ทำตัวให้ว่างให้โล่งให้โปร่งให้เบา พร้อมทั้งจะดำเนินไปในวิถีของความเป็นอิสระเสรี

ที่นี่ เมื่อเว้นเมื่อปลีกตัวออกมาให้โปร่งโล่งอย่างนี้ ก็ต้องทำใจให้โปร่งโล่งตามด้วย อย่าไปห่วงกังวล

ในการบวชนี้ ข้อสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ต้องทำตัวเองให้เป็นอิสระ มีจิตใจที่รู้สึกปลอดโปร่งโล่งเบา เป็นอิสระจากบรรดาบาปอกุศล

แต่ความเป็นอิสระนี้ มิใช่เพื่อจะได้ไปทำอะไรตามชอบใจ ความเป็นอิสระ ความเป็นปลดปล่อยโล่งเบา นี้ ก็เพื่อเปิดโอกาสแก่ชีวิตของเรา แต่ก่อนนี้ มัววุ่นวายกับเรื่องสารพัดแต่ละวันๆ ไม่มีโอกาสที่จะให้เวลาแก่ชีวิต ตอนนี้นำโอกาสแก่ชีวิตที่จะฝึกฝนตนในพระธรรมวินัย ตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้เวลาแก่ชีวิตที่จะได้ศึกษา ได้มาฝึกฝนตนเอง ได้มาพัฒนาชีวิตให้เจริญในกุศล จนเกิดมีปัญญาที่ทำให้เป็นอิสระอย่างแท้จริง

ที่ว่ามานี้เป็นความหมายของบรรพชา การบรรพชาทำให้เราเป็นอิสระ ทำให้เราได้โอกาส เรามีโอกาสแล้ว เราก็มาศึกษา ทั้งเล่าเรียนและปฏิบัติ ในคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่เป็นหลักแห่งพระธรรมวินัย เพื่อจะได้ถึงซึ่งความเป็นอิสระที่แท้จริง ก็จะสมกับที่เรียกว่าเป็นการบวชเรียน การที่บรรพชามาวชเรียนก็คืออย่างนี้

เมื่อบรรพชาได้บวชเณรแล้ว จะบวชพระก็ต่อด้วยอุปสมบท

ในสมัยแรกของพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนาใหม่ๆ การบวชมีอย่างเดียว มีขั้นตอนเดียว คือพอบวชเข้ามา ก็เป็นพระภิกษุไปเลย บุคคลที่ออกมาจากบ้าน ซึ่งท่านรับให้บวชเข้ามาในสงฆ์ ล้วนเป็นผู้พร้อมดีแล้วที่จะเป็นบรรพชิต ผู้มีชีวิตแห่งบรรพชา

ต่อมามีพระอยู่กันมาก สังฆะขยายใหญ่โตขึ้น พระที่บวชตรงจากพระพุทธเจ้าก็มี พระที่พระสาวกบวชให้ก็มาก ผู้ที่บวชโดยพร้อมดีแล้ว ก็มี ผู้ที่บวชมาทั้งที่ยังไม่พร้อมดี ก็มาก ทำให้ต้องมีระเบียบวินัยกำกับมากขึ้นๆ พระพุทธเจ้าจึงทรงจัดสรรระบบของสังฆะด้วยวินัยบัญญัติ มีการจัดลำดับขั้นตอนต่างๆ ให้วิถีชีวิตมีระบบเป็นระเบียบมากขึ้น

ว่าตามพระวินัยที่ยุติแล้ว การบวชในปัจจุบันนี้ แบ่งเป็น ๒ ขั้นตอน คือ บวชเณรอย่างหนึ่ง บวชพระอย่างหนึ่ง

บวชเณร (พูดให้เต็มว่า บวชเป็นสามเณร) เรียกว่า “บรรพชา” ดังที่ผู้จะบวชซึ่งนั่งพร้อมกันอยู่นี้ ได้กล่าวคำขอบวชเมื่อคำว่า “บัพพัชชัง เทถะ เม ภันเต” (แปลว่า “ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงให้บรรพชา แก่ข้าพเจ้า”) นี้หมายถึงให้การบวชเป็นสามเณร

ที่นี่ เมื่อบวชเป็นเณรแล้ว ได้บรรพชาแล้ว ท่านทั้งหลายยังไม่พอใจ ยังประสงค์จะบวชให้สมบูรณ์เป็นพระภิกษุ ก็ต้องมีคุณสมบัติครบถ้วน เช่นว่า มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ เป็นต้น เมื่อมีคุณสมบัติพร้อม ก็ถือว่ามีสิทธิ์สมัครขอบวชเป็นพระภิกษุได้ การขอบวชเป็นพระภิกษุนี้ เรียกว่าขอ “อุปสมบท” เมื่อสงฆ์ยอมรับ ก็เป็นอันได้อุปสมบท คือได้บวชเป็นพระภิกษุ

เป็นอันว่า การบวชในปัจจุบันนี้ แบ่งเป็น ๒ ขั้นตอน คือ บวชเป็นสามเณร เรียกว่า “บรรพชา” แล้วบวชเป็นพระภิกษุ เรียกว่า “อุปสมบท”

สำหรับท่านที่จะบวชพระ (บวชเป็นพระภิกษุ ด้วยการอุปสมบท) ก็ต้องผ่านการบวชเณร (บวชเป็นสามเณร ด้วยการบรรพชา) ก่อน การบวชเณร คือบรรพชา จึงเป็นขั้นตอนเบื้องต้น จากนั้น เมื่อบรรพชาเป็นสามเณรแล้ว ก็อุปสมบทเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์ต่อไป

เมื่อบวชเข้ามาแล้ว ก็อยู่ในวัด มีวิถีชีวิตของพระเณร การเป็นพระเป็นเณร ก็คือ การที่จะเจริญงอกงามในการเรียน อย่างที่บอกเรื่อยมาว่าบวชเรียนนั่นแหละ

ทีนี้ก็ต้องรู้ว่า ที่มาบวชแล้วจะเรียนนั้น เรียนอะไร และจะเรียนได้อย่างไร มีระบบการศึกษาเป็นอย่างไร จะได้ใครมานำพาให้เดินหน้าก้าวไปในการเรียน

พระรัตนตรัย เป็นดวงแก้วที่สูงค่าอย่างไร

ข้อที่ว่าจะเรียนอะไรนั้น รอสักนิด เริ่มแรก ขอให้รู้หลักที่เราจะต้องอาศัยในการที่จะเดินหน้าก้าวไปในการเรียนนั้น ที่สำคัญก็คือตัวหลักการและระบบการศึกษาของเรานั้นเอง เราจะต้องรู้เข้าใจหลักการและมองเห็นระบบของการศึกษา ที่เราจะก้าวเข้าไปใช้หรืออาศัยในการเดินหน้าพัฒนาชีวิตของตัวเอง

ถ้าพูดสั้นๆ ก็บอกว่า การบวชเรียนนั้น เป็นการก้าวไปในการศึกษาเพื่อพัฒนาตนตามวิถีชีวิตแห่งไตรสิกขา ในระบบแห่งไตรสรณะของพระรัตนตรัย

พอพูดว่าหลักการ พูดถึงระบบ ก็ทำให้รู้สึกว่ายาก หรือชักงง เพราะเหมือนเป็นคำที่ตื่นได้ ไม่ว่าจะไตรสิกขา หรือพระรัตนตรัย หรือไตรสรณะก็เป็นหลักทั้งนั้น และทั้ง ๓ หลักนั้นก็ระบบที่ครอบอยู่ในตัว แล้วไตรสิกขาก็เป็นระบบย่อยอยู่ในพระรัตนตรัย ที่เป็นระบบใหญ่ซึ่งครอบคลุม เจอคำว่าหลักตรงนี้ ระบบตรงโน้น ก็เลยจะงง

อย่างไรก็ดี ตอนนี้ไม่ต้องงง ตอนแรกฟังไว้ เตียวพอได้เรียนรู้เข้าใจความจริง และมองเห็นคุณค่า ชาบซึ่งใจ ทราบซึ่งในปัญญา พอมองเห็นทางใหญ่หน้อยที่โยงกันหมด ศรัทธาก็มา แล้วเกิดกำลังเรี่ยวแรงที่จะเดินไป ก็จะมีรู้กับตัวเองว่า พระรัตนตรัยนั้นเป็นสรณะ เป็นเครื่องนำทาง เป็นหลักยึดถือให้แก่เรา ที่จะพาเราให้เดินหน้าไปในพระพุทธานุภาพ ให้ก้าวหน้าไปในไตรสิกขา เจริญงอกงามในพระธรรมวินัย เหมือนกับว่าเราจะได้โดยสารพระรัตนตรัยนำพาเราไป

พอรู้ชัดเจน และใจเอาแล้ว จะพูดคำว่าหลัก ว่าระบบ ไม่ว่าจะค่าไหนมา มองเห็น เชื่อมโยงส่งถึงกันไปหมด ก็ไม่ยุ่งไม่ยากอะไรแล้ว

เริ่มแรกก็มารู้จักพระรัตนตรัย ที่เรานับถือเป็นสรณะ อย่างที่ได้รับเอาไว้ตั้งแต่ต้น ว่า “พุทฺธ... ธมฺม... สฺงฆํ สรณํ คจฺฉามิ” ให้พอรู้เข้าใจความหมายของพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ และมองเห็นเหตุผลว่าทำไมจึงนับถือพระรัตนตรัยนั้น เป็นสรณะ แล้วก็จะารู้ด้วยว่าเราจะอาศัยท่านนำทางพาเราไปกับท่านได้อย่างไร

ก็มาดูกันตั้งแต่ความหมายของถ้อยคำ ตอนแรก คำว่า “รัตนตรัย” ก็คือ รัตนะ ๓ อย่าง รัตนะ ก็คือสิ่งที่มีค่า หรือของดีมีคุณค่าสูง ที่สุดรักสุดถนอมสุดเชิดชูนับถืออย่างยิ่ง

แก้วในที่นี้ ไม่ใช่แก้วภาชนะอย่างแก้วน้ำ แต่หมายถึงแก้วเพชรนิลจินดาเป็นต้น ที่เรียกว่ารัตนะ อย่างพวกนพรัตนอะไรต่างๆ ที่คนถือกันว่าสำคัญ พากันแสวงหา และหวงแหนกันนักหนา

ที่นี้ มองลึกลงไป รัตนะต่างๆ ที่คนถือถือว่าเป็นของมีค่า อย่างเพชรนิลจินดาที่แท้ แล้ว ก็เป็นของมีค่าโดยสมมุติ โดยเรายึดถือกัน ตกลงกันว่าสวดสวดงดงามอย่างนั้นอย่างนี้ มีราคาเท่านั้นเท่านั้น แต่พอเอาเข้าจริง มันมีค่าไม่แท้ เพราะว่ามันไม่ก่อให้เกิดผลส่งให้แก่ชีวิตของเราอย่างแท้จริง ไม่ช่วยให้ชีวิตเจริญงอกงามได้จริง ไม่ทำชีวิตให้ประเสริฐเลิศดีขึ้นมาได้ ไม่ทำทุกขให้หมดสิ้นไป แม้แต่กินก็ไม่ได้

ลองดูสิ เราลงเรือไปในทะเล แล้วเกิดเรือล่มไปติดเกาะ เรามีเพชรตั้งเต็มกระสอบ ก็กินไม่ได้เลย ผู้ข่าวจวนตายก็ไม่ได้ ไซ้ไหม เพราะฉะนั้น พวกเพชรนิลจินดาอะไรต่างๆ ที่ว่ามีค่านี้ มันมีค่าโดยสมมุติ นิยมกันไปเท่านั้นเอง ไม่มีค่าอะไรแท้จริงเลย สิ่งที่มีค่าแท้จริง ก็ต้องทำให้ชีวิตของเราดีงามประเสริฐขึ้นได้ ที่นี้อะไรเล่าจะมีค่าแท้จริงอย่างนั้น

ที่นี้ ดวงแก้วทั้งสาม คือพระรัตนตรัยนี้ เป็นแหล่งที่รวมของบรรดาคุณค่าความดีงาม ก็แล คุณค่าความดีงามที่สำคัญนั้นมี ๒ อย่าง คือ **ปัญญา** กับ **บุญญ์**

ปัญญา คือความรู้เข้าใจ บุญญ์ ก็คือความดี เรียกสั้นๆ ง่ายๆ ว่าบุญ ความรู้และความดีงามนี้ เป็นสิ่งที่มีค่าแท้จริง

ดูง่าย ๆ ทรัพย์สินเงินทอง จนถึงรัตนะภายนอกที่ว่ามีค่านี้ เป็นภาระ เราต้องเก็บ ต้องถือต้องแบกต้องหาม ต้องเก็บต้องรักษา ต้องห่วงต้องกังวล แต่ทรัพย์ภายใน คือ ความรู้และความดีงามนี้ ไม่ต้องหิ้วไม่ต้องถือ อยู่ในตัวเรา เราไปไหน มันก็ไปเอง ไม่ต้องห่วงไม่ต้องหวง แล้วทรัพย์สินเงินทองของมีค่าข้างนอกนั้น โจรลักได้ แต่ความรู้และความดีงามนี้ ไม่มีใครลักไปได้

ยิ่งกว่านั้น ทรัพย์ภายนอกยิ่งใช้ยิ่งหมด ยิ่งใช้ยิ่งเปลือง มีแผนหนึ่ง ใช้ห้าหมื่น เหลือห้าหมื่น ใช้อีกสองหมื่นห้า เหลือสองหมื่นห้า ใช้ไปใช้มา เหลือศูนย์ คือหมด แต่ทรัพย์ภายใน คือความรู้และความดีงามนี้ ใช้เท่าไร ก็ไม่หมด แต่ยิ่งใช้ ก็ยิ่งเพิ่ม

ความรู้นั้น เราใช้มัน เอาไปสอนเอาไปบอกคนอื่น เราก็อึ้งรู้ชัด ยิ่งชำนาญแจ่มแจ้งมากขึ้น ความดีงามก็เหมือนกัน เราทำอีกเมื่อไร ความดีงามนั้นก็ยิ่งมากขึ้น ชีวิตของเรา ก็ยิ่งดีขึ้น เป็นอันว่า สิ่งมีค่าแท้จริง คือทรัพย์ภายในนี้ ใช้ไม่หมด ยิ่งใช้ยิ่งเพิ่ม

แล้วข้อสำคัญที่สุดก็คือ ทรัพย์ภายนอกทำชีวิตของเราให้ดีงามประเสริฐไม่ได้ และทำให้เรามีความสุขแท้จริงก็ไม่ได้ ส่วนปัญญาคือความรู้ และบุญญ์คือความดีงาม บุญกุศล ทำให้เรามีชีวิตดีงามประเสริฐแท้จริง จนในที่สุดพ้นจากทุกข์ได้จริงด้วย

เพราะฉะนั้น คนที่ฉลาดจริง เรื่องเงินทองทรัพย์ภายนอก อันนั้นไม่ใช่เป็นเนื้อเป็นตัวของชีวิต จะจัดการอย่างไร ก็ว่ากันไป ไม่ได้ทิ้ง เอาไว้ในขั้นเป็นเครื่องสนับสนุน อย่างที่เรียกตามภาษาพระว่า ให้เป็นปัจจัย

แต่จุดเป้าหมายตัวจริง อยู่ที่ทรัพย์ภายใน ซึ่งเป็นเนื้อเป็นตัวแท้ๆ ของชีวิตอย่างที่ว่าแล้ว คือจะต้องสร้างเสริมสะสมทรัพย์ภายใน ต้องเอาจริงเอาจังตรงนี้

บอกแล้วว่า ถึงจะมีทรัพย์ภายนอกมากมายเท่าไร ก็ไม่มั่นคงและไม่ใช่ของแท้ ถ้าไม่มีทรัพย์ภายใน ไม่มีความรู้ ไม่มีชีวิต ทรัพย์ภายนอกนั้น ยิ่งใช้ก็ยิ่งหมดไป ที่มีอยู่ก็ใช้หมด หายหมด ที่ไม่มี ก็หาเพิ่มไม่ได้ เพราะไม่มีชีวิต ไม่มีปัญญาที่จะสร้างจะหาทรัพย์นั้น

ตรงข้ามกับคนที่มีทรัพย์ภายใน มีปัญญามีความรู้ และมีความดี เช่นมีความขยันหมั่นเพียร ทรัพย์ภายนอกที่มีอยู่แล้ว ก็รักษาไว้ได้ และทำให้เพิ่มขึ้นด้วย ทรัพย์ภายนอกที่ยังไม่มี ก็ทำให้มีขึ้นได้ ทรัพย์ภายนอกหมดหรือหายไป ก็สร้างขึ้นใหม่ได้อีก

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ปัญญาประเสริฐกว่าทรัพย์” คนมีปัญญา ถึงไม่มีทรัพย์ ก็หาทรัพย์ได้ ทรัพย์ที่มีอยู่ ก็ทำให้เพิ่มขึ้นได้ และรู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์ แต่คนมีทรัพย์ ไม่มีปัญญา แม้แต่ทรัพย์ที่มีอยู่แล้ว ก็รักษาไม่ได้ เพราะฉะนั้น ทรัพย์ภายในจึงสำคัญที่สุด

ทรัพย์ที่มีค่าสูงสุด เรียกว่ารัตนะ และทรัพย์ภายในที่มีค่าสูงสุด ก็คือรัตนะ ๓ ที่เรียกว่าพระรัตนตรัยนี้แหละ เพราะเป็นทั้งทรัพย์ภายในที่มีค่า และเป็นแหล่งที่รวมไว้ เป็นที่อำนวยให้ซึ่งปวงทรัพย์ภายใน ทั้งบุญญ์ และปัญญา

พระรัตนตรัยเป็นแหล่งรวมไว้ และอำนวยให้ ทั้งบุญญ์และปัญญาอย่างไร ก็ค่อยๆ ดู ค่อยๆ ว่ากันต่อไป

พระรัตนตรัย เป็นสรณะให้แก่เราอย่างไร

ดังว่าแล้ว ที่มาบวชนี้ พอเริ่มต้น ก็ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ เรียกว่า ไตรสรณคัมภ์ หรือ ไตรสรณาคัมภ์ คือนับถือพระรัตนตรัย เป็นไตรสรณะ เราแปลเป็นไทยว่า ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก (จะเรียกสั้นๆ ว่า สรณคัมภ์ หรือ สรณาคัมภ์ ก็ได้)

ก็เลยขอบอกความหมายของถ้อยคำสำคัญแทรกไว้พอเป็นความรู้แบบผ่านๆ

สำหรับคำว่าพระรัตนตรัยนั้น ทราบกันแล้วว่าเป็น รัตนะ ๓ หรือดวงแก้ว ๓ ประการ (รัตน-แก้ว + ตรัย-สาม; เขียนอีกอย่างหนึ่งก็เป็น ไตรรัตน์ = ไตร-สาม + รัตน์-แก้ว) และได้อธิบายเรื่องแก้วในฐานะสิ่งมีค่าสูง ผ่านไปแล้ว

ส่วน “สรณะ” ตามปกติและโดยทั่วไปก็แปลกันว่า “ที่พึ่ง” และเพราะมี ๓ อย่าง ก็เป็นไตรสรณะ จะแปลง่ายๆ ว่า ที่ระลึก หรือที่คิดถึง ก็ได้

อย่างไรก็ตาม ในที่นี้ บอกให้ทราบเพิ่มเติมไว้พอระดับความรู้ว่า คำว่า “สรณะ” นี้ ในคัมภีร์ชั้นอธิบายความหมาย (อรรถกถา เป็นต้น) นิยมแปล ๒ แบบ

แบบแรก โดยวิเคราะห์ศัพท์ แปลว่า กำจัด คือกำจัดภัย ขจัดความกลัว กำจัดทุกข์ บำราศทุกคติ เช่น โดยพาไปในประโยชน์ และกันออกไปจากสิ่งเสียหายไม่เป็นประโยชน์

อีกแบบหนึ่ง โดยแสดงโวพจน์ว่า เป็นที่พึ่ง ที่พึ่งที่พึ่ง เป็นหลักที่ตั้งตัว เป็นที่คุ้มกันให้พ้นภัย เป็นคติ เป็นที่หมาย เป็นที่ให้ลู่จุดหมายหรือสำเร็จความมุ่งหมาย โดยกันออกไปซึ่งสิ่งเสียหายไร้ประโยชน์ กันจากบาปจากทุกข์ และให้สัมฤทธิ์ประโยชน์หรือความมุ่งหมาย

บอกแล้วว่า อันนี้ฟังไว้แค่ประกอบหรือระดับความรู้ ยังไม่ต้องคิดพิจารณามากมาย และไม่ต้องลงลึกอย่างนักภาษา

ในที่นี้ มาดูอย่างพื้นๆ ว่าพระรัตนตรัยเป็นสรณะให้แก่เราอย่างไร จะมองในแง่เป็นหลักยึดถือ เป็นที่พึ่ง เป็นที่ระลึก เป็นที่ช่วยแก้ปัญหา เป็นที่บำราศทุกข์ เป็นเครื่องช่วยให้พ้นภัย ก็ได้ทั้งนั้น คลุมได้ทั้งหมด ถ้าพูดง่ายๆ แบบชาวบ้าน ก็บอกว่าท่านมาช่วยเรา ก็มาดูกันว่า ท่านมาช่วยเราอย่างไร

พระรัตนตรัยมิใช่มาช่วยแบบดลบันดาลให้ พระพุทธศาสนาไม่ส่งเสริมการดลบันดาล ท่านไม่ให้หวังผลจากการดลบันดาล แต่ท่านให้ใช้เรี่ยวแรงทำการให้ตรงกับเหตุปัจจัย ท่านช่วยให้เรามีปัญญารู้เหตุปัจจัย แล้วเราก็จะได้จัดการทำการให้ตรงเหตุปัจจัย

ที่นี้ก็มาดูความหมายของพระรัตนตรัย ว่าเป็นสรณะของเราอย่างไร

๑. **พระพุทธเจ้า** เป็นหลักอัครบุคคล หลักนี้บอกว่า ก่อนนั้น แต่เดิมพระพุทธเจ้า ก็เป็นมนุษย์อย่างเรา แต่เพราะทรงฝึกฝนพระองค์เอง อย่างที่เรียกว่าบำเพ็ญบารมี พระองค์เข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว เสียสละ มีความตั้งใจมั่นคงแน่วแน่ในการฝึกตน ที่จะทำความดีงาม สร้างเสริมเพิ่มพูนคุณสมบัติที่เป็นบุญญ์ทุกอย่างทุกประการ จนกระทั่งมีปัญญาตรัสรู้ ได้เป็นพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าจึงเป็นหลักที่ระลึกซึ่งเตือนใจเราว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ มนุษย์นี้จะดีจะประเสริฐจะเลิศได้ด้วยการฝึก แม้แต่จะฝึกจนเป็นพระพุทธเจ้าก็ได้ เรายังก็เป็นมนุษย์คนหนึ่ง จะต้องฝึกตัวให้ตีมีชีวิตดีงามสูงสุดให้ได้

มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก จึงจะมีชีวิตอยู่ได้ ไม่เหมือนสัตว์ชนิดอื่น ที่อยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณ มันเกิดมาแล้ว แทะไม่ต้องฝึก ไม่ต้องเรียนต้องรู้อะไร เดี่ยวมันก็เดินได้ กินได้ หาอาหารให้ตัวมันเองได้ แล้วมันก็อยู่ไปตามเรื่องของมัน

แต่คนเรานี่ ทุกอย่าง จะกิน จะนอน จะนั่ง จะดื่ม จะขับถ่าย จะพูด จะเดิน แม้แต่จะนอน แค่นี้เองง่ายๆ นี่ ต้องฝึกต้องเรียนทั้งนั้น ถ้าไม่ฝึกไม่เรียนแล้ว ไม่เป็นเลย อยู่ไม่รอด เพราะฉะนั้น มนุษย์นี้ จึงเป็นสัตว์ที่พระพุทธศาสนาสอนไว้ว่า เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก

อย่างไรก็ดี ที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก จึงอยู่ได้ แต่สัตว์ชนิดอื่นไม่ต้องฝึก ก็อยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณนั้น ยังไม่จบ ต้องพูดต่อไปอีกว่า มนุษย์ไม่ใช่แค่เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก แต่เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ด้วย จึงมีใช้คำว่า ต้องฝึกจึงอยู่ได้ แต่มนุษย์นั้นฝึกได้ จนกระทั่งไม่ว่าต้องการจะเป็นอะไร จะทำอะไร ก็ฝึกให้ทำเป็นอย่างนั้นๆ ได้แทบทุกอย่าง จะฝึกให้ตีเลิศประเสริฐสุด อย่างที่ว่าแล้ว จนกระทั่งแม้แต่เป็นพระพุทธเจ้า ก็ได้

นี่คือตรงข้ามกับสัตว์ชนิดอื่นที่ไม่ต้องฝึก ก็อยู่ได้ แต่สัตว์ชนิดอื่นที่ไม่ต้องฝึกนั้น ก็ฝึกไม่ได้ด้วย สัตว์อื่นเหล่านั้นอยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณอย่างไร ก็อยู่ด้วยสัญชาตญาณอย่างนั้นไปจนตาย เรียกว่า เกิดมาอย่างไร ก็ตายไปอย่างนั้น ต่างจากมนุษย์ที่อยู่ไม่ได้ด้วยสัญชาตญาณ แต่ฝึกให้เก่งให้ตีเลิศประเสริฐแค่ไหนก็ได้ จนมีชีวิตที่อยู่ดีด้วยปัญญา

จริงอยู่ มีสัตว์บางชนิดที่ฝึกได้บ้าง อย่างช้าง ลิง สุนัข เป็นต้น แต่สัตว์เหล่านั้นไม่ใช่ฝึกตัวเอง ต้องอาศัยมนุษย์ฝึกให้ และฝึกได้ในขอบเขตหนึ่งที่จำกัด เช่น ลิงฝึกให้ขึ้นเก็บมะพร้าวได้ เล่นละครลิงได้ ช้างฝึกให้ลากซุง ให้ทำอะไรได้หลายอย่าง รวมทั้งละครสัตว์ สุนัขฝึกได้แสนเก่ง ทำอะไรได้มากมาย แต่ก็อย่างที่ว่า ต้องคนฝึกให้ และฝึกได้ในวิสัยที่จำกัด ต่างจากคนที่ฝึกตนเองได้ และฝึกอย่างไร ได้อย่างนั้น จนเลิศล้ำเหนือเทพเทวา

คนที่ฝึกดีแล้วนั้น เป็นนักปราชญ์ เป็นนักวิทยาศาสตร์ เป็นนักเทคโนโลยี เป็นนักประดิษฐ์ เป็นนักคิดนักทำต่างๆ สร้างวัฒนธรรม สร้างอารยธรรม จนกระทั่งเป็นมหาบุรุษก็มี ดังที่ว่า แม้ถึงเป็นพระพุทธเจ้าก็ได้ ความดีพิเศษของมนุษย์นี้ สำเร็จด้วยการฝึก

เป็นอันว่า คนเป็นสัตว์ที่ต้องฝึก และฝึกได้ จะให้เก่งให้ดีให้เลิศประเสริฐสูงเยี่ยมอย่างไร ก็ฝึกได้ฝึกเอา อยู่ที่ฝึก คือ เรียน เรียนรู้ ศึกษา ฝึก หัด พัฒนา ถ้าไม่ฝึก ไม่ศึกษาแล้ว คนนี้แย่ที่สุดยิ่งกว่าสัตว์ชนิดใดอื่น เพราะว่าไม่ฝึกไม่เรียนรู้แล้ว แม้แต่แคมีชีวิตอยู่ ก็ไม่ได้ ต้องตาย ไม่รอด ส่วนสัตว์พวกอื่นอยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณ นับว่าเก่ง แต่แล้วตลอดทั้งชีวิตก็อยู่แค่สัญชาตญาณนั้นแหละ เอาดีอะไรอีกไม่ได้

ท่านจึงสอนกันมาโดยย้านักย้าหนาวว่า การได้เกิดมาเป็นมนุษย์นี้ แสนยาก เป็นโอกาสที่ต้องไม่ให้พลาดไปเสีย เกิดมาแล้ว ต้องมีชีวิตที่ประเสริฐ ดึงามล้ำเลิศให้ได้

เพราะฉะนั้น ผู้บวช และทุกคน ใช้หลักสัจจะที่ ๑ นี้ โดยนับถือพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง เราตั้งพระพุทธเจ้าเป็นต้นแบบว่า พระพุทธเจ้า ในกาลก่อนตอนเริ่มแรก ทรงเป็นมนุษย์ที่ฝึกศึกษาพัฒนาพระองค์เองอย่างต่อเนื่องจริงจัง ถึงขั้นที่เรียกว่าเป็นพระโพธิสัตว์ โดยทรงเพียรพัฒนาคุณสมบัติสำคัญๆ ที่เรียกว่าบำเพ็ญบารมี ได้ทรงฝึกพระองค์จนบรรลุโพธิญาณ เป็นพระพุทธเจ้า เรายังก็เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ชีวิตของเราจะดึงามเลิศประเสริฐอย่างที่ควรจะเป็นได้เต็มตามศักยภาพ ก็ด้วยการฝึก เราต้องฝึกเอา ถ้าเราไม่ถอยไม่ยอมหยุดในการฝึกแล้ว ก็จะสัมฤทธิ์ผลที่มุ่งหมาย แล้วเราก็ฝึกศึกษาเรื่อยไป

การถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะเครื่องระลึกเตือนใจดังกล่าวนานี้ ทำให้เรามีความมั่นใจในความเป็นมนุษย์ว่า เรายังเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ มีศักยภาพที่จะเป็นอย่างพระองค์ได้แล้วก็มีกำลังใจที่จะฝึกตนอย่างจริงจัง โดยถือพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง ที่จะฝึกตนให้มีคุณสมบัติความดึงามอย่างที่ทรงสอน พร้อมกันนั้นก็เกิดมีจิตสำนึกต่อหน้าที่ของมนุษย์ในการที่จะต้องฝึกตนนั้น ซึ่งจะทำให้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนฝึกฝนอย่างเต็มที่ โดยไม่ปล่อยตัวให้ตกไปในความประมาท

นอกจากนี้ ถ้าพูดอย่างภาษาชาวบ้าน ในการฝึกนี้ เราได้เปรียบมาก ได้เปรียบอะไร? พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้เริ่มต้น ต้องทรงค้นพบเอง พระองค์ต้องลองผิดลองถูก เพียรพยายามลำบากหนักหนากว่าจะสำเร็จจบการฝึก พอสำเร็จแล้ว พระองค์ก็ประมวลประสบการณ์ของพระองค์ที่ได้บรรลุธรรมนั้น นำมาเล่าไว้และวางเป็นหลักให้เรา เราก็ได้บทเรียนสำเร็จรูป นี่คือง่ายกว่าพระพุทธเจ้าเอะอะเยะ เมื่อได้เปรียบถึงอย่างนี้ บทเรียนก็มีการฝึกก็ง่ายขึ้นมามากมายอย่างนี้แล้ว เราก็ต้องรีบใช้ให้เป็นประโยชน์ และทำให้สำเร็จ

เมื่อเราถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึกอย่างนี้แล้ว เราก็พร้อมใจที่จะเริ่มต้น และมันใจมีกำลังใจที่จะก้าวไปในการฝึก

แต่การที่เราจะฝึกฝนพัฒนาตนได้สำเร็จก้าวหน้าไปด้วยดีนี้ ในขั้นตอนของการปฏิบัติ เราจะต้องทำอะไรบ้าง และจะทำอย่างไร ตอนนี้แหละก็มาถึงพระรัตนตรัยข้อที่สอง นี่คือ สรณะที่ ๑ คือพระพุทธเจ้า นำเราต่อไปยังสรณะที่ ๒ คือพระธรรม

๒. พระธรรม เป็นหลักคำสอน หลักนี้ชี้ถึงความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงเปิดเผย แสดง ประกาศ หรือทรงเทศนาแก่เรา ดังที่ว่า เมื่อเรามาถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ก็ทรงนำเราต่อไปยังข้อที่สอง คือพระธรรมนี้

ความหมายก็คือ พอเราระลึกถึงพระพุทธเจ้า ก็ระลึกต่อไปว่า พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมี จนเป็นพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสูงสุดอย่างนี้ สำเร็จได้ก็เพราะตรัสรู้ธรรม พระองค์ปฏิบัติตามธรรม รู้แจ้งธรรม คือความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดาของมัน เมื่อพระองค์ได้ทรงค้นพบความจริงนี้ด้วยปัญญาของพระองค์แล้ว ก็ทรงนำมาสั่งสอนเปิดเผยแก่พวกเรา

การที่เราจะมีชีวิตดีงาม ตามอย่างพระพุทธเจ้าได้ เราก็ต้องรู้เข้าใจธรรม และนำธรรมมาปฏิบัติ ให้ถูกต้องตรงตามธรรมนั้น ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประมวลมาจัดแสดงบอกแจ้งแก่พวกเราแล้ว พอเราเข้าใจธรรม ปฏิบัติถูกต้อง ชีวิตของเราก็ดีงาม พัฒนาจนเป็นอย่างพระพุทธเจ้าได้

พระพุทธเจ้าตรัสบอกว่า พระพุทธเจ้าจะเกิดหรือไม่เกิดก็ตาม ธรรม คือความจริง ที่มีอยู่ตามธรรมดาของมันอย่างนั้น ธรรมนี้ ก็คือความจริงที่เป็นธรรมดาของธรรมชาติ

ถ้าเราไม่รู้ความจริงของสิ่งทั้งหลาย เราก็ปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายไม่ถูกต้อง พอเราเจออะไร เราไม่รู้ มีดตื้อติดัน ก็เกิดปัญหา เป็นความทุกข์ทันที และเมื่อไม่รู้ ก็ปฏิบัติไม่ถูก ก็เกิดความขัดข้อง ปีบคั้น อึดอัด ติดัน เป็นปัญหา ทุกข์ก็มา อิศราภาพก็ไม่มี

แต่พอเรารู้ความจริง คือรู้ธรรม รู้ว่าอะไรเป็นอะไร เป็นอย่างไร เพราะอันใด จะทำอย่างไร เราก็โล่งเป็นอิสระไปชั้นหนึ่งตั้งแต่ต้นแล้ว และพอรู้อย่างนั้นแล้ว เราไม่ติดขัด ก็ปฏิบัติได้ถูก ทำได้สำเร็จ ทำได้ดี ชีวิตของเราก็ดีงาม เราก็ไปร้องโล่ง ปลอดภัย ปราศทุกข์ เป็นอิสระ

เพราะฉะนั้น ปัญญาจึงเป็นองค์ธรรมหรือคุณสมบัติที่สำคัญยิ่ง ปัญญาก็คือ ความรู้ถึงธรรม ถึงความจริงของสิ่งทั้งหลาย ตามที่มันเป็นของมัน

อย่างที่ว่าแล้ว พอรู้ความจริงของสิ่งทั้งหลาย ก็ปฏิบัติได้ถูกต้อง ทำให้เป็นไปได้ตามนั้น เช่นว่า สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย เราต้องการผลอย่างนี้ จะต้องทำเหตุปัจจัยอะไร เมื่อศึกษา แล้วรู้ และทำให้ถูกต้องตรงตามเหตุปัจจัย เรียกว่าทำถูกต้องตามธรรม ผลก็เกิดขึ้นโดยเป็นไปตามนั้น

เป็นอันว่า พอเราระลึกถึงพระพุทธเจ้า ก็เป็นการเตือนใจเราให้ระลึกและมองเห็นต่อไปถึงพระธรรม จึงบอกว่าพระพุทธเจ้านำเราต่อไปสู่พระธรรม เป็นการตรัสสอนบอกว่า เธอจะฝึกตนได้สำเร็จ จะเป็นผู้ประเสริฐ มีบุญญ์และปัญญา แก้ปัญหา ดับทุกข์ เป็นอิสระได้จริงนั้น ก็ต้องรู้ธรรม ปฏิบัติให้ถูกต้องตามธรรม

นี่คือ เรามาถึงธรรม ธรรมก็มาเป็นหลักยึดเหนี่ยวที่ใส่ใจคำนึงนึกของเรา เป็นข้อที่จะต้องเรียนรู้ ศึกษาให้หยั่งเห็นเข้าใจ ปฏิบัติให้ถูกต้องยิ่งขึ้นไป ยิ่งรู้ธรรมเท่าไร เราก็ยิ่งทำได้ถูกต้อง ยิ่งสำเร็จ ยิ่งดี ยิ่งมีความสุขความเจริญอกงาม และยิ่งมีความเป็นอิสระมากขึ้น

๓. **พระสงฆ์** เป็นหลักชุมชนประเสริฐ หลักนี้ชี้ถึงชุมชนซึ่งเป็นแหล่งที่ศึกษาสืบทอดธรรมจากพระพุทธเจ้า แผ่ขยายออกไป และนำธรรมส่งต่อให้กันมาจนถึงเรา โดยเป็นชุมชนของบุคคลที่ได้ฝึกตน เป็นอริยชน เป็นนาคูญ เป็นชุมชนุมแห่งกัลยาณมิตร ที่เป็นแบบอย่างแก่สังคม ซึ่งอยู่กันด้วยเมตตากรุณา ช่วยแนะนำสั่งสอนผู้รุ่นหลังตามมา เกื้อหนุนในการประพฤติปฏิบัติธรรม ให้เจริญอกงาม พัฒนาในทางแห่งพระพุทธจริยา และรักษาถ่ายทอดสืบต่อเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้าแก่ชาวโลก ผ่านกาลยาวนาน และขยายกว้างออกไป

เสริมความว่า เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว และมีธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้แล้ว ทีนี้ คนที่อยู่ห่างไกลออกไป และคนรุ่นหลังอย่างพวกเรา จะมีโอกาสได้รู้เข้าใจ ได้ปฏิบัติ และเจริญอกงามในธรรมนั้น ได้อย่างไร พุทธสันุๆ ว่า ธรรมะจะมาถึงเราได้อย่างไร

ธรรมมาถึงเราได้ ชั้นแรกก็เป็นธรรมดาว่าเริ่มต้นจากพระพุทธเจ้า ทีนี้ เมื่อไม่ใช่เป็นที่ที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ก็ต้องมีคนรับสืบทอดธรรมมาจากพระพุทธเจ้า ช่วยนำมาให้เราเวลานี้ พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระธรรมที่พระองค์ทรงสอนนั้น มาถึงเราได้ก็ด้วยอาศัยพระสงฆ์นำต่อๆ กันมา ดังนั้น พระสงฆ์จึงเป็นหมู่ชนที่รักษาสืบทอดธรรมของพระพุทธเจ้า

ในเรื่องนี้ ก็มีความหมายลึกลงไปซ้อนอยู่ด้วยอีกอย่างหนึ่งว่า พระสงฆ์ก็คือพระทั้งหมด ซึ่งบวชต่อๆ กันมาจากพระพุทธเจ้า เมื่อบวชแล้ว ก็เข้ามาอยู่ในชุมชนสงฆ์นี้ อยู่ร่วมกันในวัดวาอาราม อาศัยสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น สงบสงัด มีวินัยอยู่ด้วยกันใน

ระเบียบ ก็ศึกษาทั้งเล่าเรียนและปฏิบัติ โดยมีพระสงฆ์รุ่นเก่ารุ่นก่อน ตั้งแต่อุปัชฌาย์ อาจารย์ ตลอดจนเพื่อนสหธรรมิก เป็นกัลยาณมิตร มีเมตตากรุณา ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อ แนะนำสั่งสอนกัน ก็ช่วยเกื้อหนุนกันในการปฏิบัติให้เจริญก้าวหน้า และบรรดาพระสงฆ์ก็ให้ธรรมแก่ประชาชนที่มาวัดบ้าง ออกไปให้ธรรมข้างนอกในสังคมทั่วไปบ้าง

จะเห็นได้ว่า การบวชมาศึกษาเล่าเรียนปฏิบัติ และแนะนำสั่งสอนให้ธรรมกันในหมู่พุทธบริษัท และแก่ประชาชนมาอย่างนี้ เมื่อตั้งใจทำให้ดีให้แท้ให้ถูกต้อง ก็เป็นการดำรงรักษาสืบทอดธรรมอย่างเป็นไปเองอยู่ในตัว ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ ก็อยู่คู่มา กับพระสงฆ์ ยิ่งกว่านั้น พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสไว้แล้วว่า

“ดูก่อนอานนที! ธรรมและวินัยใด ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยกาลที่เราล่วงลับไป”

ตามพุทธพจน์นี้ เมื่อพระสงฆ์ศึกษาเล่าเรียนปฏิบัติสั่งสอนธรรมวินัยกันถูกต้องดี พระสงฆ์ยังมี พระธรรมก็อยู่ด้วย กับทั้งพระศาสดาที่แทนองค์พระพุทธเจ้า ครบทั้งหมด

นอกจากนี้ พระสงฆ์ที่ศึกษาเล่าเรียนปฏิบัติสั่งสอนธรรมวินัยกันมานั้น ท่านมีความรับผิดชอบ จะทำทุกอย่างให้ถูกต้องให้เป็นที่ไปตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนแสดงไว้ ท่านจึงเอาจริงเอาจังกับการรักษาคำสั่งสอนหรือพระธรรมวินัยนั้นให้แน่นอนมั่นใจ ก็จัดวางระบบการสาธยายทรงจำไว้ เมื่อถึงยุคจาริกเป็นลายลักษณอักษร ก็จัดการเก็บรักษาพระไตรปิฎกกันจริงจัง ทั้งของหลวงของราษฎร์ แม้ตามวัดที่กระจายอยู่ทั่วไป ก็ตั้งหอไตรขึ้นไว้คู่วัดต่างๆ และมีการสังคายนาสอบทานกันมาเป็นงานใหญ่ของบ้านเมือง

หันมาดูตัวเราแต่ละคนๆ นี้ เมื่อออกจากบ้านเข้ามาบวชแล้ว ก็ได้เข้าร่วมสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสงฆ์ด้วย ตอนแรกก็เป็นสมาชิกของภิกษุสงฆ์ หรือสมมติสงฆ์ ต่อจากนั้น เมื่อศึกษาเล่าเรียนประพฤติปฏิบัติชอบเจริญก้าวหน้าในอริยมรรคา ได้บรรลุธรรมเป็นอริยบุคคล ก็เข้าร่วมสาวกสงฆ์ ที่เป็นอริยสงฆ์ นี่คือบรรลุจุดหมาย ซึ่งในที่สุดทุกคนควรเข้าร่วมอริยสาวกสงฆ์นี้ อันจะทำให้พระรัตนตรัย ที่เป็นไตรสรณะ ดำรงอยู่ครบสมบูรณ์

สังฆะก็คือสังคมของอริยชน อารยชน คนผู้เจริญที่แท้ เป็นสังคมดีงาม ที่เป็นอุดมคติ เมื่อตัวเราผู้บวชปฏิบัติถูกต้องตามที่กล่าวมานี้ ได้เป็นส่วนร่วมหรือสมาชิกของสังฆะนั้นแท้จริง เราก็ได้ร่วมสร้างสรรค์สังคมที่ดีงาม ที่เป็นสังคมของอริยชน คนผู้เจริญจริง ที่ไม่มีการเบียดเบียนกัน อยู่กันด้วยความดีงามในธรรมวินัย มีความสงบสุข

เรามีหน้าที่ต้องร่วมสร้างสังฆะนี้ ถ้ายังไม่เข้าร่วมสังฆะ ก็ช่วยอุปถัมภ์ค้ำชูสังฆะนั้น แต่อย่างน้อยก็ขอให้ได้อาศัยสังฆะนี้ ช่วยทำให้เราเจริญงอกงามในธรรมยิ่งขึ้นไป

นี่คือพระรัตนตรัย เป็นอันว่าครบ ๓ ประการ

หนึ่ง พระพุทธเจ้า

สอง พระธรรม

สาม พระสงฆ์

พระพุทธเจ้า เป็นสภณะ ที่ระลึกเตือนใจเราให้นึกถึงตัวเองว่า เราเป็นสัตว์ที่ต้องฝึก ถ้าไม่ฝึกแล้ว จะดีจะรอดจะเลิศจะประเสริฐไม่ได้ แต่ถ้าเราตั้งใจฝึกจริงจัง จะเป็นอย่างไรพระพุทธเจ้าก็ได้ ก็ให้มีความมั่นใจ มีกำลังใจ และตระหนักในหน้าที่ที่จะฝึกตัว

พอตกลงว่าจะฝึกตนอย่างไรพระพุทธเจ้า ได้พระพุทธเจ้าเป็นแบบ ก็มาถึงธรรม เป็นสภณะ ก็ต้องรู้ธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ และปฏิบัติให้ถูกต้อง ให้เป็นไปตามธรรม

แล้วก็อาศัยสังฆะ เป็นสภณะ ที่จะมาก่อหนุนให้เจริญอกงามในการศึกษา ที่จะปฏิบัติได้ถูกต้องตามธรรม และเข้าร่วมสังฆะนั้น แผลขยายสังฆะออกไป ให้เยี่ยงอย่างของสังคมาที่ดีงาม พร้อมทั้งกระจายธรรมให้ นำความจริง ความดีงาม และสันติสุขไปทั่วทั้งโลก

ได้บอกแต่ต้นแล้วว่า เวลานี้ เราจะเข้าสู่บรรพชา ก็ต้องรู้ความหมายของการบวช และรู้หลักที่เราจะต้องอาศัยในการที่จะเรียนคือศึกษาปฏิบัติต่อไป

ถึงตอนนี้ เราได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของการบวช และเรื่องพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นหลักนำสำคัญของพระพุทธศาสนา เมื่อรู้เข้าใจแล้ว ก็ก้าวเข้าสู่การทำหน้าที่ของเรา คือการบวชเรียน ซึ่งจะได้พูดต่อไป

ปรับใจเข้าในชีวิตแห่งวิเวก

เมื่อมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่ว่ามานั้นแล้ว ก็ถือว่ามีพื้นฐานเพียงพอที่จะเข้าสู่การบรรพชาต่อไป ต่อแต่นี้ จึงจะให้การบรรพชาแก่นาค

ที่นี่ ท่านทั้งหลาย เมื่อบวชแล้ว เข้ามาอยู่ในวัด ก็จะมีวิถีชีวิตอีกแบบหนึ่ง เริ่มต้นเมื่อยังไม่ได้เรียน ยังไม่รู้จักชีวิตแบบพระเณรในวัด พอมาบวช เปลี่ยนวิถีชีวิตทันที บางที่ตั้งหลักไม่ทัน ท่านก็เลยบอกว่า เริ่มต้นก็ให้มีหลักที่จะช่วยใจ ให้วางใจได้ก่อน เหมือนกับท่านบอกว่า ผู้ที่มาเข้าวัดนี้ บวชใหม่ๆ บางทีถ้าเป็นคนที่ไม่ชอบสงบสงัด ก็ดีไป เข้ากันได้เลย แต่บางที บางคนที่ไม่คุ้นไม่เคยหรือไม่ชอบความสงบ สงบ ใจก็อาจจะดิ้นรนฟุ้งซ่านแล้วเตลิดเพริดออกจากวัด ไปโน่นไปนี่ ก็จะเกิดปัญหา อย่างน้อยก็รำคาญ หรืออุนวายใจ

ท่านก็เลยบอกว่า ต้องหางานให้ใจทำ และท่านก็จึงบอกพระอุปัชฌาย์ให้ให้กรรมฐาน (กรรมฐาน แปลว่า ที่ตั้งของการทำงาน หมายถึงงานที่ใจจะทำ) คือเอางานให้ใจทำนั่นเอง

ที่นี่ เองงานอะไรให้ใจทำ จึ่งจะดี คนที่มาบวชใหม่ๆ นี้ เคยอยู่แต่ในบ้านในเมือง ในสังคม โดยมากใจจึ่งออกไปนอกวัด คิดไปถึงคนโน้นคนนี้ คนที่ชอบบ้าง คนที่เฉยบ้าง คนที่ข้งบ้าง พอคิดถึงคนโน้นคนนี้ ใจก็วุ่นวายไปกับความรู้สึกต่อคนที่คิดถึงนั้น และ ฟุ้งซ่านไปด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับคนที่คิดนั้น ท่านจึ่งจัดวางไว้ให้ให้กรรมฐานที่ตรงเรื่องกัน

กรรมฐานที่ว่าตรงเรื่องกันนั้น เป็นกรรมฐานที่แสนจะง่าย ไม่ต้องคิดอะไรมากเลย คือ พอคิดถึงคน ก็มองเป็นผมนเล็บพื้นหนังไปเลย ความจริงก็เป็นอย่างนั้น ไม่ว่าใครคนไหน ตัวตนตามที่มองเห็นกัน ก็แค่ผมนเล็บพื้นหนังเท่านั้นเอง ท่านเรียกว่า **มูลกรรมฐาน** แปลว่า กรรมฐานชั้นมูล หรือ กรรมฐานเบื้องต้น

พอนึกถึงใครคนหนึ่ง ว่า “ผมน-ขน-เล็บ-พื้น-หนัง” ก็หมดแล้ว จบเท่านั้น พอนึกถึง คนไหนอีกคน ก็ “ผมน-ขน-เล็บ-พื้น-หนัง” จบ คนเรานั้นเห็นกันแค่ผมนเล็บพื้นหนังเท่านั้น พอบอกว่าผมนเล็บพื้นหนัง ก็ตัดตอนจบไปเลย

ที่นี่ กรรมฐานเบื้องต้น หรือกรรมฐานชั้นมูลนี้ มี ๕ ข้อ ท่านให้ว่าเป็นภาษาบาลี ซึ่งยิ่งช่วยให้ตัดความคิดฟุ้งซ่านออกไป

ผม ว่า “เกสา”, ขน ว่า “โลมา”, เล็บ ว่า “นขา” พื้น ว่า “ทันตา” หนัง ว่า “ตโจ”

นี่ว่าไปตามลำดับ เกสา โลมา นขา (อ่าน-นะขา) ทันตา ตโจ (อ่าน-ตะโจ) แต่บางทีว่าไปๆ คล่องปาก ใจไปอื่นเสียแล้ว ปากคล่อง ใจไม่อยู่ ท่านก็เลยให้ว่าย่อนลำดับสลับ บ้าง ให้ว่ายากขึ้น จะได้ตั้งใจ เมื่อว่าย่อนกลับ ก็เป็น ตะโจ ทันตา นะขา โลมา เกสา

ตอนนี้ก็จะให้ฝึกว่า โดยว่าตามก่อน ตอนแรก ว่าตามลำดับ เรียกว่า โดยอนุโลม เป็น “เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ” ต่อนี้ว่าย่อนลำดับ เรียกว่า โดยปฏิโลม เป็น “ตะโจ ทันตา นขา โลมา เกสา” จำง่ายแค่นี้เอง เรียกว่า มูลกรรมฐาน คือ งานง่ายๆ ที่ให้ใจทำ

เวลาอยู่ว่างๆ ไม่มีกิจวัตร ไม่มีงานอื่นทำ ก็อาจจะนั่งว่าในใจ ถึงแม้ไม่ได้นึกถึงใคร ก็ว่าไปเฉยๆ เพียงแต่เป็นคำศัพท์ถ้อยคำที่ไม่ได้คิดถึงความหมายอะไร ใจว่าไปๆ บางทีได้ที่ จิตเกิดอยู่แนบสนิทขึ้นมา ก็เลยเป็นสมาธิได้ ของง่ายๆ เลยทำให้ได้ธรรมที่แสนดี

เอาละ นี่เป็นแคววิธีการเบื้องต้น ถ้าใจเกิดฟุ้งซ่าน ก็อย่างที่ว่าแล้ว นึกถึงใคร ก็มองแค่เป็นผมนเล็บพื้นหนัง จบเท่านั้น ก็เอาเป็นเครื่องฝึกใจในเบื้องต้น ใช้ประโยชน์ ก่อนที่จะเล่าเรียนอื่นต่อไป

บัดนี้ ถือว่า นาคพร้อมแล้วที่จะได้รับการบรรพชา ก็จะมีมอบผ้ากาสาหวัดสตรีให้ไปครองมา

ตอนที่

๒

ออกจากบ้าน พันเขตคาม สู่อาราม แदनรมณีย์

บัดนี้ นาคก็ได้รับสรณาคมน์ และทศศีลคือศีล ๑๐ สำเร็จการบรรพชาเป็นสามเณรแล้ว แต่ยังประสงค์จะอุปสมบท เพื่อให้เป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์ต่อไป จึงได้เข้ามากล่าวคำขอนิสัย ขอให้ข้าพเจ้าเป็นอุปัชฌาย์

ในเบื้องต้นนี้ ก็จะต้องทำความเข้าใจถึงความหมายของการขอนิสัย และความสัมพันธ์ที่เป็นอุปัชฌาย์ แก่ผู้ขอบวช

บวชแล้ว ถือนิสัย เป็นนิสิต เข้าสู่ชีวิตแห่งการศึกษา

คำว่า “นิสัย” (บาลีว่า “นิสฺสย” บางท่านพอใจเรียกเต็มตามคำเดิมว่า “นิสสัย” เพราะไม่อยากจะให้สับสนกับนิสัย ที่แปลว่าความประพฤติเคยชิน) แปลว่า ที่อาศัย หมายความว่า ท่านทั้งหลายได้เข้ามาขออาศัยข้าพเจ้า ให้ข้าพเจ้าเป็นที่อาศัยหรือเป็นที่พึ่งพา

เป็นที่พึ่งพาอย่างไร ก็คือพึ่งพาในการที่จะศึกษาเล่าเรียนปฏิบัติพระธรรมวินัยต่อไป เพราะว่า ผู้ที่บวชใหม่ยังไม่มีความรู้เข้าใจพระธรรมวินัยพอที่จะปกครองตนเองได้ จึงต้องอาศัยพระที่ได้เรียนรู้ธรรมวินัยมาแล้ว เคยมีชีวิตอยู่ในภิกษุภาวะมาก่อน ช่วยบอกเล่าอธิบายคำสอนเบื้องต้น ให้รู้จักวิธีครองตน และแนะนำในการที่จะศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยต่อไป จึงได้มีพุทธบัญญัติวางไว้ว่า ให้ผู้ที่บวชใหม่ไปอยู่อาศัยพระที่เป็นอุปัชฌาย์ ท่านทั้งหลายก็มาขอให้ข้าพเจ้าเป็นอุปัชฌาย์

อุปัชฌาย์ แปลว่า ผู้ฟังพินิจ ผู้คอยฟังดูอยู่ หรือผู้คอยดูอยู่ใกล้ๆ หมายความว่าคอยเอาใจใส่ดูแล ดูแลอะไร มองในแง่หนึ่งคล้ายๆ ปกครอง แต่ที่จริงยังไม่ตรงความหมายที่แท้ ปกครองเป็นเพียงความหมายประกอบเท่านั้น

ความหมายที่แท้คือ อุปัชฌาย์เป็นผู้คอยเอาใจใส่ดูแล เพื่อให้ท่านทั้งหลายมีความเป็นอยู่และการประพฤติปฏิบัติ อันจะเชื่ออำนาจให้มีการศึกษาสำเร็จตามความมุ่งหมาย ที่จะเป็นพระที่ดี รู้เข้าใจหลักพระธรรมวินัยพอที่จะดูแลปกครองตัวเองได้ มีศีล มีจิต มีปัญญา เป็นทุนพื้นฐานพอที่จะเจริญออกงามในพระธรรมวินัยต่อไป

ดังนั้น พระอุปัชฌาย์จึงมีหน้าที่ต่อท่าน โดยเป็นผู้ให้คำแนะนำสั่งสอนชั้นพื้นฐาน และฝึกให้ได้เรียนรู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ที่จะเจริญในไตรสิกขาต่อไป

บัดนี้ ท่านทั้งหลายได้เข้ามาขอนิสัย คือขอที่พึ่งพาอาศัย ขอให้ข้าพเจ้าให้นิสัย คือให้ความเป็นที่พึ่งพิงแก่ท่าน ด้วยการเป็นอุปัชฌาย์ โดยบอกว่า “อุปัชฌายโธ เม ภันเต โหติ” (ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงเป็นอุปัชฌาย์ของกระผม)

เมื่อข้าพเจ้ารับ ท่านทั้งหลายก็กล่าวว่า “อัสสะตักเคทานิ เถโร มัยหัง ภาวโร” บอกว่า ในบัดนี้ นับแต่วันนี้เป็นต้นไป ท่านพระเถระเป็นภาระของกระผม หมายความว่า ต่อแต่นี้ไป เมื่อข้าพเจ้ารับเป็นอุปัชฌาย์แล้ว ข้าพเจ้าก็เป็นภาระของท่านทั้งหลาย

เป็นภาระอย่างไร คือเป็นความรับผิดชอบที่ท่านทั้งหลายจะต้องเอาใจใส่ คอยสอดรับคำแนะนำสั่งสอน ให้ความสำคัญ ไม่ปล่อยปละละเลย คอยดูว่าอุปัชฌาย์จะมีอะไรแนะนำบอกกล่าว เอาใจใส่ คอยสำเหนียก

พร้อมกันนั้น เพื่อให้เป็นการศึกษาจริงจัง เป็นชีวิตแห่งการศึกษา มีการเรียนด้วยชีวิตและการเรียนเป็นชีวิตอย่างแท้จริง ท่านก็ให้มีข้อวัตรปฏิบัติต่อกัน ที่จะได้อยู่ใกล้ชิดกัน ในฐานะเป็น *นิสัย* คือผู้เป็นที่อยู่อิงอาศัย กับเป็น *นิตติ* คือผู้อยู่พึ่งพิง อยู่ด้วยกัน เหมือนเป็นพ่อลูก จะได้เรียนไม่เฉพาะฟังคำสั่งสอนเท่านั้น แต่เรียนวิถีชีวิตด้วย คือ เรียนทั้งความเป็นอยู่เป็นไป เรียนกิจกรรมทุกอย่าง เรียนการทำกิจกรรมนานาหลากหลาย เรียนกันในชีวิตจริง และเรียนด้วยชีวิตจริง เรียนกันตั้งแต่ตื่นนอน จนกระทั่งไปนอนหลับ

เมื่อท่านทั้งหลายกล่าวแสดงความเต็มใจรับผิดชอบ ต่อข้าพเจ้าผู้เป็นอุปัชฌาย์ โดยบอกว่าอุปัชฌาย์เป็นภาระของท่าน ที่ท่านจะเอาใจใส่แล้ว ท่านก็กล่าวต่อไปว่า “อะหัมปิ เถรัสสะ ภาวโร” แปลว่า แม้กระผมก็เป็นภาระของท่านพระเถระด้วย

นี้หมายความว่า ทุกท่านที่มาขอนิสัยอยู่นี้ ก็จะเป็นภาระของข้าพเจ้า ที่เป็นอุปัชฌาย์ด้วย คือ อุปัชฌาย์ก็ต้องมีความรับผิดชอบที่จะเอาใจใส่คอยดูแลว่า ท่านที่มาขอนิสัยอยู่ด้วยนี้ มีอะไรขาดตกบกพร่อง ในทางความเป็นอยู่ที่ดี ในการศึกษาที่ดี มีอะไรที่จะต้องแก้ไขปรับปรุง มีอะไรที่จะเรียนรู้เพิ่มเติมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็จะต้องเอาใจใส่ถือเป็นภาระในความรับผิดชอบ (ตามที่ว่านี้ ชัดว่าแต่เดิมอุปัชฌาย์มีนิตติได้รุ่นละไม่มาก)

โดยนัยนี้ ทั้งสองฝ่ายก็มีภาระรับผิดชอบต่อกัน จึงเกิดเป็นความสัมพันธ์ในการศึกษา ท่านก็เลยให้ชื่อไว้เรียกเป็นคู่กัน โดยที่ว่า ต่อนี้ไป ท่านทั้งหลายที่มาบวช ได้ชื่อที่คู่กับอุปัชฌาย์ ว่าท่านทั้งหลายเป็น **สังฆวิহারิก**

“อุปัชฌาย์” แปลว่า ผู้ใส่ใจคอยดูแลอย่างที่ว่าแล้ว ส่วน “สังฆวิহারิก” แปลว่า ผู้อยู่ด้วย นี่ก็แปลง่ายๆ หมายความว่า มาอยู่ด้วยกับอุปัชฌาย์ จะได้ให้อุปัชฌาย์เป็นที่พึ่งที่อาศัยในการศึกษาต่อไป แล้วก็ป็นธรรมดาว่า ในการดูแลนั้น ก็มีการปกครองพ่วงเข้ามา โดยที่การปกครองนั้นเป็นส่วนหนึ่ง หรือเป็นเครื่องมือของการศึกษานั้นเอง

มีพุทธบัญญัติวางไว้ต่อไปว่า พระภิกษุบวชใหม่ต้องเล่าเรียนไปจนกว่าจะปกครองตนเองได้ ท่านให้เวลา ๕ ปี ถ้ายังไม่สึก ยังไม่ไปไหนเสีย ก็ต้องอยู่กับพระอุปัชฌาย์ เล่าเรียนศึกษาไปตลอดเวลา ๕ ปี ได้แค่นี้ ตามปรกติก็ถือว่าเพียงพอที่จะปกครองตนเองได้แล้ว ก็พินนีสัย ได้เป็น นิสัยมุตตกะ (หรือเขียนอย่างเต็มเป็น นิสสัยมุตตกะ จะเรียกสั้นๆ ก็ได้ว่า **นิสัยมุตก** แปลว่า ผู้พินนีสัย)

อย่างไรก็ดี แม้เมื่ออยู่กับอุปัชฌาย์ได้ศึกษาครบ ๕ ปีแล้ว ถ้ายังไม่ปกครองตัวไม่ได้ อุปัชฌาย์ก็ต้องให้ถือนิสัยอยู่ต่อไป ยังไม่เป็นนิสัยมุตก จนกว่าจะปกครองตัวได้

แล้วก็มีพุทธบัญญัติอีกด้านหนึ่งว่า ผู้ที่บวชแล้ว ซึ่งเป็นสังฆวิহারิกนี้ ถ้าอยู่กับอุปัชฌาย์ยังไม่ครบ ๕ ปี ยังไม่พินนีสัย เกิดมีเหตุให้อุปัชฌาย์มีอันเป็นไป เช่นถึงมรณภาพไปเสีย หรือตัวผู้บวชเองมีเหตุจำเป็นต้องจากอุปัชฌาย์ไปอยู่ห่างไกล ผู้ที่บวชแล้ว ซึ่งเป็นสังฆวิহারิกนี้ ก็จะต้องถือนิสัย เพื่อมีที่อาศัยให้การศึกษาต่อไปจนครบ ๕ ปี

เพราะฉะนั้น ถ้าอุปัชฌาย์ไม่อยู่ หรืออยู่กับอุปัชฌาย์ไม่ได้ ก็จะต้องหาพระภิกษุที่มีคุณสมบัติในระดับใกล้เคียงกับพระอุปัชฌาย์ คือ เป็นพระเถระบวชมาแล้วอย่างน้อย ๑๐ พรรษา มีประสบการณ์ มีความรู้ความสามารถ แล้วไปขอนิสัยกับท่านผู้นั้น

เมื่อไปขอนิสัย ให้ท่านผู้นั้นทำหน้าที่แทนอุปัชฌาย์ ตอนนี้ไม่เรียกว่าอุปัชฌาย์ แต่เรียกว่า **อาจารย์** ก็ไปขอนิสัยอยู่กับอาจารย์ โดยวางจิตตั้งบิดากับบุตร

ตัวเองก็ได้ชื่อใหม่ ก่อนนี้ อยู่กับอุปัชฌาย์ เรียกว่าสังฆวิহারิก แต่พอไปอยู่กับอาจารย์ เรียกว่า **อันเตวาสิก** แปลว่า ผู้อยู่ในสำนัก และก็อยู่ต่อไปจนครบ ๕ ปี ที่จะปกครองตัวเองได้ ถ้ายังมีคุณสมบัติไม่พอ ก็ถือนิสัยต่อไป ทำนองเดียวกับที่พูดแล้วในเรื่องอุปัชฌาย์

ที่เล่ามานี้เป็นหลักทางพระวินัย เป็นเรื่องของการศึกษาที่จะให้ชีวิตเจริญงอกงามในการศึกษา ในศีล สมภาณี ปัญญา ดังได้บอกแล้วว่า การบวชนี้ เป็นการบวชเรียน ชีวิตตั้งแต่นี้ไป เป็นชีวิตแห่งการศึกษาไปโดยตลอด

ถ้าศึกษาถูกทาง แค่ชั้นประถม

ก็ไม่จมอยู่กับปัญหาการพัฒนาไม่ยั่งยืน

ดังได้บอกแล้วว่า ชีวิตพระนี่ต้องฝึกต้องศึกษาตลอดไป ทีนี้ ถ้าศึกษาได้ดี ปฏิบัติก้าวหน้า ก็ได้เป็นอริยบุคคลหรืออริยชน คือคนผู้เจริญที่แท้ เริ่มด้วยขั้นต้นๆ เรียกว่า **เสขะ** หรือ **เสกขะ** แปลว่า ผู้ยังต้องศึกษา หรือยังศึกษา

เสขะ หรือ **เสกขะ** มาจากคำว่า **สิกขา** (รูปบาลีของ “ศึกษา” ที่มาจากสันสกฤต) คือการศึกษา จะให้เป็นคน ก็แปลง อี เป็น เอ และทำ อา ให้สั้นเข้าเป็น อะ ก็เป็น **เสกขะ** ทางหลักภาษาอนุญาตให้เอาตัวสะกดคือ กุ ออกได้ (จะช่วยให้ อ่านสะดวกขึ้นด้วย) จึงเป็น **เสขะ** คือผู้ศึกษา หรือคนที่ยังศึกษา

พูดให้ลึกลงไป **เสขะ** คือผู้ศึกษา หรือคนที่ยังศึกษา ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกิทาคามี และพระอนาคามี ท่านเหล่านี้เป็นอริยบุคคลหรืออริยชน ที่ยังไม่พ้นความเป็นนักศึกษา ยังต้องศึกษาอยู่ จนกระทั่งเมื่อใดเป็นพระอรหันต์ จึงเป็น **อเสขะ** หรือ **อเสกขะ** จึงเป็นผู้จบการศึกษา ไม่ต้องศึกษา จบการฝึก

เพราะฉะนั้น ในชีวิตของพระนี่ トラバได้อย่างเป็นพระภิกษุ ก็ต้องศึกษาในสิกขา ๓ หรือ **ไตรสิกขา** เรื่อยไป ท่านกำชับว่า พระภิกษุ แม้จะมีพรรษาตั้ง ๗๐-๘๐ อายุตั้ง ๑๐๐ ปีแล้ว ถ้ายังไม่เป็นพระอรหันต์ ก็ยังต้องศึกษาต่อไป ยังไม่จบ หยุดไม่ได้

แท้จริงนั้น ไม่เฉพาะพระภิกษุเท่านั้น ที่ต้องศึกษาเรื่อยไปจนกว่าจะเป็นอเสขะ ทุกคนที่เดียว เมื่อเป็นมนุษย์ เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก ต้องศึกษา ก็ต้องศึกษาตลอดเวลา จนกว่าจะจบไตรสิกขา จนเป็นอเสขะ

ชีวิตมนุษย์เป็นชีวิตแห่งการศึกษา ยิ่งในพระธรรมวินัยซึ่งบ่งบอกความเอาจริงเอาจัง กับเนื้อหาสาระ นับแต่บวชเข้ามา อย่างที่ได้บอกแล้วว่าเป็นบวชเรียน พอบวชเสร็จ เดียวก็จะต้องจะแน่น โดยจะต้องบอกไตรสิกขาอีก คือบอกให้รู้ว่า ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ชีวิตของท่านอยู่ในการศึกษาตามระบบไตรสิกขาตลอดไป จนตาย หรือจนกว่าจะเป็นพระอรหันต์

สิกขานั้น แปลว่าเรียนนั่นเอง เรานิยมใช้รูปคำที่มาจากภาษาสันสกฤตเป็น “ศึกษา” จะแปลอย่างไทยนิยมสมัยนี้ว่าเรียนรู้ ก็ได้ แปลงง่าย ๆ จะว่าฝึก หรือฝึกฝน หรือหัด หรือพัฒนา ได้ทั้งนั้น เรียนรู้-ศึกษา-ฝึก-หัด-พัฒนา คือความหมายของสิกขาทั้งสิ้น

เมื่อท่านรู้อย่างนี้แล้วว่า ชีวิตของท่านต้องศึกษา ก็มาทำความเข้าใจเรื่องสิกขากันหน่อย ว่า ต่อแต่นี้ไป ทำอย่างไร ชีวิตของเราจึงจะเดินหน้าก้าวไปในไตรสิกขา

ศึกษา หรือศึกษา ที่แปลง่ายๆ ว่าการฝึกนั้น คือทำชีวิตของตนให้เจริญตั้งอกงาม ยิ่งขึ้น ดังได้บอกแต่ต้นว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และต้องฝึก ถ้าไม่ฝึกแล้ว ก็ทำไม่ได้ ไม่เป็น เอาดีไม่ได้ มนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐได้ด้วยการฝึก ถ้าไม่ฝึก ไม่เรียนรู้ ก็ไม่ประเสริฐ จะแย่มากที่สุด คืออยู่ก็ไม่รอด แต่ฝึกแล้ว จะเก่งจนกระทั่งเป็นพระพุทธรูปเจ้าก็ได้

ที่ย้ำไว้ ก็เพื่อให้เอาการฝึกนี้เป็นหัวใจ ถือเป็นหน้าที่ของมนุษย์ ที่นี้ จะเรียนรู้ฝึก ศึกษาพัฒนาอะไรบ้าง ก็บอกว่า คนเรานี้มี ๓ แดนที่จะต้องฝึกศึกษาพัฒนาขึ้นไป คือ แดนสัมพันธ์ภายนอก (ศีล) แดนจิตใจ (สมาธิ) และแดนปัญญา (ปัญญา) เรียกรวมน่า *ไตรสิกขา*

แดนที่ ๑ ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งของ และคน

ชีวิตของเราสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เราเป็นอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อม และมีการติดต่อสัมพันธ์กับภายนอก ด้วยการให้ตาหูจมูกลิ้นกายใจ รับรู้ดูฟัง เป็นต้น แล้วก็สัมพันธ์ ด้วยการเสพบริโภค โดยใช้สอยปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ จนกระทั่งเทคโนโลยีที่เป็นของเด่นในปัจจุบัน นั้นเป็นการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ แล้วอีกอย่างหนึ่ง ก็สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม โดยดำเนินชีวิตเป็นอยู่ในสังคม อยู่ร่วมกับผู้อื่น มีการติดต่อพูดจาสื่อสาร และทำอะไรๆ ต่อกันกับหรือเกี่ยวข้องกับกระทบต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย

ที่ว่ามานั้น เป็นการพูดแยกแยะจัดหมู่จัดประเภทให้มองเห็นรู้เข้าใจอะไรต่างๆ ชัดเจนขึ้น แต่ในการมีชีวิตเป็นอยู่จริง ๆ นั้น การสัมพันธ์ทำการต่างๆ เกี่ยวข้องโยงต่อถึง สิ่งทั้งหลาย โดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง ทั่วไปทั้งหมด เรามีศีลเพื่อเป็นหลักในการทำต่อกันและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งหลายนั้น ให้เป็นไปด้วยดี ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ก่อความเสียหาย แต่ให้เป็นการเกื้อกูลกลมกลืนเป็นต้น ให้มีการเป็นอยู่ที่ดี พร้อมไปกับได้ฝึกฝนพัฒนาตัวให้มีชีวิตที่ดีขึ้น มีคุณสมบัติในตัวเพิ่มขึ้นที่จะช่วยให้พร้อมและสามารถทำอะไรๆ ที่เหนือหรือสูงขึ้นไปอีก จะว่าเพื่อมีชีวิตที่เป็นเลิศหรือสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป ก็ได้

เมื่อจัดแยกประเภทความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมได้แล้ว ก็วางศีลที่เป็นหลักในการสัมพันธ์และฝึกหัดพัฒนาความสัมพันธ์ เป็นศีล ๔ หมวด ดังจะพูดพอให้รู้เป็นเค้าเป็นแนวไว้

ก) อยู่ร่วมสังคมให้สุขให้ดี

ศีลหมวดที่ ๑ อันนี้ก็สอดคล้องกับที่พูดและเข้าใจกันอยู่ทั่วไปว่า คนเป็นสัตว์สังคม พระก็อยู่ร่วมรวมกันเป็นสังฆะ ที่เราแปลว่าสงฆ์ คนที่อยู่ร่วมรวมกันเป็นสังฆะ ก็ต้องมีกฎกติกา อย่างสังคมใหญ่ระดับประเทศ ก็ต้องมีกฎหมายใหญ่น้อยมากมาย ตั้งแต่รัฐธรรมนูญลงมา และต้องมีระเบียบวิธีในการบังคับใช้ เช่นลงโทษผู้ทำผิด ฝ่าฝืน ละเมิด

พระภิกษุทั้งหลายนอกจากต้องขึ้นต่อกฎหมายของประเทศที่ตนอาศัยอยู่ ในฐานะที่เขาถือว่าเป็นพลเมืองของเขาแล้ว ก็มีกฎหมายจำเพาะสำหรับชุมชนหรือสังคม คือสังฆะของตนอีกชั้นหนึ่ง ตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ให้สำหรับสังฆะที่พระองค์ทรงตั้งขึ้นนั้น กฎหมายนั้นเรียกว่ากว้างๆ ตามภาษาพระว่าวินัย

ที่นี้ วินัยหรือกฎหมายของพระก็มีมาก ก็ต้องเริ่มที่บทบัญญัติ หรือวินัยบัญญัติหลักใหญ่ ที่ตั้งไว้เป็นแกนกลาง วินัยบัญญัติหลักใหญ่แกนกลางนี้มีชื่อเรียกว่า **ปาติโมกข์ (ปาฏิโมกข์ ก็ใช้)** มีบทบัญญัติ ๒๒๗ ข้อ เรียกว่า สิกขาบท (ข้อศึกษา) ๒๒๗ แต่มักเรียกกันรวบรัดเป็นภาษาชาวบ้านว่าศีล ๒๒๗ (ฟังสังเกตว่า ท่านเรียกว่า “สิกขาบท” คือข้อศึกษา เพราะมองว่าเป็นเครื่องฝึกพระ ไม่มองแค่ให้เป็นข้อบังคับ)

นอกจากสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ ที่อยู่ในปาติโมกข์แล้ว ยังมีข้อกฎหมายหรือวินัยบัญญัติหมวดต่างๆ สำหรับพระภิกษุอีกมากมายยิ่งกว่าในปาติโมกข์นั้น เรียกกว้างๆ ว่า สิกขาบทนอกปาติโมกข์

ปาติโมกข์ เป็นวินัยหรือกฎหมายหลัก ที่กำหนดว่าพระภิกษุต้องอยู่ร่วมสังฆะ หรือในระบบชีวิตของสังฆะ ขึ้นต่อสังฆะ ถือสังฆะเป็นใหญ่ โดยปฏิบัติตามสิกขาบท ๒๒๗ นั้น ซึ่งกำหนดว่าภิกษุจะเป็นอยู่อย่างไร จะทำอะไรเลี้ยงชีวิต ทำอะไรได้ ทำอะไรไม่ได้ ถ้าละเมิดจะเป็นความผิดสถานไหน มีโทษอย่างไร ตามระบบการบังคับใช้ที่ได้วางไว้

ว่าโดยหลักการทั่วไป เทียบเหมือนว่าจะถือเอา ศีล ๕ เป็นปาติโมกข์ของชาวบ้านทั่วไป หรือจะว่าเป็นปาติโมกข์ของพลโลก ก็ได้

แต่ศีล ๕ นั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นหลักความประพฤติ ให้คนรู้เข้าใจผลดี ผลร้ายมองเห็นเหตุผลแล้วตกลงใจถือหรือสมัครใจขอรับเอาไปปฏิบัติเอง เป็นการศึกษาของประชาชน ซึ่งเขาจะได้รับผลดีหรือผลร้ายโดยเป็นไปตามเหตุผลของกฎธรรมชาติ ไม่ได้ทรงบัญญัติเป็นวินัยหรือกฎหมายที่จะมีผลบังคับใช้ทางสังคม เพราะคนทั่วไปนั้น ไม่ได้มอบตนให้เข้าอยู่ในความกำหนดของพระองค์ มิใช่อย่างที่เหล่าภิกษุได้แจ้งสมัครเข้าไปอยู่ใต้กติกาในสังฆะ

ในสังคมของชาวบ้านนั้น เมื่อเข้าใจหลักศีล ๕ ที่ท่านแสดงไว้เป็นหลักใหญ่แล้ว ผู้ฉลาดจะนำไปตกลงบัญญัติวางลงเป็นวินัย เป็นกฎหมายข้อบังคับ ที่มีข้อจำแนกแยกย่อยละเอียดลงไป เพื่อกำกับชุมชนหรือสังคมของตน ในระดับต่างๆ โดยมีระบบการบังคับใช้ เช่นลงโทษผู้ละเมิดต่างๆ เป็นรายละเอียดลงไป ก็ได้

ดังจะเห็นว่า กฎหมายอย่างของประเทศไทยนี้เอง ที่มีข้อบัญญัติมากมาย ละเอียดิบนั้น ส่วนมากก็เหมือนกับเป็นข้อแยกย่อยของศีล ๕ นั้นเอง ที่ชอยออกไปในแง่ ด้านระดับต่างๆ ในระบบของการบังคับใช้ทางสังคม

แม้ในพระปาติโมกข์ของภิกษุสงฆ์ ก็มองเห็นระบบนี้ได้ทำนองว่า ศีล ๕ นี้เอง เป็นแกนของศีล ๒๒๗ (เล็กๆ คือมุ่งศีลที่เป็นองค์มรรค) เช่นว่า ในหลักศีล ๕ ข้อที่ ๑ ว่า เว้นจากการปลดปลงชีวิต ถือกันกว้างๆ ว่า ไม่ว่าจะฆ่าสัตว์คนไหนตัวใด ก็ผิดศีลข้อแรกนี้

แล้วที่นี้ ไปสำรวจในพระปาติโมกข์ ก็พบว่า การปลดปลงชีวิตมีบัญญัติแยกย่อยออกไปในระดับต่างๆ โดยมีความผิดและการลงโทษต่างกันออกไป เช่น ฆ่ามนุษย์ เป็นความผิดสถานหนักที่สุด เรียกว่าปาราชิก ถึงขาดจากความเป็นภิกษุ ที่นี้ ฆ่ามนุษย์ นั้นแหละ ลงมือพยายามฆ่า แต่เขาไม่ตาย ถึงกระนั้น ก็ไม่พินิจ จะมีโทษลดหลั่นลงมา เช่นเป็นโทษที่เรียกว่าอุลลัจจัย ซึ่งต้องเป็นข้อพิจารณาตามระดับความผิด หรือถ้าปลงชีวิตสัตว์ดิรัจฉาน ถึงจะตาย ก็เป็นโทษเบาลงมา ในชั้นที่เรียกว่าปาจิตติย

แม้จะไม่ฆ่าโดยตรง แต่รู้ยู่่ว่า น้ำมีตัวสัตว์ บริโภคน้ำนั้น หรือรดน้ำนั้นลงไปบนดิน บนหญ้า ก็ต้องปาจิตติย หรือมิได้ฆ่า เพียงเบียดเบียนทำให้เขาเดือดร้อนเจ็บช้ำลำบาก ดังที่ว่า ภิกษุโกรธเคืองภิกษุอื่น ชูดคร่าไล่ออกจากกุฎิสงฆ์ ก็ต้องปาจิตติย หรือไม่ถึงกับฆ่าสัตว์ แต่ทำลายพืช ก็ต้องปาจิตติยได้อีก

อีกตัวอย่างหนึ่ง ในหลักศีล ๕ ข้อที่ ๒ ว่าเว้นจากการพูดเท็จ นี้ก็กว้าง ที่นี้ ดูในพระปาติโมกข์ พูดเท็จจำแนกความผิดออกไปหลายระดับ ภิกษุพูดเท็จโดยอวดคุณวิเศษที่ไม่มีจริงในตน เป็นความผิดถึงที่สุด คือปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุ ที่นี้ รองลงมา ภิกษุโกรธเคืองหาเรื่องโจมตีภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิกไม่มีมูล ต้องอาบัติหนักมากในชั้นสังฆาทิเสส ภิกษุอีกรูปหนึ่งพูดเท็จในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ทั่วไป ก็มีความผิด ต้องอาบัติแต่ในชั้นปาจิตติย ถึงจะไม่พูดปด แต่พูดไม่ดี ไปด่าภิกษุอื่น ก็ต้องปาจิตติย บางที่ไม่ใช่ถึงขั้นทำร้ายเบียดเบียนผู้อื่นชัดออกมา แต่ไปในบ้านญาติโยม ตัวเป็นภิกษุ พูดเอะอะเสียงดัง ก็เป็นความผิด แม้จะเบาสักหน่อย นี่คือการฝึกให้เจริญอกงามในการศึกษา ฯลฯ

ในที่นี้ ไม่ต้องพูดยืดยาว บวชแล้ว เรื่องนี้จะได้เรียนรายละเอียดกันโดยตรง เอาเป็นว่า ศีลหมวดที่ ๑ นี้ เป็นการเคารพวินัย ฝึกในการรักษหลักเกณฑ์กฎกติกาในการมีชีวิตเป็นพระ ที่อยู่ร่วมกันในชุมชนสังฆะ เรียกว่า **ปาติโมกข์สังวรศีล** แปลว่า ศีลคือการสำรวมในปาติโมกข์

ข) ดูแลถิ่นที่อาศัยให้งาม ใช้อินทรีย์สี่ส่วนนำความงอกเงย

ศีลหมวดที่ ๒ เป็นการฝึกให้รู้จักใช้เครื่องมือหรือช่องทางติดต่อสื่อสารสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ให้ได้ผลดี เกิดประโยชน์ เป็นการศึกษ ทำให้ชีวิตพัฒนาดีขึ้น

ในการติดต่อสัมพันธ์นี้ เรามีประตู ช่องทาง หรือทวาร สำหรับติดต่อ ๒ ชุด คือ

ชุดที่ ๑ ผัสสทวาร คือ ช่องทางรับรู้ มี ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ชุดที่ ๒ กรรมทวาร คือ ช่องทางทำกรรมทำการ มี ๓ ได้แก่ กาย วาจา ใจ

ชุดที่หนึ่ง คือ ตา หู เป็นต้น ซึ่งนิยมเรียกสั้นๆ ว่า “อินทรีย์” ใช้ติดต่อสัมพันธ์โดยดู ฟัง ดม ลิ้มแตะต้อง รับทราบ ให้ได้เห็น ได้ยิน รู้กลิ่น รู้รส รู้สี รู้ทราบ

ส่วนชุดที่สอง คือ กาย วาจา ใจ ใช้สัมพันธ์ด้วยการกระทำ โดยทางกาย ขยับเขยื้อนเคลื่อนไหวใช้มือใช้เท้าทำการต่างๆ ทางวาจา ก็พูด แล้วทางใจ ก็ตรึกนึกคิดจางงใจ

พูดง่ายๆ ว่า สิ่งแวดล้อมทางวัตถุและทางสังคมนั้น เราเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ทั้งในสายรับเข้า และในสายแสดงออก เป็นแดนของรูปธรรมซึ่งอยู่ล้อมรอบทั่วไป เป็นพื้นฐานรองรับชีวิตและรองรับอีก ๒ แดนของการศึกษา ซึ่งเราจะต้องรู้จักสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับรู้จักจัดรู้จักใช้

หลักการศึกษพัฒนาในแดนนี้ก็คือ ให้ชีวิตของเราที่ติดต่อสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น ไม่ก่อการเบียดเบียน ไม่ทำร้าย ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมทั้งมนุษย์ทั้งธรรมชาติและบรรดาวัตถุ โดยไม่เบียดเบียนตนเองด้วย แต่พยายามให้เกื้อกูลต่อกัน ให้เกื้อกูลแก่สิ่งแวดล้อมทั้งเพื่อนมนุษย์และสิ่งทั้งหลายทุกอย่าง และเกื้อกูลต่อชีวิตของตนเองให้ได้ให้เป็นประโยชน์ โดยไม่เสื่อมเสียหาย ให้พัฒนาขึ้นไปในสภาพที่ดีที่เกื้อกูลอย่างยั่งยืน

การเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ด้วยกรรมทวาร โดยทำการต่างๆ ด้วยการทำ พูด คิด ซึ่งเป็นภาคแสดงออก ที่ปรากฏชัดออกมาทางกาย และวาจา นั้น เห็นได้ง่ายว่าเป็นเรื่องใหญ่มาก ศีลหมวดแรกก็ว่าด้วยเรื่องนี้และฝึกในแดนนี้เป็นสำคัญ แต่ถึงตอนนี้ จะฝึกอย่างเจาะลึก

ด้านที่ท่านเน้นย้ำอย่างยิ่งในตอนต้น คือการติดต่อสัมพันธ์ด้วยผัสสทวาร หรือด้วยอินทรีย์ คือ ใช้ตา หู ฟัง เป็นต้น และท่านมุ่งพิเศษที่ อินทรีย์ ๕ อย่างแรก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เพราะอันนี้เป็นจุดเริ่มหรือที่ตั้งต้นของการเรียนรู้ ต้องฝึกต้องศึกษาตรงนี้กันให้ดี เรียกว่า ถ้าเริ่มต้นดีที่นี้แล้ว ก็มีหวังมากกว่าการฝึกการศึกษาจะก้าวหน้าไปอย่างดี

เพื่อไม่ให้ยืดยาวนัก ขอบอกสั้นๆ ว่า เมื่อมีการรับรู้ด้วยอินทรีย์ ตา ดู-เห็น หู ฟัง-ได้ยิน เป็นต้นนั้น จะเกิดมีอาการ ๒ อย่าง คือ

ก) ความรู้สึก ว่า ชอบใจ ไม่ชอบใจ (ภาษาเก่าว่า ยินดี ยินร้าย) เป็นต้น

ข) ความรู้ ว่า คืออะไร เป็นอย่างไร เป็นไปเป็นมาอย่างไร เป็นต้น

พูดรวบรัดว่า ถ้าอยู่แค่ความรู้สึกชอบใจ ไม่ชอบใจ ก็ไม่ได้เรียนรู้ ไม่ได้ศึกษา แถมอาจจะเติบโตไปกับความรู้สึกนั้น เช่น ชัดใจ วุ่นวายใจ ทุกข์เพราะสิ่งที่ไม่ชอบ หรือติดเพลิน ลุ่มหลงไปกับสิ่งที่ชอบ แล้วอาจจะเกิดปัญหาเรื่องราวขยายไปกันใหญ่

แต่ถ้าไปทางความรู้ ว่าอะไรเป็นอะไร เป็นอย่างไร เพราะอะไร ฯลฯ ก็จะได้เรียนรู้เป็นการศึกษา นำไปสู่การสืบค้นเป็นต้น ให้รู้ไปถึงเหตุปัจจัย เป็นต้น ความรู้ก็จะตามกันมา ขยายกว้างขวางออกไป ก็ก้าวหน้าไปในการศึกษา

ตรงนี้แหละเป็นจุดเริ่มสำคัญ ท่านจึงให้ฝึกการเรียนรู้ ให้การรับรู้เป็นการศึกษา คือ รับรู้ ดู ฟัง โดยมีสติกำกับ ให้มุ่งไปที่ความรู้เป็นหลัก ไม่ให้เติบโตไปกับความรู้สึกที่ชอบใจ ไม่ชอบใจ หรือชอบ-ชัง เป็นต้น และให้ความรู้มาคุมมาปรับความรู้สึกได้

ถ้ารับรู้แล้ว ความรู้สึกเด่นขึ้นมา ก็มีสติทัน ไม่ถูกความรู้สึกนั้นลากจูงไปให้กลายเป็นทาสของมัน แต่ฝึกฝนหันเอาความรู้สึกนั้นเป็นสื่อ นำไปสู่ความรู้ เช่นเอามันเป็นจุดกำหนด หรือเป็นจุดสังเกต เพื่อตั้งคำถามที่จะหาความรู้ เราก็จะได้ศึกษา ไม่เสียท่ามัน

เป็นอันว่า จะดู จะฟังอะไร อย่างไร ก็ให้ได้ความรู้ ไม่ให้เกิดโทษ ดูฟังแล้วไม่ใช่ได้แค่เพียงลุ่มหลง ไม่ใช่ติดพันอยู่กับชอบใจไม่ชอบใจ แต่ดูฟังแล้วให้ได้ความรู้ ได้ประโยชน์ เอามาใช้แก้ปัญหา เอามาใช้พัฒนาชีวิตของตน เอามาใช้สร้างสรรค์ทำการต่างๆ ได้

ถ้าดูฟังลุ่มหลงเป็นต้นแล้ว ได้ความรู้ ได้ประโยชน์ ก็เรียกว่ามีสติ ถ้าดูฟังลุ่มหลงเป็นต้นแล้ว ติดอยู่กับความรู้สึกชอบใจไม่ชอบใจ ได้แต่ลุ่มหลงมัวเมา เกิดโทษ ก็ไม่มีสติ

การมีสติทัน คุมได้ รู้จักใช้ตามดูฟังเป็นต้น สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง ได้ผลดี นี่เป็นศีลหมวดหนึ่งที่เดียว และเป็นศีลในการศึกษาเริ่มแรกด้วย เรียกว่า **อินทริยสังวรศีล** แปลว่า ศีลคือการสำรวมอินทริย์ อาจจะแปลให้ง่ายขึ้นว่า ศีลข้อรู้จักใช้อินทริย์

ขอทำความเข้าใจเพิ่มอีกหน่อย ที่พูดข้างต้นว่าไม่ควรปล่อยตัวไปตามความรู้สึก แต่ให้ไปทางความรู้ นั้น ไม่ใช่หมายความว่า ความรู้สึกไม่ดีไปทั้งหมด หรือว่าท่านไม่ให้มีความรู้สึกเสียเลย มิใช่อย่างนั้น ความรู้สึกที่ดีนี้สำคัญ เป็นกุศล เป็นคุณธรรมใหญ่ทีเดียว

ความรู้สึกที่ว่าเป็นปัญหานั้น คือความรู้สึกที่เป็นไปแค่ตามแต่ผัสสะกระตุ้น เช่น พอเห็น พอได้ยิน ถ้าถูกใจ ก็ชอบใจ ไม่ถูกใจ ก็ไม่ชอบใจ แล้วก็ปรุงแต่งเติบโตไปกับความยินดียินร้าย ชอบหรือชังนั้น ไหลเพลินไปในโมหะ อย่างนี้ก็เป็นอกุศล เกิดปัญหา

ที่นี้ ในเวลาที่รับผัสสะนั้น ถ้ามีสติ มีปัญญาครองใจอยู่ ใจก็จะไม่เติบโตไปตามความรู้สึกแค่ชอบชัง เช่น เมื่อพบเห็นคน หรือได้ยินเสียงคนพูด ใจมองเขาอย่างเป็นเพื่อนมนุษย์ ที่มีชีวิตจิตใจ มีสุขมีทุกข์ มีพื้นเพเป็นมาต่างๆ กัน ก็จะมีใจเห็นใจ รัก หรือสงสารตามแต่สถานการณ์ เกิดเมตตา กรุณา มีไมตรี ที่เป็นคุณธรรมพื้นฐานต่อเพื่อนมนุษย์

นั่นเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคม ส่วนในด้านสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและธรรมชาติ ก็ทำนองเดียวกัน เมื่อไปในถิ่นสถานที่ที่มีสิ่งทั้งหลายอยู่เป็นระเบียบเรียบร้อย สงบ สะอาด ปลอดภัย แวดล้อมด้วยธรรมชาติที่สบายแก่ชีวิต ปัญญาที่ละเอียดละเอียดละเอียดไม่เหมือนแฝงอยู่ ก็จะทราบซึ่งในสภาพที่เกื้อกูลต่อชีวิต จิตใจก็จะซาบซึ่งมีความสุขขึ้นจิตก็เฝ้ามองใจว่า เรืองสดใสปลอดโปร่งโล่งเบา สืบเนื่องจากการได้สัมผัสสภาพที่ดั่งามเกื้อกูลนั้น

ความรู้สึกสงบ เิบอิม ชื่นบาน โปร่งโล่ง สดใสอย่างนี้ เป็นกุศล เป็นภาวะจิตใจที่ดีอันพึงให้มีอยู่เสมอเป็นประจำ แล้วสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและธรรมชาตินี้แหละเป็นที่รองรับชีวิตของเรา ซึ่งเราต้องอยู่ด้วย ต้องพึ่งพาอาศัยตลอดเวลา จึงเป็นแหล่งหลัก แหล่งสำคัญ ที่จะนำให้เรามีสภาพจิตอันดีซึ่งมีความรู้สึกที่เป็นกุศล ดังที่ว่านั่นหรือไม่

ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นประเพณีทางธรรมตลอดมา ให้พระสงฆ์เอาใจใส่ที่จะมีที่อยู่ และอยู่ในถิ่นที่ เช่นอาราม ซึ่งมีสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและธรรมชาติ อันจะเกื้อหนุนให้เกิดความรู้สึกสงบ เิบอิม ชื่นบาน โปร่งโล่ง สดใส เป็นกุศลดั่งว่านี้ ที่ท่านใช้คำเรียกสั้นๆ ว่าเป็น *“รมณีย์”*

ก่อนพระพุทธเจ้าตรัสรู้ มีเหตุการณ์ที่ตรัสไว้เป็นข้อสำคัญซึ่งจารึกไว้ในหลายพระสูตรในพระไตรปิฎก คือการที่ทรงตัดสินพระทัยเลือกอรุณเวลาเสนาณิคม เป็นสถานที่บำเพ็ญเพียร ดังที่ทรงแสดงเหตุผลในการทรงเลือกไว้ว่า

“ภาคพื้นภูมิสถานถิ่นนี้ เป็น*รมณีย์* (ที่รื่นรมย์) จริงหนอ [รมณีย์ ๖๓] มีไพโรสถ์ร่มรื่น นำชื่นบาน ทั้งมีแม่น้ำไหลผ่าน น้ำใส เย็นชื่นใจ ชายฝั่งทำน้ำก็ราบเรียบ ทั้งโคจรคามก็มีอยู่โดยรอบ เป็นสถานที่เหมาะจริงหนอที่จะบำเพ็ญเพียร สำหรับกุลบุตรผู้ต้องการทำความเพียร”

ภิกษุทั้งหลาย เวานั้นแล ได้นั่งลงแล้ว ณ ที่นั้น โดยตกลงใจว่า “ที่นี่ละเหมาะที่จะบำเพ็ญเพียร”

(เช่น ม.ม. ๑๒/๔๑๓)

พุทธพจน์นี้ควรระลึกไว้เป็นจุดกำหนดพิเศษทีเดียว แม้เมื่อพระสงฆ์จะต้อนรับพระผู้แสดงธรรม จะต้อนรับพระอาคันตุกะ หรือต้อนรับท่านที่มาขอเข้าอยู่อาศัยภาวนา ก็แสดงความพร้อมด้วยการบอกว่าที่นั่นเป็น*รมณีย์* ดังที่พระสารีบุตรกล่าวกะพระอานนท์ตามเรื่องราว

ท่านพระสารีบุตร ได้เห็นท่านพระเวทตะและท่านพระอานนท์กำลังเดินมา แต่ไกล ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ว่า

“ท่านอานนท์ จงมาเถิด ท่านอานนท์ผู้เป็นอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาค ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระผู้มีพระภาค มาดีแล้ว ท่านอานนท์ ป่าโคตลึงคสาถวันนี เป็น*รมณีย์* (ที่รื่นรมย์) ราตรีแจ่มกระจ่าง ต้นสาละผลิดอกบานสะพรั่งเต็มต้นหมดทั้งป่า ส่งกลิ่นหอมฟุ้งไปทั่ว ดุจดังกลิ่นทิพย์ก็ปานจะนั้น...”

(ม.ม. ๑๒/๓๗๐/๓๗๘)

เมื่อญาติโยมจะนิมนต์พระให้อยู่จำพรรษาที่วัดซึ่งตนอุปถัมภ์บำรุง ก็กล่าวให้ทราบว่าวัดนั้นเป็นรมณีย์ ดังตัวอย่างที่จิตตคฤหบดีนิมนต์พระอิสิทัตต์ ดังนี้

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอพระคุณเจ้าอิสิทัตต์จงชื่นชมอัมพางกูวัน ชันเป็น
รมณีย์ (ที่รื่นรมย์) ใกล้ราวปามัจฉิกาสถที่เถิด ข้าพเจ้าจักบำรุงด้วยจิรว
บิณฑบาต เสนาสนะ และศิลาบัจฉัยภัสชบริวาร

(ส.สพ.๑๘/๕๕๒/๓๑๓)

การดูแลรักษาวัดให้สะอาดเรียบร้อย เป็นหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ ดังเห็นได้ชัดในพุทธบัญญัติทั้งหลายทั่วไป ที่จัดไว้เป็นกิจจำเพาะก็มาก อย่างพวกวัตรต่างๆ เช่น เสนาสนวัตร และที่ปรากฏเด่นเห็นง่ายในเมืองไทยเรา นี้ เหมือนเป็นสัญลักษณ์ ก็คือการกวาดลานวัด ที่ได้จัดวางไว้ให้พระสงฆ์ปฏิบัติเป็นกิจวัตรสืบต่อกันมาแต่โบราณ

ที่ว่า การกวาดลานวัดเป็นสัญลักษณ์ของงานดูแลรักษาวัดให้เป็นรมณีย์นั้น คือมิใช่แค่กวาดลานวัดให้สะอาด แต่การกวาดนั้นเป็นตัวอย่าง ที่จะเตือนใจพระสงฆ์ให้เอาใจใส่ทำกิจทั้งหลายในการดูแลรักษาจัดวัด จัดเสนาสนะ สิ่งของ บริเวณวัด ให้สะอาดเรียบร้อย มีธรรมชาติร่มรื่นชื่นใจ ให้วัดเป็นสถาน**รมณีย์** ที่รื่นรมย์ ที่จะโน้มนำจิตใจของพระเถรและประชาชนให้สงบ สดใส ชื่นบาน น้อมไปในกุศล ควรเป็นที่แสวงธรรม บำเพ็ญเพียร

พอญาติโยมชาวบ้านเข้ามาถึงในวัด ก็ได้สัมผัสบรรยากาศที่สงบ ร่มรื่น นำชื่นชมเป็นรมณีย์ มีต้นไม้ออกบ้าง ไม้ผลบ้าง ไม้ใบบ้าง แผ่กิ่งก้านออกไปชวนให้แหงนมองผ่นพัก สบายสบายตา และให้ร่มเงา มีแสงแดดส่องสว่างสดใส ถ้าร้อนไป ก็ได้อาศัยเข้ายื่นผ่นนั่งพักให้หายหรือคลายร้อนลงไป ยิ่งได้สายลมโชยพัดรำพายมา ก็ยิ่งสดชื่นพื่นกำลังวังชา

มองทางไหน ก็เห็นแต่ความสะอาด ไม่เพียงบนพื้นถนนบริเวณวัดที่ได้กวาดไว้ แต่อะไรๆ รอบตัวสะอาดไปทั่ว ทั้งอากาศที่สดโล่งสบาย ท้องฟ้าที่แจ่มใสไร้หมอกควัน ในแม่น้ำ สระ คลอง ลำธาร ก็มีน้ำสะอาดเย็นใส ได้เดินดูได้เคลื่อนไหวเปลี่ยนย้ายอิริยาบถไปท่ามกลางความปลอดโปร่ง โล่งเบา ทั้งกายและใจ

ความสดชื่น เบิกบาน สบาย ผ่อนคลาย สงบเบา ที่มาพร้อมกับความเจริญอินทรีย์ทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นภาวะจิตที่เรียกว่าเป็นกุศลธรรม อันเป็นพื้นฐานที่จะนำหรือทำจิตให้พร้อมเพื่อการเจริญภาวนา ทั้งสมาธิ และต่อไปสู่ปัญญา

ยิ่งได้เห็นได้พบปะพระสงฆ์ในวัด ห่มผ้าครองจีวรสะอาดเรียบร้อย มีอาการสำรวมอินทรีย์ ทั้งตา หู การเคลื่อนไหว อย่าง เยื้อง ยืน นั่ง เดิน และเอ่ยวาจา แสดงออกถึงการที่ได้ฝึกอบรมมาดี มีวินัย เจริญในศีล จิตใจสงบ มีความรู้ที่ได้เล่าเรียนพอจะเผื่อแผ่ธรรมแก่ทายกทายิกา นำเลื่อมใส ทั้งคนวัด คนถิ่น ผู้ช่วยงานวัด และบรรดาผู้มาวัด ก็เอื้อเพื่อเกื้อกูลร่วมมือกันด้วยดี โดยสามัคคี มีน้ำใจ ยิ้มแย้มแจ่มใส ยิ่งทำให้เจริญศรัทธา

รวมทั้งหมดนี้ เป็นสภาพรมณีย์ ที่ทำให้ทั้งชาวถิ่นชนใน ทุกๆ คน และญาติโยม ประชาชนที่เดินทางมา พากันเจริญกุศล งอกงามในธรรมยิ่งขึ้นไป

สภาพรมณีย์ที่พึงปองของอินทรียสังวร อันสัมพันธ์เสริมกันกับการเจริญอินทรียดัง วานี้ ขอให้เน้นย้ำความสำคัญกันไว้ เมื่อวัดเป็นรมณีย์แล้ว แม้แต่พระจะออกเดินไป บิณฑบาตทุกเช้าในแต่ละวัน ก็สำรวมอินทรียได้ง่าย และตัวพระองค์ก็ทำวัดให้ยิ่งเป็นรมณีย์

แต่ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม การสำรวมฝึกอินทรีย รู้จักใช้อินทรีย เจริญอินทรียนี้ เป็นข้อปฏิบัติตั้งแต่เริ่มแรกของการศึกษาในพระธรรมวินัย คือ พอดั่งตัวไว้มั่นคงในพระ ปาติโมกข์ ที่ท่านจัดให้ว่ามีศีลแล้ว ก็ก้าวหน้าสู่จิตตภาวนาหรือสมาธิ โดยมีอินทรียสังวร นี้เป็นห่วงเชื่อมข้อแรก ท่านจึงจัด*อินทรียสังวรศีล* เป็นศีลหมวดที่ ๒ ต่อจาก*ปาติโมกข์สังวรศีล*

อย่างที่ว่าแล้ว เมื่อวัดเป็นรมณีย์ ก็เกื้อหนุนการสำรวมและเจริญอินทรีย ช่วย น้อมนำจิตใจของทุกคน ทั้งพระเถระและคนวัด ทั้งญาติโยมประชาชนที่มาวัด ให้รู้สึกสดชื่น ผ่องใส เบิกบาน โล่งเบา ผ่อนคลาย สงบสบาย ง่ายที่จะเกิดปราโมทย์ จนถึงปัสสัทธิ และความ สุข เป็นจิตกุศลนุ่มนวลเข้าในทางที่จะเป็นสมาธิ เจริญจิตตภาวนาได้ง่าย จึง ควรเอาใจใส่ทำวัดให้เป็นรมณีย์ ดังที่ได้ว่าข้างต้น

ขอให้นึกถึงชื่อของวัดเองด้วย เราใช้ชื่อไทยจนบางทีลืมนึกถึงชื่อเดิมจากคำบาลี แม้ ในภาษาบาลี วัดก็มีคำเรียกหลายอย่าง แต่เอาคำแท้ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ คือ “อาราม”

ให้ดูว่าเมื่อจะเกิดวัดขึ้นนั้น พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระมีวัดอยู่ ด้วยพระพุทธ ดำรัสว่า “อนุชานามิ ภิกขเว อาราม” (ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตอาราม, วินย.๔/๖๓/๗๑) และวัดแรก ก็คือ วัดเวฬุวัน ได้แก่ป่าไผ่ หรือสวนไผ่ อันเป็นพระราชอุทยาน ที่พระเจ้าพิมพิสารทรงถวาย

ที่นี่ วัดที่พระพุทธเจ้าประทับจำพรรษามากที่สุด และเป็นที่ตรัสพระสูตร ทรง แสดงพระธรรมเทศนามากที่สุดด้วย ก็คือวัดพระเชตะวัน วัดนี้จึงมีชื่อปรากฏใน พระไตรปิฎกมากที่สุด หรือบ่อยที่สุด คือพบเห็นได้ทั่วไปหมด

คำเรียกชื่อวัดพระเชตะวัน ในพระสูตรทั้งหลายในพระไตรปิฎก เหมือนกันหมด ว่า “เชตวัน อนาถปิณฑิกสุต อาราม” (ณ พระเชตะวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี, ถ้าเป็น ประธานของประโยค ก็ว่า “เชตวัน อนาถปิณฑิกสุต อาราโม”) คำอื่นอย่าง เชตวันวิหาร หรือ เชตวันมหาวิหาร เป็นต้น ไม่มี (เป็นคำที่ใช้ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาลงมา)

(**กันเข้าใจผิด:** ในพระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทย บางทีพบ “เชตวันวิหาร” หรือ “เชตวันมหาวิหาร” ให้ทราบว่าเป็นคำที่ท่านผู้แปลใส่เข้าไป โดยใช้ตามที่ท่านเคยชิน หรือท่านสะดวกในเวลานั้น; ที่ วินย.๗/๒๕๖/๑๑๑ มี “เชตวัน วิหาร” นี้ไม่ใช่เชตวันวิหาร แต่ท่านเล่าเรื่องว่า อนาถปิณฑิกคหบดีสร้างวิหารทั้งหลาย ในพระเชตะวัน; ในพระไตรปิฎกรุ่นอปทาน คือหลังพระสูตรแล้ว จึงเริ่มมีคำอย่าง “เวฬุวันมหาวิหาร”, ขุ.อป.๓๓๓/๑/๔๐๕)

“วัน” คือ วนะ ได้แก่ ป่า หรือสวน และ “อาราม” ก็คือ สวน

แล้วก็ให้ทราบด้วยว่า คำว่า วัด คือ “อาราม” กับ “รมณีย์” นั้นมาจากรากศัพท์เดียวกัน คือ “รม” ซึ่งแปลว่า ชื่นชม, รื่นรมย์, ยินดี

นี่ก็เท่ากับบอกว่า ถ้าจะให้วัดมีความหมายตรงตามชื่อที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ก็ต้องทำวัดให้เป็นอาราม (แปลตามรากศัพท์ว่า ที่ซึ่งทั้งพระและประชาชนพากันมาชื่นชมยินดี) โดยทำอารามให้สมเป็นรมณีย์ (ที่นำชื่นชมยินดี หรือที่รื่นรมย์) ให้ *อินทริย์* ได้มาเจอ *รมณีย์* แล้วก็ให้อินทริย์ได้อยู่กับรมณีย์เสมอตลอดไป

เป็นอันว่า ทั้งถ้อยคำ ทั้งเรื่องที่เป็นมาเดิม และหลักการทางธรรม สอดคล้องลงกันหมด

คำตรัสสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่องการรับรู้ ดู ฟัง ลิ้ม ตม สัมผัส ด้วยอินทริย์คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย นี้ โดยให้รู้จักใช้ มีสติคุมได้ ให้สังวร ให้ฝึกอินทริย์ รู้จักใช้อินทริย์ ให้เจริญพัฒนาอินทริย์ เรื่องอินทริย์สังวร อินทริยภาวนา มีกระจายอยู่ทั่วไปในพระไตรปิฎกมากมายอย่างยิ่ง

ในเมืองไทยก็มีร่องรอยพอให้เห็นว่า ธรรมข้ออินทริย์สังวรนี้เคยมีการใส่ใจปฏิบัติกันจริงจังจนกลมกลืนเข้าในวิถีชีวิตชนิดเคยชินเป็นไปเอง แต่กลับเป็นเรื่องที่เหมือนว่าในเมืองไทยปัจจุบันละเลยกันอย่างยิ่ง โดยคงจะค่อยๆ เลื่อนกลางจางหายไปโดยไม่รู้ตัว

ถึงเวลาที่ควรตื่นตัวตระหนัก หันไปเอาใจใส่ นำมาใช้ และศึกษาปฏิบัติกันให้เห็นผลจริงจัง พื้นวิถีชีวิตด้านดีที่เลื่อนกลางจางหายไปนั้น ให้นำประโยชน์ที่พึงได้กลับคืนมา

อันนี้เป็นหลักทั่วไปของการศึกษา การพัฒนาคน พัฒนาสังคม ไม่ใช่สำหรับพระเท่านั้น แต่พระพึงเป็นผู้ทำให้เห็นตัวอย่าง จึงควรตั้งใจกันว่า จะต้องทำวัดให้เป็น *รมณีย์* สมที่จะเป็นอาราม สงบงาม สะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย ร่มรื่น น่าชื่นชม ควรแก่ความเป็นที่แสวงธรรมบำเพ็ญเพียร ให้ได้ และนี่เป็นหลักการเบื้องต้นทีเดียว ที่จะชี้ว่า การปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้ายังอยู่ดี และจะก้าวต่อไปได้อย่างน่าไว้วางใจหรือไม่

พร้อมกันนั้น พระสงฆ์และผู้นำชุมชนพึงยกหลักสำคัญที่ละเลยหลงลืมกันไปนี้ขึ้นมาชี้แนะชาวบ้าน ให้ดูแลรักษาทำบ้านเรือนชุมชนถิ่นของตนให้เป็นรมณีย์ โดยให้รู้ตระหนักว่า นี่เป็นการพัฒนาพื้นฐาน ที่จะรองรับการพัฒนาอย่างอื่นให้มีได้เป็นได้จริง

ต้องย้ำกันให้หนักแน่นว่า ถ้าจะให้การพัฒนาทุกอย่างยั่งยืน ก็ต้องพัฒนาสภาพรมณีย์นี้ไว้ให้อยู่เป็นฐาน พึงถือการทำความดีแวดล้อมให้เป็นรมณีย์นี้ เป็นหลักปฏิบัติสำคัญเคียงกับศีล ๕ ที่เป็นดังปาติโมกข์ของชาวบ้าน

สำหรับพระสงฆ์ เรื่องอารามยังไม่หมดแค่นี้ คือ พระสงฆ์นั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มีชีวิตอยู่กับอารามทั้งหมดเลยที่เดียวก็ว่าได้ ไม่เฉพาะอยู่ในอารามคือวัดที่เป็นสิ่งแวดล้อมภายนอกทางกายฝ่ายวัตถุเท่านั้น แต่ให้ชีวิตด้านในคือการศึกษาศึกษาปฏิบัติทั้งหมด ก็มีอารามด้วย เป็นอารามทางนามธรรม

บอกย่อยๆ ว่า เมื่ออยู่ในวัดอันเป็นอารามที่รุ่มร่ามน่าชื่นชมยินดีด้านนอกแล้ว พระพุทธเจ้าก็ทรงให้พระมีที่อยู่ประจำด้านในอีก ๒ อาราม คือ *ปหานาราม* และ *ภาวนาราม*

ไขความนิดหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าตรัส อาราม ๒ คือ ภาวนาราม และปหานาราม ไว้ในหลักที่พระอริยะปฏิบัติสืบสายกันมา เรียกว่าอริยวงศ์ (เช่น ที่.ป.๑๑/๒๓๓๗/๒๓๖) ใจความว่า พระสงฆ์พึงสันโดษ ไม่มัวหมกมุ่นวุ่นวายอยู่กับเรื่องจิวร อาหาร และที่อยู่อาศัย แต่เอาเรื่องแรงเวลาไปอยู่ ไปไว้ ที่ *ปหานาราม* (ปหาน-อาราม) คือมีการกำจัดลดเล็กละอุกุศล เป็นที่มาชื่นชมยินดี และที่ *ภาวนาราม* (ภาวนา-อาราม) คือมีการเพิ่มพูนพัฒนาเจริญกุศล เป็นที่มาชื่นชมยินดี มี ๒ อารามเท่านั้น ชีวิตพระสงฆ์ก็สมบูรณ์ รวมการศึกษาศึกษาปฏิบัติอยู่ในนี้หมด

อาราม ๒ นี้ จะขยายกว้างออกไปเป็นชุดอาราม ๖ ก็ได้ มีตรัสไว้ แต่พูดมาก็มากมายแล้ว พอเท่านั้นก่อน

เอาเป็นว่า ท่านทั้งหลายเมื่อได้บวชแล้ว เข้าอยู่ในสิ่งแวดล้อมของวัด ก็มาร่วมในการทำอารามให้เป็นรมณีย์ การปฏิบัติในการบวชเรียนก็จะเริ่มก้าวไปและปรากฏขึ้นมาทันที

แดนที่ ๑ ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งของ และคน (ต่อ)

ค) หากินให้เป็นสัมมา

ต่อไป ศีลหมวดที่ ๗ ว่าด้วยเรื่องอาชีวะ เป็นธรรมดาว่า ทุกคนที่อยู่ในโลกต้องเลี้ยงชีวิต ต้องมีทางที่จะมีชีวิตเป็นอยู่ ให้อยู่รอด ให้อยู่ดี โดยต้องหาเลี้ยงชีพ หรือเรียกง่าย ๆ ว่าต้องหากิน การหาเลี้ยงชีพจึงเป็นเรื่องหลักเรื่องใหญ่ในการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ เมื่อไม่จัดการให้ดี ก็เป็นที่มาสำคัญของความทุกข์ความเดือดร้อนและการแย่งชิงเบียดเบียนกันแล้วก็มีวุ่นงันวุ่นวาย พาให้ก้าวต่อขึ้นไปในความตึงตังและการพัฒนาที่สูงขึ้นไปไม่ได้

ดังนั้น จึงต้องมีหลักปฏิบัติในเรื่องการหาเลี้ยงชีพนั้น ตั้งแต่ขั้นพื้นฐาน คือขั้นศีล โดยให้คนหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต ไม่เบียดเบียนกัน เรียกว่ามีสัมมาอาชีวะ หรือเรียกให้สั้นว่าสัมมาชีพ แปลง่ายๆ ว่า เลี้ยงชีพชอบ หรือหาเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ถูกต้อง

สำหรับพระสงฆ์ ก็มีหลักปฏิบัติในเรื่องนี้ ที่มีลักษณะเฉพาะของตน จัดเป็นศีลหมวดหนึ่ง ชื่อว่า อาชีวะปาริสุทธิศีล แปลว่า ศีลคือความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ

สัมมาชีพของญาติโยมคฤหัสถ์ ไม่ใช่หัวข้ออันจะพูดในที่นี้ แต่เมื่อเอ่ยพาดพิงแล้ว ก็เห็นว่าควรบอกไว้คร่าวๆ พอเห็นแนว

ในขั้นสามัญ หรือขั้นพื้นฐาน สัมมาชีพ ได้แก่ อาชีพที่สุจริต ไม่ก่อการเบียดเบียน อย่างน้อยไม่ผิดกฎหมาย (กฎหมายคุมได้แค่ภายนอก คุณจิตใจไม่ได้ เช่น อาจคิดหลบคิด เลี่ยง หาแง่ให้ตัวได้ แต่กฎหมายจึงไม่แนไม่พอ จะเป็นศีลแท้จริง ต้องคุมถึงในใจ คือให้มี เจตนาสุจริต ไม่คิดทำอะไรที่ผิด คิดมุ่งไปแต่ว่าจะทำสิ่งที่ถูกต้อง ดีงาม เป็นประโยชน์)

หลักธรรมประกอบ เพื่อให้การหาเลี้ยงชีพได้ผลสมความหมาย-ความมุ่งหมาย คือ ชุดที่ ๑ ขยันหมั่นเพียรทำงานโดยไม่ประมาทและฉลาดคิดการด้วยปัญญา, รู้จัก เก็บรักษา, คบหากัลยาณมิตร, เลี้ยงชีวิตแต่พอดี ไม่ฟุ่มเฟือยไม่ผิดเคือง; ข้อเน้นคือ **ต้องให้รายได้เหนือรายจ่าย**

ชุดที่ ๒ จัดสรรทรัพย์ (วางแผนการเงิน หรือจัดทำงานประมาท) ๔ ส่วน ว่าคร่าวๆ คือ ใช้จ่าย (เลี้ยงตัว เลี้ยงครอบครัวพ่อแม่และคนที่ควรดูแลบำรุง ทำบุญบำเพ็ญประโยชน์)

๑ ส่วน เป็นทุนประกอบกิจการงาน ๒ ส่วน เก็บไว้เป็นประกันคราวจำเป็น ๑ ส่วน

มีชุดย่อยชุดพิเศษเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อทรัพย์อีก ๒-๓ ชุด ต้องข้ามไปก่อน

ในขั้นต่อขั้นสู่จิตตปัญญาภาวนา ให้ได้ฝึกศึกษาพัฒนาจิตใจและปัญญาไปด้วย โดย

- ศึกษาให้มั่นแนถึงความหมายและความมุ่งหมายของงานอาชีพของตน จะเป็น ครูอาจารย์ แพทย์ ตำรวจ หรืออะไรๆ ก็รู้เข้าใจว่าอาชีพนั้นมีขั้นมีไว้เพื่อประโยชน์ ในการแก้ปัญหาสร้างสรรค์พัฒนาอย่างใดแก่ชีวิตและสังคม (คุณค่าแท้) และ พยายามทำให้ได้ผลอย่างนั้น (มิใช่มุ่งเอาแต่ผลได้แก่ตน ซึ่งที่จริงเป็นคุณค่าฟุ้งพลอย)
- พลังงานและกาลเวลาครั้งก่อนหรือเกือบทั้งชีวิตของคนส่วนใหญ่ อยู่กับอาชีพะ คือการหาเลี้ยงชีพ เช่นทำงานวันละ ๘ ชั่วโมง (ยังไม่นับกิจกรรมที่เนื่องกับงานนั้น เช่นการเดินทาง)

ดังนั้น ถ้าจะเอาดีจากชีวิตนี้ให้ได้มากที่สุด ก็ใช้อาชีพะเป็นโอกาสและเป็น เวทีที่ฝึกศึกษาพัฒนาตน ซึ่งถ้าเข้าใจและตั้งใจ จะได้เต็มที่ เช่น ฝึกความ สัมพันธ์ทางสังคมในการพูดจาสื่อสาร ฝึกกิริยามารยาท การช่วยเหลือร่วมมือ ฝึกจิตใจในการพากเพียรทำงาน ขยัน อดทน ความมีน้ำใจ มีเมตตา ฝึกสติ-สมาธิ ฝึกความอ่อนนถอย ร่าเริง สดชื่น พัฒนาปัญญาตั้งแต่วินิจฉัยงานของตน เท่าทันสถานการณ์ ทักษะในการแก้ปัญหา การคิดริเริ่ม ปรับปรุง พัฒนา ฯลฯ

- ในข้อหลังข้างบน ด้านการพัฒนาจิตใจ ขอแยกออกมาจำเป็นพิเศษ คือ การพัฒนาความสุข จะต้องฝึกศึกษาให้มีความสุขพร้อมอยู่ในการทำงาน เพราะถ้าในเวลาทำงานไม่มีความสุข ก็คือมีทุกข์ไปครึ่งค่อนชีวิตแล้ว ข้อนี้ฟังฝึกให้ได้ แล้วการฝึกอื่นๆ ก็จะง่ายขึ้นด้วย

เรื่องอาชีพของคฤหัสถ์ญาติโยม ว่าจะพุดน้อยๆ แต่ชักจะยาว ควรหยุดแค่นี้ก่อน

หันมาทางพระเถร การดำเนินชีวิตถูกต้องของพระสงฆ์ คือการทำหน้าที่ของพระ เป็นสัมมาอาชีวะอยู่เองในตัว เป็นการรักษารธรรมไว้ให้แกโลก เมื่อพระดำรงตนในธรรมในวินัย สั่งสอนให้ชาวโลกมีธรรม รักษาธรรมไว้ให้แกโลก ประชาชนรู้ว่าธรรมเป็นสิ่งจำเป็น ถ้าไม่มีธรรม ชีวิตก็อยู่ไม่ดี สังคมก็อยู่ไม่ได้ ก็จะต้องเกื้อหนุนแก่ผู้ที่รักษารธรรมไว้ให้แกสังคม ต้องรักษาพระไว้ให้อยู่คู่สังคม

เมื่อประชาชนรู้เข้าใจเห็นคุณของพระสงฆ์ ก็มีศรัทธา แล้วก็อุปัฏฐกบำรุง โดยถวายปัจจัยสี่ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช ที่เห็นชัดประจำวันคือบิณฑบาตได้แก่อาหาร ของที่ถวายนั้น เป็นอันว่าถวายด้วยศรัทธา

ที่ว่าถวายด้วยศรัทธานั้น คือเขาถวายหรือจัดมาเลี้ยงเอง เช่น พระเดินไปเพื่อบิณฑบาต ก็เดินไปอย่างสำรวมอินทรีย์ โดยมีอาการสงบ ญาติโยมรู้เข้าใจความต้องการ เมื่อมีศรัทธา หรือเห็นแก่พระศาสนา บรรารณาจะช่วยดำรงธรรม ก็นำของบิณฑบาตมาถวาย พระไม่มีสิทธิ์ไปออกปากขอเขา

มีพุทธบัญญัติไว้ ถ้าภิกษุไม่อาพาธ ไม่เจ็บไข้ ไปบอกชาวบ้าน ขออาหารเพื่อตนฉัน ถ้าเขาไม่ใช่ญาติ หรือไม่ได้บวรณาคือบอกเปิดโอกาสไว้ ต้องอาบัติ มีความผิด ขอจีวร ก็ทำนองเดียวกัน เว้นแต่หาย ถูกไฟไหม้ ถูกโจรลักไป เป็นต้น

รวมความว่า เมื่อญาติโยมชาวบ้านเลื่อมใสศรัทธา โดยรู้เข้าใจเห็นคุณค่าประโยชน์ จึงบำรุงด้วยปัจจัยสี่ เช่น ถวายภัตตาหาร ในขอบเขตที่พระจะฉันจะใช้ได้ ก็พูดรวมๆ ว่า พระมีอาชีวะที่บริสุทธิ์ ซึ่งเป็นศีลอีกหมวดหนึ่งของพระภิกษุ

นี่พูดกันคร่าวๆ ที่จริง มีพุทธบัญญัติมากมายเกี่ยวกับอาชีวะของพระสงฆ์ ที่จะให้ท่านสันโดษ ทำตัวให้ประชาชนเลี้ยงง่าย ไม่แสวงหาลาภในทางไม่สมควร ซึ่งอย่างแรงถือเป็นมิจฉาชีพ ให้พระสงฆ์เป็นอยู่ง่าย มุ่งบำเพ็ญกิจหน้าที่ของตนในการเจริญไตรสิกขา และเผยแผ่ธรรมให้คนศึกษาพัฒนาในกุศลเพื่อประโยชน์สุขของตัวประชาชนเอง

มีพุทธพจน์ตรัสสอนพระไว้ ให้ดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางหมู่มนุษย์ในโลกนี้ เหมือนอย่างแมลงผึ้ง แมลงผึ้งนั้น ชยัน บินไปตามดอกไม้ ไปเก็บน้ำหวานและเกสรดอกไม้

ท่านสอนคิดว่า ผีนั้นไปเก็บเอาน้ำหวาน โดยไม่ทำดอกไม้ให้ชอกช้ำ แม้แต่ผีและ
กลืนก็ไม่เสียหาย ชื่อนี้ฉันใด พระภิกษุก็พึงเที่ยวไปในหมู่ชาวโลกฉันนั้น คือเป็นอยู่จาริก
ไปในโลก โดยไม่ทำให้ประชาชนชอกช้ำ ไม่ว่าจะด้านวัตถุ ทรัพย์สินเงินทอง หรือด้านจิตใจ
เริ่มแต่ศรัทธา แต่ไปบำรุงชีวิตจิตใจของเขา ให้เจริญธรรมพัฒนาทุกศัลมีความสุขยิ่งขึ้นไป

นี่คือเหมือนกับแมลงผึ้งที่ไปเอาน้ำหวาน แต่กลายเป็นการไปช่วยให้ดอกไม้เจริญ
งอกงามแพร่พันธุ์ยิ่งขึ้นไปอีก

ตามพุทธพจน์ในพระคาถานั้น มุนีคือพระสงฆ์ที่ดีนี้ ก็อยู่ในโลกเหมือนอย่างนั้น
ท่านทำตนให้เขาได้ง่าย มีชีวิตที่ขึ้นต่อวัตถุน้อย เอาวัตถุมาเป็นปัจจัยเกื้อหนุน
การศึกษาสั่งสอนธรรม ก็เลยนำประชาชนให้ยิ่งเจริญพัฒนา

เป็นอันว่า พระสงฆ์ที่ดี มีอาชีพะบริสุทธฺิ โดยเป็นผู้ที่เรียบง่าย บริโภคปัจจัยสี่ที่เขา
ถวายด้วยศรัทธา ไม่แสวงหาลาภในทางที่ไม่ควร ดำรงตนในการทำหน้าที่เจริญไตรสิกขา
และสั่งสอนธรรม ทั้งให้ตนเองงอกงามในธรรมวินัย และให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน

ในศีลข้อนี้ จุดสำคัญอยู่ที่ว่า ปัจจัยสี่อันเป็นลาภที่จะเสพบริโภคนั้น พระได้มา
อย่างไร ดังนั้น การแสวงหาปัจจัยสี่ หรือการแสวงหาลาภ จึงเป็นตัวตัดสินว่า อาชีพะของ
พระนั้นบริสุทธฺิหรือไม่ ท่านจึงให้หลักว่า อาชีพะบริสุทธฺิศีลนี้ เป็นศีลซึ่งดูความบริสุทธฺิด้วย
การแสวงหา (ภาษาพระเรียกว่า ปริเยฏฐิสูทธิ)

ยิ่งกว่านั้น แม้จะได้ปัจจัยสี่มาด้วยดีโดยถูกต้องแล้ว สุจริตและบริสุทธฺิไปชั้นหนึ่ง
แล้ว ก็ยังไม่จบ

เมื่อได้ปัจจัยสี่มาแล้ว พอจะเสพบริโภค พระสงฆ์จะต้องฉันต้องใช้ปัจจัยสี่
เหล่านั้น ด้วยปัญญาพิจารณาให้เกิดประโยชน์ถูกต้องตรงตามความมุ่งหมายที่แท้จริง
ของการเสพบริโภคปัจจัยสี่อย่างนั้นๆ อีกด้วย จึงยังมีศีลอีกหมวดหนึ่งต่อไป

ง) กินอยู่ให้ถึงมัชฌิมา

ที่นี่ ก็ผ่านต่อมาถึงศีลหมวดที่ ๔ แต่ได้พูดเรื่องของศีลหมวดก่อนๆ ไปยืดยาวมาก
ถึงตอนนี้ ต้องรวบรัดพูดพอได้เค้า แม้จะเป็นเรื่องสำคัญมากในการศึกษา

ศีลหมวดที่ ๔ เป็นการฝึกให้รู้จักสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ในด้านการกินอยู่เสพบ
ริโภคใช้สอยสิ่งของเครื่องใช้ พูดอย่างภาษาพระว่า การเสพบปัจจัย ๔ ตั้งแต่กินอาหาร
ใช้เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น ให้กินเป็น บริโภคเป็น กินพอดี บริโภคพอดี ที่จะได้ผลดี
ตรงตามความมุ่งหมายที่แท้จริงของการเสพบริโภคสิ่งนั้นๆ

บางที พวกเราสมัยนี้หลายคนก็มองว่า คนไทยสมัยก่อน โดยเฉพาะในชนบทหรือบ้านนอก ห่างไกลการศึกษา คงไม่ค่อยรู้อะไร ทำอะไรไม่ถูก นี่ก็อาจจะจริงอยู่บ้าง แต่มองอีกที ในหลายอย่าง คนโบราณเหล่านั้น ก็ทำอะไรได้ถูกต้องดีกว่าคนสมัยนี้ไม่น้อย

คนสมัยก่อนนั้น ถึงจะห่างไกลแหล่งความรู้ แต่พิธีกรรมและกิจกรรมมากมายที่สืบทอดมาเป็นประเพณี แม้หลายอย่างจะเหลือแค่รูปแบบ แต่นั่นก็เป็นวิธีการที่จะโดยรู้ตัวก็ตาม ไม่รู้ตัวก็ตาม ได้ช่วยให้ชาวบ้านสมัยก่อนนั้น ปฏิบัติตามหลักพระศาสนามาได้ โดยหลายแห่งก็ได้เป็นอย่างดี

ที่ว่านั้น อย่างน้อยก็เหลือเค้ารูปไว้ให้คนรุ่นหลังนี้ บางคนก็คิดเอาจริง มีโอกาสยกหรือจับขึ้นมารื้อฟื้นหรือชำระสะสาง ถ้ารูปแบบและประเพณีไม่มีนั้นเสีย อาจจะหมดทั้งของจริง และหมดทั้งโอกาสที่จะฟื้นขึ้นมา

ศีลหมวดต่างๆ นี้ เป็นรูปร่างของพระสงฆ์ที่ปรากฏแก่ชาวบ้าน หรือทำให้สังคมรู้จักว่าเป็นพระสงฆ์ เรื่องนี้คนสมัยก่อน ไม่ว่าจะรู้ตัวหรือไม่ ก็มีรูปแบบและประเพณีที่เขาบอกสืบทอดมา ไม่ว่าจะคนที่รู้เข้าใจสาระดี หรือคนที่ไม่รู้เข้าใจก็ตาม ต่างก็เอาจริงเอาจัง ถือเป็นสิ่งสำคัญหรือสำคัญอย่างยิ่ง

ศีลหมวดที่ ๔ ที่กำลังจะพูด ก็เป็นตัวอย่างในเรื่องนี้ สมัยก่อนโน้น ในแต่ละปีบ้านไหนมีบุตรที่อายุครบบวช พอหมดหน้าหนาว เดือนสี่เดือนห้า บิดามารดาก็พาบุตรคนนั้น ถีอดอกไม้รูปเทียนไปวัด นำไปกราบหลวงพ่อบอกฝากลูกให้อยู่วัดเพื่อเตรียมตัวบวช

พอมายู่วัด กว่าจะได้บวช รออีกเป็นเดือนๆ ระหว่างนั้น ก็พร้อมกั้บหมู่พวกที่จะบวชในรุ่นที่จะจำพรรษานั้น ทำกิจวัตรต่างๆ ฝึกหัดกิริยามารยาท

โดยเฉพาะท่องคำขานนาค และบทสวดมนต์ เจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน ตามพระเณรไปทำวัตรสวดมนต์ ฟังคำสอนของหลวงพ่อบุญกลางคืน บางทีก็ผลัดกันที่ละหลายๆ คน ไปปีบนวดหลวงพ่อบุญ ได้ฟังท่านเล่าเรื่องเก่าๆ และพวกนิทาน รวมทั้งแนะนำสั่งสอนไปตามสมควร

ในบรรดาบทสวดมนต์นั้น ที่เน้นมากอย่างหนึ่ง คือ บท “ปฏิสังขา-โย” หรือบทพิจารณาปัจจัยสี่ คือ คำพิจารณาที่จะใช้สอยเสพบริโภคปัจจัยสี่นั้นๆ แต่ละอย่าง โดยให้รู้เข้าใจและกินใช้ให้ถูกต้องตรงตามความมุ่งหมายที่แท้จริง จึงมี ๔ บท สำหรับปัจจัยสี่แต่ละอย่าง และเพราะคำพิจารณาทั้งสี่บทนั้น ขึ้นต้นว่า “ปฏิสังขา โยนิโส...” ก็เลยเรียกกันง่ายๆ ตามสะดวกปากว่า “ปฏิสังขา-โย”

หลวงพ่อกับรวมทั้งพระเก่า ก็บอกเน้นแก่คนเตรียมบวช และแก่พระใหม่ว่า ก่อนจะฉันจะใช้ปัจจัยสี่ ต้องพิจารณาก่อนตามบทพิจารณาที่ให้ท่องไว้ นั่น แต่บางที หรือไม่น้อย หรือแม้แต่ส่วนมาก ก็สวดหรือว่าบทบาลีที่ท่องไว้ นั่น ว่าไปตามถ้อยคำโดยไม่ได้คิดพิจารณาหรือนึกถึงความหมายอะไร ก็เลยเป็นแค่รูปแบบ (แต่ก็คียังมีเครื่องช่วยเตือนสติรออยู่ในตัว ที่บางทีอาจจะให้นึกขึ้นมาได้ หรือที่คนอื่นจะปลุกให้ได้ ดีกว่าไม่มีอะไรเลย)

บรรดาบทพิจารณาทั้ง ๔ คือ พิจารณาการเสพกินใช้ *จิวร-เครื่องนุ่งห่ม* *บิณฑบาต-อาหาร* *เสนาสนะ-ที่อยู่อาศัย* และ *ภสัช-หยูกยา* นั้น แน่นนอนว่า บทที่เด่นที่สุดก็คือบทพิจารณาบิณฑบาต-อาหาร เพราะปรากฏเด่นชัด มีกำหนดเวลาจำเพาะ และมักจะเป็นกิจที่รวมพร้อมกัน คือฉันพร้อมกันทุกรูปในหอนฉัน

ที่นี้ พ่อกจะเริ่มฉัน ตามที่สอนกันมาว่าให้พิจารณาก่อนจึงฉัน ตามบทที่ท่องไว้ นั่น บางวัดก็อาจจะให้สวดพร้อมกันก่อน จบแล้วทุกรูปก็ฉันของตนๆ แต่ในวัดส่วนมากก็ปล่อยให้แต่ละองค์ว่าในใจ พ่อกจะฉัน พระก็นั่งนิ่งเงียบกัน เพราะท่านกำลังสวดหรือว่าบทพิจารณานั้นอยู่ในใจ สักครู่ก็เริ่มฉัน

ตอนที่พระสวดหรือว่าบทพิจารณานิ่งกันอยู่นั้น บางทีก็กลายเป็นการทำตามๆ กันไป โดยไม่มีการบอกเล่าอธิบาย ไปๆ มาๆ ชาวบ้าน หรือแม้แต่ตัวพระเองที่ไม่รู้ไม่เข้าใจความหมายและเหตุผล ก็เลยคิดกันและบอกกันว่า พระเสกข้าว (ก่อนฉัน) นี่คือเหลือแค่เป็นรูปแบบ เป็นพิธี แล้วก็ประเพณีที่มีแต่รูปแบบ

นอกจากนี้ หลวงพ่อกเอง และญาติโยมเก่าๆ บางทีก็คอยเตือนพระ โดยเฉพาะกะพระใหม่คล้ายจะขู่ บอกว่า จะฉันข้าว ต้องพิจารณาก่อนนะ หรือต้อง *ปฏิสังขาร-โย* ก่อน บางคนอาจจะบอกว่าต้องเสกข้าวก่อนนะ มิฉะนั้นจะเป็นหนี้ชาวบ้านเขา ตายไปแล้ว (ถึงมรณภาพไปแล้ว) จะไปเกิดเป็นกระป๋องให้เขาใช้ไถนา

สำหรับหลวงพ่อก ท่านอาจจะพูดเป็นเชิงสัญลักษณ์ เมื่อใดมีโอกาส ก็จะอธิบายความหมายให้ฟัง แต่บางคนก็พูดไปตามที่เชื่อกันมา หรือพูดตามกันไป เป็นการเตือนไว้ หรือขู่ โดยไม่รู้ว่าทำไมจะต้องเป็นอย่างนั้น แต่ไม่ว่าจะพูดโดยรู้หรือไม่ หรือด้วยเชื่อด้วยเข้าใจอย่างไร ตามปกติ ก็คือพูดด้วยความหวังดี ทั้งต่อพระใหม่ และต่อพระพุทธศาสนา

บอกว่าจะพูดรวบรัด แต่นี่ยาวอีกแล้ว เอาจะ ก็พ่อกเป็นเค้า ให้เห็นแนวทาง เป็นเงื่อนปมที่ช่วยให้เราได้มาจับจุดหรือใส่ใจที่จะฟื้นความรู้ความเข้าใจ ให้รู้ถึงหลักที่เป็นตัวจริง และเรื่องที่ถือที่เชื่อที่พูดต่อกันมานั้น ก็ไม่ต้องอธิบาย เดียวรู้หลักแล้ว ก็คงมองออกเองว่าเรื่องมากับชาวบ้านดังที่ว่านั่นได้อย่างไร และมีความหมายที่แท้จริงคืออะไร

ได้ฟังคำอธิบายความหมายของศีลหมวดที่ ๔ นี้อย่างคร่าวๆ ตอนเริ่มต้นแล้ว ทีนี้ก็มาดูคำแปลบทพิจารณาปัจจัยข้อที่ ๒ หรือ *ปฏิสังข-โย* ข้อบิณฑบาต คือพิจารณาในการที่จะฉันอาหาร ดังต่อไปนี้

“ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วโดยแยกคาย (คือพิจารณาโดยใช้ปัญญาไตร่ตรอง) อย่างดีแล้ว คำนึงถึงเหตุผลแล้ว) จึงฉันอาหารบิณฑบาต (โดยรู้ตระหนักรู้ว่า)

- มิใช่เพื่อจะสนุกสนาน เพื่อเห็นแก่เอร็ดอร่อยหลงมัวเมา เพื่อโอ้อ้อโก้
- แต่นั่น เพื่อให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ ให้ชีวิตดำเนินไป
- เพื่อระงับความหิว หรือการขาดอาหาร อันเป็นภาวะบีบคั้นเบียดเบียนร่างกาย
- เพื่อขอนุเคราะห์พรหมจรรย์ (เพื่อเกื้อหนุนชีวิตที่ดั่งมอันประเสริฐ คือการดำเนินอริยมรรค เพื่อมีกำลังเจริญไตรสิกขา เกื้อหนุนการฝึกฝนพัฒนาชีวิต) โดยการ (รับประทานด้วยพิจารณา) อย่างนี้ เราจะระงับเวทนาเก่า (แก้ความทุกข์ร้อนกระวนกระวายเนื่องจากความหิวได้) กับทั้งจะไม่ให้เกิดเวทนาใหม่ (เช่น ไม่อึดอัด ท้องเสีย เป็นต้น เนื่องจากรับประทานมากเกินไป หรือกินของไม่ดีมีพิษ)
- และเราก็จะมีชีวิตดำเนินไปได้
- พร้อมทั้งจะเป็นการบริโภคที่บริสุทธิ์ ไม่มีโทษ ปราศจากข้อเสียหาย
- แล้วก็เป็นอย่างสุกด้วย”

นี่ยกมาให้ดูเฉพาะข้อ ๒ ข้อเดียว ส่วนอีก ๓ ข้อ ๓ ปัจจัย คือ ผ้ำจืด ที่อยู่อาศัย และยาแก้โรค ไม่ต้องยกมา เพราะจะยืดยาว เมื่อพูดกันในข้อนี้เป็นตัวอย่างเข้าใจดีแล้วก็ถึงกันหมด แล้วอีก ๓ ข้อ ก็หาเวลาไปอ่านเอง

ในข้อ ๒ นี้ ยกคำพูดส่วนสำคัญข้างต้นมาวางเทียบและทวนอีกทีว่า “ศีลหมวดที่ ๓ นี้ เป็นการฝึกให้รู้จักสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ในด้านการกินอยู่...เสพปัจจัย ๔...ให้กินเป็น กินพอดี ที่จะได้ผลดีตรงตามความมุ่งหมายที่แท้จริงของการเสพบริโภคสิ่งนั้นๆ”

เมื่อเทียบกับคำพิจารณาที่แปลไว้ตรงนี้ จะเห็นว่าได้ความตรงกัน ดังนั้น เพื่อรวบรวมตัวอย่างที่ว่าแล้ว จึงไม่ต้องอธิบายยืดยาว แต่แสดงสาระสำคัญเป็นจุดกำหนดไว้ดังนี้

ศีลหมวดที่ ๔ นี้ เรียกว่า **ปัจจัยสันนิสิตศีล** (ศีลเนื่องด้วยปัจจัย ๔) หรือ ปัจจัย-ปฏิเสวนศีล (ศีลในการเสพปัจจัย ๔) ในที่นี้ ยกการเสพปัจจัยที่ ๒ คืออาหาร เป็นตัวอย่าง

- เป็นการบริโภคด้วยปัญญา โดยพิจารณาเข้าใจความมุ่งหมายที่แท้จริงของการกินเสพบริโภคใช้สอยนั้น เช่นตอบได้ว่ากินเพื่ออะไร และบริโภคให้ได้ผลตรงตามความมุ่งหมายนั้น เรียกได้ว่ากินเป็น บริโภคเป็น

- รู้จักประมาณในการบริโภค โดยสืบเนื่องและประสานกับข้อแรก ก็รู้ขอบเขตและปริมาณว่า กินแค่ไหนเท่าใดจึงจะได้ผลตามความมุ่งหมายที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญาแล้วนั้น จึงกินพอดี บริโภคพอดี ดังที่ท่านย้ำเสมอให้มี*โภชนะมัตตัญญูตา* ถึงกับบางที่ใช้คำนี้แทนปัจจัยสันนิสิตศีลเลยทีเดียว ก็คือมีศีลในการบริโภคนั่นเอง
- เป็นการกินเสพบริโภคเพื่อสนองความต้องการที่แท้จริงของชีวิต ให้ได้คุณค่าแท้ที่จะเกิดผลดีตรงตามความมุ่งหมายอย่างที่ว่าแล้วข้างต้น เช่นกินเพื่อให้ร่างกายแข็งแรงมีสุขภาพดี ไม่ใช่กินเพียงเพื่อจะสนองความต้องการของตัวตนของคน ซึ่งกลายเป็นการบริโภคด้วยโมหะและตัณหา ที่จะลุ่มหลงมัวเมา มุ่งเอาแค่ว่ากินให้หรรดูเท่ อวดโอ้แข่งข่มกัน หรือติดอยู่แค่ว่าเอาเอร็ดอร่อย เป็นต้น ที่เป็นเพียงคุณค่าหลอกๆ เทียมๆ ซึ่งกลายเป็นทำให้เกิดโทษ เช่น ยิ่งกินดี ยิ่งมีโรคเยาะ
- สืบเนื่องจากการสนองความต้องการที่แท้จริงของชีวิตนั้น ก็ย้ายต่อไปว่า กินใช้เสพบริโภคเพื่ออนุเคราะห์พรหมจริยะ คือเกื้อหนุนชีวิตที่ดีและการพัฒนาชีวิตยิ่งขึ้นไป เป็นความหมายที่กว้าง จะว่าครอบคลุมก็ได้ คือสืบต่อกันไปเพื่อให้ชีวิตเป็นไปดี ร่างกายแข็งแรง มีสุขภาพดี ซึ่งก็คือเกิดประโยชน์พื้นฐานแล้ว ก็เอาร่างกายไปใช้ประโยชน์ต่ออีก โดยไปศึกษาเล่าเรียน ทำความดีงามต่างๆ พุดรวมๆ ว่า กินเพื่อเกื้อหนุนชีวิตที่ดีงาม แล้วก็อยู่ผาสุกด้วย
- พร้อมกับที่ให้เกิดอุปการะประโยชน์ ก็ไม่ให้เกิดโทษ ตั้งต้นแต่ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่ก่อปัญหาแก่ชีวิตร่างกาย เช่น กินแล้วเกิดโรคเสียสุขภาพ ใช้จ่ายเกินตัวจนขาดสน แล้วก็เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสังคม เช่น แย่งชิง เอาเปรียบ แสวงหาในทางทุจริตเนื่องจากฟุ้งเฟ้อ ไม่ก่อโทษภัย ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ด้วยการกินไม่เป็น กินเกินพอดี จนขยะมลภาวะ มากล้นรวดเร็ว กำจัดชำระไม่ไหวไม่ทัน

ในที่สุด ตัวแท้ตัวจริงของศีลหมวดที่ ๔ นี้ ก็อยู่ที่การบริโภคด้วยปัญญา คือจะกินใช้เสพบริโภคอะไร แคไหน ก็พิจารณาให้รู้เข้าใจความมุ่งหมายที่จะได้คุณค่าแท้ที่สนองความต้องการของชีวิต ท่านจึงว่าเป็นศีลที่บริสุทธิ์ด้วยการพิจารณา (ปัจจุเวกขณะสุทธิ)

สำหรับพระนั้น ศีลข้อนี้ท่านเน้นเป็นสำคัญ เพราะชีวิตของพระอาศัยปัจจัยสี่ที่ชาวบ้านถวายด้วยศรัทธา ถ้าพระเณรฉันโดยไม่ได้พิจารณาอย่างที่ว่ามา หากฉันโดยลุ่มหลงติดรสอาหาร ไม่รู้จักประมาณ ไม่ฉันเพื่อเกื้อหนุนการเจริญไตรสิกขา ถือว่าฉันโดยขาดปัญญา เป็นโทษของตัณหา พระพุทธเจ้าตรัสว่าบริโภคอย่างนี้เป็นหนี้ หรือฉันติดหนี้ (อภินาบริโภค) ชาวบ้านจึงได้เตือนพระใหม่อย่างที่เล่าข้างต้น

ในแง่หนึ่ง ศิลปหมวดที่ ๔ นี้ก็เป็นเรื่องของการใช้อินทรีด้วย ดังที่ว่า การเห็นแก่ความรู้สึกต่อ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสกาย ที่รับรู้เข้ามาทางอินทรีทั้งหลายนี้แหละ ที่ทำให้คนผู้ตกไปได้อำนาจของตัณหา หลงเพลินมัวเมา สติหลุด ปัญญาหาย พลาดจากการกินเสพด้วยปัญญา และจึงไม่รู้จักประมาณในการบริโภค แล้วก่อปัญหาจากการกินเสพบริโภคต่างๆ นานา เนื่องจากติดหลงรสอาหาร เป็นต้น แต่อันนี้เป็นการใช้อินทรีจำเพาะเรื่องที่ใหญ่มาก กับทั้งมีวิธีปฏิบัติพิเศษ ก็เลยแยกออกมาเป็นอีกหมวดหนึ่งต่างหาก

อีกประการหนึ่ง ตามที่ว่านั่น เมื่อเป็นเรื่องเกี่ยวกับอินทรีต่อเนื่องมา ศิลปนี้ก็น่าจะจัดเป็นหมวดที่ ๓ ต่อจากการสำรวจอินทรี แต่นี่ท่านจัดเป็นหมวดสุดท้าย คือหมวดที่ ๔ โดยไปต่อหลังศิลปหมวดที่เกี่ยวกับการเลี้ยงชีพ ทั้งนี้ก็โดยเหตุผลซึ่งเห็นได้ไม่ยาก คือมองตามปกติว่า หาเลี้ยงชีพได้มาแล้ว จึงกินใช้เสพบริโภค

เป็นอันจบศิลป ๔ หมวด ซึ่งมีชื่อรวมว่า ปาริสุทธิศิลป ๔ เรียงดูให้ครบที่นี้ คือ

๑. ปาติโมกขสังวรศิลป ศิลคือการสำรวจในปาติโมกข์
(คฤหัสถ์เมื่อไม่จัดตั้งชุมชนจำเพาะให้ชัด ฟังถือศีล ๕ ดังปาติโมกข์)
๒. อินทรีสังวรศิลป ศิลคือการสำรวจอินทรี, ศิลข้อรู้จักใช้อินทรี
๓. อาชีวนปาริสุทธิศิลป ศิลคือความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ
๔. ปัจจัยสันนิสิตศิลป ศิลเนื่องด้วยปัจจัย ๔

รวมศิลปทั้งหมดเป็น ๔ ประเภท นี่ก็แดนที่เราติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอก ทั้งสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและทางสังคม

ศิลปทั้งหมดนี้ เราไม่ค่อยรู้จักกัน เรามักรู้จักแต่ศีล ๕ ส่วนศิลปในการบริโภคอาหาร ศิลในการดูฟังทีวี นี่ไม่มี เพราะฉะนั้น ก็ไม่รู้เข้าใจว่า ถ้าดูทีวี เมื่อดูไม่เป็น ก็เสียศีล ถ้าดูเป็น ก็มีศีล จึงต้องถามว่า ดูทีวีแล้ว ได้ความรู้ ได้คติ ได้ประโยชน์ไหม

เพราะฉะนั้น จะต้องฝึกกันตั้งแต่ในบ้าน เวลานี้ที่น่าเสียดายที่ใช้เทคโนโลยีกันไม่ค่อยเป็น ดูทีวีก็ไม่เป็น ใช้สื่อต่างๆ ไปทางลุ่มหลงมัวเมา เสียศีลกันมาก

ถ้าเด็กมีศิลปอย่างที่ว่ามานี้ ประเทศไทยเจริญพัฒนาแน่นอน ส่วนพระนั้นแน่นอนอยู่แล้ว ท่านเน้นศิลปจริงจังมาก

เป็นอันว่า ศิล ๔ หมวดนี้ เป็นชีวิตแดนที่หนึ่ง แดนนี้ใหญ่มาก มิใช่แค่กิริยามารยาท และความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ในสังคม ต้องฝึกต้องศึกษากันจริงจัง

ในที่นี้ก็มุ่งฝึกพระสงฆ์ไว้เป็นตัวอย่าง ให้เห็นว่าทำอย่างไรคนจะอยู่กันดี ให้สังคมนี้สงบเรียบร้อย มีระเบียบ มีความสวยงามประณีต ผู้คนตั้งอยู่ในความสุจริต มีเศรษฐกิจที่ไม่เบียดเบียน เคารพวินัยกฎกติกา พร้อมด้วยเมตริ ได้สัมผัสสภาพรมณีย์ทุกที่ทุกเวลา

แดนที่ ๒ ที่ ๓ พัฒนาลึกเข้าไปข้างใน เรื่องใหญ่ พุดแค่นำเรื่องไว้

ได้พุดเรื่องศีลมาเสียดยาว เพราะเป็นเรื่องขั้นเบื้องต้น ที่ท่านถือเป็นสำคัญในฐานะที่เป็นพื้น เป็นฐาน เป็นที่เหยียบยัน เป็นที่ตั้งตัว เมื่อตั้งตัวได้มั่นคงแล้ว จะทำอะไรหรือจะก้าวต่อไปข้างหน้า ก็มั่นใจว่าจะหนักแน่นได้แก่นได้เนื้อ แล้วก็เดินไปด้วยดี

ศีล ๔ หมวดนี้ เป็นชีวิตแดนที่หนึ่ง อยู่กับสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ ข้าวของ เงินทอง ของกินของใช้ วัสดุอุปกรณ์ และเพื่อนมนุษย์ ตั้งแต่ในครอบครัวจนทั่วทั้งสังคม หรือตั้งแต่ในวัดจนทั่วทั้งสังฆะ เป็นเรื่องพื้น เป็นเรื่องฐาน เราต้องผ่าน ต้องพบ ต้องเกี่ยวข้อง ต้องอาศัย อยู่รอบตัว และตอนนี้ เรากำลังจะเริ่มต้น ก็จึงว่ากันในเรื่องนี้ให้ชัดมากสักหน่อย

ส่วนอีก ๒ แดนต่อไป คือ จิตใจ และปัญญา เป็นเรื่องนามธรรม อยู่ข้างใน เป็นเรื่องใหญ่มาก เป็นตัวแท้ตัวจริง ที่เราจะเข้าวัดให้ใกล้พระพุทธเจ้ายิ่งขึ้นไปอีก เพื่อจะได้ฝึกได้ศึกษากันจริงจังพัฒนาให้เต็มที่ แต่ตอนนี้เราอยู่ที่หน้าด่าน เดียวววชผ่านเข้าไปแล้ว จึงค่อยว่ากัน ตอนนี้ เหมือนปฐมนิเทศไว้ เป็นการเตรียมตัวในเรื่องพื้นฐาน

อย่างไรก็ดี ว่าที่จริงนั้น ในแดนศีล ที่เป็นเรื่องเบื้องต้นพื้นฐานนี้แหละ ตอนที่เราจะตั้งตัวให้มั่น เราก็ได้เริ่มจัดการข้างในตัวไปด้วย คือ ตอนฝึกข้างนอกนั้น ข้างในก็ฝึกไปด้วย ถึงจะไม่รู้ตัว ก็ได้พัฒนาไปแล้วไม่น้อยเลย

ที่นี้ ก็จะพุดถึงการศึกษในไตรสิกขาต่อไป ว่าด้วยแดนจิตใจ ที่เป็นเรื่องของสมาธิ และแดนความรู้เข้าใจ รู้แจ้ง รู้จริง ที่เป็นเรื่องของปัญญา เป็นการนำเรื่องไว้ พอให้เห็นแนว

แดนที่ ๒ จิตใจ เรื่องของ “สมาธิ”

เบื้องหลังแดนของการแสดงออกติดต่อสัมพันธ์กับภายนอก ด้วยการรับรู้ดูฟังเป็นต้น และมีพฤติกรรมต่างๆ ดังได้ว่ามาแล้วนี้ ก็คือ จิตใจ

พอรับรู้ผ่านแดนที่ ๑ เข้ามาแล้ว ในใจก็มีความรู้สึกเชิงรับ เช่นว่า สบายใจ หรือไม่สบายใจ ถูกใจ หรือไม่ถูกใจ จากนั้นก็มีความรู้สึกเชิงตอบสนอง เช่นว่า ชอบใจ หรือไม่ชอบใจ อยากจะได้ อยากจะเอา หรืออยากจะทำอะไร

จากนั้นก็ก้าวต่อไปสู่การคิด เช่นว่า จะทำอย่างไรให้ได้ จะทำอย่างไรให้พ้นมันไป หรือทำลายมันเสีย แล้วก็อาจจะต่อไปสู่การพูด และหรือการลงมือทำ

ทีนี้ พูดกว้างๆ ว่า เราจะทำอะไร จะดูอะไร จะฟังอะไร จะใช้ปากพูดอะไร จะใช้มือทำอะไร จะเดินไปไหน จะบริโภคอะไร ต้องมีความตั้งใจ (เจตนา) ความตั้งใจนี้ อยู่ในแดนของจิตใจ

ลึกลงไปอีก เราจะตั้งใจอย่างไร ก็ขึ้นต่อแรงจูงใจ ที่เป็นกุศล หรือเป็นอกุศล ซึ่งชักนำผลักดันอยู่ข้างหลัง ถ้ามีแรงจูงใจชั่วร้าย เช่น มีความโลภ มีความโกรธ มีความริษยา อาฆาต ก็ตั้งใจไปทางหนึ่ง ถ้ามีแรงจูงใจดี เช่น มีเมตตากรุณา มีศรัทธา มีคุณธรรมความดีอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ตั้งใจไปอีกทางหนึ่ง

พร้อมกันนี้ จิตใจยังมีเรื่องของความอ่อนแอ และความสามารถ เช่น ความเกียจคร้าน หรือเพียรพยายาม ความหดหู่ระย่อท้อแท้ หรือความเข้มแข็ง ความอดทน ความมีใจสู้ ความมีใจเลือนลอย หรือความมีสติทัน ตื่นตัว ยับยั้ง ควบคุมตัวเองได้ ความฟุ้งซ่าน กระวนกระวาย หรือความมีสมาธิ จิตใจสงบ ตั้งมั่น แน่วแน่ นี่ก็เรื่องของแดนจิตใจทั้งนั้น

นอกจากนั้น ก็ยังมีเรื่องของสุขและทุกข์ เช่นว่า มีจิตใจขุ่นมัว หม่นหมอง เหงาหงอย ละห้อยละเหี่ย เศร้าซึม สิ้นหวัง โหยหา ห่อเหี่ยว แห้งฤทัย ใจผาก ซอกซ้า ร้าวระทม ตรมตรอม หรือเอิบอิม สดชื่น บริดา ว่าเงิ คำชื่น เบิกบาน ผ่องใส ปลอดภัย ปลอดภัย ปลอดภัย

ทั้งหมดที่ว่ามานี้ เป็นเรื่องในแดนของจิตใจ ที่สมาธิเป็นเจ้าใหญ่ ซึ่งจะจัดปรับแก้ไข ทำให้ได้ดีได้ทั้งนั้น

เป็นอันเห็นได้ว่า แดนจิตใจเป็นเรื่องใหญ่สำคัญมาก แม้เมื่อเรามาสัมพันธ์กับโลกภายนอกในแดนแรกนั้น ถ้าจิตใจไม่ดี ก็สัมพันธ์ไม่ดี เช่น ทำให้เกิดการเบียดเบียน ถ้าจิตใจดี เช่นตั้งใจดี ก็สัมพันธ์ได้ดี มีการช่วยเหลือร่วมมือกัน หรือทำบรรมชากาศให้เป็นรมณีย์ เป็นต้น

ในทางกลับกัน เมื่อสัมพันธ์กับภายนอกดี ก็นำจิตใจให้พลอยดีไปได้ด้วย เช่น ถ้าได้พบได้เห็นหรืออยู่ในที่สะอาดเรียบร้อยงดงามเป็นรมณีย์ หรือรู้จักดูรู้จักฟังสิ่งที่ดี ก็เกิดผลแก่จิตใจในทางที่ดี เช่นมีความสดชื่นเบิกบาน ชวนให้คิดการที่ดีๆ

ที่พูดมาก่อนนี้ ในเรื่องทางรับรู้ คือ *ผัสสทวาร* หรือ *อินทริย์* เช่นว่า ดู ฟัง เห็น ได้ยิน ด้วยตา หู แล้วเกิดความรู้ และความรู้สึกนั้น ตรงนี้เป็นจุดสำคัญที่จะให้สติมาทำหน้าที่

สำหรับด้านความรู้สึก เวลาสัมผัส ถ้ามีสติ รู้จักวางใจ คอยฝึกไว้ ไม่ให้เกิดความรู้สึกที่ร้ายๆ เช่น โกรธ เกลียด หดหู่ แต่เปลี่ยนเป็นรู้สึกสงสาร เห็นใจ อยากรู้เข้าใจ สงบ ตื่นตัว ใจเปิดพร้อม สงบ เข้มแข็ง มั่นคง ถ้าอยู่ในสถานการณ์ปกติ ก็สดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ผ่องใส นี่คือสภาพจิตใจอันเป็นกุศล ที่จะพัฒนายิ่งขึ้นไปในแดนของสมาธินี้ ส่วนด้านความรู้ ก็อยู่ในแดนของปัญญา ที่จะว่าต่อไป

รวมแล้วก็เป็นปัจจัยแก่กันและกัน จิตใจก็เป็นปัจจัยแก่การสัมพันธ์ทางตาหูจมูก ลิ้นกาย จนถึงกายกรรมวจีกรรม และตาหูจมูกลิ้นกาย ตลอดถึงกายกรรมวจีกรรมนั้น เมื่อรู้จักใช้ ใช้ถูกต้อง ทำดี ทำเป็น ก็เกิดผลดีแก่จิตใจ ต่อออกไปสู่ด้านอื่นๆ ทั้งถึงกันหมด

เมื่อแดนจิตใจเป็นเรื่องใหญ่ดังที่ว่ามา จึงจะต้องพัฒนากันให้จริงจัง จะเห็นว่า แม้แค่จะให้ได้สมาธิที่เป็นแก่นนำในแดนของจิตใจนั้น ก็ยังจัดการฝึกสมาธิกันเป็น course บางที่จัด ๑๕ วัน หรือเดือนหนึ่งก็มี นี่คือเรื่องของแดนที่สอง คือแดนจิตใจ ที่ใช้สมาธิเป็นตัวแทน คือสมาธินี้เป็นคุณสมบัติหลักดังที่ว่าเป็นตัวแทน ก็เลยเอาชื่อเป็นตัวแทนของแดนจิตใจนั้น จะเรียกว่าแดนสมาธิ หรือแดนจิตใจก็ได้

แดนที่ ๓ ความรู้เข้าใจ รู้ให้แจ้ง รู้จนถึงความจริง คือเรื่องของ “ปัญญา”

ลึกลงไปในใจ คนเรานี่ต้องมีความรู้ เริ่มตั้งแต่สัมพันธ์กับภายนอก เราจะเคลื่อนไหวกายวาจา เราจะทำอะไร จะกินใช้เสพบริโภคอะไร เราต้องรู้ ถ้าเราไม่รู้ ก็ทำอะไรไม่ได้ หรือทำไม่ได้ผล ทำไม่ถูก ทำไม่เป็น คนไม่รู้ จะเคลื่อนไหวจะทำอะไร ก็ไปได้ ทำได้จำกัด ยิ่งรู้ชัดเจน รู้กว้างขวาง จะเคลื่อนไหวทำอะไร ก็ไปได้ทำได้สำเร็จทะลุโล่งไป และทำได้ละเอียดซับซ้อน ได้ผลดีดังที่ต้องการ

นี่ก็รวมไปถึงปัญญาในการสื่อสาร การเรียน การฟังคนอื่น ฟังแล้วรู้เข้าใจแค่ไหน จับประเด็นให้ถูก พูดให้เขาฟังแล้วเขาก็เข้าใจได้ดี อะไรต่างๆ เหล่านี้

ทางด้านจิตใจก็เหมือนกัน ถ้าเรามีปัญญามีความรู้เข้าใจ เราก็แก้ไขปัญหาจิตใจได้ง่าย จะฝึกจะปรับจะพัฒนาจิตใจอย่างไร จนถึงให้เป็นอิสระ ก็ทำได้หมด

เราเจอคนคุ้นใกล้ไม่ยิ้ม หน้าบึ้ง เราไม่ชอบใจ ก็โกรธตอบไป แล้วใจเราก็ทุกข์ เลยไม่สบายใจไปด้วยกัน

แต่พอเราใช้ปัญญาคิดขึ้นมาว่า เออ! เขาอาจมีอารมณ์ค้าง อาจจะถูกคุณพ่อคุณแม่ดูมานะ ไม่ใช่โกรธเราหรอก เขามีปัญหาของเขา เราน่าจะไต่ถามช่วยเหลือเขามากกว่า

พอมีปัญหา ได้ความคิดขึ้นมา ก็เปลี่ยนจิตใจเลย จากโกรธ จากทุกข์ เปลี่ยนเป็นสงสาร เกิดมีคุณธรรมคือกรุณา ใจเราก็ตี แล้วก็ช่วยเหลือเขาด้วย ช่วยให้เรามีความสุข

แค่ที่เราไปเจออะไร ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ก็ทำอะไรไม่ถูก แล้วก็อัดอั้นตันใจ มีความทุกข์ พอรู้ว่าอะไรเป็นอะไร จะทำอย่างไรกับมัน ทีนี้ก็โล่ง นี่คือตัวอย่างง่ายๆ ที่ปัญญาทำให้เกิดอิสรภาพ คือความหลุดโล่ง ปลอดภัย หายติดขัด หรือพันทุกข์นั่นเอง

เพราะฉะนั้น ปัญญาจึงเป็นแสงสว่าง เป็นตัวชี้ช่อง บอกทาง เบิกวิสัย ขยายขอบเขต เคยทำได้เท่านี้ พอมีปัญญารู้เข้าใจมองเห็นมากขึ้น ก็ขยายขอบเขตทำได้มาก และได้ผลยิ่งขึ้น เคยติดตัน ก็หลุดโล่งเป็นอิสระด้วยปัญญา แดนปัญญาจึงเป็นเรื่องใหญ่ที่สุด มาควบคุม มานำทางในแดนของการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอก ชี้นำพฤติกรรม และปรับแก้พัฒนาจิตใจหมดเลย จนกระทั่งเป็นตัวตัดสินใจที่จะนำไปสู่การตรัสรู้

เพราะฉะนั้น สามแดนของการศึกษา คือไตรสิกขานี้ จึงครบจบสมบูรณ์ที่ปัญญา และทั้งสามแดนนั้นก็สัมพันธ์อาศัยส่งเสริมกันไปด้วยกันโดยตลอด

ตั้งแต่การรับรู้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ก็ให้เป็นการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ด้วยพฤติกรรมการใช้ตา หู อย่างมีสติ ด้วยปัญญา ซึ่งเรียกว่ารู้จักใช้ หรือใช้เป็น พอใช้เป็น คือใช้ด้วยสติปัญญา ก็ได้รับความรู้ ก็ทำให้เกิดปัญญาอีก

เมื่อจิตใจดีงาม มีความเข้มแข็งอดทน พอเจอปัญหา ก็ไม่ย่อท้อ สู้ปัญหา พยายามคิดพิจารณาโดยแยบคาย ก็เกิดปัญญาขึ้นมา นี่คือนิพพานก็อาศัยจิตใจ

ปัญญาเป็นแดนใหญ่ที่จะทำให้ชีวิตของเราเจริญออกงาม บรรลุจุดหมาย แดนที่หนึ่ง ศีล และแดนที่สอง สมาธิ เจริญไปได้ ก็เพราะอาศัยปัญญานี้ มาช่วยขยายขอบเขต และปรับแก้ แล้วก็ทำให้พัฒนายิ่งขึ้นไป

เป็นอันว่า ปัญญามีตั้งแต่การรู้จักรับรู้ให้ถูกต้อง ตรงตามความเป็นจริง การรู้จักพิจารณาคิดวินิจฉัยปัญหา โดยไม่เอนเอียงด้วยอคติ การรู้จักคิดวิเคราะห์แยกแยะสิ่งต่างๆ ให้กระจ่างชัด การรู้จักคิดค้นสืบสาวเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลาย การรู้จักคิดเชื่อมโยงเอาข้อมูลความคิดมาประมวลประกอบกัน สร้างความรู้ความคิดใหม่ อะไรต่างๆ เหล่านี้

ท่านจึงว่า ปัญญาเป็นยอดธรรม และแม้ว่าที่จริงนั้น ปัญญาจะเป็นบุญอย่างหนึ่ง แต่ท่านถือสำคัญ ถึงกับยกขึ้นตั้งไว้ให้เด่นต่างหาก แล้วก็เรียกว่า **บุญญ์** กับ **ปัญญา**

พระโพธิสัตว์บำเพ็ญบุญญ์ จนกระทั่งปัญญาชัดแจ้งขึ้นมา แล้วก็เอาปัญญานำหน้าขบวนบุญญ์ ดำเนินไปสู่การตรัสรู้ ถึงอิสรภาพแห่งวิมุตติธรรม แล้วปัญญานั้นแหละก็กลายเป็นโพธิ์ คือการตรัสรู้ คือตรัสรู้ด้วยปัญญานั้นเอง

รวมความว่า ปัญญาเป็นเรื่องใหญ่มาก และเป็นแดนที่สาม ที่เรามาบวชเรียน

ถึงแม้จะไม่บวชเรียน ญาติโยมทั้งหลายก็อยู่ในสามแดนนี้แหละ คือ แดนที่ ๑ แดนติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอก ด้วยตาหูจมูกลิ้นกาย ตลอดจนจนด้วยพฤติกรรมกาย วาจา แล้วแดนที่ ๒ คือเรื่องของจิตใจ ทั้งด้านคุณภาพของจิต คือพวกคุณธรรม ทั้งด้านสมรรถภาพจิต และด้านความสุข แล้วก็แดนที่ ๓ คือเรื่องของปัญญา แดนของความรู้จัก ความเข้าใจ การคิดพิจารณา การที่จะได้ความสว่างให้เข้าถึงความจริงของสิ่งทั้งหลาย

แม้จะเน้นกับพระ แต่โยมก็อยู่ในนั้น เราก็มาฝึกกันในเรื่องเหล่านี้ คือพัฒนากันไปในไตรสิกขา

เป็นอันว่า ได้สรุปคำสอนที่จะไปปฏิบัติกันทั้งหมด ลงในหลักการศึกษาศึกษาที่เรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งเราจะต้องเกี่ยวข้องโดยตรง ส่วนรายละเอียดก็จะได้ศึกษากันต่อไป

เมื่อทำความเข้าใจกันอย่างนี้แล้ว รู้ว่าชีวิตของเราคือไตรสิกขานี้ ท่านทั้งหลาย เมื่อได้บวชแล้ว ก็ขอให้ฝึกศึกษาพัฒนาตนให้เจริญงอกงามในแดนทั้งสามนี้ ยิ่งๆ ขึ้นไป

บวชไปแล้ว ก็ถามตนเองว่า ในด้านศีล การสัมพันธ์แสดงพฤติกรรมของเรา การใช้ตาหูจมูกลิ้นกาย การใช้กายวาจาทำกรรมต่างๆ ของเรานี้ ตั้งแต่การกินอยู่เสพบริโภค การใช้ปัจจัย ๔ สิ่งของเทคโนโลยีนี้ เรามีหลักมากขึ้นใหม่ ใช้ถูกใช้เป็นขึ้นใหม่ ในการอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์ ตั้งแต่เพื่อนสหธรรมิก รู้จักเกื้อกูลกัน มีความสัมพันธ์ที่ดี รู้จักพูดจาดี ขึ้นใหม่ นี่เรื่องศีลทั้งนั้น อย่างน้อยก็ไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายใคร

ด้านที่สอง ก็ดูว่า จิตใจของเราดีขึ้นใหม่ โดยคุณธรรม เช่น เมตตากรุณามุทิตา อุเบกขา โดยความสามารถ ตั้งแต่ความเข้มแข็งอดทน ขยันหมั่นเพียร โดยความสุข มีความร่าเริง เบิกบาน ผ่องใส เป็นต้น

แล้วก็สาม ด้านปัญญา อย่างน้อยก็รู้เข้าใจหลักธรรม ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ เช่น หลักในการดำเนินชีวิต ตลอดจนฝึกในการคิดพิจารณาสิ่งต่างๆ รู้จักมองโลกมองชีวิต รู้จักพลิกสถานการณ์ร้ายให้กลายเป็นดี ดังที่ว่า ทุกอย่างในโลกนี้ แม้แต่เลวที่สุด ถ้ามองเป็น ก็ได้ประโยชน์ อย่างน้อยก็ได้ความรู้ได้ความจริง เราก็ฝึกวิธีคิดที่จะเป็นการฝึกปัญญา

ทั้งหมดนี้ ก็ถามตัวเองว่า เราก้าวไปได้แค่ไหน ทดสอบและตรวจสอบไปเรื่อยๆ ทั้งสามแดน ก็เป็นอันว่า เรื่องไตรสิกขาก็มีหลักการดังที่ได้ว่ามา

บัดนี้ ท่านทั้งหลายได้รู้จักชีวิตพระเพียงพอ พร้อมทั้งจะบวชแล้ว ก็จะได้อุปสมบทต่อไป

ในการที่จะอุปสมบทนี้ บอกแล้วว่า ท่านได้เข้ามาขอนิสัย ขอให้ข้าพเจ้าเป็นอุปัชฌาย์ การที่มาขอให้เป็นอุปัชฌาย์ ก็เพราะว่า ที่ประชุมสงฆ์นี้ เมื่อพิจารณาว่าจะรับท่านเข้าร่วมสังฆะหรือไม่ ต้องใช้มติส่วนรวม อย่างเป็นเอกฉันท์ โดยต้องดูว่าท่านมีคุณสมบัติครบถ้วนไหม และท่านปฏิบัติตามพุทธบัญญัติถูกต้องหรือไม่

พุทธบัญญัติในกรณีนี้ก็คือ มีอุปัชฌาย์ที่จะดูแล เป็นหลักประกันว่าท่านบวชแล้วจะไม่เคืองคว้างเลือนลอย โดยสงฆ์จะพิจารณาว่า เมื่อท่านผู้นี้บวชเข้ามาแล้ว จะมีผู้รับผิดชอบดูแล เอาใจใส่ให้การศึกษา เป็นที่อาศัย เพื่อจะได้มีการศึกษาที่จะเป็นฐานให้เจริญงอกงามในพระธรรมวินัยได้ต่อไป ถ้าไม่มีที่อาศัยนี้ ก็จะไม่ยอมให้บวช ท่านก็จึงมาขอนิสัย ให้ข้าพเจ้าเป็นอุปัชฌาย์ ผู้เป็นที่อาศัยนั้น

บัดนี้ ท่านได้อุปชฌาย์แล้ว ท่านก็เข้าไปแจ้งขอบวชกะที่ประชุมสงฆ์ แล้วที่ประชุมสงฆ์ก็จะมีพระอาจารย์ที่เป็นคู่สวดขึ้นมา ทำการซักถามท่าน ที่เรียกว่า **ขานนาค** คือตรวจสอบว่า ท่านมีคุณสมบัติที่จะบวชได้หรือไม่ เรียกว่าสอบถามอันตรายกกรรม (เหตุขัดขวางการอุปสมบท, ข้อบกพร่องเสียหายที่ทำให้ขาดคุณสมบัติในการที่จะบวชเป็นภิกษุ)

เมื่อสอบถามอันตรายกกรรมเสร็จแล้ว พระอาจารย์คู่สวด ก็บอกแก่ที่ประชุมโดยตั้งเป็นข้อเสนอ เรียกว่าสวด**ญัตติ** คือตั้งญัตติ

(ญัตตินี้มาจากพระ แล้วสภาไทยก็เอามาใช้ คือ สภาของพระมีญัตติที่ใช้กันอยู่ก่อนแล้ว)

พระอาจารย์คู่สวด เป็นผู้ดำเนินการประชุม ก็ตั้งญัตติว่า ท่านผู้นี้ ชื่อนี้ มีพระเถระองค์นี้เป็นอุปัชฌาย์ มีคุณสมบัติที่ได้ตรวจสอบแล้วอย่างนี้ มีบาตรจีวรครบแล้ว แจ้งแก่สงฆ์ขอบวช ที่ประชุมสงฆ์จะเห็นชอบด้วยไหม

เมื่อที่ประชุมสงฆ์เห็นชอบ ก็ขอมติ ถ้ามีใครคัดค้าน ก็บวชไม่ได้ ถ้าเห็นชอบพร้อมกัน ไม่มีใครคัดค้าน การบวชก็สำเร็จ ก็ประกาศมติ ๓ ครั้ง เรียกว่า **อนุสาวนา** แล้วก็จบ เป็นอันบอกว่า การบวชสำเร็จเสร็จสิ้น

ทีนี้ในการที่จะบวชนั้น เมื่อจะตั้งญัตติ ก็ต้องเอาชื่อของท่านไปแจ้งเสนอต่อที่ประชุม พร้อมทั้งนำชื่ออุปัชฌาย์ไปบอกด้วย ตอนนี้ก็เลยจะต้องให้ท่านเรียนรู้จักชื่อกันไว้

อย่างไรก็ตาม ในการตั้งญัตติ และสวดประกาศต่างๆ นั้น ท่านว่าเป็นภาษาบาลี แต่ชื่อของแต่ละรูปนี้เป็นภาษาไทย ไม่สะดวกในการสวดนั้น เพราะว่าภาษาบาลีมีไวยากรณ์ ต้องมีการผันรูปต่างๆ ก็เลยจะตั้งชื่อเงาให้ เอาไปใช้แทนชื่อตัว เรียกว่า **ฉายา**

(“ฉายา” ซึ่งแปลว่าเงา นี้ ท่านสันนิษฐานว่า เรียกตามที่เป็นชื่ออันมาในใบบอกฉายา คือเมื่อบวชเสร็จ ต้องบอกเวลาที่สำเร็จนั้น สมัยก่อนนั้นบอกเวลาโดยวัดฉายาคือเงาแดด และท่านก็จดชื่อนั้นลงไว้ในใบบอกรายการต่างๆ เกี่ยวกับการบวชของผู้นั้น เรียกว่าใบฉายา ก็เลยเรียกชื่อบาลีนี้ว่าชื่อฉายา คือชื่อในใบฉายา หรือใบวัดเงาอันบอกเวลา ในที่นี้พูดง่าย ๆ ว่า “ชื่อเงา”)

ก็ให้ฉายา หรือชื่อเงา แก่ทั้ง ๕ รูป ดังนี้

๑. สามเณรธรรมา ให้ฉายาว่า **จิตมโน** (แปลว่า มีใจมั่น, มีใจตั้งมั่น)

เมื่อพระอาจารย์ที่เป็นคู่สวดถามว่า

กินนาโมสิ? (เธอชื่ออะไร?)

ก็ตอบว่า **อะหัง ภันเต จิตมโน นามะ** (กระผม ชื่อว่า จิตมโน ขอรับ)

ที่นี้ ลองถามดู: **กินนาโมสิ**

ตอบ: **อะหัง ภันเต จิตมโน นามะ**

ต่อไป นอกจากถามชื่อตัวแล้ว ท่านก็จะถามชื่อพระอุปัชฌาย์ด้วยว่า

โก นามะ เต อุปัชฌาโย (อุปัชฌาย์ของท่านชื่ออะไร?)

ก็ตอบว่า **อุปัชฌาโย เม ภันเต ฮายัสมา ปยุตโต นามะ**

(อุปัชฌาย์ของกระผม ชื่อว่า ปยุตโต ขอรับ)

ที่นี้ ต่อไป

๒. สามเณรวิศวกกร ก็ให้ฉายาว่า **สุทฺธิกโร** (แปลว่า ผู้สร้างความสำเร็จ)

...

๓. สามเณรจักรกฤษณ์ ให้ฉายาว่า **อริยจกโก** (แปลว่า ธรรมที่เหมือนล้อ ของพระอริยะ ซึ่งนำตัวเองไปสู่ความเจริญ และนำความเจริญไปแผ่ขยายให้เขา)

...

๔. สามเณรกำแหง ให้ฉายาว่า **สุทฺถมโน** (แปลว่า มีใจบริสุทธิ์)

...

๕. สามเณรธรรมรัตน์ ให้ฉายาว่า **วชิรรมโม** (แปลว่า มีธรรม ซึ่งมีค่าประดุจเพชร)

...

เป็นอันว่าได้รู้เข้าใจสิ่งที่จะนำไปใช้ในที่ประชุมสงฆ์ ตอนทำสังฆกรรม คือการบวชแล้ว ก็ถือว่าทุกรูปพร้อม

เมื่อพร้อมอย่างนี้แล้ว ยังมีอีกอย่างหนึ่ง คือจะ**บอกบิณฑบาต** พระภิกษุมีบิณฑบาต คือ เครื่องใช้เพียงเล็กน้อยเท่าที่จำเป็น เพื่อให้ชีวิตโปร่งโล่งเป็นอิสระ จะได้ตั้งใจอุทิศตัวอุทิศ เวลาให้แก่การศึกษาเต็มที่ ก็จึงมีบิณฑบาตที่จำเป็น แค่บาตร จีวร ตอนนี้ก็จะเป็นภาษาบาลี แนะนำให้รู้จักชื่อบิณฑบาตไว้ (บอกแก่ทีละรูป ซึ่งเข้ามาที่อุปัชฌาย์ ตามลำดับ)

พระอุปัชฌาย์: *ปะฐูระมัง อุปัชฌัง คาหาเปตัพโพ, อุปัชฌัง คาหาเปตวา ปัตตะจีวรัง
ชาจิกขิตัพพัง* (ฟังให้ถืออุปัชฌาย์ก่อน...แล้วฟังบอกบาตรจีวร)

เดินเข้าเข้ามา ถือบาตรเข้ามาใกล้ๆ ให้จับถึง

พระอุปัชฌาย์: *อะยันเต ปัตโต* (นี้บาตรของคุณ)

ผู้ขอบวช: *อามะ ภันเต* (ขอรับ ท่านผู้เจริญ)

พระอุปัชฌาย์: *อะยัง สังฆาฏี* (นี้ผ้าสังฆาฏี ผ้าทาบ ผ้าซ้อน)

ผู้ขอบวช: *อามะ ภันเต* (ขอรับ ท่าน)

พระอุปัชฌาย์: *อะยัง อุตตะราสังโค* (นี้ผ้าห่ม [ที่ชาวบ้านเรียกกันว่าจีวร])

ผู้ขอบวช: *อามะ ภันเต* (ขอรับ ท่านฯ)

พระอุปัชฌาย์: *อะยัง ฮันตะระวาสะโก* (นี้ผ้าถุง, สบง)

ผู้ขอบวช: *อามะ ภันเต* (ขอรับ ท่านฯ)

พระอุปัชฌาย์: *คัจฉะ อะมุหิ โภกาเส ตัญฐาหิ* (ไปยืนที่โน่น [ไปนั่งรอในที่จัดไว้ก่อน])

ตอนที่

๓

พอบวชเสร็จเป็นพระใหม่ อะไรทำได้ ทำไม่ได้ ต้องรู้ทันที

บัดนี้ การอุปสมบทสำเร็จเรียบร้อยแล้ว พุดอย่างทางการว่า สังฆกรรม คืองานของที่ประชุมสงฆ์ ได้จบลง และท่านทั้งหลายได้เป็นพระภิกษุ

มีพุทธบัญญัติว่า เมื่ออุปสมบทเสร็จ ให้อุปัชฌาย์รีบบอก อนุศาสน์ ๘ ทันทีก่อน จะออกจากโรงอุโบสถ

อนุศาสน์ ๘ คือคำสอนเบื้องต้น บอกเรื่องสำคัญ ๘ ข้อ จัดเป็น ๒ หมวด ได้แก่ **นิสัย ๔** ให้รู้ว่าพระจะเป็นอยู่อย่างไร จะดำเนินชีวิตในแง่ของปัจจัย ๔ อย่างไร กับ **ขกณียกิจ ๔** ให้รู้ว่า มีอะไรต้องห้ามสำคัญ ที่ทำไม่ได้เด็ดขาด ซึ่งทำแล้วจะขาดจากความเป็นพระภิกษุ ต้องรู้ไว้ก่อนแต่ต้น ส่วนเรื่องอื่นไปเรียนทีหลังได้ แต่ข้อห้ามสำคัญนี้ ต้องให้รู้ไว้ เพราะว่าถ้าไปผิดพลาดเข้า ตัวเองไม่รู้ตัว ก็หมดความเป็นพระภิกษุ

ต่อจากนั้น ก็จะบอก **ไตรสิกขา** เป็นการปิดท้ายการบวช เพื่อจะไปเริ่มต้นชีวิตของพระ เพราะฉะนั้น ที่จะบอกต่อไปนี้ แยกได้เป็น ๓ ตอน

ตอนแรก อนุศาสน์ หมวดที่ ๑: นิสัย ๔

ก่อนหน้านี้ ตั้งแต่ต้น ได้ยินคำว่า “นิสัย” บอกว่า **ขอนิสัย** ที่หนึ่งแล้ว คราวนี้ ถึงตอนท้าย มีนิสัยอีกแล้ว ว่าบอก **นิสัย ๔**

ตอนต้น ที่ขอนิสัยนั้น เป็นนิสัยอยู่ที่บุคคล คือไปขออาศัยพระอุปัชฌาย์ เพื่อให้ท่านช่วยเป็นที่อาศัยในเรื่องการศึกษา ให้ท่านช่วยเกื้อหนุน นั่นเป็นบุคคลที่อาศัย ซึ่งจะช่วยเหลือหนุนการศึกษาของเรา

คราวนี้ บอกให้รู้ถึงนิสัย ๔ นี้ อันเป็นนิสัยซึ่งอยู่ที่วัตถุ คือปัจจัย ๔ นั้นเอง ช่วยเป็นที่อาศัยในการศึกษา โดยเป็นวัตถุที่อาศัย ซึ่งจะช่วยให้เกื้อหนุนการศึกษาของเรา

ปัจจัย ๔ นี้ สำหรับพระภิกษุมีชื่อเรียกพิเศษว่า **นิสัย ๔** อย่างที่ว่าแล้ว คือเป็นนิสัยที่อยู่กับของกินของใช้วัตถุที่เราเสพบริโภค เราอาศัยมันค้ำจุนชีวิต ทำให้เรามีกำลังที่จะศึกษาเล่าเรียนเจริญพัฒนาไปได้

รวมความว่า ชีวิตของพระเรา นี้ ด้านหนึ่งก็อาศัยบุคคล คืออุปัชฌาย์ อาจารย์ และอีกด้านหนึ่ง ก็อาศัยวัตถุ คือปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเกื้อหนุนในการที่จะทำหน้าที่ศึกษา

เรื่อง**นิสัย ๔** นี้มีความหมายสำคัญ สอนให้เรามองว่า ของกินของใช้บรรดาวัตถุเสพบริโภคนั้น เป็นเครื่องอาศัย สำหรับเกื้อหนุนให้เราสามารถก้าวไปสู่จุดหมายเท่านั้น เราจะได้ว่า พุทธศาสนามองวัตถุ มองเรื่องเศรษฐกิจ ว่าเป็นปัจจัยเกื้อหนุน มิใช่เป็นจุดหมาย เป็น means มิใช่เป็น end คือเรารู้เข้าใจจุดหมายที่ดี แล้วเราก็หากทำขึ้นมาให้มีกินใช้ ได้พอดีพอที่จะให้สำเร็จถึงจุดหมายนั้น นี่คือเศรษฐกิจเป็นปัจจัย เป็นเศรษฐกิจมัชฌิมา

เรามีชีวิตอยู่เพื่อจะได้กินใช้เสพบริโภคเพื่อหาความสุขจากวัตถุ แล้วก็จบเท่านั้น แต่เรามีเราใช้กินเสพบริโภควัตถุ เพื่อให้มันเป็นที่อาศัย เป็นเครื่องเกื้อหนุน ให้เราสามารถทำความดี มีโอกาสฝึกฝนพัฒนาตนในไตรสิกขา ให้เจริญงอกงามขึ้น ให้ชีวิตดีขึ้นในด้านต่างๆ ไปสู่จุดหมายอย่างที่ว่ามาแล้วนั้น

ความรู้เข้าใจนี้ เป็นคติที่ทำให้พระมีสติ ซึ่งย้ำเตือนบอกตนให้เป็นคนอยู่ง่าย สันโดษ โดยรู้ว่าจำเป็นต้องมี แต่ให้พอดี แค่นี้สมควร ไม่หมกมุ่นวุ่นวายหรือลุ่มหลงมัวเมาทำเวลาให้หมดไปกับการหาความสุขจากการเสพวัตถุ แล้วก็จะได้เพียรพยายามมุ่งหน้าไปกับการศึกษาในไตรสิกขาได้เต็มที่ โดยอยู่กับอารามทั้ง ๒ คือ มีการละอกุศลเป็นที่มายินดี (ปะทาน-อาราม) และมีการเจริญกุศลเป็นที่มายินดี (ภาวนา-อาราม) ดังที่ว่าข้างต้น

ทวนว่า **นิสัย ๔** คือปัจจัย ๔ ของพระภิกษุ มีคำเรียกดังนี้

๑. **บิณฑบาต** คือ ก้อนข้าว หรืออาหาร ที่เขาใส่ลงในบาตร เมื่อถือบาตรเที่ยวเดินไปรับในยามเช้า ต่อมา เมื่อคนมีศรัทธา ก็ไปฉันตามนิมนต์ได้
๒. **จีวร** คือ ผ้าถุงผ้าห่ม ในชั้นพื้นฐาน ก็ใช้ผ้าบังสกุล โดยที่ว่าพระไม่มีสิทธิ์ขอ (นอกจากญาติ และคนที่ปวารณา คือบอกเปิดโอกาสไว้) เมื่อไม่มีใครให้ ก็ไปเที่ยวเก็บเศษผ้าที่อนผ้า เรียกว่าบังสกุล แปลว่าคลุมฝุ่น ที่เขาทิ้งตามกองขยะ ตามป่าช้า เก็บมาได้พอแล้ว ก็เอามาต้ม ตาก แล้วตัดเย็บย้อมทำจีวรใช้ ต่อมา เมื่อมีคนเลื่อมใส พระพุทธเจ้าก็ทรงอนุญาตให้รับของที่เขามีศรัทธาถวายได้

๓. **เสนาสนะ** คือ ที่นั่งที่นอน ได้แก่ที่พักที่อาศัยนั่นเอง ถ้าไม่มีใครถวาย พระก็ไม่ มีสิทธิ์เข้าไปอยู่ในเรือน พระก็ต้องอยู่ตามโคนไม้ เพราะฉะนั้น ที่อยู่อาศัย พื้นฐานของพระจึงได้แก่ **รุกขมูล** คือโคนไม้ ต่อเมื่อประชาชนเลื่อมใส เขาสร้าง ถวาย พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตไว้ ๕ อย่าง แต่ก็คือไม่ให้ขอเขา (ที่พูดกันว่า “ภิกษุ” แปลว่าผู้ขอ นั้น ที่จริงท่านไม่ให้ขอ แต่ได้เมื่อเขาศรัทธาแล้ว เขาถวาย)
๔. **ภคัส** คือ ยา (คำเต็มว่า “คิลานปัจฉัยภคัสชบิหาร” คือ สิ่งเยียวยาบำบัดโรคกับ การรักษาของหมอและเครื่องจุนเจือเกื้อหนุนชีวิต บางทีก็พูดสั้นๆ ว่า ทยุกยา) ใช้ยาดองน้ำมูตรเน่าเป็นพื้นฐาน และทรงอนุญาตสิ่งที่เขาถวาย พวก เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ตลอดจนจรรยาต่างๆ
- เหล่านี้คือ นิสัย ๔ จำพวกวัตถุที่พระอาศัยเป็นเครื่องเกื้อหนุนให้เจริญในไตรสิกขา

ตอนสอง อนุศาสน์ หมวดที่ ๒: อกรณียกิจ ๔

- ข้อที่ต้องห้ามเด็ดขาด ทำไม่ได้ ถ้าทำ ก็ขาดจากความเป็นพระภิกษุ ๔ อย่าง คือ
๑. เสพเมถุน
  ๒. ถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ คือลักขโมยของ ๕ มาสกขึ้นไป ถือกันว่า บาทหนึ่ง
  ๓. ช่างมนุश्य แม้แต่ทำแท้ง
  ๔. อวดอุตริมนุสสรธรรม คืออวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตัวเอง เช่นว่า ไม่ได้สมาธิ ก็ว่า ได้สมาธิ ไม่ได้ฌาน ก็อวดว่าได้ฌาน ไม่ได้เป็นพระอรหิยะ ไม่ได้เป็นพระอรหันต์ ก็อวดว่าเป็น อย่างนี้ขาดจากความเป็นพระภิกษุ
- เหล่านี้คือ อกรณียกิจ ๔ แปลว่า กิจอันไม่พึงทำ ๔ อย่าง ก็คือทำไม่ได้ ผิดแรงที่สุด

ตอนสาม หมวดแถม ปิดท้าย: ไตรสิกขา (สิกขา ๓)

ได้บอกแล้วบอกอีกว่า เรื่องานที่เป็นชีวิตของพระคือ **ไตรสิกขา** อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ที่อธิบายไปแล้ว

ถึงตอนนี้ ได้บวชแล้ว เมื่อมีปัจจัยสี่ เป็นนิสัย ที่อาศัย ๔ อย่างพร้อมแล้ว และ ประพฤติตัวถูกต้องดี ไม่ทำผิด ที่เป็นอกรณียกิจ ๔ แล้ว ทีนี้ ก็เข้าสู่ชีวิตพระ คือฝึกศึกษา พัฒนาตัวในไตรสิกขาต่อไป ท่านจึงนำมาบอกย้ำไว้ตรงนี้ก็อีกที อย่างที่ว่า เป็นการปิดท้าย การบวช เสร็จพิธี แล้วก็ไปเริ่มต้นชีวิตไตรสิกขาของพระกันละนะในบัดนี้

เมื่อทำความเข้าใจอย่างนี้แล้ว ต่อไปนี้จะว่าเป็นภาษาบาลีให้ฟัง เป็นการว่าตามธรรมเนียม เพื่อจะได้รักษาแบบแผนไว้ (พระเถรวาท มีการบวชที่ไหนๆ ก็เหมือนกัน เป็นอย่างเดียวกันหมดทั่วทั้งโลก) ขอให้ตั้งใจสงบ ฟังโดยทวนระลึกตามที่ทำความเข้าใจกันไว้แล้ว ดังที่จะบอก โดยว่าเป็นสามตอน ดังต่อไปนี้ (ที่นี้ ละไว้... ไม่ลงเต็มทั้งหมด)

หมวดที่ ๑ นิสัย ๔

อนุญญาติ โข ภควา อุปสมปาเทตวา จตตารโห นิสฺสเย จตตาริ จ อกรรมยานิ อากฺกิชฺฐิตฺตํ
ปิณฑิยาโลปโกชนํ...

ปัสฺสูกจิวรํ...

รุกขมูลเสนาสนํ...

ปุตฺติมุตตเกสฺสขุ...

หมวดที่ ๒ อกรรมนิกจ ๔

อุปสมปนฺเนน ภิกฺขุณา เมถุโน ฌมโม น ปฏิเสวิตฺตพฺโพ...ตฺนเต ยาวชีวํ อกรรมนีย์ ๗

อุปสมปนฺเนน ภิกฺขุณา อทินนํ เถยฺยสงฺฆาตํ น อาทาทพฺพํ...ตฺนเต ยาวชีวํ อกรรมนีย์ ๗

อุปสมปนฺเนน ภิกฺขุณา สณฺจิจฺจ ปาโณ น โวโรเปตฺตพฺโพ...ตฺนเต ยาวชีวํ อกรรมนีย์ ๗

อุปสมปนฺเนน ภิกฺขุณา อุตฺตริมฺนุสฺสฌมโม น อุลลปิตฺตพฺโพ...ตฺนเต ยาวชีวํ อกรรมนีย์ ๗

หมวดปิดท้าย ไตรสิกขา

อนเภปริยาเยน โข ปน เตน ภควตา...สึลํ สมนทกฺขาตํ, สฺมาชิ สมนทกฺขาโต, ปญฺญา
สมนทกฺขาตา...

ตตฺถ สึลปริภาวิโต สฺมาชิ มหฺปฺยโต โหติ มหานิสฺสํ, สฺมาชิปริภาวิตา ปญฺญา มหฺปฺยตา โหติ
มหานิสฺสา, ปญฺญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมนทเวท อาสเวหิ วิมุจฺจติ, เสงฺยเถทํ กามาสฺวา ภวาสฺวา อวิชฺชาสฺวา

ตสฺมาตฺติห เต อิมสฺมี ตถาคตฺตปเวทิตเต ฌมฺมวินฺเย สกฺกจฺจํ อธิสึลสิกฺขา สิกฺขิตฺตพฺพา, อธิจิตฺต-
สิกฺขา สิกฺขิตฺตพฺพา, อธิปญฺญาสิกฺขา สิกฺขิตฺตพฺพา; ตตฺถ อปฺปมาเทน สมนทกฺขาตํ ๗

เอาละ จบแล้ว คุณเข่า กราบ

ทีนี้ก็อย่างที่บอกแล้วว่า เมื่อบวชแล้ว ก็ตั้งใจ ให้เวลาที่มาบวชนี้ แม้จะน้อย ก็ให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ท่านเรียกว่าให้ได้กำไร แล้วก็ให้โยมพ่อแม่ได้บุญมากที่สุด

ตั้งใจทำให้ดีที่สุด โยมผู้ใหญ่ ปู่ย่าตายายก็จะได้บุญกับเราด้วย เมื่อตั้งใจอย่างนี้ ก็จะเป็นกำลังใจแก่ตัวของทุกท่านเอง จะได้ปฏิบัติให้ดีที่สุด

ตอนที่

๔

พอเข้าวัดพบศาสนา ก็เห็นการบูชา จึงต้องรู้ว่า จะบูชาอย่างไรดี

ในระยะเริ่มแรก ก่อนจะเข้าสู่หลักการ มาคุยกันเกี่ยวกับเรื่องชีวิตประจำวัน เช่น กิจวัตรประจำวัน ความเป็นอยู่ สิ่งที่มีมองเห็น และสิ่งที่ต้องใช้ในการปฏิบัติกิจต่างๆ น่าจะดี

เมื่อกันี้ เริ่มพิธี เรามาทำการบูชา ก็จะพูดถึงเรื่องเครื่องบูชากันเลย พูดถึงรูป ถึงเทียน ถึงดอกไม้ ก็เอาเรื่องเกี่ยวกับการบูชามาพูดสักหน่อย

บูชาใคร? บูชาอะไร? บูชาทำไม? บูชาให้ได้อะไร?

การบูชาในภาษาไทย ความหมายออกจะสูงไปหน่อย ในภาษาบาลีของเดิม ไม่ได้สูงถึงอย่างนี้ คือก็สูงอยู่ แต่กว้างกว่า ในภาษาไทย “บูชา” มีความหมายอยู่ในระดับเดียวที่สูงมาก แต่ในภาษาบาลี “บูชา” มีความหมายคลุมกว้างออกไป

ในภาษาบาลีนั้น **บูชา** ก็คือ ยกย่อง ให้ความสำคัญ เทิดทูน เชิดชู ขอให้ดูในคาถาที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ที่เราสวดในมงคลสูตร ว่า

บูชา จ ปุชณียานั	เขตมมงคฺลมุตตมั
“การบูชาคนควรบูชา	นี่เป็นมงคลอันอุดม”

คนที่ควรบูชา ก็คือคนที่ควรเคารพนับถือ ควรยกย่อง อย่างในสังคมไทย ถือกันว่า พระสงฆ์ ครูอาจารย์ เป็นปูชนียบุคคล พ่อแม่ก็เป็นปูชนียบุคคลของลูก แต่ไม่จบเท่านั้น

ที่ว่า “บูชา” คือ เคารพนับถือ ยกย่อง เทิดทูน เชิดชู นั้น ในภาษาบาลี เมื่อดูตัวอย่างเรื่องจริง จะเห็นความหมายกว้างออกไป

อย่างไรในสมัยโบราณ ครั้งพุทธกาล เขาถือว่า คนที่เป็นเศรษฐีนั้น สำคัญมาก เป็นเครื่องหมายของความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ ของแคว้นแคว้นหรือรัฐนั้นๆ ถ้าคนผู้ใด ขยันหมั่นเพียร หรือมีคุณธรรมความดีสูงส่ง ควรเป็นแบบอย่าง เมื่อเขามีเงินทองร่ำรวย ขึ้นมาอย่างน่านับถือ จากคนยากจน กลายเป็นคนมั่งมี ทางกรบ้านเมือง คือพระราชาก็จะทรงเชิดชู หรือยกย่อง ก็ทรงตั้งให้เป็นเศรษฐี

ดังที่ว่า ในเมืองใหญ่ๆ อย่างราชคฤห์ และสาวัตถี ซึ่งเป็นเมืองหลวงของรัฐ มหาอำนาจ เศรษฐีเป็นตำแหน่งของบ้านเมือง โดยมีการแต่งตั้ง บางที่บางรัฐมีเศรษฐี ใหญ่หลายคน อีกรัฐหนึ่งก็ขอเหมือนแบ่งเศรษฐีจากรัฐนั้นไปไว้ประจำในรัฐของตนบ้าง

ขอเล่าเรื่องหนึ่งที่แสดงการใช้คำว่า “บุชา” ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจความหมายของคำ นี้ชัดขึ้น มีเรื่องว่า ที่พระนครสาวัตถี นายคนหนึ่งเป็นคนยากจนเข็ญใจ (ท่านใช้คำว่า เป็น “มหาทศตะ” ซึ่งคงต้องแปลว่า แสนจะเข็ญใจ) อยู่ตามข้างถนน เขาเป็นคนเอาจริงกับบุญ กุศล และเกิดได้เงินมหาศาล “พระราชาก็โปรดให้เรียกนายคนแสนเข็ญใจมาแล้ว บุชาเขา ด้วยตำแหน่งเศรษฐี”

(คำบาลีว่า “ราชา...มหาทศคต...เสฏฐิฏฐาเนน บุชสิ”, ฐ.อ.๒/๒๔๐; ในที่นี้ ไม่ได้มุ่งให้ สนใจเนื้อเรื่อง แต่ให้ดูการใช้คำ, ในเรื่องอื่นๆ โดยมากใช้คำว่าพระราชทานตำแหน่งเศรษฐี)

ที่ว่าราชา “บุชา” บุคคลนั้นด้วยตำแหน่งเศรษฐี ก็หมายความว่า ทรงยกย่องเขา นั้นเอง คือพระราชทานเกียรติยศอย่างสูง หรือทรงเชิดชูคุณความดีของเขาให้เป็น ตัวอย่าง โดยทรงตั้งให้เป็นเศรษฐี นี้ก็ช่วยให้เราเห็นความหมายของคำว่าบุชา ไม่ใช่ หมายความว่า จะต้องเอาเขามาขึ้นแท่น หรือขึ้นหิ้ง แล้วก็กราบไหว้ ถ้าเข้าใจอย่างนั้น เดียวจะกลายเป็นว่าพระราชาก็ต้องมาทรงกราบไหว้นายคนนี้ ที่เป็นเศรษฐี ไม่ใช่อย่างนั้น

การบุชา คือ ยกย่อง ให้เกียรติ เชิดชูนี้ ในทางพระศาสนาให้หลักไว้ดังได้บอกแล้ว ว่า บุชาคคนควรบุชา โดยให้ถือว่าการบุชาคคนที่ควรบุชา คือการรู้จักเชิดชูยกย่องคนดีนี้ มีความสำคัญอย่างยิ่ง มีความหมายต่อสังคมมาก

ถ้าคนในสังคมมีค่านิยมที่บุชายกย่องให้เกียรติคนดี ก็จะนำทางสังคมนั้นขึ้นไปสู่ ความดีงาม แต่จะเห็นว่า บางทีสังคมก็ไม่เป็นอย่างนั้น สังคมไม่บุชาคความดี แต่กลับไป บุชาคทรัพย์สินเงินทอง ยกย่องคนมั่งมีโดยไม่คำนึงถึงคุณธรรมความดี ซึ่งเป็นกันมาก ที่เดียว จนกลายเป็นค่านิยมที่เชิดชูความหรุหราวอดใจโง่อำเหินแค้นแค้น

ในทางพระศาสนา พระพุทธเจ้าทรงย้ำเรื่องนี้ โดยนำมาจัดเข้าในหลักมงคล ๓๘ ประการด้วย และคาถาธรรมบทก็ย้ำเน้นการให้ยกย่องคนดีนี้ไว้ ดังในคาถาหนึ่งตรัสว่า

เอกณฺจ ภาวิตตตานํ มุหุตตมปิ ปุชฺเชย
 ธา เยว ปุชฺชนา เสยฺโย ยญฺเจ วสฺสสฺสํ หุตํ

แปลได้ใจความว่า: บุคคลที่พัฒนาตนแล้วคนหนึ่ง แม้เพียงคนเดียว ยังดีกว่า การเช่นสรวงบุชชาเทพเจ้าร้อยปี จะมีสาระอะไร

ว่ากันขนาดนี้เลย ทำไมจึงว่า บุชชาคนดี คือคนที่ฝึกตนแล้ว ชั่วประเดี๋ยว แค่คนเดียวเท่านั้น ยังดีกว่าเช่นสรวงบุชชาเทพเจ้านานเป็นร้อยปี

คนที่เป็นเช่นสรวงเทพเจ้า ไปอ้อนวอนขอความช่วยเหลือจากเทวดา จากเจ้าพ่อเจ้าแม่ นั่นต่างคนต่างก็มัวแต่นึกไปข้างนอกตัว เพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของตัวเอง มุ่งจะหาจะเอาให้แก่ตัว แล้วก็ไม่เอาใจใส่กัน สังคมมีอะไรไม่ดี มีอะไรเลวร้าย ควรจะแก้ไขปัญหาอะไรต่ออะไร ก็ไม่เอาใจใส่ ปล่อยเรื่อยเปื่อย มองข้ามไป สังคมก็สะสมปัญหา รอคิวรอเวทนามาช่วย มีแต่จะทรุดลงไปโดยไม่รู้ตัว คือจมอยู่ในความประมาทนั่นเอง

ทีนี้ เราพากันมายกย่องคนดี ใจเราก็มายกย่องกับเรื่องของมนุษย์ ที่จะต้องช่วยกันทำความดี ช่วยกันแก้ปัญหาอะไรต่างๆ จุดเน้นของความเอาใจใส่ ก็มาอยู่ในเรื่องของความดีงาม ความหมัดจดใสสะอาด การมองเห็นปัญหา การที่จะทำอะไรๆ ให้มันดี นึกแต่เรื่องที่ว่ามนุษย์พวกเรานี้จะต้องทำอะไร เมื่อใจมุ่งมาอย่างนี้ มันก็แก้ปัญหาของสังคมมนุษย์ได้

ถ้ามัวแต่มองออกไปข้างนอก คิดหวังรอไปขอความช่วยเหลือจากเทพเจ้าอยู่ แล้วก็รอเทวดาไปสิ ใจไปอยู่กับความหวังความฝัน ไม่อยู่กับความเป็นจริง ตัวเองจะต้องแก้ไข จะต้องทำอะไรบ้าง ก็ไม่สำรวจตรวจตรา แล้วเมื่อไรจะได้แก้ปัญหา แค่เห็นปัญหาก็ยังไม่ได้แล้วในเวลาเดียวกันนั้น มนุษย์ก็ไม่เอาใจใส่กัน ไม่ดูแลกัน ไม่นึกถึงสิ่งดีงามที่รออยู่ให้ทำ

ที่ว่ามานี้เป็นแง่คิดสำคัญ ถ้าเราจะบูชาเทวดา ท่านก็ไม่ว่า แต่ให้เคารพนับถือเทวดานั้นๆ ด้วยคุณธรรมความดีของท่าน เหมือนกับบูชามนุษย์ด้วยกันนี้แหละ คือมองในแง่ความดีงาม แล้วก็มุ่งในการที่จะพัฒนาความดีงามให้ ออกเงยยิ่งขึ้นไป

หมายความว่า ท่านไม่ได้สอนให้นึกถึงเทวดา เพื่อจะไปขอให้เทวดาดลบันดาลผลให้แก่ตน แต่ให้นึกถึงเทวดา เพื่อเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนให้พัฒนาตัวให้ได้อย่างเทวดา

ขอให้ดูหลัก *เทวดานุสติ* คือการระลึกถึงเทวดา (ข้อ ๖ ในอนุสติ ๑๐) ว่าท่านให้ระลึกอย่างไร

พระพุทธเจ้าทรงสอนวิธีปฏิบัติในเทวดานุสตินั้นว่า เป็นการนึกถึงเทวดาทั้งหลาย ที่ตนเคยรู้มา แล้วพิจารณาว่าเทวดานั้นๆ มีคุณธรรมอันนี้ๆ จะเป็น ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ หรือปัญญา ก็ตาม จึงไปเกิดอย่างนั้น แล้วก็มองดูในตนเอง

เมื่อมองเห็นว่า ในตนเองนี้ คุณธรรมนั้นๆ ก็มีอยู่เช่นกัน เมื่อหมั่นนึกระลึกถึง คุณธรรมเหล่านั้น ในเทวดา และในตนเอง ก็จะไม่มีการเกิดขึ้นมาครอบงำใจ จิตจะเดินตรงไป และได้ความรู้เข้าใจในอรรถในธรรม ตามมาด้วยปราโมทย์ เกิดความร่าเริงเบิกบานใจ อิ่มใจ ปลื้มใจ ผ่อนคลาย ใจเป็นสุข จนเกิดเป็นสมาธิขึ้นได้ กระแสธรรมพุ่งพวยมา นี่คือนึกถึงเทวดาถูกวิธี คุณความดียิ่งพัฒนาขึ้นในตน

พูดมาถึงเทวดาแล้ว ก็ขอว่าต่ออีกนิดให้ครบแง่มุมสักหน่อย คือ ในศาสนาทั้งหลาย โดยเฉพาะในอินเดีย แดนชมพูทวีปนั้น เขาวุ่นกับเทวดากันเหลือเกิน หนักถึงขั้นบูชาัญญกันสารพัดพิธี

ในพุทธศาสนา ท่านมิใช่แค่ไม่มองข้ามเทวดา แต่ท่านให้ความสำคัญกับเรื่องเทวดามากทีเดียว จุดสำคัญอยู่ที่เรานี้แหละต้องมองให้ถูก มองให้เป็นที่ แม้แต่ในเรื่องเดียวกัน หรือเทวดาองค์เดียวกัน ศาสนาเก่า พวกพราหมณ์เขาให้บูชาอย่างนั้น แต่พุทธศาสนาให้นับถือต่างออกไปอย่างนี้ ถ้าใครจับจุดต่างไม่ได้ ก็คือยังไม่รู้จักพุทธศาสนา

ในศาสนาพราหมณ์ คนอยากได้ลาภได้ยศได้ผลที่ปรารถนา ก็ไปเช่นสรวงอ้อนวอนขอจากเทพเจ้า อย่างที่ว่าถึงกับบูชาัญญกันต่างๆ นานา วุ่นวายมาก

แต่ในพุทธศาสนา เทวดาที่ดี ถือเป็นหน้าที่ของตนที่จะปกป้องคุ้มครองตลอดจนช่วยเหลือคนดี ดังนั้น เมื่อคนดีมีภัยตกอยู่ในอันตรายถูกเขาข่มเหงรังแก เป็นต้น ไม่ต้องไปเช่นสรวงอ้อนวอนอะไร พอมีนิมิตหมายให้รู้ เทวดาก็ขมิ้มมันมาช่วยเต็มที่ คนดีที่มีภัยเพียงแต่นึกถึงเทวดาที่ตนนั้น หรือมีสัญญาณอบอกขึ้นมา อย่างที่คนเก่าๆ เล่ากันมาว่า เวลาใดมีคนดีเดือดร้อน เช่นถูกคนมีอำนาจรังแก เกินกำลังที่เขาจะแก้ไขได้ พระอินทร์ก็จะอาสาหรือคน ลูกขึ้นมาสอดส่องว่าคนดีที่ไหนเดือดร้อน แล้วรีบไปช่วย

พระอินทร์คือท้าวสักกะนั่น ตั้งแต่มาเข้าพระพุทธศาสนาแล้ว ก็มุ่งหน้าในการทำงานช่วยเหลือส่งเสริมคนดี ทำประโยชน์ต่างๆ จนพูดได้ว่า พระอินทร์เป็นหัวหน้านักบำเพ็ญประโยชน์ (ก่อนมาเกิดเป็นพระอินทร์ ก็เป็นหัวหน้านักบำเพ็ญประโยชน์มาแล้ว)

ในวรรณคดีไทย ก็มีเรื่องที่เราจำกันมาว่า เมื่อคนดีเดือดร้อน พระอินทร์ก็ “ทิพย์อาสน์เคยอ่อนแต่ก่อนมา กระด้างดั่งศิลาประหลาดใจ” นี่เป็นสัญญาณให้พระอินทร์ต้อง “สอดส่องทิพย์เนตรดูเหตุภัย” เมื่อทรงทราบแจ้งใจแล้ว ก็รีบไปช่วยทันที

นี่คือ พระอินทร์ไม่รอให้ใครอ่อนวอน พอรู้ว่าเขาเดือดร้อนเกินกำลังแก้ไขตัวเอง ก็ไปช่วยจัดการ เดียวนี้ มีคำใหม่ว่าจิตอาสา นี่ก็น่าจะเป็นพวกวงศ์วานของพระอินทร์

ที่ว่านี่ก็เป็นไปตามหลักกรรมดว่า เทวดาที่ดี ก็ยอมพัฒนาตนให้เจริญในธรรม มีความดีสูงขึ้นไป ส่วนพวกเทวดาร้าย พวกเทพเกเร เสเพล ก็มีมวลหมู่หลงเมามากเมาอำนาจ จรต่ำลงในวิภวสังสาร อาจจะต้องกับตจากสวรรค์กลายเป็นชาวนรกไป

บางทีเทวดาร้ายก็มาข่มเหงรังแกคนดีที่ขวางทางของเขา คนที่รู้หลัก มีความเข้มแข็ง เมื่อมั่นใจในความถูกต้องว่าตนเป็นฝ่ายชอบธรรม ไม่ผิดธรรม ก็ตั้งมั่นในธรรมนั้น ไม่ยอมต่อการใช้อำนาจกลั่นแกล้งของเทวดา ในที่สุดเทวดาก็ต้องยอม หรือพ่ายแพ้ไป

รวมความว่า หลักของธรรมดามีอยู่แล้ว ระลึกไว้ว่า มนุษย์ต้องถือธรรมเป็นใหญ่ ธรรมนั้นสูงสุด ถึงใครจะนับถือเทพเทวดาใดๆ ยิ่งใหญ่แค่ไหน ก็ไม่เห็นถือธรรม ระลึกไว้เป็นประจำว่า **ธรรมต้องเหนือเทพ** แล้วจะทำอะไรๆ ได้ถูกทาง

นี่ก็พูดถึงเทวดาแทรกเข้ามา ชักจะยืดยาวเกินไป ที่จริง ตามปกติก็ไม่ต้องวุ่นวายกับเรื่องนี้ เป็นเรื่องง่ายๆ ท่านให้อยู่ร่วมโลกกับเทวดาโดยมีใจเมตตา มีน้ำใจไมตรี รวมอยู่ในการแผ่เมตตาต่อสรรพสัตว์ แม้แต่เมื่อทำบุญต่างๆ ก็อุทิศแก่เทวดาด้วย จะฟังธรรม ก็ชวนเทวดาฟังด้วย เมื่ออยู่กันดีด้วยเมตตาโดยธรรมแล้ว โลกร่มเย็น มีบรรยากาศสดใส อยู่กันเป็นสุขดีแล้ว ก็ไม่ต้องไปเช่นสรวงอ้อนวอนเทวดาเพื่อขอผลดลบันดาลอะไร ให้เสี่ยงต่อการเสียนิสัย และเคยตัวกับความประมาทกันอีก

ในที่สุด สาระของเรื่องนี้ ที่ว่า บุญของคนดี หรือยกย่องเชิดชูบุคคลผู้ทรงคุณธรรมทำความดีต่างๆ หรือจะระลึกถึงเทวดาที่ดีโดยพิจารณาถึงคุณธรรมของเทวดานั้นๆ ไม่ว่าจะบูชาใครๆ จุดมุ่งหมายที่เป็นตัวแท้ตัวจริง ก็คือ บุญธรรมนั่นเอง

ทำไมอย่างนั้น ก็เพราะว่า การที่เราบูชาคนดีนั้น ก็คือเราบูชาความดี คนดีนั้นดีขึ้นมาด้วยความดี ที่เขามี ที่เขาทำ คนดีเท่ากับเป็นแหล่ง เป็นที่รวม เป็นตัวแทน หรือเป็นสื่อแสดงออกของความดีนั่นเอง และเราเชิดชูบูชาคนดี ก็เพื่อเอาเขาเป็นตัวอย่าง เป็นต้นแบบให้คนอื่นมีความดี และทำความดีบำเพ็ญคุณประโยชน์อย่างนั้น จุดหมายก็อยู่ที่ตัวความดี คือธรรม เมื่อเราเชิดชูบูชาคนดี ก็คือเราเชิดชูบูชาธรรม

ชาวพุทธบูชาพระรัตนตรัยเป็นสูงสุด คือบูชาพระพุทธเจ้า โยงไปถึงพระธรรม และพระสงฆ์ ทั้ง ๓ อย่าง ที่นี้ ลีกลงไป พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระองค์ทรงเคารพธรรม (ธมฺมคฺรุทิกฺขเว ตถาคโต ธมฺมคารโว, อภ.ปญจก.๒๒/๙๙/๑๓๗) และพระสงฆ์ก็เป็นพุทธบุตร ซึ่งเกิดจากธรรม (เช่น ขุ.ธติ.๒๕/๒๘๐/๓๐๘) พระไตรรัตน์ ที่มี ๓ จึงโยงกันเป็นหนึ่งเดียว

บูชาอย่างไร?

ตัวแท้ตัวจริงของการบูชาก็อยู่ที่ใจ แต่คนก็ย่อมมีการแสดงออก เฉพาะอย่างยิ่ง ในทางสังคม ก็มีการจัดกันเป็นกิจกรรม และเมื่อนิยมทำกันจนเป็นแบบแผน ก็เกิดเป็น ประเพณี เป็นวัฒนธรรมขึ้นมา

ในพระพุทธศาสนา การบูชาในชั้นแสดงออก หรือเป็นกิจกรรมทางสังคม ท่านก็ให้สบายๆ คือใช้วิธีปฏิบัติที่นิยมทำกันมาในสังคมนั่นเอง ซึ่งอาจจะมีมาแต่โบราณ ตามที่เขาบูชาอยู่แล้ว เช่น บูชาเทพเจ้า บูชาบรรพบุรุษ อันไหนที่ไม่ยุ่งยากวุ่นวาย เป็นสื่อ เชื่อมโยงไปถึงใจ หรือช่วยโน้มนำใจให้ขึ้นบานผ่องใส อิมใจ ปลื้มใจ นำให้เกิดกุศลธรรม แล้วก็ไม่มีการเบียดเบียน ก็ตกลงกันหรือปรับเปลี่ยนปรับปรุงเอามาใช้ได้

วิธีปฏิบัติที่ว่่านั้น ก็ตั้งต้นแต่การยกมือไหว้ การกราบ แล้วเลยขึ้นไป ก็มีวัตถุ สิ่งของมาแสดงออกให้มากยิ่งขึ้น เช่น ดอกไม้ ธูป เทียน ซึ่งจัดเป็นของพื้นฐานที่สุด

อาหารก็เป็นเครื่องบูชาชนิดหนึ่ง ดังที่บางแห่งยังมีการถวายข้าวพระ แต่มาตอนหลังๆ นี้ บางคนเข้าใจเป็นว่า จะถวายให้พระพุทธเจ้าเสวย ที่จริงไม่ใช่หรอก ถือมาแต่โบราณว่าอาหารเป็นเครื่องบูชาชนิดหนึ่ง ก็เหมือนบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียนนี้แหละ คือเราเคารพยกย่องใคร เราก็พยายามเอาสิ่งที่เราเห็นว่ามีความสำคัญสำหรับเรา เป็นของดี ที่สุด เอาไปบูชาท่าน นำไปมอบให้ท่าน

บางทีคนเก่าๆ ได้อะไรดีๆ นำขึ้นออกชื่นใจมา เช่น ได้ลูกจันมา ลูกก็กลมเกลี้ยง ผิวเปลือกก็เหลืองละมุนสะอาดอิม กลิ่นก็หอม ชื่นใจจัง นึกถึงพระ ก็เอาไปบูชาพระ ก็เลยบูชาไม่เฉพาะดอกไม้ แต่ผลไม้สวยๆ งามๆ ดีๆ ที่นำชื่นใจ อะไรที่ดีที่สุด ก็เอาไปบูชาพระ การเอาสิ่งที่ดีไปให้ ไปถวายท่าน แสดงถึงความมีใจระลึกถึง และเป็นเครื่องหมายของการยกย่องเทิดทูนนั่นเอง รวมแล้วก็อย่างที่ว่าไม่ให้เป็นของที่มีการเบียดเบียน ไม่ให้เกินไปจนเป็นการเช่นไหว้ แล้วเดี๋ยวก็จะกลายเป็นการบูชาัญญไปเสีย

การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของทั้งหมดนี้ พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่าเป็น **อามิสบูชา** คือ การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ

อย่างที่ว่าแล้ว อามิสบูชานี้ ปราภฏขึ้นและนิยมทำต่อกันมา โดยเป็นเรื่องของ ประเพณี มีความหมายทางสังคม เกิดเป็นวัฒนธรรมทางด้านรูปธรรม ซึ่งสื่อต่อไปถึง นามธรรม แต่ไม่แน่ว่าจะสื่อความหมายได้มากเท่าใด โดยขึ้นต่อการพัฒนาของจิตใจและ ปัญญา

ในเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าตรัสต่อไปว่า อามิสฺนุชานันยังไม่มีผลมาก การบูชาที่จะมีผลมากแท้ คือ **ปฏิบัติบูชา** แปลว่า การบูชาด้วยการปฏิบัติ

คำสอนให้ทำปฏิบัติบูชา เป็นการนำทาง หรือชี้ทางให้ก้าวสูงขึ้นไป ให้เข้าสู่ธรรมมากยิ่งขึ้น แม้แต่ในขั้นอามิสฺนุชา เวลาเราบูชา ก็ต้องมีเจตนาออกมาจากจิตใจ ดังนั้น ถ้าจะให้ได้ผล ในจิตใจก็ต้องมีความตั้งใจด้วยความรู้สึกซาบซึ้ง และมีความเข้าใจทราบซึ่งถึงความหมาย พร้อมทั้งความมุ่งหมายว่า เราบูชาเพื่ออะไร

เราเห็นคุณค่าความดีของท่านแล้ว เราจึงเอาสิ่งของไปบูชา แค่นี้ก็ได้ขั้นหนึ่งแล้ว แต่เพื่อให้ได้ผลยิ่งขึ้น พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้มองเห็นว่า อามิสฺนุชา คือบูชาด้วยวัตถุสิ่งของนี้ ยังไม่สำคัญจริง ยังไม่ประเสริฐแท้ จะมีคุณค่าจริง ต้องบูชาด้วยการปฏิบัติ คือตัวเรานี้ลงมือทำความดีเองเลย

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ก็เพราะทรงหวังดี ทรงเลือกคัดสิ่งที่ดีมาให้เรา โดยทรงต้องการให้เราประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลดีแก่ตัวเราเอง และแก่สังคมที่เราช่วยอยู่ร่วมอาศัย ถ้าเราเคารพพระองค์จริง ก็จะไม่มองข้ามคำสอนของพระองค์ แต่จะนำไปปฏิบัติให้จริงจัง เมื่อเราปฏิบัติ ก็ถือว่าได้บูชาพระองค์ด้วยการบูชาที่สูงสุด

ถ้าเราทำอามิสฺนุชา เรานำเอาข้าวของไปถวายแต่พระพุทธเจ้า จะให้พระองค์ได้ข้าวของนั้น แต่พระองค์ตรัสกลับมากว่า เธอทำปฏิบัติบูชาโดยทำความดีงามประพฤติในทางที่เราบอกเราสอนให้ แล้วผลดีเกิดแก่เธอเองและแก่พวกเธอนั้นแหละ เป็นการบูชาอย่างแท้ ที่ดีเลิศประเสริฐกว่าทำอามิสฺนุชาแก่เรา นี่คือชัดว่าทรงปรารภณาดีต่อเรา และเมื่อเราทำให้ได้ให้จริง จึงจะแสดงว่าเราเคารพนับถือพระองค์จริง

เพราะฉะนั้น ก็จึงมีการบูชา ๒ อย่าง คือ **อามิสฺนุชา** กับ **ปฏิบัติบูชา**

การบูชาอย่างแรก คือแสดงความเคารพเชิดชูด้วยวัตถุสิ่งของ เป็นการแสดงออกให้เห็นในขั้นต้น เป็นพื้นฐานก่อน คนเรานี้จะให้เข้าถึงเรื่องที่ลึกลงไปเป็นนามธรรมเลยนั้น ออกจะยากสักหน่อย ก็เอาวัตถุเอารูปธรรมมาเป็นฐาน มาปูพื้นไว้ หรือเป็นสื่อให้ได้เข้ามาใกล้ชิดกันก่อน จะได้ถึงกันง่ายขึ้น แต่สิ่งที่ต้องการแท้จริง ก็คือการบูชาด้วยการปฏิบัติ คือทำจริง พออามิสฺนุชามาใกล้ชิด มาพบกันแล้ว ก็ทักทายพูดจา แล้วก็พาต่อไป

พอไปถึงปฏิบัติบูชา ก็จะเกิดผลจริง คือเกิดผลดีแก่ชีวิตของเราผู้ทำผู้ปฏิบัติ แล้วธรรมที่พระพุทธเจ้าสอน ก็เกิดผลตามที่พระองค์ทรงต้องการ คือตัวเราเจริญอกงามในความดี ทำให้ความดีงามแผ่ขยายสืบต่อไปในสังคม เมื่อใดสังคมเชิดชูมุ่งสู่ความดีนั้น “บูชาบูชา” นั่นคือได้ผลที่หมาย พระพุทธเจ้าทรงต้องการผลนี้ มิใช่ทรงต้องการของถวาย

แล้วอามิสบูชา นั้น ถ้าไม่มีปฏิบัติบูชา มาต่อหรือมากำกับ ในระยะยาวมันก็ค่อยๆ หมดความหมายไป ทำกันไปอย่างนั้นๆ พอขอไปที หรือเพี้ยนไป อาจจะเป็นความ ลุ่มหลง หรือเหลวไหล อย่างที่พอจะเห็นกัน ชาวบ้านอุตสาหกรรมหลังไหลมาทำอามิสบูชาถึง ในวัด แต่พระไม่พูดจาพาต่อไปสู่ปฏิบัติบูชา ได้แต่วนเวียนหมกมุ่นกันอยู่แค่นั้น หรือบาง ทีพาเชออกไปทางอื่น อย่างนี้ก็ต้องเสื่อม ไม่เร็วก็ช้า

แต่ถ้ามีปฏิบัติบูชา มาต่อหรือกำกับอย่างที่ว่า ธรรมก็ปรากฏอยู่และเป็นไปในหมู่ มนุษย์ คนยังเข้าหาธรรม ไปถึงความดีงาม แล้วอามิสบูชา ก็ฟุ้งก็ห้อยไปด้วยเอง

ที่ว่ามานี้ เป็นหลักเกี่ยวกับการบูชา แต่ขอบอกแถมไว้เป็นความรู้ว่า ในพุทธพจน์ บทที่ตรัสเกี่ยวกับบูชา ๒ อย่างนี้ ที่จริง พระองค์ไม่ได้ทรงใช้คำว่า “ปฏิบัติบูชา” แต่ทรงใช้ คำว่า หนึ่ง อามิสบูชา สอง ธรรมบูชา (อง.ทฎ.๒๐/๔๐๑/๑๑๗)

เพราะฉะนั้น คู่ที่แท้จริงเป็น อามิสบูชา กับธรรมบูชา คือ บูชาด้วยวัตถุสิ่งของ กับ บูชาด้วย(การปฏิบัติ)ธรรม แต่ความหมายก็โยงเป็นอันเดียวกัน บูชาด้วยธรรม ก็หมายถึง เอาธรรมมาปฏิบัติ

เป็นอันว่า สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายแท้จริง ก็คือ ให้พุทธศาสนิกชนตั้งใจ ปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ คือเอาธรรมนั่นเองไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลดีแก่ชีวิตของ ตนเอง อันเนื่องไปด้วยกันกับสังคม เพราะแท้จริงแล้ว พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงต้องการวัตถุ สิ่งของอะไรที่เราเอาไปบูชาด้วยซ้ำ มันเป็นการแสดงน้ำใจของเราเอง แล้วมองให้ลึกลงไป การแสดงน้ำใจอย่างจริงจัง ก็คือ ต้องคิดได้ว่า พระองค์ทรงหวังดีต่อเราแล้วนี่ จึงทรงสอน ให้เราปฏิบัติ ให้เราทำความดีอันนั้นอันนี้ เราก็เอาความดีนั้นไปทำ นี่คือบูชาแท้จริง

ทำไมจึงบูชา ด้วยรูป เทียน ดอกไม้?

ที่นี่ เพื่อให้ให้การบูชาด้วยอามิสนั้น มีความหมายขึ้น อย่างน้อยคนก็ทำอามิส บูชากันอยู่เรื่อย ท่านก็หาทางที่จะทำให้อามิสบูชา นี้ไปเชื่อมกับปฏิบัติบูชาได้ง่ายขึ้น ก็ เลยมีการให้ความหมายสำหรับเครื่องบูชาแต่ละอย่างๆ นั้นด้วย

อย่างไรก็ตาม ความหมายเหล่านี้ ให้ถือว่าเป็นมติของนักปราชญ์ ซึ่งไม่ จำเป็นต้องตายตัว ให้ถือว่าเป็นเพียงการหาความหมายให้แก่สิ่งเหล่านี้ เพื่อจะได้มีทาง คิดเชื่อมอามิสต่อไปหาธรรม ที่จะทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติให้ได้

ที่นี่ เราบูชาด้วยรูป-เทียน-ดอกไม้ เป็นหลัก เมื่อเป็นอย่างนี้ ก็มาดูความหมาย ของรูปเทียนดอกไม้กันหน่อย

มีมติหนึ่งท่านว่าไว้ดี นำเอาไปใช้สื่อกัน คือมติที่ว่า ฐูป-เทียน-ดอกไม้ ที่ใช้เป็น เครื่องบูชา นี้ มี ๓ อย่าง ตรงกับพระรัตนตรัย ซึ่งก็มี ๓ อย่าง แล้วก็จัดได้ว่า

- ๑. ฐูป ใช้บูชา พระพุทธเจ้า
- ๒. เทียน ใช้บูชา พระธรรม
- ๓. ดอกไม้ ใช้บูชา พระสงฆ์

แล้วก็ให้ความหมายต่อไป ที่ว่า ฐูป ใช้บูชาพระพุทธเจ้านั้น ตรงกันเลย ฐูปนั้นจะเห็นว่า มี ๓ ดอก แล้ว ๓ ดอกนั้น ก็ตรงกับพระคุณ ๓ ของพระพุทธเจ้า เรียกว่า พุทธคุณ ๓ คือ

- ๑. พระปัญญาคุณ พระคุณคือพระปัญญา ที่ทำให้ตรัสรู้
- ๒. พระวิสุทธิคุณ พระคุณคือความบริสุทธิ์ เมื่อตรัสรู้แล้ว พระองค์ก็ทรงบริสุทธิ์ จากกิเลส เพราะปัญญาที่ตรัสรู้ ทำให้บริสุทธิ์สะอาดหมดจดจากกิเลส และ หลุดพ้นจากความทุกข์
วิสุทธิคุณนี้ อันเดียวกับวิมุตติคุณ จะเรียกวิสุทธิคุณก็ได้ วิมุตติคุณก็ได้ คือหลุดพ้นจากกิเลสและปวงทุกข์ เป็นพระคุณที่สอง
- ๓. พระมหากรุณาคุณ พระคุณคือมหากรุณา พระพุทธเจ้าทรงมีพระทัยมุ่งหมายไป จะช่วยเหลือปวงสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ ข้อนี้เป็นพระคุณอันยิ่งใหญ่ที่ทำให้ พระองค์ทรงออกประกาศพระศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงมีพระคุณมากมาย สรุปได้เป็นสาม เมื่อเราบูชาพระพุทธเจ้า ก็ คือบูชาพระคุณ ๓ ประการนี้

อีกด้านหนึ่ง จะเห็นว่า ฐูปนี้มีกลิ่นส่งออกมาหอม กลิ่นหอมนั้นถือเป็นสัญลักษณ์ สื่อถึงการฟุ้งขจรแห่งคุณค่าและกิตติศัพท์ของความดี เรียกว่าเป็นกลิ่นของความดี โดย นิยมว่าคุณธรรมความดี เริ่มตั้งแต่พระพุทธคุณนี้ มีกลิ่นหอม เหมือนกับว่าเมื่อเราได้ยิน คุณความดีของคนผู้หนึ่ง ซึ่งคนพูดถึงกันมาก ก็เรียกว่าคนนั้นหอม

แต่กลิ่นของความดี หรือความหอมของคุณธรรมและการทำความดีนี้ ประเสริฐยิ่ง กว่ากลิ่นหอมของฐูป เพราะว่ากลิ่นหอมของฐูปนั้น ไปทวนลมไม่ได้ แต่กลิ่นหอมของ ความดี ไปทวนลมได้ ท่านจึงให้นึกต่อขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งว่า กลิ่นหอมของคุณธรรมความดี นั้น ประเสริฐยิ่งกว่ากลิ่นหอมของวัตถุ มีฐูปเป็นต้น

เอาเป็นสรุปว่า บูชาพระพุทธเจ้าด้วยฐูป และสามดอกของฐูปนั้น หมายถึงบูชา พระคุณ ๓ ประการ ได้แก่ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ

ต่อไป เครื่องบูชาอย่างที่สอง **เทียน** เป็นเครื่องหมายของการบูชาพระธรรม จะเห็นว่า การบูชาด้วยเทียนนี้ ใช้เทียน ๒ เล่ม

ทำไมใช้เทียน ๒ เล่ม พระพุทธศาสนานั้นแยกเป็น ๒ ส่วน คือ ธรรม กับ วินัย เราเรียกว่า พระธรรมวินัย เป็นชื่อแท้ของพระพุทธศาสนา

ธรรม กับ วินัย รวมกัน ทำให้เป็นพระพุทธศาสนาอยู่ได้ ถ้ามีแต่ธรรม ไม่มีวินัย ธรรมก็ดำรงอยู่ไม่นาน มีแต่วินัย ไม่มีธรรม วินัยก็ไม่ว่าจะสื่อไปถึงอะไร

วินัย เป็นเครื่องสื่อถึง **ธรรม** ขยายความหน่อยว่า วินัย มาช่วยสื่อให้ถึงธรรม โดยเป็นเครื่องฝึกคน เพื่อจะนำคนให้ถึงธรรม เป็นเครื่องมือของธรรมในการจัดสรรและจัดการสังคมของมนุษย์ และธรรมจะปรากฏเป็นประโยชน์แก่หมู่มนุษย์ถึงขั้นที่มนุษย์จัดการให้เป็นไปได้ ก็ด้วยอาศัยวินัย ที่เป็นสมมุติ เป็นรูปแบบ

ธรรมเป็นของจริงในธรรมชาติ เป็นเนื้อหาสาระที่ต้องการ วินัยเป็นรูปแบบ เป็นการจัดตั้งวางระบบแบบแผนในสังคม ในหมู่ชน เพื่อให้มนุษย์เข้าถึงธรรม เป็นไปตามธรรม ในทางที่จะได้ประโยชน์จากธรรม ทำให้ความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติ ปรากฏผลออกมาแก่หมู่มนุษย์ รวมแล้วก็เป็นองค์ประกอบสำคัญของพระพุทธศาสนา ๒ อย่าง คือ ธรรม กับ วินัย ด้วยเหตุนี้ เราจึงใช้เทียน ๒ เล่ม เป็นสัญลักษณ์ของ พระธรรม กับ พระวินัย

ที่นี่ เทียนนั้นจุดแล้วให้ความสว่าง ก็เหมือนกับธรรม รวมทั้งวินัย ที่เป็นเหมือนดวงประทีปส่องสว่าง ทำให้คนมองเห็น คือทำให้เกิดปัญญา มีความรู้เข้าใจ แล้วรู้จักดำเนินชีวิตได้ถูกต้อง พัฒนาคุณความดีอะไรต่างๆ ตลอดจนถึงสังฆธรรม นี่เป็นความหมายของเทียน ที่ใช้บูชาพระธรรม

ต่อไป **ดอกไม้** ใช้บูชาพระสงฆ์ ทำไมใช้ดอกไม้บูชาพระสงฆ์ จะเห็นว่า ดอกไม้ที่เรานำมาบูชา มีสีส่น เป็นประเภทและชนิดต่างๆ เรียกว่านานาพันธุ์ คือพันธุ์ต่างๆ ก็ได้ หรือนานาพรรณ หลากสีหลายประเภท ก็ได้ ดอกไม้นี้สารพัด เล็กบ้าง ใหญ่บ้าง รูปร่างแปลกๆ ผิดแผกกันไป

ที่นี่ ดอกไม้เหล่านั้น เวลามาบูชา จะเห็นว่ามิใช่เขาเอามาแล้ว ก็บูชาเลย แต่โดยมากเขาจะจัดก่อน ให้เป็นสัดส่วนงามตานาคู โดยทำเป็นพวงมาลามาลัยบ้าง จัดเป็นพุ่มพานบ้าง จัดใส่แจกันบ้าง ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ดอกไม้มากมายหลายเภทหลากพรรณ ที่จัดสรรอย่างดี มีสัดส่วนสีส่นงามตานี้ มีความหมายโยงไปหาพระสงฆ์

พระสงฆ์นี้ เป็นหมู่ เป็นชุมชน อันประกอบด้วยภิกษุทั้งหลาย ที่มาจากชาติตระกูลต่างๆ มีภูมิหลัง มีการศึกษาอบรมต่างๆ กัน มีชีวิตจิตใจ มีความรู้สึกอะไรๆ ต่างกันไป ทั้งนี้ แต่ละบุคคลไม่เหมือนกันเลย แต่พอเข้าสู่สังฆะ มารวมกันเป็นสงฆ์นี้ มีวินัยอันหนึ่งอันเดียวกัน ปฏิบัติเพื่อธรรม ตามแนวทางของธรรมอันเดียวกัน โดยเฉพาะมีวินัยเป็นเครื่องจัดตั้งวางระบบ ก็มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย งดงาม เหมือนดังดอกไม้ต่างสีต่างพันธุ์ ดอกเล็กดอกใหญ่มากมายนั้น ที่ช่างดอกไม้ได้จัดสรรให้เป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม

เมื่อนึกถึงดอกไม้ ก็ทำให้นึกถึงพระสงฆ์ว่า อ้อ...นี่แหละ คนทั้งหลาย ไม่ว่าจะแตกต่างกันอย่างไรก็ตาม เมื่อเข้ามาสู่พระธรรมวินัยแล้ว ก็มีระเบียบแบบแผนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แล้วก็มีความเรียบร้อยสวยงามน่าชื่นชมบูชา สังคมของเรานี้ ถ้าได้มีการจัดตั้งวางระบบให้ดีด้วยวินัย คือกฎเกณฑ์กติกาที่วางไว้ดีแล้ว ก็รวมเข้าอยู่ในหลักการคือธรรมอันเดียวกัน ก็จะเป็นชุมชน เป็นสังคมที่ดีงาม มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยสง่างามน่าชื่นชมเช่นนั้น ด้วยเหตุฉะนั้น เราจึงบูชาสังฆะคือพระสงฆ์ ด้วยดอกไม้

ที่ว่ามาทั้งหมดนี้ ก็เป็นความหมายของเครื่องบูชา ๓ ประการ

เมื่อเรามองความหมายของเครื่องบูชาอย่างนี้แล้ว ก็เห็นทางปฏิบัติ โดยมีความรู้ความเข้าใจขยายกว้างออกไป แล้วจิตใจก็จะเปิดโล่งได้ ไม่ไปติดอยู่แค่วัตถุ มีสิ่งที่จะนำไปพิจารณาใคร่ครวญ นำทางชีวิตจิตใจให้ก้าวหน้าได้ และเป็นสื่อที่จะพาความคิดคำนึงให้ลึกซึ้งต่อไป ในการศึกษาพระธรรมวินัยอีกด้วย

วันนี้ก็เลยพูดเรื่องสั้นๆ นี้ขึ้นมา เพราะว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพวกเราชาวพุทธประจำวัน ตอนแรกๆ นี้ จะยกเอาเรื่องจำพวกที่มองเห็นทั่วไป มาพูดก่อนแล้ว ตอนหลังค่อยพูดเรื่องหลักการที่ลึกลงไป เพราะเรื่องหลักการนั้นอาจจะยากอยู่บ้าง

วันนี้ก็ได้พูดมาพอสมควรแล้ว มีอะไรสงสัยบ้างไหม?

ตอบบางคำถาม (ตัดออกไปบ้าง เพราะไม่ได้ยินคำถามที่จะคัดลอก)

ปฐจา: [สังคมเสื่อม เพราะกรรมที่สังคมเองทำ – จับความ ไม่สามารถได้ยินคำถาม ๑๐ นาที]

พระพรหมคุณาภรณ์: ความหมายที่ท่านต้องการนั้นกว้างมาก ที่พูดนี้ เป็นการยกมาให้ฟังกันเพียงตัวอย่างหนึ่งเท่านั้น พ่อแม่ก็เป็นปฐนียบุคคลของลูก ครูอาจารย์ก็เป็นปฐนียบุคคลของลูกศิษย์ กว้างออกไป พระพุทธเจ้าก็เป็นปฐนียบุคคลของพุทธศาสนิกชน หรือคนทั่วไป แต่สาระสำคัญก็คือ คนดีเป็นที่ดำรงธรรม เป็นที่สถิตของความดี จึงเป็นผู้ที่ควรบูชา

อย่างที่ว่าแล้ว แม้แต่คนยากจนที่ขยันหมั่นเพียรจนตั้งตัวได้ร่ำรวย พระราชาก็บูชาด้วยตำแหน่งเศรษฐี เกณฑ์ของเรื่องคือให้บูชาคนดี อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสเป็นคาถาว่า บูชาคนที่ฝึกตนแล้วแม้ครู่เดียว ประเสริฐกว่าบวงสรวงเทพเจ้าเป็นร้อยปี ว่าถึงอย่างนี้เลย เป็นการให้ความสำคัญแก่การยกย่องเชิดชูคนดี เพราะเป็นเรื่องใหญ่ เป็นคติของสังคม

ถ้าสังคมไม่ยึดหลักการนี้ สังคมก็จะเสื่อม อาจจะไปทางตรงข้าม คือหันไปบูชาทรัพย์สินเงินทองและอำนาจ แล้วเดี๋ยวนี้สังคมของเราเป็นอย่างนี้หรือเปล่า

ถ้าสังคมหันไปบูชายกย่อง โดยจับเอาที่ความมีวัตถุมาก มีทรัพย์สินเงินทอง อำนาจ คือลาภยศนี้ มันก็บอกอยู่ในตัวว่า ทางของสังคมนี้คือต้องไหลลง คุณธรรมความดีก็จะไม่ได้รับการนับถือ คนจะไม่เอาใจใส่ในเรื่องความดีความชั่ว จะทำอย่างไรก็ได้ เพื่อให้ได้มีทรัพย์สินมีอำนาจ เมื่อสังคมเสื่อมไปแบบนี้ จะไปโทษใคร เพราะเป็นค่านิยมของสังคมเอง ที่จะเอาอย่างนั้น ที่ว่าเป็นกรรมของสังคมเอง คืออย่างนี้

ป/จฉา: [*ทรมานเศรษฐี เกี่ยวอะไรกับการบูชาคนดี? – จับความ ไม่สามารถได้ยินคำถาม*]

พระพรหมคุณาภรณ์: ถึงจะเป็นเศรษฐีในพุทธกาล ก็มีคนที่ไม่ค่อยมีคุณธรรม อย่างน้อยบางคนรวยแล้ว ก็ขี้เหนียวเหลือเกิน จึงมีเรื่องในคัมภีร์ว่า พระมหาเถระ เช่นอย่าง พระมหาโมคคัลลานะ ต้องไปทรมานเศรษฐี

คำว่า “ทรมาน” นี้ ตัวจริงแท้แปลว่าฝึก คือมาจากคำว่า “ทมน/ทมนะ” (อ่านว่า ทะ-มะ-นะ) และทมนะ ก็มาจากทม/ทมะ แปลว่าฝึก

“ฝึก” หมายความว่า แก้ไขปรับปรุง หรือปรับเปลี่ยนให้ดีขึ้น โดยทำให้รู้บาปบุญคุณโทษ รู้จักกุศล-อกุศล รู้จักเหตุผล รู้จักมองเหตุปัจจัย เข้าใจความจริง พัฒนาปัญญาขึ้นมา แล้วแปลงเป็นไทยตามรูปสันสกฤต “ทมน/ทมนะ” ก็มาเป็น “ทรมาน”

เป็นอันว่า “ทรมาน” คือฝึก เช่น เขาโง่ เขาพาล ก็ไปทำให้เขาเกิดความรู้ดีรู้ชั่ว เกิดปัญญาขึ้นมา แต่ภายหลังในภาษาไทย “ทรมาน” กลายเป็นว่า ทำให้เจ็บปวด ไปกันคนละเรื่องเลย เวลาเราไปอ่านหนังสือเก่าๆ ก็จะเจอคำนี้ อย่างที่ว่า พระพุทธเจ้าเสด็จไปทรมานพกาพรหม อย่างนี้เป็นต้น พระพุทธเจ้าเสด็จไปทรมานคนนั้นคนนี้ ไม่ใช่ไปทำให้เขาทุกข์ยากเจ็บปวด แต่คือเสด็จไปฝึกเขา ไปทำให้เขาารู้เข้าใจเห็นความจริง เกิดปัญญา

ที่นี้ ในพุทธกาล และก่อนพุทธกาล ก็มีพวกเศรษฐีที่ขี้เหนียว ไม่รู้จักใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์แม้แต่แก่ตัวเอง กินอยู่เหมือนเป็นคนอดอยากยากจน เพราะหวงทรัพย์สมบัติ กลัวจะหมด กลัวจะสิ้นเปลือง ก็เลยไม่กินไม่ใช้

ที่นี้ เศรษฐีที่ขี้เหนียวอย่างนี้ ก็เลยไม่เอาใจใส่ไม่บำรุงดูแลแม้แต่ครอบครัวและคนที่อยู่ใกล้ชิดของตัวเอง ไม่สละทรัพย์ออกไปบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม แก่เพื่อนมนุษย์

เศรษฐีที่ขี้เหนียวอย่างนี้แหละ ที่พระมหาเถระ เช่น พระมหาโมคคัลลาน์ไปทรมาน คือไปแก้ไข ไปปรับปรุง ไปเปลี่ยนใจ ไปพัฒนาเขา ดังมีเรื่องมาในคัมภีร์ เช่น อรรถกถา ธรรมบท ทำให้เศรษฐีนั้นหายตระหนี่ ใจกว้างขึ้น แล้วก็รู้จักดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง เอาทรัพย์มาใช้เลี้ยงดูตนเอง เลี้ยงดูคนในความรับผิดชอบ ตั้งแต่ครอบครัวบุตรภรรยา เป็นต้นไป ให้มีความสุขตามควรแก่อัตภาพ แล้วก็นำไปทำประโยชน์ช่วยเหลือสังคม ไปช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยาก บำเพ็ญประโยชน์

เศรษฐีบางคนอาจจะมีความภูมิใจในแง่ที่ว่าขยันหมั่นเพียรตั้งเนื้อตั้งตัวดีจริง แต่อีกด้านหนึ่งก็มีความตระหนี่มาก อย่างนี้ก็คือเศรษฐีที่ขี้เหนียวนั้นแหละ พระอริยเจ้าก็ต้องไปทรมานเขาอีก

รวมความก็คือว่า พระราชาแต่งตั้งคนขึ้นมาในตำแหน่งเศรษฐี แต่การที่จะแต่งตั้งได้คนดีแค่ไหน ก็อยู่ที่พระราชาด้วย ว่าพระราชานั้นมีคุณธรรมแค่ไหน มีค่านิยมอย่างไร แล้วก็ขึ้นกับมาตรฐานของสังคมอีกเหมือนกัน เพราะว่าค่านิยมของสังคมไปทางไหน คนแต่งตั้งถึงจะใหญ่ ถ้าไม่เข้มแข็งในธรรมจริง ก็มีหวังจะต้องอยู่ใต้อิทธิพลของสังคมนั้นด้วย

เป็นอันว่า ตัวสำคัญอันดับหนึ่ง ก็อยู่ที่ภาวะของสังคม เช่นว่า ถ้าในยุคนี้ คนเชิดชูทรัพย์และอำนาจ การแต่งตั้งก็มีหวังมากที่จะไม่เป็นไปตามความดี *เขาแต่ชั้น ไม่เอาชั้น* ใหม่ๆ (“ชั้น” คือ ธนะ หมายถึงทรัพย์ หรือเงินทอง, “ชั้น” คือ ธรรม ในรูปเดิมของบาลี)

แต่ไม่ว่าจะพูดกันไปถึงไหน ตอนนี้อยู่รวมแล้วก็อยู่ในคำว่าบุชานันนฺแหละ คือ เท่าที่พูดที่เล่าเรื่องอะไรๆ มา ก็เพียงแต่จะให้เห็นความหมายของ “บุชา” ว่าคือ ยกย่อง เชิดชู ให้เกียรติ ให้ความสำคัญ ไม่ใช่หมายความว่าต้องเอาขึ้นหิ้งขึ้นโต๊ะหมู่บูชา แล้วไปนั่งกราบไหว้

หลักการสำคัญก็คือ พระพุทธเจ้าทรงต้องการให้คนเราเห็น หันมายึดเอาความดีเป็นหลัก เชิดชูความดี เมื่อยึดความดีเป็นหลัก เชิดชูความดีแล้ว ก็เลยต้องเชิดชวยกย่องคนดี และคนที่ทำความดี คนที่มีธรรม ตั้งอยู่ในธรรม ถือธรรมเป็นใหญ่

มีอะไรสงสัยอีกไหม? ถ้าไม่มี วันนั้นก็เท่านี้ก่อน

ตอนที่

๕

ชีวิตพระใหม่ ได้เริ่มต้นอย่างนี้ ก็พอที่จะชื่นใจ ว่าเราได้บวชเรียนดี

ตอนนี้จะคุยกันเรื่องต่างๆ ไปเกี่ยวกับชีวิตประจำวันของพระสงฆ์ ซึ่งสืบเนื่องไปจากการบวช

ที่จริง ในแง่ของหลักการเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้พูดไปแล้วตั้งแต่วันเข้าพิธีบวชในโบสถ์ แต่เวลานั้น ยังเป็นภาค อยู่ในพิธี บางทีก็ตื่นเต้น ใจแฉ่วไปกับเหตุการณ์ต่างๆ มากมาย จึงอาจจะจับความของหลักที่ฟังไม่ค่อยได้ดี พอบวชแล้ว ตอนนี้ถึงเวลาเรียน จึงต้องเอามาพูดกันอีก จึงควรทำให้ว่าจะฟังเรื่องเก่าซ้ำอีก ถ้ารู้เข้าใจแล้ว ก็ถือว่าเป็นการทบทวน

อย่างไรก็ตาม เมื่อเอามาพิมพ์เป็นเล่มหนังสือ สามารถย้อนไปอ่านเรื่องที่พูดในโบสถ์ได้ และเป็นการทบทวนอย่างครบถ้วน ดังนั้น ในตอนทำเป็นหนังสือ เรื่องราวในตอนนี้ ที่ซ้ำมากนัก จึงควรตัดออกไปเสียบ้าง

ว่าถึงการบวช ที่อยู่ในต้นเรื่องความเป็นอยู่ของพระนี้ หวนหลังไปในสมัยก่อน อย่างที่ได้เล่าแล้วว่า เมื่อใกล้เวลาที่จะบวช ต้องมาอยู่วัดกันก่อน

ตามสภาพชีวิตของคนไทยสมัยก่อนนั้น วิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมมีเวลาว่าง เขา มีวงจรชีวิตแบบที่ว่า ปีหนึ่งก็ทำงานรอบหนึ่ง อย่างการทำงานก็ทำกันครั้งเดียว ฤดูแล้งเป็นเวลาว่าง พอบวชแล้ว ก็อยู่เต็มพรรษาหนึ่งเลย เท่ากับว่าในปีนั้น เว้นจากงานการทั้งหมด

ดังที่ว่านั้น ในหน้าแล้งนี้ คนมีเวลาว่างอยู่แล้ว เพื่อให้การบวชมีการเตรียมอย่างดี ก็มีประเพณีว่า คนที่จะบวช มาอยู่วัดตั้งแต่หน้าแล้ง อาจจะเดือนสี่เดือนห้า คุณพ่อคุณแม่ก็นำลูกที่จะบวชมาฝากไว้กับหลวงพ่อก่อน ให้มาอยู่วัดเพื่อจะได้ดูกัน บอกเล่าแนะนำกัน ได้เตรียมฝึกอบรมในเรื่องต่างๆ ไป เป็นการศึกษารูปร่างตนเอง

ในการเตรียมที่จะมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างพระภิกษุสงฆ์ ก็มีการฝึกหัด กิริยามารยาทต่างๆ การท่องบทสวดมนต์ และเรื่องของวัฒนธรรมประเพณี การเกี่ยวข้องกับ สัมพันธ์กับผู้คน การต้อนรับแขก เป็นต้น อะไรต่างๆ ทัวไปหมด เตรียมกันเต็มที่ให้ดีที่สุด

เมื่อพระอุปัชฌาย์เห็นว่าพร้อมดีแล้ว ก็กำหนดนัดวันกับทางบ้าน แล้วจึงจัดพิธี อุปสมบท แต่สมัยก่อนนั้น บวชกันค่อนข้างไว ประมาณเดือนหกก็บวชแล้ว อยู่กันตลอด พรรษา แล้วก็รับกฐิน ถือเป็นประเพณีว่า รับกฐินก่อนแล้ว จึงจะสึก

เรื่องรับกฐินก่อนสึกนั้น สมัยก่อนนี้ค่อนข้างจะถือจริงถือจังมากสักหน่อย แต่เดี๋ยวนี้แทบจะไม่มีใครถือแล้ว เพราะมีเวลาจำกัด ทุกอย่างบีบรัด โดยเฉพาะเรื่องงาน การด้านเศรษฐกิจ แม้แต่ผู้ที่ลาราชการมาบวช ก็มีเวลาจำเพาะ ถึงกระนั้นราชการก็ยังให้ โอกาสมากกว่า ธุรกิจเอกชนยิ่งให้เวลาน้อยลงไปอีก แล้วบางคนก็ถูกบีบรัดด้วยเรื่อง การศึกษาเล่าเรียนของตัวเอง วิถีชีวิตตามยุคสมัยจึงบีบรัดประเพณีบวชเรียนเข้าไปทุกที รวมแล้ว สภาพชีวิตปัจจุบันไม่อำนวยที่จะให้ปฏิบัติได้เต็มตามประเพณีบวชเรียนนั้น

ที่นี่ สมัยก่อน เมื่อรับกฐินแล้ว บางท่านก็อยู่ต่อไปอีก ถือว่าไม่มีความเร่งร้อน อะไร ก็อยู่ไปตามที่ตัวสมัครใจ บางทีก็พูดว่าอยู่ไปตามบุญบารมี พรรษาหนึ่ง ก็ได้เรียนได้ อบรมได้มีความรู้เท่านี้ ถ้าบวชต่อไปอีกพรรษาหนึ่ง ก็ได้เรียนรู้มากขึ้น หลายท่านก็อยู่ ต่อไป ทางบ้านก็ไม่ได้มีเหตุอะไรต้องมาเร่งรัด แต่ถ้ามีเหตุผลทางบ้าน ก็ออกไปช่วย

โดยความเป็นไปแบบเรื่อยๆ อย่างนี้ หลายท่านก็อยู่ต่อไป พอสองพรรษาแล้ว อ้าว เอาอีกพรรษาหนึ่งก็ได้ ก็เลยอยู่กันสามพรรษา สี่พรรษา ห้าพรรษา ไปๆ มาๆ บาง องค์ก็อยู่เรื่อยไป จึงมีพระที่อยู่สั้นบ้างยาวบ้างเยอะแยะไปหมด บางที่อยู่ ๒-๓ พรรษาก็ สึก บางที่อยู่ ๕-๖ พรรษาจึงสึก บางองค์อยู่ไปๆ กลายเป็นไม่สึก ระยะเวลาที่พระบวชอยู่ จึงกระจายกันไป ทำให้มีพระภิกษุอยู่สืบต่อพระศาสนา ดูแล้วดี รับผิดชอบกิจการของ สงฆ์ และทำหน้าที่ของพระต่อประชาชนมาได้เรื่อยๆ

ถึงแม้ว่าการบวชสมัยนี้จะสั้น แต่ถ้าเรามีการหมั่นเวียนอย่างที่ว่ามานั้น ก็เท่ากับ ว่ามีพระมาช่วยกันรับผิดชอบดูแลวัดสืบต่อพระศาสนาไปเรื่อยๆ เหมือนกัน แต่อาจจะ ได้ผลน้อยลงไป เพราะระยะเวลาบวชที่ไม่ชัดเจนจริงจังอย่างหนึ่ง แล้วอีกอย่างหนึ่ง การ ฝึกอบรม การศึกษาเล่าเรียน ก็จะไม่หนักแน่น ไม่เต็มขีดเต็มขั้น พลอยอ่อนพลอยหย่อน ไปด้วย

พอเริ่มรู้จักกินใช้ ก็เรียกได้ว่าเป็นคนมีศีล

ที่นี้ย้อนกลับไปเรื่องการเตรียมบวช การเตรียมบวชนี้มีเรื่องที่จะตระเตรียมหลายอย่าง ดังที่พูดไปบ้างแล้ว เรื่องหนึ่งก็คือการท่องบทสวดมนต์ สมัยนี้เตรียมกันได้แค่ท่องขานนาค เพราะเวลาไม่พอ ก็เลยเอาเฉพาะบทที่จะใช้ในสังฆกรรมของการบวชแท้ๆ แต่สมัยก่อนนั้นต้องท่องกันเยอะเยาะ บางวัดให้ท่องจบได้ ๗ ตำนานก่อนบวช

ในบรรดาบทสวดเหล่านั้น บทหนึ่งที่เกี่ยวข้องกันสำคัญนัก คือบทที่เรียกว่า *ปฏิสังข-โย* เป็นการเรียกง่ายๆ ตามคำเริ่มต้นของบทสวดนั้น แต่ถ้าให้เป็นภาษาทางการ ก็เรียกว่า *ตั้งขณิกปัจจุเวกขณะ* (เรียกเต็มว่า “ตั้งขณิกปัจจุเวกขณะ”)

“ปัจจุเวกขณะ” แปลว่า การพิจารณา “ตั้งขณิก” แปลว่า ในขณะนั้น ที่ว่าพิจารณาในขณะนั้น ก็คือพิจารณาปัจจุ ๔ ในขณะที่ใช้อยู่เป็นปัจจุบันเวลานั้นเอง

เมื่อเรามีชีวิตอยู่ ก็จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับอาศัยปัจจุ ๔ อันนี้เป็นเรื่องพื้นฐาน ข้อปฏิบัติของพระก็เริ่มตั้งแต่เรื่องพื้นฐานคือปัจจุ ๔ นี้ และการเกี่ยวข้องกับอาศัยใช้ปัจจุ ๔ นั้น ต้องทำหรือต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ให้เป็นศีลด้วย

บางคนไม่เคยนึกคิดเลยว่าปัจจุ ๔ หรือของกินของใช้นี้ ก็ต้องมีการปฏิบัติให้เป็นศีลด้วย พุดง่ายๆ ว่า การกินใช้เป็น หรือกินใช้ให้ถูกต้องนี้แหละ เป็นศีลสำคัญข้อหนึ่ง

ในศีลข้อนี้ จึงมีการพิจารณาปัจจุ ๔ เริ่มตั้งแต่อาหารที่ฉัน ถ้าเป็นการพิจารณาในขณะที่กำลังฉัน คือเป็นการพิจารณาในขณะนั้นๆ ก็เรียกว่า *ตั้งขณิกปัจจุเวกขณะ* (การพิจารณาในขณะนั้น)

แล้วท่านก็ให้โอกาสหรือแถมให้อีกว่า ในกรณีที่บางทีเผอเรอ ลืมไป ประมาทไป ไม่ได้พิจารณาในตอนฉัน เวลาผ่านไปแล้ว เช่นถึงตอนคำคืน ก็เอาไปพิจารณาอีกย้อนหลัง เป็นการทวนและเตือนตนเอง เรียกว่า *อดีตปัจจุเวกขณะ* (เรียกเต็มว่า “อดีตปัจจุเวกขณะ”) นี่คือการเปลี่ยน “ตั้งขณิก” เป็น “อดีต” แปลว่า การพิจารณาอดีตพิจารณาส่วนที่ล่วงไปแล้ว หรือพิจารณาย้อนหลัง รวมเป็นการพิจารณาสองวาระ อย่างน้อยให้ได้วาระหนึ่ง ถ้าจะให้จริงจัง ก็ต้องตั้งขณิก คือทันเวลาขณะนั้น เป็นปัจจุบันไปเลย

การพิจารณาส่วนอดีตนี้ นิยมจัดเข้าเป็นบทสวดมนต์ตอนค่ำ จะเห็นว่า ในวัดมากมาย เวลาค่ำมีการสวดบทอดีตปัจจุเวกขณะ เป็นการทำให้แน่ใจว่าได้มีการพิจารณาการใช้การเสพปัจจุ ๔ นั้นแล้ว ไม่ได้ละเลยปล่อยผ่านไปเปล่าในแต่ละวัน

การพิจารณาปัจจัย ๔ นี้ต้องถือเป็นเรื่องสำคัญ เพราะว่าทุกคนต้องกินต้องใช้ ชีวิตความเป็นอยู่ของทุกคนต้องเกี่ยวข้องกับปัจจัย ๔ จึงควรบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ นั้น ด้วยความรู้เข้าใจเหตุผล เช่นว่า กินเพื่ออะไร จะกินไปทำไม ต้องกินให้ได้ประโยชน์ ให้ตรงกับความประสงค์ของชีวิต ท่านจึงให้กินอย่างมีปัญญาพิจารณา พุดสั้นๆ ว่า บริโภค ด้วยปัญญา ไม่ใช่บริโภคด้วยตัณหา

บริโภคด้วยปัญญา ต่างจากบริโภคด้วยตัณหาอย่างไร?

กินด้วยตัณหาคือ กินแค่เพื่อเสพรส มุ่งเอาแต่ความเอร็ดอร่อย เป็นการสนองความรู้สึกที่อยากที่ชอบ ติดอยู่ที่นั่น ไปได้แค่นั้น ความรู้สึกที่อยากที่ชอบในกรณีของอาหาร ก็คือเอาที่อร่อย จบแค่นั้น แล้วก็จืดที่นั่น นี่คือตัณหา

ความรู้สึกของตัณหา ที่อยากที่ชอบนั้น ก็หาทางจะบำรุงบำเรอตาหูจมูกลิ้นกาย เมื่อกี้จะกิน ก็เอาแค่อร่อย มองได้ไม่ไกลกว่านั้น ถ้าเป็นของใช้ อย่างเครื่องนุ่งห่ม ก็มุ่งจะเอาความสวยงาม ความโก้ สนองค่านิยม อย่างสมัยปัจจุบันนี้ ก็มีค่านิยมที่จะเอาแต่สนุกสนานบันเทิง เอร็ดอร่อย แล้วก็โก้ ประกวดประชันแข่งฐานะกัน แม้กระทั่งเอาอาหารเป็นเครื่องแสดงฐานะ เอาเครื่องนุ่งห่ม เอาที่อยู่อาศัย เป็นเครื่องแสดงฐานะ อย่างที่บางคนจะใส่เสื้อ จะซื้อกระเป๋า ต้องคุยหือ ว่ามาจากประเทศไหน ต้องเอากะเป๋มาจากฝรั่งเศส ยี่ห้อไหน ราคาเท่าไร อาจจะเป็นพันเป็นหมื่นขึ้นไป

ที่นี้ ความรู้สึกของตัณหาที่มุ่งหมายโลดแล่นไปอย่างนั้น ท่านชี้ว่ามันไม่ตรงกับ ความมุ่งหมายของชีวิต ไม่เป็นความต้องการที่แท้จริงของชีวิต ใช้คำสมัยใหม่ว่า มันไม่เป็นเครื่องแสดงถึงการมีคุณภาพชีวิต ไม่ใช่สภาวะอันดีที่ชีวิตต้องการ ไม่ใช่คุณค่าแท้จริง ที่ของกินของใช้หรือสิ่งเสพบริโภคนั้น จะพึงมีให้แก่เรา

การที่กินอาหารเพื่อเอร็ดอร่อย หรือนุ่งห่มเพื่อโก้เก๋นั้น ถึงจะกินใช้ของราคาแพง ก็ไม่ช่วยให้ได้คุณค่าอันแท้จริงที่เป็นความต้องการของชีวิต ไม่สนองความต้องการที่แท้จริงของชีวิต แต่เป็นการบริโภคเพื่อสนองค่านิยม ที่เป็นของแปลกปลอมแก่ชีวิต ซึ่งเป็นไปตามความอยากความชอบของตัณหาอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงกลายเป็นว่า พอบริโภคไปแล้ว บางที หรือบ่อยครั้ง เกิดโทษมากกว่าคุณ

ถ้าจะให้ดี เมื่อไรจะกินมีอละพันมีอละหมื่น เพื่อเอร็ดอร่อย หรือเพื่อโก้ ก็รู้ตัวไว้ก่อนว่า การกินนั้นอาจทำลายสุขภาพ บางทีจะมีคุณค่าแท้จริงต่อชีวิต ที่จะส่งเสริมสุขภาพ หรือเกื้อหนุนคุณภาพชีวิต สู้อาหารมีอละร้อยบาทก็ได้ เตือนตัวเองไว้บ้างอย่างนี้ ก็จะมีทางถอนตัวขึ้นมาจากตัณหาและโมหันธ์ เพราะยังมีปัญญาแทรกตัวเข้ามาบ้าง

อาหารมีอยู่ล้นเหลือหรืออาจไม่ถึงด้วยซ้ำ ถ้าจัดให้ดี โดยทำด้วยปัญญาที่เข้าใจความมุ่งหมายของการบริโภค ก็จะได้คุณค่าที่พอแก่ความต้องการของร่างกาย เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง แต่ถ้าไม่บริโภคด้วยปัญญา ไม่ได้พิจารณาว่าควรกินของประเภทไหน แคะไหน เอาแต่อร่อย เอาแต่โก้เข้าว่า ไปๆ มาๆ กลายเป็นว่า บางทีคนมีฐานะเศรษฐกิจดี มีอาหารการกินอย่างดี ที่เรียกว่ามีมาตรฐานการครองชีพสูง แต่คุณภาพชีวิตเสีย

มาตรฐานการครองชีพสูง แสดงถึงภาวะเศรษฐกิจที่ดี มีเงินมีทอง มีอาหารการกินบริบูรณ์ แต่เสร็จแล้ว จัดการชีวิตไม่เป็น ไม่ได้คุณภาพชีวิต เลยกลายเป็นว่า มาตรฐานการครองชีพสูง แต่คุณภาพชีวิตเสีย เป็นอย่างนั้นไป ดังนั้น การมีมาตรฐานการครองชีพสูง จึงไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะมีคุณภาพชีวิตที่ดี

สมัยก่อนที่ไม่นานนี่ คนมุ่งเน้นเรื่องมาตรฐานการครองชีพมาก พูดกันแต่เรื่องมาตรฐานการครองชีพ ที่ฝรั่งเรียกว่า standard of living ต่อมายุคหลังนี้เกิดมีคำใหม่คือ quality of life แปลว่าคุณภาพชีวิต ตอนนี้ได้ยินพูดกันเกร่อเลยว่า “คุณภาพชีวิต” ส่วนคำว่า “มาตรฐานการครองชีพ” นี้ คนพูดน้อยลง คล้ายๆ ชักจะเห็นแล้วว่า การมีมาตรฐานการครองชีพสูงนี้ ไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะมีชีวิตที่ดี จึงต้องมาวัดกันใหม่ว่า ชีวิตที่ดีดูที่ไหน ก็เลยได้ศัพท์ใหม่ว่า “คุณภาพชีวิต” แต่ไม่รู้ว่าจะใช้จะนิยมคำใหม่กันไปไยยืนยาวแค่นั้น เรื่องนิยมๆ ในสังคมนี้ มักจะได้แค่ตื่นตุมตื่นตามกันไปวูบๆ วาบๆ

เห็นกันอยู่ รู้กันทั่วว่า บางคนกินอาหารแพงๆ เป็นอยู่อย่างดี มาตรฐานการครองชีพสูง แต่เป็นโรคภัยไข้เจ็บเยอะ และโรคภัยไข้เจ็บนั้นก็เกิดจากอาหารที่เขากินนั่นเอง กินไม่ถูกส่วนบ้าง กินปริมาณมากเกินไปบ้าง กินประเภทอาหารที่ไม่ครบไม่สมดุลบ้าง อาหารปนเปื้อนของเสียสารพิษสิ่งแต่งสีแต่งกลิ่นแต่งรสบ้าง ตั้งแต่เรื่องหนักแบ่งหนัก ไขมัน ที่ทำให้เกิดปัญหาเรื่องอ้วน เรื่องไขมันในเส้นเลือดมาก ตลอดจนความดันโลหิตสูง เส้นเลือดในสมอง หรือทางหัวใจ ตีบหรือตันหรือแตก อะไรพวกนี้

แล้วก็เกิดคำใหม่อีก มีโรคอารยธรรมขึ้นมา ในโลกแห่งอารยธรรม กลายเป็นว่า พวกอารยชน ในบรรดาอารยประเทศ มีความเจ็บป่วย จำพวกโรคหัวใจ โรคความดันโลหิตสูงกันมาก แต่ประเทศที่ยากจนกลับไม่ค่อยเป็น เพราะฉะนั้น การเป็นประเทศที่เจริญ ก็เลยไม่เป็นหลักประกันว่า จะทำให้คนมีสุขภาพดี แต่บางทีกลับมีคุณภาพชีวิตที่เสีย

การกินใช้เสพบริโภคนี้เป็นเรื่องพื้นฐานที่สำคัญ ควรใส่ใจจัดให้ดี แล้วจึงจะหวังได้ว่าจะมีชีวิตที่ดี แล้วก็ไปทำอะไรๆ ให้ดีต่อๆ ไป แต่ถ้าเรื่องพื้นฐานแค่นี้ยังเอาดีไม่ได้ จะไปทำอะไรๆ ให้มีการพัฒนาที่ยั่งยืนมาจากที่ไหน

การกินใช้หรือเสพบริโภคนี้ รวมอยู่ในเรื่องของการดำเนินชีวิตเป็นอยู่เป็นไปกับสิ่งแวดล้อม ทั้งทางวัตถุและทางสังคม จึงเป็นเรื่องของศีล ซึ่งว่าด้วยการเป็นอยู่ปฏิบัติจัดการกับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและทางสังคมที่ว่ำนั้น

ศีลที่ชาวบ้านได้ยินเป็นประจำ คือ **ศีล ๕** ซึ่งเน้นเรื่องการดำเนินชีวิตเป็นอยู่เป็นไปกับสิ่งแวดล้อมด้านสังคม เฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ หรือการปฏิบัติต่อกันในหมู่มนุษย์ ขยายไปถึงสัตว์อื่นที่อยู่ร่วมโลก ให้อยู่กันดีโดยลดการเบียดเบียนให้เหลือน้อยที่สุด

เป็นธรรมดาว่า เราเป็นมนุษย์ ก็ต้องอยู่กับพวกมนุษย์ด้วยกันหรือกับเพื่อนมนุษย์ให้ดี จะว่าเป็นความรับผิดชอบต่อสังคมมนุษย์ก็ได้ **ศีล ๕** จึงเป็นศีลหลัก หรือเป็นแกนกลาง อันจำเป็นที่จะรักษาสังคมมนุษย์ให้ดำรงอยู่ได้ ทำนองว่าเป็นธรรมบัญญัติของมนุษยชาติ

แต่นอกจากอยู่กับเพื่อนมนุษย์และเพื่อนสัตว์แล้ว คนยังต้องสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุมากมาย ทั้งที่เป็นธรรมชาติ และที่คนประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา ดังนั้นต่อจากศีล ๕ จึงมีศีลอื่นที่ควรเอาใจใส่รักษาด้วย

ได้บอกที่โบสถ์ในตอนบวชแล้วว่า พระมีศีลที่จะฝึกศึกษารวมได้ ๔ ชุด คือ

๑. ศีลหลักของสังคมสงฆ์ เรียกว่าปาติโมกข์ ๒๒๗ ข้อ เรียกกันง่ายๆ ว่า “**ศีล ๒๒๗**” เทียบกับชาวบ้านที่มีศีลหลัก ๕ ข้อ คือ “**ศีล ๕**” นี้ แล้วต่อจากศีลหลักนี้ พระยังมีศีลอีก ๓ หมวด คือ

๒. **การรู้จักใช้อันทรีย์** (อินทรีย์สังวรศีล)

๓. **การเลี้ยงชีพบริสุทธิ์** (อาชีวนปาริสុทธิศีล)

๔. **การใช้ปัญญาพิจารณากินใช้ปัจจัยสี่** (ปัจจัยปัจเจกขณ)

ในศีล ๔ หมวดนี้ บอกแล้วว่าหมวดที่ ๔ คือปัจจัยปัจเจกขณนั้น ท่านให้ผู้ที่จะบวชท่องตั้งแต่ไปอยู่วัดก่อนบวชนานทีเดียว ถือว่าการฝึกศีลเบื้องต้นเริ่มที่ปัจจัย ๔ เพราะเป็นเรื่องของชีวิตประจำวันที่เห็นกันชัดๆ และพระก็เป็นอยู่ด้วยปัจจัยสี่ที่ญาติโยมถวาย พุดง่าย ๆ ว่าชาวบ้านเลี้ยง และมีหลักอยู่แล้วว่าให้พระเป็นผู้ที่เลี้ยงง่าย เป็นอยู่เรียบง่าย อาศัยปัจจัย ๔ พอยังชีพ จะฉันจะใช้อะไร ก็ให้พอดีกับวัตถุประสงค์

ที่ว่าฉันให้พอดีตรงตามวัตถุประสงค์ นั่นก็คือฉันใช้ด้วยความรู้เข้าใจ ด้วยการใช้อย่างพิจารณา ตรงนี้แหละ จึงมีบทพิจารณาที่ว่าให้ท่องตั้งแต่มาอยู่วัดก่อนจะบวชที่เรียกว่าบทตั้งขณิกปัจจัยปัจเจกขณ พิจารณาการฉันการใช้อย่างนั้นๆ และที่เด่นเห็นกันถนัดๆ ก็คือการฉันภัตตาหาร

เป็นอันว่า เวลาจะฉันก็มีการพิจารณาอาหาร เพื่อให้มีสติ และฉันโดยรู้ตัวว่าที่ฉันนี้ เพื่อสนองความต้องการที่แท้จริงของชีวิตนะ ไม่ใช่ฉันเพียงเพื่อเอร็ดอร่อยโก้เก๋ และว่าที่จริง สติจะต้องเป็นไปในเวลาฉันตลอดเวลา ไม่ใช่แค่ตอนจะเริ่มฉัน แต่จะเห็นว่าพระเก่าๆ ท่านทำเหมือนเป็นตัวอย่างว่า พอจะเริ่มฉัน ก็พิจารณาอาหารก่อน อันนี้ก็เพื่อเป็นการเตือนสติตัวเองให้ตั้งใจขึ้นมา ที่จะเอาจริงเอาจังตั้งแต่เริ่มฉันไปเลย

คำพิจารณานี้ ได้พูดให้ฟังแล้วที่โบสถ์ในวันบวช บอกแล้วว่าวันนี้เพียงเอามา ทบทวน เมื่อเป็นเล่มหนังสืออย่างนี้ ก็ย่อนไปอ่านเอง ตรงนี้จะข้ามไปเลย ไม่ต้องอ่านก็ได้

แต่บางองค์อาจอยากรู้ให้ชัด เพราะในโบสถ์บอกแค่ความหมายหรือให้คำแปลไว้ แต่ในเวลาสวดหรือพิจารณาตามพิธี ว่าเป็นภาษาบาลี เมื่อว่าไปโดยไม่รู้ความหมาย เดี่ยวจะกลายเป็นเสกข้าวไป ที่นี้จะบอกให้ทั้งคำบาลีที่สวด และคำแปลภาษาไทย ใครสนใจอ่านให้หมด ก็จะได้รู้ให้ชัดเจนแจ่มแจ้งไปเลย

คำพิจารณาอาหาร ทั้งคำบาลีที่พระพุทธรเจ้าตรัสไว้ และคำแปล มีดังนี้

ปฏิสงฺขา โยนิโส ปิณฺฑุทฺปาตํ ปฏิวสฺวามิ

ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วโดยแยบคาย (คือพิจารณาโดยใช้ปัญญาไตร่ตรองอย่างดีแล้ว คำหนึ่งถึงเหตุผลแล้ว) จึงฉันอาหารปิณฑุทปาต (โดยรู้ตระหนักรู้ที่ฉันนี้)

เนว ทวาย น มทาย น มนุชฺชานาย น วิภูสฺสณาย

- มิใช่เพื่อจะเอาสนุกสนาน มิใช่เพื่อเห็นแก่เอร็ดอร่อยหลงมัวเมา มิใช่เพื่อเอาสวดยเอางาม มิใช่เพื่อแต่งเนื้อหนังมังสาอวดโอ้โอ้อวดว่าง

ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส จิตฺติยา ยาปนาย

- แต่นั่น เพื่อให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ ให้ชีวิตดำเนินไป

วิหีสฺสุปรตฺติยา

- เพื่อระงับความหิว หรือการขาดอาหาร อันเป็นภาวะบีบคั้นเบียดเบียนร่างกาย

พฺรหฺมจฺริยานุคฺคทาย

- เพื่ออนุเคราะห์พรหมจริยะ (เพื่อเกื้อหนุนชีวิตที่ดั่งงามอันประเสริฐ คือการดำเนินอริยมรรค เพื่อมีกำลังเจริญไตรสิกขา เกื้อหนุนการฝึกฝนพัฒนาชีวิต)

ตรงนี้ถึงจุดสำคัญ เพราะว่าชีวิตของพระนี่ ก็เพื่อประพฤติพรหมจริยะ หรือบำเพ็ญพรหมจรรย์ อันมีความหมายกว้าง หมายถึงการดำเนินตาม

อริยมรรค หรือมรรคมือองค์ ๘ ด้วยการเจริญไตรสิกขา คือเพื่อการมีชีวิตที่ดีงามแห่งการทำกิจหน้าที่ โดยให้การรับประทานอาหารนี้มาเกี่ยวพันกันการเป็นอยู่ดำเนินไปของชีวิตที่ดีงาม ในการบำเพ็ญกิจหน้าที่ของตนที่จะเจริญไตรสิกขา ที่จะฝึกฝนตนให้พัฒนา ให้ดำเนินก้าวหน้าไปในอริยมรรคนั้น

ถ้าเราฉันเป็น ใช้อาหารให้ทำงานถูกต้องตามหน้าที่ของมัน อาหารก็จะมีคความหมายเป็นปัจจัย คือเป็นเครื่องเกี่ยวพัน ที่จะให้เราได้ทำกิจทำหน้าที่ ทำความดี ได้สมหมาย แต่ถ้าเราขาดอาหาร ไม่มีกำลัง ร่างกายอ่อนแอ เราก็ทำงานทำการ บำเพ็ญกิจหน้าที่ เจริญสมณธรรม บ่มภาวนา ฝึกฝนศีล สมาธิ ปัญญา ไม่ได้ผล

ที่ว่า การฉันภัต รับประทานอาหาร เป็นปัจจัย ไม่ใช่เป็นจุดหมายนั้น ตรงนี้สำคัญ มิใช่ว่าการได้กินอาหารเป็นจุดหมาย พอได้กินอร่อย สมใจก็จบ แต่รับประทานอาหารเพื่อเป็นปัจจัย เป็นเครื่องเกี่ยวพันให้เรา พร้อมทั้งจะไปทำสิ่งที่ดีงาม และเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

อิติ ปุราณญจ เวทนี ปฏิหฺงขามิ นวญจ เวทนี น อุบุปฺปาเทศุสสามิ

โดยการ (รับประทานด้วยพิจารณา) อย่างนี้ เราจะระงับเวทนาเก่า (แก้ความทุกข์ร้อนกระวนกระวายเนื่องจากความหิวได้) กับทั้งจะไม่ให้เกิดเวทนาใหม่ (เช่น ไม่อึดอัด ท้องเสีย เป็นต้น เนื่องจากรับประทานมากเกินไป หรือกินของไม่ดีมีพิษ)

ยาตรา จ เม ภวิสฺสติ

- และเราก็จะมีชีวิตดำเนินไปได้ เราจะสามารถยาตราไป ยาตราในที่นี้หมายถึงยาตราชีวิต ไม่ใช่ว่าจะยาตราทัพไปไหน

อนวชฺชชตา จ

- พร้อมทั้งจะเป็นการบริโภคที่ไม่มีโทษ บริสุทธี ปราศจากข้อเสียหาย

ไม่มีโทษ หมายความว่า ถ้ากินถูกต้องพอดีด้วยปัญญาแล้ว ก็จะไม่เกิดข้อเสียหาย ไม่เกิดผลร้าย ไม่ก่อภัยอันตราย ไม่กลายเป็นการเบียดเบียนภายนอกด้วย แล้วก็ไม่ได้เกิดโทษภายในแก่ชีวิตร่างกายของเราด้วย

ผาสฺสูหาโร จ(-าติ)

- แล้วก็จะเป็นอยู่ผาสูกด้วย

นี่แหละคือวัตถุประสงค์ของการรับประทานอาหาร ลงท้ายว่ารับประทานแล้วให้เป็นอยู่มาสุข ไม่ใช่รับประทานแล้วเป็นอยู่ด้วยทุกข์ พระจึงต้องพิจารณาทุกครั้งในเวลาฉัน ให้ตระหนักไว้ถึงวัตถุประสงค์ของการฉันภัตตาหาร

อย่างที่ว่าแล้ว บางทีพระเก่าว่าสื่บๆ กันมา หลวงพ่อหรือพระอาจารย์ให้ท่อง ก็ท่องตามไป ได้แต่ท่องคำบาลี โดยไม่รู้ความหมาย ท่านว่าเวลาฉันให้พิจารณา ก็ว่าไปตามนั้น นึกว่าเสกข้าว ก็เสกให้ศักดิ์สิทธิ์ นี่คือเลยเถิดไปแล้ว เป็นเพราะทำตามๆ กันไป ไม่ได้ศึกษาจริงจัง แล้วก็เข้าใจกันวุ่นวายสับสน

เมื่อศึกษาเข้าใจดีแล้ว จะได้ใช้ปัญญาพิจารณาเพื่อจะรับประทานให้ถูกต้องตามความมุ่งหมายที่แท้จริงของการกิน เพื่อคุณภาพชีวิต ให้มีสุขภาพดี

ถ้ากินด้วยตัณหา เอาอร่อยเข้าว่า ก็ไม่จบ กินจนท้องกางลุกไม่ขึ้น ก็ยังจะกินอีก ประเภทอาหารก็ไม่จัดสรร คาร์โบไฮเดรต โปรตีน ไขมัน ไม่ได้สัดส่วนกัน บางอย่างขาด บางอย่างเกิน บางทีปนสารเคมี ที่ใช้เสริมรส แต่งสี เอาสวย เอาอร่อยเข้าว่า แล้วก็เป็นที่พิษต่อร่างกาย

แต่ถ้ากินด้วยปัญญา ที่รู้จุดมุ่งหมายในการกิน มันก็จะทั้งจำกัดปริมาณอาหารให้พอดีกับความต้องการของร่างกาย ทั้งจัดประเภทอาหารให้ได้สัดส่วน กินของสะอาด ปราศสารพิษ การกินพอดีก็เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น การกินด้วยปัญญา จึงมีชื่อว่า กินพอดี ภาษาพระเรียกว่า **โภชนมัตตัญญูตา** แปลว่าความรู้จักประมาณในการบริโภค เป็นสาระสำคัญของศีลหมวดหรือชุดที่ ๔ คือ บัณฑิตยั้งใจกินนี่

ผู้ที่บวชเข้ามาใน เบื้องต้นต้องฝึกในเรื่องโภชนมัตตัญญูตา ให้มีความรู้จักประมาณในการบริโภค พุดง่ายๆ ว่า กินพอดี ซึ่งเป็นผลดีต่อชีวิตของตนเอง จัดเป็นการฝึกในขั้นศีล เป็นศีลเบื้องต้นของพระ จึงให้ฝึกกันตั้งแต่มาอยู่วัด โดยท่องบทพิจารณาที่ว่ามานั้น ให้ฝึกพฤติกรรมในการฉัน ในการบริโภค แล้วก็ขยายต่อไปถึงเครื่องใช้สิ่งเสพออย่างอื่นทั้งหมด ตั้งแต่เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ก็พิจารณาให้เข้าถึงคุณค่าที่แท้เช่นเดียวกัน

พระท่านถือปฏิบัติสืบทอดกันไว้เป็นแบบแผน เป็นเชิงตั้งสติ พอจะฉันข้าว ก็ตักข้าวขึ้นมาช้อนหนึ่งพิจารณาเป็นตัวอย่าง แล้วฉันข้าวเปล่าๆ ช้อนหนึ่งก่อน เดียวนี้ก็ยังปฏิบัติกัน เพราะท่านทำมาตั้งแต่เป็นเถรจนเคยชิน ที่นี้ เวลาจะหยิบจิวรมาห่ม ก็ต้องพิจารณาว่า “ปฏิสังขา-โย” เหมือนกัน ว่า

ปฏิสังขา โยนิโส จิวรั ปฏิเสวามิ

เมื่อกี้ ปฏิสงฺขา โยนิโส ปิณฺฑุทปาตํ ปฏิเสวามิ คราวนี้เปลี่ยนเป็น ปฏิสงฺขา โยนิโส จีวรํ ปฏิเสวามิ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วโดยแยกกาย มองเหตุมองผล เห็นความมุ่งหมายชัด ดีแล้ว จึงใช้สอยห่มจีวรนี้ อ้อ เพื่อจะได้กำหนด ทนร้อน ทนเหลือบยุ้งรินไร ตลอดไป จนกระทั่งป้องกันความละอาย

นี่ก็คือให้เข้าใจความมุ่งหมายในการใช้สิ่งของว่าจะเอาคุณค่าที่แท้จริง เรารู้ว่าเราห่มจีวรนี้ จุดมุ่งหมายเพื่ออย่างนั้นะ ที่นี้เวลาใช้จริง เราได้วัตถุประสงค์นั้นหรือเปล่า หรือว่าหลงเพลินไป กลายเป็นมองเสื้อผ้าแต่ในแง่เป็นเครื่องประดับตกแต่ง แล้วก็ใช้ของราคาแพงโดยใช้เหตุ รกรุงรังอย่างไม่รู้ตัว โดยไม่ได้คุณค่าที่แท้ บางทีของที่ราคาแพงนั้น ไม่มีคุณค่าที่แท้จริงเลย แล้วจะเป็นการใช้ด้วยปัญญาได้อย่างไร

คนสมัยนี้เป็นกันเยอะ บอกว่ามีการศึกษา แต่ไม่เคยใช้ปัญญา แม้แต่ในการปฏิบัติต่อบัจฉยสี่ ทำอะไรๆ ไปตามความหลง ทำด้วยตัณหา ทำด้วยอวิชชา ไม่ได้รู้ไม่ได้คิด เรื่อยเปื่อยกันไปแม้แต่ในเรื่องบัจฉยสี่ แล้วลองคิดดูซิว่าการศึกษามีเนื้อมิแก่นอะไรได้ เพราะแม้แต่ในขั้นพื้นฐาน ก็ยังไม่ได้เข้าใจ ไม่ได้ใส่ใจเลย

อย่างที่ว่าแล้ว “มาตรฐานการครองชีพสูง แต่คุณภาพชีวิตเสีย” ฝ่าฝืนใช้ของแพงๆ แค่ว่าได้พองๆ แต่มองไม่เห็นตัวประโยชน์ เช่น เสื้อผ้าที่เหมาะสมกับเมืองนอกสำหรับอากาศหนาว เอามาใช้ในเมืองไทย ก็แค่ได้ครีมีใจไปที่ ของแพงโก้หรู เอาแค่ที่ตาดู แต่ชีวิตไม่ดีขึ้นมา

เราขอรับว่า มนุษย์ปุณฺฑชนก็ต้องมีบ้าง ต้องยอมให้บ้าง ในเรื่องค่านิยม แม้จะเป็นคุณค่าเทียม ที่มาเสริมในด้านความรู้สึก ยอมตามความอยากความพอใจความชอบสวยงามเอร็ดอร่อย แต่อย่างน้อยต้องให้ด้านปัญญา ด้านคุณภาพชีวิต ด้านตัวประโยชน์ที่แท้ นี่ เป็นพื้นฐานที่ได้ไว้ก่อน แล้วส่วนประดับตกแต่งนั้นตามมาประกอบ และอย่าให้เกินไป อย่าให้มาทำลายส่วนที่เป็นคุณค่าแท้ อย่างน้อยต้องให้ดุลกัน

ส่วนของคุณค่าแท้ ที่เป็นคุณภาพชีวิต ต้องเป็นแกนอยู่ ไม่ใช่ไปเอาคุณค่าเทียมก่อน จนไม่คำนึงถึงคุณค่าที่แท้จริงเลย คุณค่าแท้หายไป ไม่ได้คุณภาพชีวิตเลย

เป็นอันยอมรับว่า สำหรับปุณฺฑชนพวกชาวบ้าน เราขอรับให้บ้างในเรื่องความสวยงามโก้เก๋ แต่ต้องมีหลักว่า

๑. ต้องให้ได้คุณค่าที่แท้เป็นฐานไว้ก่อน อย่าให้เสียหลักนี้เด็ดขาด ถ้าเสียแล้วถือว่าดำเนินชีวิตผิด ไม่มีการศึกษา

๒. ส่วนที่มาประกอบเสริม ซึ่งเป็นคุณค่าที่เยี่ยมนี้ อย่าให้เลยเถิดไป จนกระทั่ง กลายเป็นการเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ตรงนี้สำคัญมาก

ที่ว่าเบียดเบียนตน เช่น เพราะเห็นแก่คุณค่าที่เยี่ยม มุ่งหาความเอร็ดอร่อย ใ้แก่ ฉันทอาหารแล้ว ทำให้เสียสุขภาพ และที่ว่าเบียดเบียนผู้อื่น คือ ทำให้ สังคมเดือดร้อน แย่งชิงกันมาก เอาจากผู้อื่นมากโดยไร้เหตุ ตลอดจนไป ทำลายทรัพยากรธรรมชาติมาก

ที่พูดมานี้เน้นเฉพาะข้อ ๒ คืออาหารอย่างเดียว เป็นตัวอย่างให้เข้าใจโยงต่อไปถึง กันทั้งหมดเอง

ถ้าปฏิบัติตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้แล้ว ก็ได้หมด คุณภาพชีวิตของ ตนเองก็ดีขึ้น สังคมก็เบียดเบียนกันเบาลง แต่เผื่อแผ่กันมากขึ้น และไม่ทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติมากนัก เพราะฉะนั้นจะต้องเริ่มจากหลักความสัมพันธ์อยู่ร่วมกัน ที่ เรียกว่า “ศีล” นี้แหละ

ได้เห็นแล้วว่า ศีลนั้น ไม่ใช่แค่ศีล ๕ อันให้ไม่เบียดเบียนกันในสังคม หรือในหมู่ชน คนและสัตว์ แต่ศีลครอบคลุมการอยู่ร่วมและปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมทุกอย่าง และใน เบื้องต้นที่เป็นพื้นฐานสำคัญ ก็คือการปฏิบัติต่อบัจฉัย ๔ ก็เป็นอันว่า ท่านให้พิจารณา เวลาอันเวลาใช้ของ โดยเน้นมากในเรื่องอาหาร ที่เป็นจุดมุ่งสำคัญของคน

แล้วทีนี้ ถ้าในเวลาที่คุณที่ใช้ขณะนั้นๆ ไม่ได้พิจารณา ก็เลยไปพิจารณาย้อนหลัง โดยเปลี่ยนเป็นว่า

อชฺช มยา อป/จุจเวกฺขิตฺวา

นี่ก็บอกว่า ในวันนี้ คือในเวลาที่ดีที่ผ่านมาของวันนี้ อันใดข้าพเจ้าฉันแล้วโดย ไม่ได้พิจารณา ตอนนีขอพิจารณาทวนย้อนหลังว่า อันนั้นข้าพเจ้าเข้าใจความมุ่งหมายที่ แท้จริง ด้วยปัญญาอย่างที่ว่ากันนี้ เป็นอันว่าได้เตือนทบทวนแล้ว พรุ่งนี้ก็จะกลับมามีสติ พิจารณาต่อไป รวมเป็นบทที่ใช้กับบัจฉัยสี่ ทั้ง ๔ อย่าง จึงมีบท “ปฏิสังขา-โย” ๔ บท แล้ว ก็บท “อชฺช มะยา” ๔ บท

เวลานี้วัดที่เพิ่มขยายออกไป อย่างพระสงฆ์ไทยที่ไปอยู่ในอเมริกา ท่านตั้งเป็น สมัชชาฯ ขึ้นมา เพื่อให้เป็นองค์กรศูนย์รวมที่จะดูแลกัน ท่านก็นัดหมายกันในการปฏิบัติ ให้สม่ำเสมอ และได้มีมติอันหนึ่งคือ ในเวลาที่จะฉัน ให้สวด “ปฏิสังขา-โย” พร้อมกัน นี่ก็คือ อย่างน้อยให้ได้รูปแบบก่อน

อย่างไรก็ตาม รูปแบบไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะมีสาระ บางทีก็เอาถ้อยคำ เปล่าๆ มาว่ากันไปคล่องๆ ปาก แต่ใจไม่ได้มีสติพิจารณาเลยก็ได้ ถึงกระนั้น อย่างน้อย รูปแบบมันก็เป็นตัวรักษาไว้ ทำให้เกิดโอกาสว่าต่อไปข้างหน้า อะไรๆ ที่ว่าไปๆ นี้ มีบทมี คำอยู่ ท่านที่มีสติก็จะได้มาเตือนตัวเอง หรือเตือนสติกันว่า อันนี้มีสาระอยู่นะ ว่าอย่างนี้

สาระก็อยู่ในรูปแบบนั่นแหละ แต่บางทีติดแค่รูปแบบ สาระไม่เอา จึงต้องตื่น ตระหนักไว้ว่าจะเอาให้ได้ทั้งสองอย่าง รูปแบบก็ต้องให้ได้ เพราะมันรักษาเนื้อหาไว้ แล้ว เนื้อหาที่ถูกรักษาไว้ ก็ต้องเอามาใช้ให้ได้

บทสวดเหล่านี้ ต่อไปที่วัดนี้เอง เราอาจต้องมาพิจารณากันอีกทีว่า ตอนนี้อาจารย์ เริ่มมากขึ้น แต่ก่อนนั้นมีแค่สามองค์ ตอนนี้มีหลายองค์เพิ่มขึ้น เรื่องของหมู่คณะนี้อาจจะต้องมีรูปแบบมาช่วย เพื่อความเป็นระเบียบ แล้วก็ไปโยงไปยังเนื้อหาสาระ ด้วย จึงอาจจะมาตกลงกันว่า วัดเราจะเอาใหม่ ก่อนฉันก็ “ปฏิสังขาร-โย” พร้อมกันนะ

ของฝรั่งเขามีการสวดก่อนรับประทานเหมือนกันนะ แต่เขาสวดขอบคุณพระเจ้า ว่าที่เขาได้อาหารมานี้ ด้วยพระผู้เป็นเจ้าของทรงมอบให้ แต่ของพระพุทธศาสนานี้ บอกให้ พิจารณาฉันอาหารด้วยปัญญา ให้เข้าใจความมุ่งหมายที่แท้จริงของการรับประทาน ถ้า จะขอบคุณ ก็ขอบคุณบิดามารดาเป็นต้น และอนุโมทนาญาติโยมที่ได้มีศรัทธามารับ รุง ให้มีฉัน และไม่ต้องห่วงกังวล จะได้มีปัจจัยที่จะเกื้อหนุนในการประพฤติพรหมจรรย์ บำเพ็ญกิจหน้าที่ได้

ถึงตรงนี้ ก็เลยขอพูดต่อไปว่า เรื่องการฉันนี้ก็โยงไปหาความสัมพันธ์กับญาติโยม ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าจะเอามาพูดกัน

เลี้ยงง่าย แต่ไม่กลัวความยาก

ตอนนี้จะพูดโยงไปถึงญาติโยมหรือชาวบ้านเฉพาะในแง่ของการฉันภัตตาหาร เรื่องนี้ง่าย มองเห็นอยู่ชัดๆ ว่า พระมีความเป็นอยู่โดยไม่ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยตนเอง หมายความว่า ไม่ไปประกอบการทำงานอาชีพ ไม่หากิน ไม่หาเงินหาทองอย่างชาวบ้าน อันนี้เป็นไปตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัยไว้

แต่นั้นไม่ใช่แปลว่าพระไม่มีอาชีพนะ พระก็มีอาชีพเหมือนกัน การทำหน้าที่ของ พระหรือทำงานของตนเองนั่นแหละ เป็นการทำอาชีพอยู่ในตัว คือการดำรงชีวิตของตนเองให้ถูกต้องตามบทบาท

เมื่อพระดำรัสชีวิตทำกิจหน้าที่ทางธรรมวินัยของตนถูกต้องตามบทบาทแล้ว ประชาชนมีศรัทธา เขาต้องการให้ธรรมดำรงอยู่ในโลก เขาต้องการให้คนดีมีอยู่ในโลก เป็นหลักประกันความมั่นคงของสังคม เขาก็ต้องมาทำนุบำรุงพระสงฆ์ให้มีอยู่คงอยู่และให้ทำงานทำหน้าที่ของท่านได้

การที่ญาติโยมมาถวายภัตตาหาร ด้วยศรัทธา และด้วยจิตที่มุ่งหมายว่าจะช่วยรักษารักรวม โดยมาอุดหนุนท่านผู้ดำรงธรรม ประพฤติธรรม เผยแผ่ธรรม ให้มีชีวิตอยู่ได้ และทำกิจโดยสะดวก จึงเป็นอาชีพที่บริสุทธิ์ คือได้เครื่องเลี้ยงชีพมาโดยสุจริต ชนิดที่ไม่ต้องหากินเลย นี่คือนิยามอาชีพที่บริสุทธิ์ ที่เป็นศีลหมวดที่ ๓

ที่นี่ การที่คุุณสภกตญาติโยมมาอุปถัมภ์บำรุงนี้ พระก็ตองระลึกอยู่เสมอว่า เราไม่ได้ทำมาหาเลี้ยงชีพ ไม่ได้หาเงินหาทอง ไม่ได้ทำแม่แต่ปรุงอาหารด้วยตนเอง เราอาศัยผู้อื่นเป็นอยู่ ดังที่ท่านพูดเป็นคำบาลีว่า “ปรปฐิพฺพธา เม ชีวิกา” แปลว่า “การเลี้ยงชีพของเราเนื่องด้วยผู้อื่น” (ความเป็นอยู่ของเราผูกพันอาศัยผู้อื่น) เพราะฉะนั้น เราจะตองทำตัวให้เป็น “ผู้ที่เลี้ยงง่าย” (คนเลี้ยงง่าย) ภาษาพระเรียกว่าเป็น “สุภโร”

สุภโร เป็นคุณนาม ภาวนามว่า *สุภรตา* แปลว่า ความเป็นผู้เลี้ยงง่าย ซึ่งถือเป็นหลักสำคัญ พระตองทำตัวให้เป็นผู้ที่เลี้ยงง่าย

คุณสมบัติข้อนี้ไม่เฉพาะสำหรับพระเท่านั้น เด็กๆ ลูกๆ อยู่กับพ่อแม่ ก็ควรทำตัวอย่างนี้ ควรมีคุณสมบัติข้อนี้ ควรนึกคิดว่า เรายังไม่มีความพร้อมที่จะหากินด้วยตนเอง จะกินจะใช้อะไรก็ตองอาศัยหรือเอาจากคุณพ่อคุณแม่ เราจะไม่รบกวนคุณพ่อคุณแม่มากเกินไป เราจะเป็นคนเลี้ยงง่าย ทำตัวให้คุณพ่อคุณแม่เบาใจ ถ้าลูกคิดได้ อย่างนี้ ก็แสดงถึงความเป็นผู้มีน้ำใจต่อคุณพ่อคุณแม่อย่างมาก

คุณพ่อคุณแม่อุตส่าห์ลำบากลำบากในการประกอบอาชีพ ตองเห็นเห็น้อยอย่างเหลือเกิน กว่าจะได้มา แล้วก็ตั้งใจเก็บไว้ให้ลูก นี่ก็เพราะรักลูก เห็นแก่ลูก แต่บางทีลูกก็ไม่ได้เห็นแก่พ่อแม่ เอาแต่ใจตัว เดียวจะเอาโนน เดียวจะเอานี่ ทำตัวให้พ่อแม่เลี้ยงยาก เหมือนจะไม่มีน้ำใจต่อท่านบ้าง จึงควรทำตัวให้มีคุณสมบัติข้อ *สุภรตา* หรือ *สุภรตา* นี้

แม้แต่ในขั้นต้น ถ้าลูกู้จักกินอาหารอย่างพระ ก็เริ่มฝึกการใช้ปัญญา โดยรับประทานอาหารด้วยการพิจารณาว่า เอนี้ เรากินเพื่ออะไรนะ ออ ที่แท้ก็กินเพื่อเลี้ยงร่างกายนี้เอง ให้มันแข็งแรง มีสุขภาพดี แล้วก็จะได้อยู่ดี เรียบได้ดี เอาร่างกายไปใช้งานอะไร ก็ใช้ได้ดี ไม่ใช่กินเพื่อเอร็ดอรอยโก้เก๋ ไม่ต้องไปแข่งกับใครเลย ถ้าจะเอาการกินไปแข่งกับเขา เราก็ไม่เข้าเรื่อง เพราะไม่ได้ใช้ปัญญาเลย

ถ้าพิจารณาด้วยปัญญา ตัวเองรู้แล้วว่า การที่รับประทานอาหารนั้น ก็เพื่อให้ร่างกายแข็งแรงมีสุขภาพดี เราก็มาดูว่าปริมาณอาหารแค่ไหน ประเภทอาหารอะไร ที่จะทำให้อาหารของเราดี นี่คือการกินด้วยปัญญา

พอกินด้วยปัญญา เราก็มีความภูมิใจมั่นใจในตัวเอง โดยไม่ต้องไปแข่งกับใคร เพราะเป็นความถูกต้อง ตรงกับความจริง เขากินนั่นกินนี่ มีของอร่อย มีเสื้อผ้าก็เก๋อย่างนั้นอย่างนี้ เราก็มองดูด้วยความรู้เข้าใจ บางทีก็เห็นใจ บางครั้งก็รู้ว่าเป็นเรื่องเหลวไหลไร้สาระ ไม่แสดงถึงปัญญา ที่คำนึงและรู้ถึงวัตถุประสงค์

ถ้าไม่ใช้ปัญญา ก็กินไม่เป็น ใช้น้ำไม่เป็น ใช้น้ำแล้วกลายเป็นเหตุให้สิ้นเปลือง สูญเปล่า บางทีเสียคุณภาพชีวิต บางทีทำลายอะไรหลายอย่างโดยไม่รู้ตัว

เพราะฉะนั้น ไม่เฉพาะพระเท่านั้น เด็กก็เหมือนกัน ถ้ารู้จักบริโภคด้วยปัญญาแล้ว ก็จะเป็นคนเลี้ยงง่าย และเป็นผู้ที่ม่มีน้ำใจต่อคุณพ่อคุณแม่ ทำให้คุณพ่อคุณแม่มีความสุขขึ้นอีกมาก

หันกลับมาเรื่องพระอีก ในการที่พระทำตัวให้ประชาชนเลี้ยงง่ายนั้น มีหลักง่าย ๆ อีกอันหนึ่งมาสนับสนุน คือ **สันโดษ** ซึ่งทำให้อยู่ง่าย

“สันโดษ” หมายถึงความพอใจอิมง่ายในปัจจุบัน ๔ คือ จีวร อาหารบิณฑบาต เสนาสนะที่อยู่อาศัย อะไรพวกนี้ ตามมีตามได้

หมายความว่า ญาติโยมเขาถวายของฉันของใช้เหล่านี้มาอย่างไร ก็พอใจ เอาแค่นั้น อิมได้แล้ว ไม่ไปเที่ยวเรียกร้อง ไม่ไปร่ำรอนรจนรจนรจนว่าจะเอาอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่ไปร่ำรอนรจนกับเรื่องเอร็ดอร่อยหรูหรา มีอะไรก็แค่พอสมประโยชน์ ฉันก็พอใจให้เป็นอยู่ได้ ให้สนองความต้องการของชีวิต ให้เป็นไปตาม “ปฏิสังขทา-โย” อย่างที่ว่าแล้ว

เมื่อเราอยู่ได้ด้วยปัจจัยสี่ที่มีพอสมควร แค่นี้จำเป็น ที่เรียกว่าเท่าที่ได้มาเป็นของตน เราก็อยู่ง่าย พระที่สันโดษ ก็ไม่รบกวนชาวบ้าน นอกจากไม่จุกจิกรบกวนชาวบ้านแล้ว ใจก็ไปอยู่กับเรื่องที่เป็นกิจหน้าที่หรือภาระงานของตน ไม่ฟุ้งซ่านร่ำรอน ทำให้พร้อมที่จะไปทำไปอยู่กับกิจหน้าที่ของตนนั้น

พอเราสันโดษในปัจจุบันนี้ ความสันโดษก็มาช่วยเรา เริ่มตั้งแต่ไม่เกิดความทุกข์ทนรจนรจนรจน หรือทุรนทุรายเพราะเรื่องปัจจัยสี่ ว่าอันนั้นยังไม่มี อันนี้ยังไม่ได้ ทำไมอาหารอร่อยยังไม่มา จีวรที่เราได้มานี้ไม่ดีเหมือนขององค์โน้น ฯลฯ เมื่อพอใจตามที่ได้ ใจก็สบาย เรียกว่ามีความสุขง่ายด้วยวัตถุน้อย ด้านวัตถุนั้น อิมแล้ว พอแล้ว

พอสุขง่ายแล้ว อิ่มพอแล้ว เราก็ไม่เอาเวลา เรี่ยวแรง และความคิดไปวุ่นวายกับการที่จะดิ้นรนแสวงหาอะไรอีก ก็เอาเวลา เรี่ยวแรง และความคิดไปทุ่มเทให้แก่งานการกิจหน้าที่ของตัว มุ่งหน้าก้าวไปในไตรสิกขา ในอริยมรรคต่อไป

คนที่ไม่สิ้นโศคนั้น ไม่พอใจด้วยวัตถุบำรุงบำเรอที่ตนมี จิตใจก็ทะยานร่ำรอนหาของอันจะให้คุณค่าเทียมที่ตนยังไม่ได้ ก็ต้องใช้เวลา แรงงาน และความคิดสิ้นเปลืองไปกับการที่จะไปแสวงหาสิ่งเกินจำเป็นเหล่านั้น เวลาทั้งหมดไป แรงงานทั้งหมดไป ความคิดก็ครุ่นวน พຽນนี้จะฉันอะไรให้มันอร่อย ถ้าเป็นชาวบ้านก็พร่ำว่าพຽนนี้จะไปกินเหล้าไหน ภัตตาคารไหน อาหารชนิดไหน คิดแต่อย่างนี้ จะไปปรนเปรอตัวเองอย่างไร เวลาเรี่ยวแรงและความคิดก็หมดเปลืองไป ก็เลยไม่เป็นอันทำการทำงาน ละเลยกิจหน้าที่

เรื่องนี้ สำหรับพระสงฆ์ยิ่งสำคัญมาก เพราะวิถีชีวิตของพระนั้นตรงข้ามกับการแสวงวัตถุอยู่แล้ว ถ้าพระไม่สิ้นโศก ก็จะแหวกออกไปนอกทาง กิจหน้าที่ของพระจะเสียหายหมด แทนที่จะแสวงธัมม ก็กลายเป็นแสวงธัน แสวงอามิส

ที่นี่ พอสิ้นโศกแล้ว เราก็ขอมแรง สงวนเวลา เปิดความคิดไว้ได้หมด เมื่อเราสุขง่ายด้วยวัตถุเพียงน้อยแล้ว ทางวัตถุ เราอิ่มพอ สบายแล้ว ปลอดภัยโปร่งโล่งใจ ปิดทางเฉลไ้แล้ว แถมเวลา แรงงาน และความคิดของเราก็ไม่สูญเสียไปกับการทะยานหาสิ่งเหล่านั้น เราเก็บขอมมันไว้พร้อมดีเต็มที่แล้ว เราก็เอาเวลา แรงงาน และความคิดนั้น มาทุ่มเทอุทิศให้กับการปฏิบัติกิจหน้าที่ของตนเอง ถ้าเป็นพระ ก็บำเพ็ญไตรสิกขา ถ้าเป็นญาติโยม ก็ทำงานทำการที่เป็นบทบาทหน้าที่ของตนเองให้เต็มที่ เช่นจะพัฒนาประเทศชาติ ก็ลุยไป

ถ้าข้าราชการไทย ถ้าประชาชนชาวสยาม ไม่ทะยานร่ำรอนวุ่นวายกับการหาทางบำรุงบำเรอปรนเปรอตัวเองในการเสพบริโภค ด้านนั้นอิ่มพอง่าย แต่หันมาเอาใจใส่มุ่งหน้าไปทำกิจหน้าที่ของตน การงานและกิจการทั้งหลายก็จะดำเนินก้าวหน้าเร่งรัดไปได้ สิ้นโศกก็มาอุดหนุนการพัฒนา

นี่คือตรงข้ามกับความเข้าใจผิดของคนจำนวนมากที่นึกว่า ถ้าสิ้นโศกแล้ว จะขัดขวางการพัฒนา เพราะเขาไม่รู้จักรว่าสิ้นโศกคืออะไร ไม่เข้าใจว่าสิ้นโศกมีความหมายและความมุ่งหมายอย่างไร ตัวเขาก็เลยกลายเป็นคนที่เอาความขาดสิ้นโศกของตนมาขัดขวางการพัฒนา นี่คื้คือตัวปัญหาที่แท้จริง

อย่างไรก็ตาม ถ้าเราปฏิบัติสิ้นโศกผิด ก็ขัดขวางการพัฒนาอย่างเขาว่าเหมือนกัน คือว่า สิ้นโศกพอใจด้วยวัตถุตามมีตามได้ จากนั้น พอสุขง่ายแล้ว แสนสบายก็นอนเลย อย่างนี้คือสิ้นโศกเพื่อขี้เกียจ ใช้ไม่ได้ ผิดหลัก ผิดความมุ่งหมาย

สันโดษนั้น เป็นตัวสร้างความพร้อมในการที่จะทุ่มใจพากเพียร จึงต้องย้ำว่า เราสันโดษเพื่อจะได้ออมเวลา ออมแรง ออมความคิดไว้ แล้วจะได้เอาเวลา แรงงาน และความคิดนั้นไปทุ่มเทให้กับการทำกิจหน้าที่

พระมีหน้าที่ของตนอยู่แล้ว โดยเฉพาะการบำเพ็ญไตรสิกขา ก็เอาเวลา แรงงาน และความคิดที่ได้ออมไว้ ไปฝึกในไตรสิกขา แต่ถ้าไม่สันโดษ มัวไปหาวัตถุ เวลา แรงงาน ความคิดก็หมดไปกับการหาเสพ เป็นอันว่าจบกัน ไตรสิกขาหายไป ไม่ได้บำเพ็ญ

ไม่ว่าพระหรือชาวบ้าน เมื่อสันโดษแล้ว หน้าที่การงานก็ทำได้เต็มที่

พระสงฆ์ก็ทำกิจหน้าที่ในการเล่าเรียนปริยัติ ในการปฏิบัติ ในการเผยแผ่พระธรรมคำสอน ได้เต็มที่ อย่างสบายใจไร้กังวล

ส่วนชาวบ้าน เมื่อสันโดษแล้ว ก็ไม่ต้องเบียดบังเวลาทำการงานไปแสวงหาสิ่งเสพ ไม่ต้องทำงานด้วยความทุกข์ทรมาน โดยที่ใจไม่อยู่กับงาน แต่ไหลไปอยู่กับสิ่งเสพที่ยังไม่ได้ แต่พอสันโดษ ก็กลายเป็นว่า มีความสุขกับวัตถุที่มีด้วย มีความสุขในการทำงานด้วย พร้อมกับตั้งใจทำการงานเต็มที่ด้วย

ตรงนี้ก็คือมาเข้าหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า *ให้สันโดษในวัตถุเสพ แต่ให้ไม่สันโดษในกุศลธรรม*

อันนี้เป็นหลักการสำคัญ ความไม่สันโดษในกุศลธรรมนี้ เป็นคำสอนสำคัญของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระองค์ที่ตรัสรู้มานี้ เพราะไม่สันโดษ แต่อย่าเพิ่งเข้าใจผิด ไม่ใช่ไม่สันโดษในวัตถุ พระองค์ไม่สันโดษในกุศลธรรม

ถ้าพระพุทธเจ้าสันโดษในกุศลธรรมแล้ว พระองค์ไม่ตรัสรู้หรอก แต่พระพุทธเจ้าทรงไม่อึดไม่พอนในกุศลธรรม ถ้าเป็นสิ่งที่ดีงามแล้ว ต้องบำเพ็ญยิ่งขึ้นไป ก้าวหน้าไปเรื่อย

เมื่อไม่สันโดษในกุศลธรรม ไม่ว่าจะอะไรดี อะไรถูกต้อง เป็นกิจหน้าที่ ดีงาม เป็นคุณประโยชน์ ก็พยายามทำให้สำเร็จให้ได้ ผู้เต็มที่ ไม่มีถอย คนที่สันโดษในวัตถุ แต่ไม่สันโดษในกุศลธรรม จึงเป็นคนที่เลี้ยงง่าย แต่ไม่กลัวความยาก

เป็นอันว่า ถ้าสันโดษแล้ว วัตถุก็ไม่จำเป็นต้องมากมาย ไม่สิ้นเปลือง เพราะอยู่ง่าย แล้วก็ออมเวลา ออมเรี่ยวแรง และออมความคิดมาทุ่มเทให้กับการทำกิจหน้าที่ เช่น บำเพ็ญไตรสิกขา โดยมีความไม่สันโดษในกุศลธรรม ก็จะปฏิบัติก้าวหน้าไปสู่จุดหมายของพระพุทธศาสนา สันโดษก็มาหนุ่กันกับความไม่สันโดษ

ถือคติฝังเก็บน้ำหวานจากดอกไม้ จะห่างไกลมิจฉาชีพ

นี่ก็พูดเลยไปถึงเรื่องสันโดษด้วย เพราะมันเกี่ยวกับเรื่องปัจจัยสี่ ย้อนกลับไปทีจุด ย้ำว่า ในความหมายที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้าน เมื่อพระสันโดษ ก็จะไม่รบกวนญาติโยม เพราะเป็นพระที่เลี้ยงง่าย ญาติโยมไม่ต้องวุ่นวายเดือดร้อน

ถ้าพระไม่สันโดษ ก็เอาแล้ว หาทางได้หาทางเอา เดียวก็ไปเที่ยวรบกวนญาติโยม ถ้าหาตรงๆ ไม่ได้ ก็ไปหาทางหลอกลวงชาวบ้าน หลอกลวงด้วยวิธีต่างๆ ตั้งแต่ไป ประจบประแจง ไปเอาลาภต่อลาภ วิธีการมีเยอะ วิธีการลาภอย่างนี้เรียกว่า **อนเสนา** แปลว่า แสวงหาในทางที่ไม่สมควร คือแสวงหาในทางที่ผิด ถือว่าเป็นมิจฉาชีพของพระ เพราะพระนี่ แม้แต่จะไปออกปากขออาหารกะชาวบ้าน ก็ไม่ได้ ท่านมีวินัยบัญญัติไว้

ภิกษุไปออกปากขออาหารกับผู้ที่ไม่ใช่ญาติ ไม่ใช่ปวารณา เพื่อตนฉัน เป็นอาบัติ ปาจิตตีย์ นี่ถือเป็นความผิด ท่านไม่มีสิทธิ์ไปเที่ยวบอกรอ ได้แต่เดินไปโดยสงบ เขารู้ ความต้องการ เขามีศรัทธามาถวาย จึงจะรับได้

ถ้าจะออกปากขอเขา คนนั้นต้องเป็น “ญาติ” ซึ่งมีกำหนดว่าอยู่ใน ๗ ชั้น คือ ชั้น ระดับตัวเองหนึ่ง ระดับสูงขึ้นไปสาม ลงไปสาม เท่านั้น

“ปวารณา” คือผู้ที่เขากล่าวเปิดโอกาสไว้ว่า ถ้าท่านต้องการอะไร ชาติอะไร นิมนต์บอกระ ฉันจะจัดถวาย คือบอกรให้ท่านขอต่อข้าพเจ้าได้ อย่างนี้จึงจะมีสิทธิ์ไปขอ ถ้ามิฉะนั้นไปขอ ก็มีความผิด เรื่องพระไปออกปากขอเขานี้ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ ป้องกันไว้มาก เพราะไม่ต้องการให้พระไปรบกวนชาวบ้าน และให้พระต้องทำตัวให้ตี ประพฤติตัวให้เหมาะสม

มีบทพุทธพจน์เป็นคาถาบทหนึ่ง ตรัสว่า แมลงภูแมลงผึ้งเที่ยวไปตามหมู่ไม้ ไม่ทำ ดอกไม้พร้อมทั้งกลิ่นและสีของดอกไม้ นั้น ให้ชอกช้ำ ฉันทิด มุนีคือพระภิกษุทั้งหลาย ก็พึง เที่ยวไปในหมู่ประชาชน ฉันทัน

นี่เป็นหลักสำคัญ ได้พูดในโบสถ์แล้ว ขอย้ำอีกที เป็นคติที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ เตือนพระสงฆ์ หมายความว่า พระสงฆ์ดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางสังคมนี้ ต้องถือคติอย่าง แมลงภูแมลงผึ้ง คือไม่ทำให้ชาวบ้านชาวเมืองชอกช้ำ ไม่ว่าจะป็นศรัทธา หรือทรัพย์สิน เงินทอง ด้านวัตถุ ทรัพย์สินเงินทองเขา เราก็ไม่ทำให้เสียหาย ด้านจิตใจ ศรัทธาของเขา เราก็ไม่ทำให้เสื่อมถอย

ยิ่งกว่านั้น แมลงภูแมลงผึ้งนี้ นอกจากไม่ทำให้ดอกไม้ชอกช้ำเสียกลิ่นสีแล้ว ยัง ทำให้หมู่ไม้งามยิ่งขึ้น และแพร่พันธุ์ให้อีกด้วย

เหมือนกับพระสงฆ์นี้ ถ้าประพฤติตัวถูกต้องดี ก็เป็นที่เชิดชูจิตใจของประชาชน เมื่อปฏิบัติดี มีศีล ประพฤติตัวเหมาะสม ไปไหนก็ไม่เบียดเบียนชาวบ้าน ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ประชาชน นำเอาความรู้สึกสงบ นำเอาธรรมะ นำเอาสันติสุขไปให้ แม้ความร่วมมือเย็นเป็นสุขไปให้ ประชาชนได้เห็นพระ ก็เบิกบานใจ เกิดศรัทธา มีปสาทะ จิตใจผ่องใส ได้ปิติ อิ่มใจ ทำให้ประชาชนงอกงาม เหมือนอย่างต้นไม้ที่ว่ามีหมู่ภุมรแมลงผึ้งไปชิตเซย

ในส่วนของตนเอง พระสงฆ์ที่ดำเนินจริยาอย่างพุทธคาถาอุปมาแมลงผึ้งนี้ ก็จะเป็นพระที่เลี้ยงง่าย และมีอาชีพะที่บริสุทธิ์

นี่เป็นคติอันหนึ่ง ก็นำมาบอกไว้ ถ้าปฏิบัติได้ตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ ก็จะได้รับปัญหา ที่ว่ามานี้เป็นการพูดถึงเรื่องการปฏิบัติเกี่ยวกับปัจจัย ๔ พูดแล้วก็ขยายไปเรื่อย จนมาถึงแง่ที่เกี่ยวกับประชาชน ที่จริง เรื่องความสัมพันธ์กับประชาชนนั้น ยังต้องพูดต่างหาก มีเรื่องต้องพูดกันอีกมาก แต่ตอนนี้ พูดเรื่องศีลพอให้ครบก่อน

อยู่ในโลกเลือกได้ จะเป็นผู้กระทำ หรือเป็นเพียงผู้ถูกระทำ

ศีลที่พระพุทธเจ้าตรัสย้ำ ซึ่งผู้ที่เข้ามาบวช ต้องฝึกกันแต่เบื้องต้น อีกอย่างหนึ่งคือ อินทริยสังวร แปลว่า การสำรวมอินทริย์ พูดง่ายๆ ว่ารู้จักใช้อินทริย์ให้ถูกต้อง และเรื่องนี้ก็ได้พูดในวันบวชแล้วไม่ใช่น้อย ที่นี้ก็มาทบทวนศีลหมวดที่ ๒ นี้กันหน่อย

อินทริย์ ก็คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเรา เราอยู่ในโลก ชีวิตของเราที่เป็นอยู่ได้ ต้องมีการติดต่อสื่อสารกับโลกภายนอก สิ่งที่ช่วยสื่อสาร ก็คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเรา ที่นี้ ถ้าเราใช้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่เป็น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเราก็กลับเป็นทางมาของโทษ ก่อความเสียหาย ทำให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตัวเองและแก่ผู้อื่น

ที่ว่าใช้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่เป็น ก็คือใช้ด้วยโมหะ ดู ฟัง ดม ลิ้ม ชิม แต่จะต้องอะไรๆ ไปอย่างมีดๆ ม้วๆ ได้แค่ความรู้สึก ใช้แค่ความรู้สึก แล้วก็กันไปแค่ตามความรู้สึก ถ้าได้แค่ความรู้สึก อยู่แค่ความรู้สึก ก็เรียกว่าใช้อินทริย์ไม่เป็น ดูก็ไม่เป็น ฟังก็ไม่เป็น ลิ้ม ชิม ดม สัมผัส ไม่เป็นทั้งนั้น

ถ้าดูไม่เป็น ฟังไม่เป็น ดูฟังแล้ว ก็อย่างที่ว่า คืออยู่แค่ความรู้สึกที่ถูกกระตุ้นเร้าไหลไปกับความรู้สึก ที่ชอบใจบ้าง ไม่ชอบใจบ้าง วุ่นไปกับความรัก ชัง เกลียด กลัว แล้วก็ลุ่มหลงเพลิดเพลินมัวเมา หมุนวนอยู่กับโลก โกรธ หลง ไม่รู้ตัวว่าใช้อินทริย์ของตัวเองก่อโทษ ทำให้เกิดปัญหาแก่ชีวิต

บอกแล้วในโบสถ์ตั้งแต่วันบวชว่า เมื่อใช้อินทรีย์ดู ฟัง เป็นต้น อย่าอยู่แค่ด้านความรู้สึก ต้องไปให้ถึงด้านความรู้ อย่างดูทีวี ถ้าดูไม่เป็น ไปไม่ถึงความรู้ อยู่แค่ความรู้สึก ดูไปแทนที่จะได้ความรู้ ก็ได้แค่ความรู้สึก อยู่แค่ชอบใจไม่ชอบใจ แล้วก็เลื่อนไหลไปตามความเพติดเพลิน แล้วก็ตกลงไปหรือจมลงในความลุ่มหลงมัวเมา ถ้าไม่มีสติหลงนานไป ก็พาให้เสียสุขภาพบ้าง เสียการศึกษาเล่าเรียนบ้าง ชีวิตไม่มีการพัฒนา

ทีนี้ ถ้าดูเป็น ก็ไม่ติดจมอยู่แค่ความรู้สึก แต่ขึ้นไปถึงความรู้ เมื่อดู ก็ได้รับความรู้ว่าจะไรเป็นอะไร เป็นอย่างไร เพราะอะไร เป็นไปเป็นมาอย่างไร มีโทษหรือใช้ประโยชน์อะไรได้ นี่ดูโดยเน้นด้านความรู้

ต่อไปก็ดูเอาความรู้ หรือดูโดยมุ่งหาความรู้ ตามมาด้วยรู้จักเลือกดู แล้วก็ดูเป็น เมื่อดูเป็น แม้แต่รายการที่ไม่ดี รู้จักแยกแยะ เห็นแง่เห็นมุมต่างๆ หยั่งลงไปถึงเหตุปัจจัย ทั้งใกล้และไกล ดูไปก็ได้คติบ้าง ได้ความรู้ความคิด ตลอดจนมองเห็นช่องทางที่จะเอามาใช้ประโยชน์ได้ต่างๆ

จะเห็นว่า คนที่ใช้อินทรีย์รับรู้ และเสพอารมณ์ต่างๆ เช่น ดู ฟัง เห็น ได้ยินแล้ว ถ้าอยู่แค่ความรู้สึก เช่นว่า ชอบใจ ไม่ชอบใจ รัก ชัง เกลียด กลัว ก็คือเป็นผู้ถูกกระทำ หมายความว่า ถูกสิ่งที่พบเห็นเป็นต้นนั้นกระทำเอา ถูกชก ถูกจูง ถูกปลุก ถูกบั่น ให้เป็นไปต่างๆ เป็นเบี้ยล่าง ตกอยู่ใต้อิทธิพล หรือใต้อารมณ์หรือของสิ่งเร้า นั้นๆ ตลอดจนของคนเป็นต้น ที่อยู่เบื้องหลังอารมณ์หรือสิ่งเร้า ที่เขานำเสนอนั้น

ถ้าอยู่แค่ความรู้สึกอย่างนี้ ก็คืออยู่ใต้โมหะ ก็ได้แค่เป็นผู้ถูกกระทำ จึงไม่พัฒนาไปไหน

แต่ถ้าไม่อยู่แค่ความรู้สึก พอขึ้นไปด้านความรู้ พอรู้ต่อสิ่งนั้น ก็เริ่มเป็นผู้กระทำขึ้นมาทันที เมื่อมองหาความรู้ เอาความรู้จากสิ่งนั้นๆ ก็ก้าวไปในความเป็นผู้กระทำ และพัฒนาในการกระทำขึ้นไปเรื่อยๆ

ยิ่งกว่านั้น การใช้อินทรีย์ด้านความรู้ ยังย้อนกลับมาปรับแก้และพัฒนาด้านความรู้สึกอีกด้วย ดังที่ยกตัวอย่างบ่อยๆ คุณหมอมหรือคุณพยาบาล มองคนเจ็บไข้หรือญาติของเขาเข้ามาหา เห็นเขาหน้าบึ้ง พุดจาภิรยาอาการไม่ดี

พอเจอสิ่งที่พระเรียกว่าอนิฏฐารมณ์อย่างนี้ ถ้าอยู่แค่ความรู้สึก คุณหมอมหรือคุณพยาบาลนั้นก็รู้สึกไม่ชอบใจ แล้วก็อาจจะแสดงอาการซึ่งเคียดบึ้งตึงพุดไม่เพราะ เป็นต้น เป็นปฏิกิริยาออกมา แล้วก็เกิดปัญหา ทั้งในใจ และในการสัมพันธ์กัน

ในทางตรงข้าม ถ้าคุณหมอหรือคุณพยาบาลนั้นไม่อยู่ได้ครอบงำของความรู้สึก แต่ขึ้นไปในขั้นใช้อินทรีย์เพื่อความรู้อีก ตาหูก็มุ่งเอาความรู้มาสนองโยนิโสมนสิการ ทำให้สอบถามสืบค้นความรู้ เช่นว่า คนนั้นมีทุกข์อะไรลึกลงไปเบื้องหลัง มีความห่วงใยวิตกกังวลอะไร จึงทำให้หน้าตากริยาอาการและการพูดจาเหมือนจะไม่พอใจเรา

พอพูดจาไต่ถามได้ความรู้เข้าใจ ความรู้นั้นก็รับความรู้สึกของตัวเองให้ดี เกิดคุณธรรมความเกื้อการุณย์ที่จะช่วยเหลือเขา เกิดการแก้ปัญหา มีการพัฒนา คุณหมอหรือคุณพยาบาลนั้นก็กลับเป็นเจ้าเหนือใจ และเป็นนายของสถานการณ์ นี่คือ ด้วยอินทรีย์ที่มากับความรู้ เราก็เป็นผู้กระทำ ไม่เป็นผู้ถูกกระทำ แล้วก็มีการพัฒนาอย่างขึ้นไป

เป็นอันว่า พระพุทธเจ้าทรงเน้นเรื่องอินทรีย์สังวร เรื่องการรู้จักควบคุมการใช้อินทรีย์ เป็นการศึกษาเบื้องต้น ในระดับของศีลอีกเหมือนกัน เป็นศีลเบื้องต้นใกล้เคียงกว่าศีล ๕ เสียอีก

เราไปฟังจอมองมากในเรื่องศีล ๕ เพราะเน้นด้านสังคม ให้คนว่างเว้นการเบียดเบียนกัน ให้อยู่ร่วมกันได้ เป็นสังคมที่ทรงตัวอยู่ได้มั่นคง ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญนักหนา แต่ในการพัฒนาชีวิตของแต่ละคนนั้น ศีลที่พระพุทธเจ้าทรงเน้นมาก ก็อยู่นี้แหละ คือศีลข้ออินทรีย์สังวร และศีลข้อปัจฉัจปัจจเวกขณ ที่พาให้ได้โภชนมัตตัญญุตานะ

พอบวชเข้ามา ก็บอกหลักง่ายๆ ว่าให้มีอินทรีย์สังวร สำรวมอินทรีย์ว่า เวลารับรู้ดู ฟังเห็นอะไรต่างๆ นั้น ให้เป็นไปโดยมีสติ แล้วก็ตามมาด้วยปัญญา ง่ายๆ ว่า ไม่ให้อกุศลเข้ามาครอบงำจิตใจได้ อย่างที่ว่าไม่ให้เกิด โภคะ โทสะ โมหะ เอาแค่นี้

พูดง่ายๆ ว่า รับรู้โดยมีสติป้องกันตัว ทำให้อกุศลธรรมเข้ามาครอบงำจิตใจไม่ได้ ถ้ารู้จักใช้ตาหู ดูฟังเป็นอย่างนี้ การศึกษาก็เริ่มต้น เพราะการศึกษาเริ่มที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ของเรา ถ้าแค่นี้ทำไม่ได้ ก็แสดงว่าการศึกษานั้นพลาด การศึกษาปัจจุบันนี้น่าจะพลาด เพราะไม่ได้เอาใจใส่เรื่องนี้เลย

การศึกษาพื้นฐาน คือ เรื่องการบริโภคนิมิตต์ กิเลสใช้ให้พอดี กับเรื่องการใช้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้เป็น นี่คือจุดเริ่มต้นของการศึกษา ถ้าได้จุดนี้แล้ว การศึกษาก็เริ่ม

เพราะฉะนั้น หลักเบื้องต้นของการฝึกอบรมพระ หรือการสอนพระใหม่ จึงเน้นที่นี้เป็นจุดเริ่มฝึกให้ชำนาญ แล้วก็ต้องใช้ไปตลอด พระเก่าก็ต้องใช้ตลอดไปในฐานะผู้ชำนาญการ พระเก่าก็ต้องมี โภชนมัตตัญญุตานะ ต้องมีอินทรีย์สังวร แต่ที่นี้เราเน้นแก่พระใหม่ เพราะว่าเมื่อพระใหม่มาเริ่มต้นชีวิตแบบพระนี้ ก็ให้รู้จุดว่าจะเริ่มกันที่ไหน

วิธีของนักเสพ-นักบริโภค กับ นักศึกษา-นักผลิต-นักสร้างสรรค์ แยกกันที่การใช้อินทรีย์

ที่นี้ อินทรีย์สังวรนั้น เพื่อให้การฝึกเป็นไปในชีวิตประจำวัน ก็เลยนิยมมาแต่โบราณให้แสดงออกมาในกิริยาอาการที่มีลักษณะของการสำรวมอินทรีย์เหล่านั้น

โดยเฉพาะตัวแรกคือตา ซึ่งปรากฏออกมาก่อนเขา ก็ให้มีการสำรวมตา เมื่อพระอยู่ในอินทรีย์สังวร ก็เดินไปอย่างสำรวม ทอดสายตาแค่พอประมาณ เมื่อไปในละแวกบ้าน นั่งที่อาสนะของตน ทอดตา “ชั่วแอก” (วาหนึ่ง) จะมองอะไรก็มองอย่างสงบ ไม่ส่ายหน้าหรือเหลียววอกแวกไปดูข้างโน้นข้างนี้ ทำอย่างนี้เรื่อยไปจนกลายเป็นอาการที่เป็นรูปแบบของพระ

ที่เท่านั้น อินทรีย์สังวร อยู่ที่การมีสติคุมตัว ว่ารับรู้ดูฟังเป็นต้นแล้ว ไม่ให้อกุศลครอบงำ (แต่ให้มีปัญญาที่จะมาพัฒนากุศล) อันนี้ต่างหากที่เป็นสาระ แต่เพื่อให้การฝึกดำเนินไป ก็เอารูปแบบมาช่วย เป็นการฝึกให้พระเดินไปโดยตาไม่ทอดส่าย ไม่เที่ยวหันดูโน่นดูนี้ ดังที่ว่าทอดสายตาแค่พอประมาณ ในอัตราที่พอใช้ทำกิจ คือให้การเดินของตนดำเนินไปถูกต้องได้ผล

เมื่อฝึกฝนปฏิบัติกันไปๆ เป็นประจำ กาลผ่านมา อาการที่ปฏิบัตินั้นก็กลายเป็นลักษณะของชีวิตความเป็นอยู่ของพระไป พอพระเดินไปไหน ญาติโยมจะดูว่าท่านสำรวมไหม ก็ดูที่การเดินทอดสายตาเป็นต้น ถ้าพระเที่ยวเดินไปๆ ก้มๆ เงยๆ หันซ้าย หันขวา ดูอะไรๆ เรื่อยเปื่อยไป ญาติโยมก็บอกว่าคุณไม่สำรวม

เป็นอันว่าเอารูปแบบมาช่วย คือเอาอาการกิริยาที่ว่าตั้งงามมาตั้งวางไว้เป็นแบบ เพื่อจะฝึกให้ได้ให้เป็นอย่างนั้น แต่ต้องรู้ว่า สาระที่แท้จริงนั้น คือท่านต้องการให้เราฝึกที่สติ เอาสติมาคอยคุมใจในเวลาใช้อินทรีย์ ไม่ให้อกุศลธรรมเข้ามาครอบงำ แต่ให้รับรู้โดยมีสติ ที่ปิดกั้นอกุศลธรรมออกไป และเปิดช่องให้แก่ปัญญา ที่จะเข้ามาพาไปหากุศลธรรม และนำไปได้สิ่งที่เป็นประโยชน์ ตลอดจนก้าวขึ้นสู่กระบวนการพัฒนาชีวิตให้เจริญออกงามสู่ความสมบูรณ์สืบต่อไป

อย่างน้อย ดูแล้ว ฟังแล้ว ให้ได้ความรู้ ไม่อยู่แค่ความรู้สึก นี่หนึ่งแล้วนะ ได้ความรู้ก็คือได้ปัญญา ได้ความรู้ความเข้าใจว่า เรื่องนี้มีความจริงหรือมีสาระเป็นอย่างไร ไม่ใช่ว่าดูฟังไปเท่าไร ก็ได้แค่ชอบใจไม่ชอบใจ สนุกตื่นเต้นหรือเบื่อหน่ายซีมิเซ็งผ่านเปล่าๆ ไป โดยไม่ได้ศึกษา ไม่ได้สังเกต ไม่ได้สำเหนียกอะไรเลย

เด็กของเรา ถ้าเข้าโรงเรียนแล้ว ไม่รู้จักใช้ ตา หู จมูก ลิ่น ภายหาความรู้ ก็ยังไม่มี การศึกษา ยังไม่ได้เริ่มการศึกษา อย่างน้อยต้องดูฟังให้ได้ความรู้ ความรู้นั้นก็เพื่อเข้าถึง ความจริง เราอยู่ในโลก ต้องรู้จักเข้าใจสิ่งต่างๆ เมื่อรู้เข้าใจแล้ว จึงจะดำเนินชีวิตได้ด้วยดี จึงจะพัฒนาตัวเองได้ จึงจะสามารถทำการต่างๆ และดำเนินกิจการทั้งหลายให้สำเร็จ และจึงจะสามารถแก้ปัญหาได้ เพราะฉะนั้น ดูฟังแล้ว ต้องรู้ ให้เข้าไปถึงความจริง

เมื่อกันี้ พูดถึงขั้นตอนว่า หนึ่งได้ความรู้ ได้มองเห็นของจริง หรือเข้าถึงความจริง อย่างน้อยได้ข้อมูลแล้ว สืบเนื่องจากนั้น อาจจะได้คติ หรือได้แง่มุมความคิดบางอย่าง จากนั้น ก็นำเอาความรู้ไปใช้ดำเนินชีวิต ทำงานทำกิจการต่างๆ ตลอดจนใช้แก้ปัญหา คิดค้น ประดิษฐ์ ทำการผลิต และสร้างสรรค์นานัปการ รวมทั้งพัฒนาชีวิตของตนเอง

ที่พูดเรียงมาเรื่อยๆ นั้น แยกออกไป ก็เป็น หนึ่ง ได้ความรู้ สอง ได้ประโยชน์ หรือ เอาความรู้ที่ได้นั้นมาใช้มาทำประโยชน์

ทั้งสองขั้นตอนที่พูดมานั้น คือทั้งได้ความรู้ และได้ประโยชน์ ก็เป็นปัญญาทั้งคู่ คือ ปัญญาที่ได้ความรู้ และปัญญาที่ทำประโยชน์ได้

ที่ว่ามานี้เป็นเรื่องของการศึกษาโดยตรง และก็เป็นเรื่องง่าย ๆ ดูได้ ฟังได้ตั้งแต่ เป็นเด็ก ๆ เช่นดูว่า เด็กดูฟังทีวี ใช้อินเทอร์เน็ต เป็นใหม่ ได้ความรู้ ได้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้น หรือว่าได้โทษ ติดอยู่แค่ชอบ-ไม่ชอบ สนุกสนาน-เบื่อหน่าย เอาแต่บันเทิงเพลิดเพลิน หลงไหล นี่ก็คือเป็นแค่นักเสพ ซึ่งไม่ต้องเรียน ไม่ต้องศึกษา เกิดมามี ตา หู จมูก ลิ่น มีความรู้สึก ก็เสพได้เรื่อย และเมื่อเป็นนักเสพ ก็จะโตขึ้นมาเป็นนักบริโภค ไม่เป็นนักศึกษา ที่จะก้าวขึ้นไปเป็นนักผลิต หรือนักสร้างสรรค์

ถ้าเป็นนักศึกษา ก็คือใช้อินทรีย์เพื่อการเรียนรู้ ดูฟังในแง่ที่จะหาความรู้ คิดจะผลิต จะแก้ปัญหา จะสร้างสรรค์อันนั้นอันนี้ จึงใช้อินทรีย์ ตั้งแต่ตาตั้งแต่หู ไปค้นคว้าเสาะแสวงข้อมูล หาความรู้ สะสมประสบการณ์ ที่จะนำไปใช้สนองความมุ่งหมายในการผลิต และการสร้างสรรค์นั้น ถ้าสังคมได้นักศึกษาที่ตรงตามความหมายนี้ ไม่ช้าไม่นานสังคม นั้นก็จะพัฒนาขึ้นไปเป็นสังคมของผู้ผลิต มีนักประดิษฐ์และนักสร้างสรรค์มากมายขึ้น

เดี๋ยวนี้ สังคมของเราได้นักเสพ มากกว่านักศึกษา แม้แต่คนที่ได้ชื่อว่าหรือเรียกตัว ว่านักศึกษา พอดูตัวให้ชัด ก็ไม่ใช่เป็นนักศึกษา แต่เป็นแค่นักเสพ เพราะฉะนั้น คนจึงเสื่อมจากการศึกษา และสังคมประเทศชาติจึงมีการศึกษาที่ตกต่ำ เป็นได้แค่สังคมบริโภคนิยม ซึ่งแปลว่าเป็นสังคมของคนเห็นแก่กิน เต็มไปด้วยนักเสพ รู้จักและนึกคิดอยู่แค่จะบริโภค ผลิตไม่เป็น ไม่ต้องพูดถึงการที่จะสร้างสรรค์ ควรตระหนักว่าสภาพนี้เป็นอันตรายมาก

อินทรีย์สังวร คือ การรู้จักใช้อินทรีย์ หมายถึงความสามารถควบคุมหรือปกครองตัวเองในการใช้อินทรีย์นี้ (เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า อินทรีย์คุปตี แปลว่าการคุมครองอินทรีย์) เป็นคุณสมบัติสำคัญที่จะทำให้เป็นนักศึกษา หมายความว่า เมื่อใช้ตาหูฟังเป็นต้น หรือเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ทุกอย่าง ต้องได้ปัญญา ไม่ว่าจะในแง่ข้อมูลความรู้ หรือการรู้เข้าใจคิดขึ้นได้ถึงประโยชน์ที่จะทำได้จากสิ่งเหล่านั้น

ก่อนจะผ่านไป ขอทวนย้ำอีกทีว่า เมื่อใช้อินทรีย์รับรู้ดูฟังเป็นต้นนั้น เป็นธรรมดาว่า สำหรับคนทั่วไป จะมีความรู้สึกเกิดขึ้นเป็นตัวเด่นก่อน เช่นว่า ถูกใจ หรือไม่ถูกใจ ชอบใจ หรือไม่ชอบใจ การฝึกด้วยอินทรีย์สังวรนี้ ในขั้นต้น ก็มุ่งว่าจะไม่ให้ไหลไปตามความรู้สึก หรือตกอยู่ใต้การครอบงำของความรู้สึก แต่ให้ได้ความรู้ขึ้นมาคู่กับความรู้สึกด้วย และเน้นให้ความรู้เป็นตัวเด่นเหนือความรู้สึก

การที่ความรู้จะเด่นเหนือความรู้สึกนั้น ในแง่หนึ่ง ความรู้สึกจะเหมือนกลายเป็นเครื่องมือของความรู้ เช่นว่า ความรู้เอาความรู้สึกเป็นตัวบ่งบอกหรือชี้ช่องทางอะไรตรงไหน เป็นจุดที่ควรศึกษา ที่จะมุ่งไปเอาความรู้ให้ชัดเจนหรือจริงจัง เป็นต้น

ในการใช้อินทรีย์ ที่ความรู้ขึ้นมาคู่เคียงความรู้สึกนี้ ยังมีการพัฒนาต่อไปอีก คือการที่ความรู้จะมาปรับแปรหรือแก้ไขความรู้สึก เปลี่ยนหรือแทนความรู้สึกร้ายๆ ใดๆ ที่เป็นอกุศล ด้วยความรู้สึกดีงามหรือด้านบวกที่เป็นกุศล ดังได้ยกตัวอย่างมาบ้างแล้ว เช่นที่คุณหมอหรือพยาบาลรู้เข้าใจคนไข้แล้ว เปลี่ยนความรู้สึกซึ่งเคียด เป็นรู้สึกสงสารเห็นใจ

ในขั้นนี้ ถ้าจัดแบ่งเคร่งครัด ก็ถือว่าขยับจาก **อินทรีย์สังวร** คือการควบคุมอินทรีย์ขึ้นไปสู่ขั้นของ **อินทรีย์ภาวนา** คือการพัฒนาอินทรีย์ ซึ่งเป็นการฝึกหรือการศึกษาในขั้นตอนใหญ่เหนือขึ้นไปในระดับสูงสุด

เรื่องเหล่านี้เพียงเกริ่นไว้ พอให้เห็นแนวทางของการศึกษาที่จะพัฒนาชีวิตกันต่อไป

จัดหาจัดทำมณีนัย ให้อินทรีย์ได้ชื่นชม

ถึงตรงนี้ เห็นว่าน่าจะประมวลวิธีปฏิบัติสำคัญๆ เกี่ยวกับอินทรีย์ ที่โยงไปในด้านต่างๆ ของระบบการปฏิบัติไว้ จะได้เป็นแนวทางให้ผู้สนใจไปศึกษาต่อได้ทั่วตลอด

การปฏิบัติในเรื่องอินทรีย์ที่ควรยกมาตั้งเป็นหัวข้อไว้ให้ศึกษากัน คือ

ก) อินทรีย์สังวร การสำรวมอินทรีย์ คือ การรู้จักใช้อินทรีย์ ควบคุมอินทรีย์ หรือปกครองอินทรีย์ หมายถึงการรับรู้อารมณ์ต่างๆ อย่างมีสติ จะดูฟังอะไร ก็มีให้ถูกความรู้สึกชอบ-ชัง และบรรเทาอกุศลธรรมครอบงำ (แต่เปิดช่องแก้ปัญหาที่จะนำเข้ามาซึ่งกุศลธรรม)

การฝึกพื้นฐานก็คือ การควบคุมตัวเอง ระวังหรือ**เลือก**ละ เว้นการรับรู้ดูฟังสิ่งที่ไม่ดี เป็นโทษ ล่อเข้าให้เกิดอกุศล และ**เลือก**รับ รับรู้ดูฟังสิ่งที่ดีงาม นำมาซึ่งคุณประโยชน์

ถ้าปฏิบัติให้จริงจัง มีการฝึกศึกษามากขึ้น ก็เช่น ในการดูฟังชมใช้สื่อต่างๆ มีการ**เลือก**หาข้อมูล รายการ เรื่องราวที่ดีงาม เป็นประโยชน์ ช่วยพัฒนาศีลวินัยและจิตปัญญา พร้อมกับ**เลือก**ห่าง หรือเว้นห่างเรื่องราว รายการ ที่ชักจูงไปในทางเลื่อมเสีย ไร้คุณค่า เสียเวลาเปล่า ได้แค่หลงไหล หรือเหลวไหลไร้สาระ

ข) อินทรีย์ภาวนา การพัฒนาอินทรีย์ ในขั้นนี้ มิใช่แค่ดูแลควบคุมการปฏิบัติต่อสิ่งที่อินทรีย์รับรู้ว่าจะดูจะฟังอะไร หรือจะไม่ดูไม่ฟังอะไร และถ้ารับรู้ดูฟังเป็นต้นแล้ว ก็ไม่ให้มันครอบงำชักพาใจให้เกิดอกุศลธรรม ไม่ให้กลายเป็นโลกโกรธหลง แต่คราวนี้ก้าวหน้าขึ้นไปอีก ถึงขั้นปรับแก้และพัฒนากระบวนการรับรู้ของตัวอินทรีย์เอง

ที่จริง อินทรีย์สังวรก็เบิกทางให้แก่อินทรีย์ภาวนานี้ เหมือนเป็นขั้นเตรียมตัวให้แก่อินทรีย์ภาวนา แล้วอินทรีย์ภาวนาก็ก้าวต่อไป โดยที่มิใช่เพียงว่ารับรู้แล้ว ไม่ให้ออกุศลธรรมครอบงำได้เท่านั้น แต่สามารถหรือมีอำนาจปรับแปรแก้ไขเปลี่ยนจากความรู้สึกที่เป็นอกุศล ให้เกิดความรู้สึกที่ดีงามเป็นกุศลขึ้นแทน

มีตัวอย่าง เช่นว่า เห็นคนโกรธ หน้าบึ้ง แสดงอาการไม่พอใจ แทนที่จะขัดเคือง ก็กลับมองดูเขาด้วยความเข้าใจ เห็นใจ และเกิดความสงสาร มีกรุณา, มองดูขมหมวนที่เขาปรุงแต่งสีสันสวยงามมีกลิ่นชวนรับประทาน แต่ความรู้สึกไม่เลือนไหลไปตาม กลับมองเห็นสารเคมีที่ปนเปื้อนมีพิษเป็นภัยน่าเกลียดกลายเป็นปฏิภูมไป, ในทางตรงข้ามเห็นของเน่าเหม็นน่าเกลียดน่ากลัว มองด้วยความรู้เข้าใจถึงความเกิดขึ้นตั้งอยู่แตกสลายไปของบรรดาสังขาร หยั่งถึงอนิจจตา รวมทั้งความไม่เป็นไปตามความปรารถนาของผู้ใด ก็มองอย่างรู้เท่าทันเป็นธรรมดาไป, พระภิกษุแลเห็นผู้หญิงรูปร่างหน้าตาสวยงาม มองตามอย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่า พบสตรีชรารุ่นคุณย่าคุณยาย ก็มองเป็นย่ายาย พบสตรีคราวแม่ ก็มองเป็นดั่งแม่ พบสตรีรุ่นพี่หญิงน้องหญิง ก็มองเป็นพี่สาวน้องสาว พบสตรีรุ่นลูกสาว ก็มองอย่างเป็นบุตรหญิง พอมองได้อย่างนี้ แทนที่จะเกิดราคะ ก็กลายเป็นไมตรี เกิดมีเมตตาตามฐานะอย่างที่ว่านั้นๆ, ฯลฯ

ค) รมณียภาพ (รมณียภาวะ) ภาวะที่เป็นรมณีย หรือสภาพอันน่ารื่นรมย์ เป็นคุณสมบัติอันพึงประสงค์ของสิ่งที่พบเห็น หรือสถานที่ สิ่งแวดล้อม และบรรยากาศทั่วไป ซึ่งพอสัมผัสอินทรีย์ ก็ชวนให้เกิดความรู้สึกที่ดีงาม เช่น สดชื่น เบิกบาน ใจสงบ อยู่ตัว ไร้กุศล

ดังได้พูดข้างต้น ในการใช้อินทรีย์รับรู้อารมณ์ต่างๆ นั้น ควรให้ดูฟังพบเห็นได้ยิน สิ่งที่ชวนให้เกิดความรู้และความรู้สึกที่ตึงามเป็นกุศล จึงได้สอนได้ฝึกให้ระวังและให้เลือกรับรู้ดูฟังสิ่งทั้งหลายที่ตึงามนำไปทางกุศล

ที่นี่ แทนที่จะต้องคอยรอหรือเลือกหาอารมณ์ที่ตึงามนำกุศลอย่างนั้นเรื่อยไป ก็มี การปฏิบัติในทางย้อนกลับ คือจัดหาจัดทำสภาพที่จะเป็นอารมณ์ตึงามนำกุศลนั้นให้มี ขึ้น ซึ่งจะมีอยู่เป็นอยู่ให้ประสบพบเห็นได้อย่างเป็นปกติทั่วไป หรือสม่าเสมอเป็นประจำ เฉพาะอย่างยิ่งก็ได้แก่ถิ่นที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมทั่วไป

สภาพของถิ่นอาศัยและสิ่งแวดล้อมที่ดี อันเป็นอารมณ์ตึงามเกื้อหนุนหนุนกุศลนี้ ท่านเรียกว่า “รมณีย์” แปลว่าน่ารื่นรมย์ ท่านให้ความสำคัญมาก รู้กันถือกันว่าเป็นที่พึงปรารถนาในการที่จะเข้าอยู่อาศัยเพื่อเริ่มการปฏิบัติหรือใช้เป็นที่ศึกษาภาวนา และถือเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของความเป็นวัด อันมีชื่อเรียกดั้งเดิมว่า “อาราม”

อย่างที่ได้พูดได้เล่าแล้วตั้งแต่ในโบสถ์วันบวชว่า พระพุทธเจ้าทรงเริ่มบำเพ็ญเพียร ก็เมื่อทรงหาถิ่นที่เป็นรมณีย์พบแล้ว พระจะชวนท่านที่ต้องการศึกษาภาวนาให้อยู่ในถิ่นของตน ก็บอกว่าที่นั่นเป็นรมณีย์ ญาติโยมนิมนต์พระให้อยู่ในที่ที่ตนอุปถัมภ์ ก็บอกว่าที่นั่นเป็นรมณีย์ ทั้งหมดนี้บอกชัดแล้วว่า “รมณีย์” สำคัญอย่างไร

การจัดหาและจัดทำให้มีให้เป็นสภาพรมณีย์นี้ เป็นการปฏิบัติจัดการทางสังคม ต่อสิ่งแวดล้อม เป็นกิจสำคัญที่มีมาคู่กับชีวิตของพระสงฆ์ เพราะเนื่องมาจากพระพุทธบัญญัติที่เป็นวินัยของพระ เพราะฉะนั้นก็จึงมีมาคู่กับประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา

ตามพระวินัยนั้น พระสงฆ์มีหน้าที่ปิดกวาดเขตต์ถุทำวัดให้สะอาด ทุกอย่างตั้งแต่ในกุฏิของตน และเสนาสนะต่างๆ จนถึงบริเวณวัด หรือลานวัด ดังที่ “บริเวณสัมมัชชนะ” คือ การกวาดบริเวณ หรือกวาดลานวัด (พุทธบัญญัติว่า “บริเวณ สัมมุชชิตพัพพ”) เป็นข้อหนึ่งในเสนาสนวัตร (หน้าที่หรือข้อที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำ ต่อที่นั้งที่นอนที่อยู่อาศัย)

มีข้อเพียงในเสนาสนวัตร ที่เป็นกลางๆ กว้างๆ เท่านั้น บริเวณสัมมัชชนะ คือ การกวาดบริเวณ จนถึงกวาดลานวัดนี้ ยังเป็นข้อหนึ่งในวัตรของลูกศิษย์ ต่ออุปัชฌาย์ หรือต่ออาจารย์ของตนๆ อีกด้วย (เช่น วินย.๗/๔๓๙/๒๕๐)

ก็เลยพูดได้ว่า บางที อุปัชฌาย์ หรืออาจารย์ มีลูกศิษย์ (สัททวิหาริก, อันเตวาสิก) มากมาย พระลูกศิษย์ไม่ค่อยมีโอกาสเข้าไปดูแลปฏิบัติท่าน ถ้าอย่างนั้นก็ไปกวาดลานวัดนี้แหละ ถือว่าเป็นการได้ดูแลรับใช้ปฏิบัติพระอุปัชฌาย์ หรือพระอาจารย์แล้ว เรื่องเป็นมาอย่างนี้ การกวาดลานวัด ให้อารามเป็นรมณีย์ ก็เลยกลายเป็นประเพณีที่เด่นอย่างหนึ่งไป

ดั่งที่ในวรรณคดีก็มีคำกล่าวแสดงความซาบซึ้งชื่นบานใจ ในบรรยากาศอันเป็น
รมณีย์ของวัดวาอาราม ที่พระสงฆ์ได้หมั่นแผ้วถางให้สะอาดงดงาม ขอบกโคลงบทหนึ่ง
ใน *นิราศนรินทร์* ของ นรินทร์ทิเบศร์ มาให้ดู ท่านเขียนไว้ว่า

โบสถ์ระเบียงมรทพพื้น	ไพหาร
ธรรมาสน์ศาลาถาน	พระแผ้ว
หอไตรระซังชาน	กายคำ
ไชประทีปโคมแก้ว	กำฟ้าเพื่อนจันทร์

พอปิดกวาดกำจัดขยะมูลฝอยหมดไปจากที่ใด ทำให้เป็นที่สะอาดงามตา ก็
เรียกว่าทำที่นั่นให้เป็นรมณีย์ อันเป็นที่น่ารื่นรมย์ชมชื่นใจ

อย่างทีในคัมภีร์ชอบเล่าเรื่องมฆมาณพ หัวหน้าคณะนักบำเพ็ญประโยชน์สมัย
โบราณ ไปในที่ทำงาน ก็กวาดชำระจัดสถานที่นั้นให้สะอาดเรียบร้อยเป็นรมณีย์ คนอื่น
เห็นที่นั่นดี ชอบใจ ก็ให้ที่นั่นแก่เขา แล้วตัวก็ไปทำที่ใหม่ให้เป็นรมณีย์ ขยายไปเรื่อยๆ
หรือที่ไหนคนมาชุมนุมกัน อย่างกลางหมู่บ้าน ก็กวาดชำระทำสถานที่นั้นให้สะอาดเป็น
รมณีย์ จัดที่ทางบริเวณให้สะอาดสวยงามแก่บรรดาผู้คน ถือว่าเป็นการให้ความสุขแก่
มหาชน (เช่น ที.อ.๒/๓๒๕; ส.อ.๑/๓๓๐; ธิ.อ.๒/๙๗)

สถานที่สะอาด ถนนหนทางบริเวณเรียบรื่น ครอบคลุมแวดล้อมด้วยอากาศที่
บริสุทธิ์ สบายลมสดชื่น แสงแดดส่องมองโล่ง ท้องฟ้าแจ่มใสไร้หมอกควัน มีแหล่งน้ำใส
สะอาด มีต้นไม้พืชพรรณสดเขียวสะพรั่ง ขึ้นตาชื่นหูใจ สงบ ไม่พลุกพล่าน ไม่อึดแ
ปลอดเสียงโง่งฉ่างเอะอะอึกทึก ทำนองอย่างนี้คือที่พูดสั้นๆ ว่าเป็นรมณีย์

ไม่ใช่แค่ไปจัดไปทำถิ่นที่และสิ่งแวดล้อมข้างนอกให้เป็นรมณีย์ แต่ตัวคนเองนี้
แหละ เมื่อพัฒนาตนให้มีกาย มีศีลวินัย กับทั้งมีจิตใจและปัญญาประณีตดีงามแล้ว ก็
เป็นสภาพรมณีย์แก่คนทั้งหลายด้วย ดั่งที่ท่านว่าไว้ ท่านผู้ไกลกิเลสเป็นอริยชนอยู่ที่ไหน
ไปที่ใด ก็ทำที่นั่นให้เป็นรมณีย์ (ดู ขุ.ธ.๒๕/๑๗/๒๘)

ผู้ที่ศึกษาจะพัฒนาชีวิต เมื่อได้อยู่ใกล้ อยู่กับ อยู่ท่ามกลางสภาพรมณีย์ ก็ใช้
อินทรีย์เพื่อการศึกษาพัฒนาและเพื่อการมีชีวิตที่ดีงามได้เต็มที่ ไม่ต้องคอยระวังเลือก
ละเลือกรับอารมณ์ร้าย หรือเลือกหาเลือกทางรายการนำกุศลหรือบั้นอกุศล อินทรีย์ก็จะ
ช่วยพาให้ก้าวหน้าไปในการพัฒนากาย ศีล จิต และปัญญา ได้เป็นอย่างดี จึงเป็น
ประเพณีที่จะจัดทำวัดให้เป็นแบบอย่างของถิ่นแดนที่เป็นรมณีย์

ดังนั้น ทุกคนควรถือเป็นหน้าที่ที่จะจัดทำที่อยู่อาศัยถิ่นแดนของตนตลอดจน
บรรยากาศแวดล้อม ให้เป็นรมณีย์ ที่อินทรีย์ของทุกๆ คนจะได้ชื่นชมพาให้เจริญในกุศล

สภาพรมณีย์นี้ จำเป็นต่อชีวิต ทั้งกายใจ ที่จะอยู่ได้และอยู่ดี มีความเจริญงอกงาม และมีความสุข จึงเป็นฐานรองรับชีวิตที่ดี ไม่ว่าจะมนุษย์จะเจริญพัฒนาไปแค่ไหนอย่างไร ก็ต้องพึ่งต้องอาศัยสภาพรมณีย์นี้ ขาดไม่ได้ ดังนั้น ไม่ว่าจะสร้างความเจริญหรือพัฒนาอย่างไร ก็ต้องรักษาสภาพรมณีย์นี้ไว้

ถ้าพัฒนากันไปๆ บอกว่าเจริญก้าวหน้ามากมาย แต่ไม่มีชีวิตที่ดี ขาดไร้สภาพรมณีย์ มีความเจริญก้าวหน้าไกล แต่มีชีวิตไม่ดี ก็ไม่รู้ว่าจะพัฒนาไปทำไม พุทธนัยหนึ่งว่า ถ้าไม่มีสภาพรมณีย์รองรับชีวิตที่ดีไว้ การพัฒนาที่ยั่งยืนจะมีมาจากที่ไหน

ในทางตรงข้าม เมื่อมีสภาพรมณีย์รองรับไว้ ชีวิตก็ยิ่งอยู่ดีได้ การพัฒนาทั้งหลายก็จะมีจุดหมาย ช่วยเหลือชีวิตยิ่งก้าวต่อไปในการเป็นอยู่ที่ดี พัฒนาด้านกายภาพให้ชีวิตอยู่ดีได้ โดยมีสุขภาพะทางกายแล้ว ก็พัฒนาศีลวินัย ตลอดจนถึงจิตใจและปัญญา จนลุล่วงภาวะที่เป็นอิสระภาพอันแท้จริงได้ สมความมุ่งหมายของการพัฒนาที่ดี

มารยาทในวัฒนธรรมไทย มากับน้ำใจที่คำนึงถึงส่วนรวม

เป็นอันว่า พระพุทธเจ้าทรงเน้นอินทริยสังวร ตั้งแต่เริ่มแรก หนึ่งใน *อินทริยสังวร* ใช้ตา หู จมูก ลิ้น กาย ให้เป็น แล้วก็ สอง *โภชนเนมัตตัญญูตา* รู้จักประมาณในการบริโภค กินเป็นบริโภคเป็น ตั้งแต่ฉันอาหารด้วยปัญญาให้ได้คุณค่าที่แท้จริง เพื่อคุณภาพชีวิต ไม่ใช่เพียงเพื่อสนองความต้องการเสพเท่านั้น อย่างน้อยให้ได้การปฏิบัติตัวในการอยู่ในโลก ดำเนินชีวิตโดยสัมพันธ์กับภายนอกให้ถูกต้องพอดีนี้เป็นฐานก่อน

ที่นี้ต่อไป ไม่ใช่เฉพาะว่าฉันโดยพิจารณาด้วยปัญญาเท่านั้น แต่กิริยามารยาทในการฉันก็ต้องฝึกด้วย ที่นี้ก็ให้ฝึกการใช้และการแสดงออกทางกาย วาจา ในความเป็นอยู่

ด้านนี้ก็เน้นในเรื่องการฉันอาหารนี้แหละก่อน เพราะเป็นเรื่องเด่นเรื่องใหญ่ในการเป็นอยู่ตั้งแต่ในชีวิตประจำวัน การฝึกพระด้านนี้ ได้มาเป็นแบบอย่างในวัฒนธรรมไทย เป็นต้นกำเนิด เป็นต้นแบบ เป็นรากฐาน เริ่มแต่มารยาทในการกินการรับประทาน เช่นว่า เวลาจะฉันอาหาร ต้องห่มผ้า ครองผ้าให้เรียบร้อย

ดูสิ พระนี้ เวลาจะฉันภัตตาหาร ต้องห่มจีวรมาก่อน ไม่ใช่อยู่ๆ มาเห็นอาหารแล้วก็จะหยิบฉันตามชอบใจ แล้วก็ต้องนั่งให้เรียบร้อย ฉันอาหารไม่ให้มีเสียงดัง ไม่กินดังจู้บ จู้บ-จู้บจู้บ ไม่พูดในขณะที่กำลังฉัน อาหารกำลังเต็มปากอยู่ ห้ามพูด ที่จริงท่านไม่ห้ามท่านให้ฝึก ฝึกไม่พูดในขณะที่กำลังมีอาหารอยู่ในปาก นี่คือฝึกหมด ฝึกให้มีสติ ฝึกให้ทำการโดยมีการรู้จักควบคุมตนเอง

เวลาฝึกพฤติกรรม ซึ่งเรียกว่าศีลนี้ ก็ได้ฝึกจิตใจไปด้วย เพราะเราจะควบคุมพฤติกรรมได้ เราก็ต้องมีจิตใจเข้มแข็ง เราจะบังคับควบคุมกายวาจา เราก็ต้องมีสติ นี่คือการทำให้ได้ฝึกจิตใจไปด้วย และพร้อมกันนั้น ก็ต้องใช้ปัญญา ต้องรู้ว่าอะไรถูกอะไรไม่ถูก อย่างน้อยต้องเรียนรู้ระเบียบข้อกำหนดกฎเกณฑ์ รู้ว่าจะต้องมีกิริยามารยาทอย่างไร จึงจะถูกต้อง ปัญญา ก็พัฒนาไปด้วย

เป็นอันว่าได้หมด เอาศีลมาตั้ง สมาธิก็มาจับมายึดทรงไว้ แล้วปัญญาก็พาไป เป็นการฝึกขั้นต้น เริ่มจากศีล เอาศีลมาเป็นฐานในการฝึก แล้วศีล สมาธิ ปัญญา ก็ไปด้วยกัน

ที่นี่ เวลาฉัน ต้องระวังดูแลตั้งวางกายวาจา ให้เรียบร้อย อย่างในบางวัด เวลาฉันนี้ ฝึกกันเอาจริงเอาจังมาก พระเณรน่ารักๆ ฉันไม่มีเสียงเลย แม้แต่เสียงช้อนกระทบกัน และเสียงช้อนกระทบจาน ไม่มีเลย พร้อมกันนี้ ร่างกายก็ดำรงอยู่ในอาการที่สงบงาม เช่นไม่เอาศอกไปยันโต๊ะที่ฉัน ไม่โยกตัว นั่งไม่โคลงเคลง ฯลฯ ให้เรียบร้อยงดงามหมดทุกอย่าง เรียกว่าฉันด้วยความมีสติ ฉันด้วยความตั้งใจสงบ ฉันด้วยปัญญาที่คำนึงตระหนักถึงหลักไตรสิกขา

การฝึกฝนอบรมพัฒนาตนในชีวิตประจำวัน ทำให้ได้ทั้งพฤติกรรมทั่วไปที่พึงประสงค์ในการฝึกโดยตรง แล้วก็ได้ทั้งมารยาทในสังคม แล้วก็ได้ความงามให้แก่สงฆ์ด้วย เพราะว่า เมื่อฉันนั้น ไม่ได้ฉันเพื่อตัวเองอย่างเดียว แต่ในการฉันนั้น เราคำนึงถึงประโยชน์แก่สงฆ์ด้วย เพื่อความดีงามความเรียบร้อยของสงฆ์ส่วนรวม

การคำนึงถึงส่วนรวมนี้เป็นข้อที่สำคัญมากในชีวิตของพระ กิจกรรมแต่ละอย่างที่ทำนี้ มีไว้เพื่อตนเองคนเดียว แต่เพื่อผู้อื่นด้วย

พระนั้น จะทำอะไร ก็คำนึงถึงผลที่จะตามมา ทั้งแก่ตนเอง แก่ผู้อื่น และแก่สงฆ์ส่วนรวม เริ่มแรก ตนเองในฐานะพระภิกษุ เป็นส่วนร่วมอยู่ในสงฆ์ เป็นสมาชิกของสงฆ์ อยู่รวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว (จนกระทั่งคนไทยจับเอาพระแต่ละองค์เป็นสงฆ์ไปเลย) จะทำอะไร ก็คำนึงเป็นหนึ่งขึ้นมาเลยว่าจะรักษาสงฆ์ให้คงอยู่ในความงาม ให้สงฆ์เรียบร้อย

อย่างที่ท่านเปรียบว่า พระที่มาบวชอยู่ด้วยกันนี้ มาจากต่างชาติ ต่างตระกูล ต่างถิ่น ต่างที่ ต่างกันทุกอย่างในภูมิหลัง เหมือนดั่งดอกไม้ต่างขนาด ต่างสี ต่างพรรณ แล้วก็ต่างพันธุ์ด้วย เขาเอามาจัดเข้าแจกัน วางบนพาน หรือเป็นพวงมาลัย ก็เรียบร้อยสวยงาม พระที่ประพฤติดี ท่านเรียกว่า **สังฆโสภณ** แปลว่าผู้ทำสงฆ์ให้งาม นี่ถือเป็นหลักสำคัญ

ในการคำนึงถึงส่วนรวมนั้น นอกจากคำนึงถึงสงฆ์แล้ว ก็คำนึงถึงประชาชน จะทำอะไร แม้แต่แค่จะปรากฏตัว ก็ต้องให้ประชาชนได้ศรัทธาปสาทะ ให้เขาเกิดความผ่องใสของจิตใจ เห็นพระแล้วชื่นใจ เห็นกิริยามารยาทอาการที่มีวินัยของพระ ยามท่านปรากฏกาย แม้แต่ในเวลาบิณฑบาต เดินกันเป็นแถวสำรวจเรียบร้อย ญาติโยมเห็นก็ชื่นใจ ผ่องใส เบิกบาน สบายใจ ได้ความสุขแล้ว

วันนี้จะไปทำงานทำการ จะวุ่นวายกับเรื่องราวหลากหลายทั้งวัน แต่เริ่มต้นตอนเช้า ได้เห็นพระแล้ว ก็สบายใจ ใจผ่องใสได้กำลัง นี่ถือเป็นสิริมงคล เริ่มต้นวันด้วยจิตใจที่สดใส ชื่นบาน มีพลัง

เพราะฉะนั้น จึงมีหลักว่า พระนั้น ถ้าจะไปพบกับโยม ต้องทำให้ใจโยมเกิดปสาทะ กิริยามารยาท การฉัน การพูดจา ต้องให้เรียบร้อยสงบงามตามพระวินัย โดยคำนึงว่าจะช่วยชูชูจิตใจ ให้โยมเกิดความสดชื่นผ่องใสเบิกบาน ไม่ใช่เห็นพระแล้วใจหงุดหงิด งุ่นง่าน ฟุ้งซ่าน ไม่สบาย จิตตกต่ำลงไป ไม่ใช่อย่างนั้น แต่เมื่อพบกับโยม ตัวเองมีศีล ก็ให้โยมได้ธรรม ตั้งแต่เกิดปสาทะชื่นในใจ

ถ้าเอาใจใส่ปฏิบัติกันให้ได้อย่างนี้อยู่เสมอ เป็นประจำ ถูกต้องตามหลักธรรมหลักวินัย บรรยากาศของวัด ของพระศาสนา ของบ้านเมืองไทย ก็น่าจะเป็นได้อย่างที่ท่านกล่าวไว้ในวรรณคดี ดังโคลงอีกบทหนึ่ง ที่นรินทรวิเบศร์เขียนแสดงปสาทะไว้ใน *นิราศนรินทร* ดังนี้

เรื่องเรื่องไทรรัตน์พัน	พันแสง
รินรสพระธรรมแสดง	คำเช้า
เจดีย์ระตะแซง	เสียดยขอ
ยลยั้งแสงแก้วแก้ว	แก่นหล้าหลากสวรรค์

พระสงฆ์เป็นเครื่องบำรุงจิตใจของชาวโลก ทำให้สังคมมั่นคงงอกงามอยู่ได้ดี ด้านจิตใจนี้ ปสาทะเป็นองค์ธรรมที่สำคัญยิ่ง เมื่อพระปฏิบัติถูกต้อง จะช่วยสังคมได้มากมาย พระจึงต้องคำนึงถึงตลอดเวลา เจอกับญาติโยมเมื่อไร ก็ให้ได้ปสาทะขึ้นมาเลย

ถึงตรงนี้ ขอแทรกเรื่องที่ควรทำความเข้าใจให้ถูกให้ชัดอย่างหนึ่ง คือเรื่องการแต่งตัว หรือการนุ่งห่ม อย่างพระนี่ มิใช่ว่ามีหลักสันโดษ ให้เป็นอยู่ง่ายๆ ใช้น้อยๆ มีแค่บริวารที่จำเป็นแล้ว ท่านจะถือว่า จีวรนี้เรานุ่งห่มไป ไม่เอาหุฬาราสวยงาม ก็ไม่ต้องซักมันละ เอาง่ายๆ นุ่งห่มผ้าขาดๆ เหม็นๆ ก็ได้ นี่ไม่ใช่ ท่านไม่ได้ถืออย่างนั้น

การอยู่ง่าย ๆ ใช้น้อย ๆ นุ่งห่มจีวรเก่า ๆ ขาด ๆ เหม็นสาบอย่างที่ว่านั้น พระพุทธเจ้าไม่ทรงยินยอมให้พระทำ ไม่ทรงยอมรับ ไม่ทรงอนุญาต การอยู่ง่าย ๆ อย่างนั้น ไม่ใช่สันโดษ เป็นได้แค่เอาสันโดษมาอ้างเพื่อจะได้อยู่อย่างมั่งง่าย สันโดษไม่ใช่มั่งง่าย ซึ่งใกล้กับขี้เกียจ คำสมัยนี้ที่พอจะใกล้เคียงสันโดษ คือเป็นอยู่เรียบง่าย แต่ก็ไม่ใช่พอ

พระภิกษุต้องรู้ตระหนักรู้ว่า ท่านไม่ได้อยู่เพื่อตัวท่านองค์เดียว แต่ท่านอยู่เพื่อสงฆ์ และเพื่อประชาชนด้วย คือท่านมีความรับผิดชอบต่อสังฆะ และต่อประชาชน อย่างง่าย ก็ต้องช่วยให้สงฆ์งาม และให้ประชาชนได้ปสาทะ

เพราะฉะนั้น ผ้าจะเก่าก็ไม่ว่า นุ่งห่มผ้าปอน ๆ ก็ยอมรับได้ว่าอาจจะเป็นดีด้วย แต่จะให้สกปรกเหม็นสาบไม่ได้ ต้องซักให้สะอาด จะนุ่งห่มผ้าขาด ก็ไม่ได้ ถ้าจีวรฉีกขาด จะปล่อยให้ปลดละเลยไม่ได้ วินัยกำหนดว่า ถ้าผ้าไตรจีวรขาดเป็นรูโหว่แค่เท่าหลังเล็บนิ้วก็ยกเท่านั้น ก็จะขาดอธิษฐาน กลายเป็นอดิเรกจีวรไป ต้องเย็บปะ (วินัย.๑.๒/๑๖๘) แล้วอธิษฐานเสีย ถ้าปลดเลยได้ เดียวก็เจออาบัติ จะเห็นว่า แม้แต่จีวรผืนหนึ่ง ๆ ก็ต้องดูแลรักษาให้ดี

บางที ชาวบ้านบางคนไม่รู้หลักนี้ นึกว่าตัวเองจะอยู่ง่าย ๆ ก็เลยไม่เอาใจใส่ในการเป็นอยู่ การกินการใช้ ข้าวของต่างๆ กลายเป็นปลดเลยปลดละเลย แล้วก็เสียหลักในแง่ที่ว่าไม่คำนึงถึงผู้อื่น จะเรียกว่าขาดความรับผิดชอบต่อสังคม ก็ได้

เราต้องคำนึงถึงประโยชน์ของสังคมส่วนรวมด้วยว่า เราจะแต่งตัวอย่างไร ก็ให้การปรากฏตัวของเรา เป็นส่วนร่วมในการบำรุงจิตใจของประชาชน ให้คนที่พบเห็นมีจิตใจสบาย ให้ตัวเราเป็นส่วนหนึ่งอยู่ในสภาพภรณ์นี้ ให้แก่คนอื่นหรือแก่เพื่อนร่วมสังคมที่มาพบเห็น ที่จะช่วยโน้มนำจิตใจของเขาไปในทางกุศล เป็นการช่วยส่งเสริมเขาในการพัฒนาชีวิตของตนๆ เป็นภาวะที่เราไม่เมตตาต่อผู้อื่นและต่อสังคม พร้อมทั้งในภาพรวมก็เป็นความดีงามของชุมชน และของสังคม รวมเป็นสองด้าน ซึ่งทำไปได้พร้อมกัน

เพราะฉะนั้น ที่เราแต่งตัวนี้ ในแง่หนึ่ง ก็ใช้เสื้อผ้าให้ถูกต้องตามความมุ่งหมายที่เป็นคุณค่าแท้ เพื่อป้องกันหนาว ป้องกันเหลือบยุงลินไไร กันความละเอียด นี่ได้หนึ่งแล้ว สอง ก็เพื่อเกื้อกูลแก่จิตใจของคนอื่นที่อยู่ร่วมสังคมนี้ อย่างที่เรียกว่าเป็นขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม แต่ที่แท้ก็คือเพื่อเกื้อกูลแก่จิตใจของคนที่อยู่ร่วมกัน ช่วยเป็นภรณ์ที่เกื้อหนุนเขาให้พัฒนาในกุศลธรรม โดยมีความรู้สึกที่ดีงาม เช่น สดชื่น เบิกบานสงบ ผ่อนคลาย แล้วจะได้เจริญในกุศลธรรมอื่นๆ สูงขึ้นไป ไม่ใช่ไปทำลายความรู้สึกของเขา พอเห็นเราแล้ว กลายเป็นใจเสียไปทั้งวัน หรือเร้าอกุศลขึ้นมา ให้จิตใจยิ่งตกต่ำลงไป

ในการปฏิบัติที่ว่ามานี้ เป็นการมองอะไรๆ อย่างมีความรู้เข้าใจ พร้อมทั้งมีคุณธรรมคือเมตตา ก็เลยเป็นการพัฒนาจิตปัญญาของเราเองไปด้วย

ที่เราแต่งตัวกันนี้ ทางที่จะพลาด มีทั้งสองด้าน ในด้านหนึ่ง ก็ทำนองว่าจะไปอวดเขา ถ้าอวดก็เสียอีก กลายเป็นการสัมพันธ์กับสังคมในทางหลงตามค่านิยม หรือตื่นตามกระแส ตัวเองไม่มีหลัก นี่ไม่ใช่แต่งไปอวดโก้ แล้วก็ไม่ใช่ว่าจะไปช่วยยวนไครณะ แต่เราจะช่วยรักษาและเกื้อกูลแก่จิตใจของคนอื่น ให้เขามีจิตใจสบาย ในคำที่ว่าคนเราอยู่ในสังคมนี้ ขอให้เมตตาต่อกัน เราทำแค่นี้ก็ได้แล้ว แค่ว่าช่วยรักษาจิตใจให้เขามีความเบาสบาย หรือสงบ ผ่อนคลาย หรือรำเริงเบิกบานผ่องใส นี่ก็เป็นความพอดีด้านหนึ่ง

อีกด้านหนึ่ง ก็พลาด เป็นการเอียงไปอีกข้างหนึ่ง ในทางที่เอาแต่ใจตัว ไม่คำนึงถึงใคร ไม่รับผิดชอบอะไร ได้แก่พวกที่บอกว่า ฉันไม่เอาอะไรทั้งนั้น เสื้อผ้าไม่ต้องมีก็ได้ ผมเผ้าไม่ต้องตัด น้ำไม่ต้องอาบ เสื้อผ้าไม่ต้องซัก อะไรอย่างนี้ สกปรกมอมแมมๆ เลยกลายเป็นอย่างพวกฮิปปีไป ก็ไม่ได้เรื่องอีกเหมือนกัน เรียกว่าเอียงสุดไปอีกทางหนึ่ง

พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักมัชฌิมาปฏิปทาไว้ เป็นทางแห่งปัญญา ซึ่งให้ทำอะไรๆ ด้วยความรู้เข้าใจ มองเห็นความถูกต้อง-พอดี อันนี้สำคัญอย่างยิ่ง ชีวิตตนกับชีวิตผู้อื่นสัมพันธ์กันหมด สิ่งแวดล้อมก็รองรับเกื้อหนุน เราทำให้ประสานกลมกลืนและเกื้อกูลกันลงตัวพอดีไปหมด

ถ้าเราปฏิบัติถูกต้อง ก็คือทำด้วยปัญญานั้นเองแหละ ไม่ใช่ทำด้วย *ตัณหา* ที่ไม่รู้ไม่คำนึงอะไร นึกขึ้นมาว่าอยากเสพ ก็ไปเอา ก็ทำไป ไม่ใช่ทำด้วย *มานะ* ที่คิดว่าเราจะอวดโก้ เพื่อแข่งขัน เพื่อจะกดคนอื่น เพื่อจะยกตัว แล้วก็ไม่ได้ทำด้วย *ทวิฏฐิ* ที่ยึดถือแต่ความเห็น เอาความเห็นของตัวเองเข้าว่า ข้าจะทำของข้าละ แก่อย่ามายุ่ง เราอยู่ในสายกลางที่ปัญญาพิจารณารู้ตระหนักรู้ว่า อะไรจะเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความดีงามของชีวิต ของสังคม ของส่วนรวมร่วมกัน แล้วก็เพื่อทั้งโลกที่จะอยู่ดีอยู่ดีในวิถีแห่งธรรม

แล้วในวิถีนี้ ซึ่งก็คือวิถีแห่งไตรสิกขา พุทธอย่างชาวบ้านว่า วิถีของการศึกษา หรือทางของการพัฒนาชีวิตนั้น เราก็ฝึกฝนปรับปรุงตัวอยู่เสมอ ไม่ติดอยู่แค่เดิมที่เก่า เรียกว่าให้มีความเจริญงอกงามในธรรมวินัย แม้แต่ในการเป็นอยู่ประจำวัน เรื่องที่เหมือนว่าเล็กๆ น้อยๆ ก็หัดก็จัดให้ดีงามประณีตขึ้นไป

อย่างเช่นการตากจีวร ก็มีหลักด้วย จะตากอย่างไรไม่ให้ดูเกะกะ ไม่ให้ไหลออกมานอกตัวอาคาร มิฉะนั้นอาจจะทำให้ดูไม่งดงามแก่สงฆ์ เมื่อเราจะช่วยรักษาสงฆ์ เราจัดให้ดี เหมือนเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง แล้วก็จีวร ผ้าที่ใช้ ก็เก็บงาอย่างดี

ว่าไปก็หมดเลยทั้งนั้น แม้แต่เสนาสนะ ก็มีวินัยบัญญัติไว้ อย่างเก้าอี้หรืออาสนะ เอาออกมาใช้ในที่ของตัว หรือในที่กลางแจ้ง เสร็จแล้วต้องเก็บเข้าที่

ตกลงว่า การบวชนี่เป็นการฝึกทุกอย่าง มารยาทก็ฝึกไปด้วยในตัว พุทธศาสนาก็เลยเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยไปด้วย นอกจากการฝึกไตรสิกขาที่พูดรวมๆ มองเห็นเป็นหลักการใหญ่ๆ นั้น ที่จริง ไตรสิกขานี้แหละคลุมลงมาถึงแม้แต่มารยาท การเคลื่อนไหว การพูดจาในความเป็นอยู่ประจำวันหมดเลย เพราะฉะนั้น ไตรสิกขาจึงมีความหมายที่ต้องพูดกัน ทั้งในระดับหลักใหญ่ และระดับรายละเอียด

วันนี้ก็เลยพูดกว้างออกไปๆ เริ่มจากเรื่องชีวิตประจำวันของพระ โดยเฉพาะปรารภเรื่องการฉันอาหาร ซึ่งเป็นการฝึกที่มีมาแต่เดิม แล้วก็เลยโยงไปถึงเรื่องอะไรต่ออะไรหลายอย่าง ดังที่เคยบอกไว้แล้วว่า ไตรสิกขานี้เป็นทั้งหมดของชีวิตพระ เราก็มาร่วมกันตั้งแต่ชีวิตประจำวันนี้ ถือว่า ไหนๆ พูดไปแล้ว ก็พูดให้ครบ

เป็นอันว่า ข้อปฏิบัติในการฝึกเบื้องต้นที่พระพุทธเจ้าทรงเน้นคือ *อินทริยสังวร* การสำรวมอินทริย์ การรู้จักใช้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้เป็น ดูเป็น ฟังเป็น เป็นต้น แล้วก็ *โภชนมัตตัญญูตา* ความรู้จักประมาณในการบริโภค รู้จักกินพอดี กินด้วยปัญญา

ได้ศีลเป็นพื้นแล้ว ทีนี้จะเอาจริงกับจิตและปัญญา

พอปฏิบัติในขั้นพื้นฐานของศีล เหมือนวางระบบชีวิตในความสัมพันธ์ภายนอก กับสิ่งแวดล้อมทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมชาติให้เป็นไปด้วยดี ในทางที่เกื้อกูลกันแล้ว จากนั้นในขั้นต่อไป ก็เชื่อมต่อเข้าในการปฏิบัติสูงขึ้นไป สู่อารมณ์พัฒนาจิตใจและปัญญา ตอนนี่เรียกว่า *ชาคริยานุโยค* แปลว่า การหมั่นประกอบความดี

ข้อนี้หมายความว่าอย่างไร โบราณแปลกันมาว่า “การประกอบความเพียรเครื่องดีอยู่” หมายความว่า ไม่เห็นแก่หลับแค้นนอน ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ โดยเรามีสติตื่นตัวอยู่ ก็มาคำนึงระลึกว่า อะไรที่เราควรจะทำ ซึ่งเป็นกิจหน้าที่ในไตรสิกขา เป็นกิจหน้าที่ของพระสงฆ์ในพระธรรมวินัย แล้วเราก็กินหน้าที่นั้นๆ โดยมีสติที่ตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา

เพราะฉะนั้น พระนี้ เมื่อมีอินทริยสังวร และโภชนมัตตัญญูตา เป็นฐานแล้ว การดำเนินชีวิตทั่วไปก็อยู่ในขอบเขตที่พองามพอดี เกื้อหนุนต่อการที่จะพากเพียรบำเพ็ญกิจสูงขึ้นไป จึงมาต่อด้วยชาคริยานุโยค โดยเป็นผู้ตื่นตัวอยู่เสมอ ใช้เวลามุ่งหน้าทำกิจหน้าที่ของตน อย่างที่ท่านว่าไม่เห็นแก่หลับแค้นนอน ทั้งหิวค้ำปลายคืน เดินบ้างนั่งบ้าง ประกอบมนสิการในการเจริญภาวนา ก้าวไปในสมาธิ และปัญญา

การมีสติ ที่ตื่นตัว ไม่หลับ ไม่ซึมเซา ไม่เตลิดเพริดไป ไม่พินเพื่อน ไม่เลือนลึ้ม ไม่เลือนลอย ใจจ่อจับอยู่กับอารมณ์ที่มุ่งหมายนี้ เป็นการฝึกจิตอยู่ในตัวขั้นหนึ่งแล้ว ปัญญา ก็มาพาเดินหน้าไปในการจัดการกับจิตและอารมณ์ให้สมความมุ่งหมาย แคะนี้ก็เริ่มต่อเข้าสู่สมาธิ และปัญญาแล้ว เป็นอันว่า อินทรีย์สังวร และโภชนมัตตัญญูตา ที่เป็นศีล ช่วยเป็นฐานให้พร้อมที่จะก้าวไปในสมาธิ และปัญญา โดยตั้งต้นที่ชาคริยานุโยคนี้แหละ

แม้แต่ตัวโภชนมัตตัญญูตาเอง ก็ใช้ต่อศีลไปถึงสมาธิและปัญญาได้อยู่แล้ว อย่างที่ว่าเมื่อก็ เวลาจะกิน พฤติกรรมในการกินจะพอดีได้ ก็ต้องมีปัญญารู้ให้แล้ว โดยต้องรู้ เข้าใจความมุ่งหมายว่าจะเอาอะไรแค่ไหน นี่ก็คือฝึกปัญญาไปด้วยในระดับต้นๆ และพร้อมกันนั้น ก็ต้องควบคุมจิตของตัวเองได้ ให้จิตของเราเอาตัวตามทีปัญญาบอกให้ แล้วดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง จึงเกิดความพอดีขึ้นมา และจิตนั้นแหละก็เกิดความพอใจ ที่กินแล้วได้คุณภาพชีวิต เมื่อพอใจแล้วก็เต็มใจ แล้วก็ตั้งใจจะเอาจะทำอย่างนั้นต่อไป

คนพวกหนึ่งนั้นมีความสุข เมื่อได้กินสนองความต้องการในการเสพ พออร่อยก็สุข ทีนี้อีกคนหนึ่ง พอมีปัญญารู้ว่า เราควรกินเพื่อคุณภาพชีวิต พอได้กินอะไรที่ทำให้เกิดคุณภาพชีวิต ก็มีความสุขจากการสนองความต้องการในคุณภาพชีวิต นี่ก็เป็นเศรษฐกิจอีกแนวหนึ่ง ในเศรษฐกิจของคฤหัสถ์ เขากินเพื่อสนองความต้องการในการเสพ แต่ของพระนี่ เป็นเศรษฐกิจที่มากับการกินโดยได้สนองความต้องการในการทำให้เกิดคุณภาพชีวิต วัตถุประสงค์ต่างกัน ทำให้เป็นระบบเศรษฐกิจคนละระบบ

การแยกแยะเศรษฐกิจโดยวัตถุประสงค์ของการบริโภคที่ต่างออกไปอย่างนี้ ลัทธิเศรษฐกิจทั่วไปไม่ได้คำนึง เขาไม่คิดไม่นึกถึงเลย เขาเอาเศรษฐกิจแบบที่มองไปแค่ว่ามีวัตถุกินใช้พอสนองความต้องการในการเสพ บอกว่า ทำอย่างไรจะได้สนองความต้องการเสพนั่น ให้เกิดความพึงพอใจ ที่ว่าพึงพอใจของเขาก็คือ ความพึงพอใจในการที่ได้เสพ

ทีนี้ ว่าตามหลักของพระศาสนา ถ้าได้กินสนองความต้องการในการทำให้เกิดคุณภาพชีวิต เราก็จะมีความสุขเกิดขึ้นมาอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นความสุขทางปัญญา อันนี้เมื่อว่าตามหลักของการศึกษาพัฒนาดคน ก็คือเปลี่ยนจากตัณหา มาเป็นฉันทะ อยากกิน เพื่อได้เสพให้สมใจ เรียกว่า *ตัณหา* อยากกินเพื่อให้ได้คุณภาพชีวิตสมดังที่ปัญญาารู้เข้าใจ เรียกว่า *ฉันทะ* แยกกันไปคนละทิศ นี่ก็การศึกษาทั้งนั้น

ถ้าพบของดีที่ถูกต้อง ก็อย่าไปแยกเลยว่า ระบบเศรษฐกิจของคฤหัสถ์ กับระบบเศรษฐกิจของพระ ทุกคนควรพัฒนาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจมัชฌิมาไปด้วยกัน

เอาละ วันนี้พูดเยอะยาวแล้ว เดี่ยวจะไปกันใหญ่ จากเรื่องหนึ่งก็แยกกระจาย ขยายไปเรื่อย เห็นจะพอสมควรแล้ว

ขอให้นึกว่า ที่เรามาบวชนี้ เริ่มตั้งแต่ชีวิตประจำวัน ก็เป็นจุดเริ่มต้นในการที่จะฝึกฝนในไตรสิกขา จึงได้ยกเอาเรื่องของชีวิตประจำวัน ในการกินอยู่เป็นอยู่ ได้แก่การเสพบริโภคใช้ปัจจัยสี่ เช่นฉันภัตตาหาร แล้วก็เรื่องอินทริยสังวร การใช้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มาพูดกัน

เรื่องเหล่านี้คิดว่า ไม่เฉพาะพระเท่านั้นที่จะต้องฝึก ญาติโยมประชาชนก็ต้องฝึกด้วย โดยเฉพาะเด็กๆ ถ้าเด็กๆ ปฏิบัติตามหลักการนี้ ก็จะมีคามภูมิใจ และมั่นใจตนเอง เพราะเป็นการปฏิบัติที่เกิดจากปัญญา

คนที่มีปัญญา ทำอะไรๆ ด้วยความรู้ ทั้งรู้เข้าใจสิ่งนั้นเรื่องนั้น รู้หลักการ รู้เหตุผล รู้ความมุ่งหมาย รู้ว่าตนทำถูกต้องตรงความมุ่งหมายแล้ว เมื่อรู้ชัดแก่ใจ ก็จะมีคามมั่นใจในตัวเองอย่างจริงจัง ตึกว่าความมุ่งแล่นของใจที่เป็นไปแค่ตามความรู้สึก ที่ตนเองเป็นเพียงผู้ถูกกระทำ โดยถูกกระทำตามแรงกระตุ้นเร้าของผัสสะ หรือเดินไปตามค่านิยมของสังคม ต้องอาศัยผู้อื่น ขึ้นต่อคนอื่นที่จะเห็นว่าเราโก้เราเท่ พอเขาเฮด้วย เราก็ภูมิใจ

แต่ถ้าเป็นคนมีปัญญา อย่างที่ว่าแล้ว พอรู้ความมุ่งหมายของการกระทำนั้น มองเห็นชัดกับตนเองว่าเป็นความถูกต้อง เช่น กินเพื่อเลี้ยงร่างกาย ให้มีกำลังที่จะทำอะไรๆ ได้ เพื่อให้มีสุขภาพดี ก็มีความมั่นใจเลยว่าเรากินอาหารอย่างถูกต้องและตรงตามความจริงแน่นอน ก็ภูมิใจเองได้เลย ไม่ต้องไปอาศัยไปรอใครมายกย่องแล้ว มันเด็ดขาดในตัว

ฉะนั้น จึงเป็นความมั่นใจที่แท้จริง ไม่ใช่แค่ว่าปฏิบัติถูกต้องตามหลักพระศาสนา แต่คือตรงตามความเป็นจริง ที่มันเป็นอย่างนั้น ฉะนั้น เด็กนักเรียน ลูกๆ หลานๆ ก็จึงต้องฝึกตามหลักนี้เหมือนกัน พระเรานี่เพียงเป็นตัวอย่างให้

วันนี้ ขอบุติในเรื่องนี้ไว้เพียงเท่านี้ก่อน และให้รู้ไว้ด้วยว่านี่คือเข้ามัชฌิมาปฏิปทา เราพูดว่า มัชฌิมาปฏิปทานี้ใช้ได้และที่จริงพึงต้องใช้ในทุกอย่าง แต่บางที่ผู้ที่ฟังอาจจะไม่เห็นชัดว่า เป็นมัชฌิมาปฏิปทาอย่างไร ตามที่ได้อธิบายไปแล้ว จะเห็นว่านี่แหละมัชฌิมาปฏิปทาเป็นอย่างนี้ นี่เป็นการปฏิบัติที่พอดีในการกิน ความพอดีในการกินเกิดขึ้นแล้ว ใช่มั้ย นี่ก็เป็นมัชฌิมาปฏิปทาเสร็จในตัวไปจุดหนึ่ง

มัชฌิมาปฏิปทา คือทางสายกลาง ทางแห่งความพอดี ทางแห่งดุลยภาพ เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นบูรณาการ โดยมีศีล สมาธิ ปัญญา พากันมาครบ ทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา มาด้วยกัน ถ้าขาดอันใดอันหนึ่ง ก็ไม่มีบูรณาการ พอบูรณาการได้ ก็เป็นองค์รวมที่องค์ร่วมสัมพันธ์กันเป็นระบบครบสมบูรณ์

ระบบที่ว่านี้ คือระบบอะไร? ก็คือระบบชีวิตของเราในใจ อ้อ... ชีวิตของเรานี้เป็นระบบนะ การดำเนินชีวิตนั้น ต้องมีทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา มาประสานสัมพันธ์กันเป็นระบบ องค์รวมมาหนุนกัน พฤติกรรมดำเนินไปด้วยดีได้ ต้องอาศัยจิต เช่นมีความตั้งใจ ซึ่งก็อาศัยปัญญาความรู้เข้าใจบอกหรือชี้ทางให้ จึงตั้งใจไปตามนั้น และเสร็จแล้ว เมื่อพฤติกรรมดำเนินไปได้ด้วยดีแล้ว ก็ทำให้จิตพึงพอใจ สมใจ อิ่มใจ สุขสบาย ก็มีความมั่นคงมั่นใจ จากการทำที่ได้เกิดผลเกิดประโยชน์ตามความมุ่งหมายที่แท้จริง แล้วปัญญาที่มองเห็นผลอย่างนี้ ก็ยิ่งชัดเจนที่จะชี้นำบอกแจ้งต่อไป

พฤติกรรมที่ดีที่ถูกต้อง ก็ไปหนุนปัญญา เช่นว่า เมื่อใช้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็น เราก็ได้ปัญญา แต่ถ้าพฤติกรรมไม่ดี ก็เสริมโมหะเข้าไปอีก เช่น ดูทีวีไม่เป็น โมหะก็มา ดูทีวีเป็น มีพฤติกรรมในการดูดี ตั้งใจถูกทาง วางใจถูกต้องสอดคล้อง ก็ได้ปัญญา ใฝ่ใหม่ พฤติกรรมก็ไปหนุนปัญญา ปัญญาที่มาหนุนพฤติกรรมที่เป็นด้านศีล แล้วจิตที่พอใจ ก็ตั้งเจตนาคือตั้งใจมาหนุนพฤติกรรม ปัญญาที่ไปนำไปหนุนจิตให้ไปกับพฤติกรรมนั้น หรืออย่างนั้น ก็เป็นระบบ นี่คือนิยามความสัมพันธ์ เป็นองค์รวม อย่างที่เขาชอบใช้คำเหล่านี้กันเวลานี้

ว่าไปว่ามา นี่แหละคือหลักที่แท้จริง เพราะว่าในที่สุดแล้ว ระบบความสัมพันธ์องค์รวมอยู่ที่ไหน ก็ต้องมาจับได้ที่ชีวิตของเราก่อน เพราะว่าชีวิตของเราเป็นองค์รวมพื้นฐาน การดำเนินชีวิตของเรามี ๓ ด้านหรือ ๓ แดน คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ก็มาเริ่มที่นี้ ต้องให้ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา มาบูรณาการในกระบวนการของการพัฒนาตน เมื่อกระบวนการดำเนินไปได้ด้วยดี ชีวิตก็เจริญงอกงาม มันก็สัมพันธ์กันเป็นระบบ ก็เกิดดุลยภาพ ก็เกิดความพอดี ก็เป็นทางสายกลาง

แม้แต่กินอาหารก็เกิดความพอดี กินแล้วพอดี ก็เกิดผลดี ไม่เกิดโทษ พอดีอยู่ที่ไหน อยู่ที่ตรงไปสนองวัตถุประสงค์ สมความมุ่งหมาย นั่นคือ พอดีอยู่ที่สนองความต้องการคุณภาพชีวิต ดังที่ว่า จุดหมายที่แท้จริงของการกิน ก็คือ กินเพื่อคุณภาพชีวิต ที่จะให้ร่างกายแข็งแรง มีสุขภาพดี ทำกิจหน้าที่ได้ เมื่อพอดี ตรงความมุ่งหมาย ทางสายกลางก็มา แล้วอย่างนี้แหละจึงเรียกว่า โภชนะมัตตัญญูตา แปลว่า รู้จักประมาณในการบริโภค คือกินพอดี กินพอดีก็คือกินไปในทางสายกลาง เป็นวงกลมของล้อที่หมุนเดินหน้าต่อไป

ถ้ามันถูกแล้ว มันก็โยงกันได้เป็นอันเดียวกัน เพราะมันเป็นระบบ ถึงกันหมด เน้นเรื่ององค์รวม เรื่องดุลยภาพ เรื่องบูรณาการ เรื่องเป็นระบบ เป็นอันว่า อยู่ในธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนทั้งหมด คือ มัชฌิมาปฏิปทา ที่ระบบชีวิตประกอบด้วย พฤติกรรมจิตใจ และปัญญา มาประสานเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน

เมื่อเป็นมัชฌิมาปฏิปทาแล้ว ก็ทำให้ชีวิตของคน กับสังคม เกี่ยวพันกันด้วยบุคคลในสังคมก็เกี่ยวพันกัน

หนุ่กันอย่างไร คือ เมื่อมัชฌิมาปฏิปทาในตัวคนเดินไปด้วยดี ตัวคนพัฒนาดีแล้ว พอตัวคนพัฒนา ก็กลับมาหนุ่สังคม ให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปด้วยดี เพราะฉะนั้น บุคคลกับสังคมก็ประสานเกี่ยวพันกันดี แล้วก็ไปประสานกับธรรมชาติแวดล้อม เช่น การรับประทานพอดี ก็ไม่ทำลายธรรมชาติเกินไป ทำให้เกิดการประสานประโยชน์ ระหว่าง บุคคล สังคม และธรรมชาติแวดล้อม เป็นระบบใหญ่ออกไปอีก ก็เกิดสมดุลพอดีในองค์รวมใหญ่ บูรณาการในวงกว้างทั้งหมด

เป็นอันว่า ถ้าถูกต้องแล้ว ก็ถูกทางของมัชฌิมาปฏิปทา ประสานเกี่ยวพันกันทั้งหมด

ตอนที่

๖

ในสังคมก็อยู่กันดี ธรรมชาติก็เป็นรมณีย์ เมื่อพระสงฆ์มีธรรมให้แก่ประชาชน

เมื่อพูดถึงชีวิตความเป็นอยู่ของพระภิกษุ ก็มีส่วนที่ไปเกี่ยวข้องกับญาติโยมประชาชน โดยเฉพาะที่ปรากฏชัดก็คือเรื่องอาหารการขบฉัน การที่พระสงฆ์มีชีวิตเนื่องด้วยผู้อื่น ฝากท้องไว้กับประชาชนนี้เกี่ยวข้องกับหลักการของพระศาสนา ก็เลยจะพูดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน ว่าพระนี่ไปเอาจากประชาชน มุ่งจะไปหาอาหารอะไรต่างๆ ฟุ้งชาวบ้าน แค่นี้หรือ

คน คือบุคคลในสังคม และคือชีวิตในธรรมชาติ

เมื่อเช้าก็บอกที่หนึ่งแล้วว่า วัตถุประสงค์สำคัญของชีวิตของพระสงฆ์นั้น อยู่ที่จะทำประโยชน์อย่างสำคัญแก่ประชาชน ที่นี้ หลักการในเรื่องนี้มีอะไรเชื่อมโยงกันอย่างไร ก็ขอทำความเข้าใจกันก่อนว่า ที่จะพูดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนนี้ จะไม่จำกัดแค่ความสัมพันธ์กับประชาชนเท่านั้น แต่จะหมายถึงหลักการแห่งความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตของพระภิกษุแต่ละรูปกับส่วนรวม ซึ่งหมายถึงกับพระด้วยกันด้วย คือทั้งกับประชาชนกว้างออกไป และกับพระสงฆ์ด้วยกัน

ที่นี้ การสัมพันธ์กับส่วนรวม คือภายในชุมชนสงฆ์ที่เป็นส่วนของตัวเอง และกับประชาชนในวงกว้างนี้ ก็พูดรวมๆ ว่าเป็นเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคม สำหรับพระพุทธศาสนานี้ หลักการทั้งหลายมีนัยทางสังคมตลอดเวลา ซึ่งคนทั่วไปมักมองไม่เห็น บางทีบางคนถึงกับมองไปว่า พระพุทธศาสนานี้ เป็นศาสนาที่เอาแต่เรื่องตัวบุคคล เป็นเรื่องของปัจเจกชน อะไรทำนองนี้ ซึ่งเป็นการมองที่ผิดพลาดอย่างยิ่ง ห่างไกลจากความรู้เข้าใจที่ถูกต้อง

ที่แท้นั้น หลักการต่างๆ ของพระพุทธศาสนามีความหมายทางสังคมแทรกอยู่หรือพ่วงอยู่ด้วยเสมอ แม้แต่การพัฒนาตัวของแต่ละคนก็มีความหมายทางสังคม แต่นัยทางสังคมของพุทธศาสนาเป็นอย่างไร ในที่นี้ก็มาดูแง่มุมกันพอให้เห็นเค้าความ

อย่างไรก็ตาม การมองความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสังคมของพุทธศาสนานี้อาจจะต่างจากวิชาการสมัยใหม่ คือ ศาสตร์สมัยใหม่นี้เป็นศาสตร์จำพวกชำนาญพิเศษ เขาแยกเป็นด้านๆ ว่า *มนุษยศาสตร์* เป็นเรื่องของชีวิต จิตใจ ความคิด จินตนาการ เรื่องของคุณค่า สาระภายในของความเป็นมนุษย์ วัฒนธรรม วรรณคดี ปรัชญา อะไรต่างๆ เหล่านี้ แล้วก็ *สังคมศาสตร์* เรื่องของสังคมในสายตาอย่างวิทยาศาสตร์ การที่บุคคลมาเป็นสมาชิก เป็นส่วนร่วมของสังคม มีความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันอย่างไร เรื่องพฤติกรรมต่างๆ และปรากฏการณ์ทางสังคม ซึ่งศึกษาด้วยวิธีการวิทยาศาสตร์ แล้วก็ไป *วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ* ซึ่งศึกษาความเป็นจริงในโลกแห่งวัตถุ มองหากฎธรรมชาติ โดยที่วิทยาศาสตร์ธรรมชาตินั้น เท่าที่เป็นมา จำกัดตัวอยู่กับโลกของวัตถุ แต่ก็มีแนวโน้มของวิทยาศาสตร์ใหม่ปัจจุบันที่กำลังก้าวเข้ามาในแดนของจิตใจ อย่างพวกนิวฟิสิกส์

ที่นี้ ในเมื่อศาสตร์พวกนี้แยกต่างหากๆ จากกันออกไป เวลาเขาศึกษาทางด้านสังคม ก็มองอะไรๆ โดยนัยของสังคมศาสตร์ แต่สังคมศาสตร์นั้น มองคนกับสังคม โดยมองคนในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม แล้วไปๆ มาๆ ในความเป็นศาสตร์ชำนาญพิเศษที่จะเอาอย่างวิทยาศาสตร์ธรรมชาตินั้น โดยไม่รู้ตัวก็แยกคนออกไปจากธรรมชาติ

แต่พุทธศาสนามองคนไม่แยกจากธรรมชาติ ตรงนี้เป็นฐานที่สำคัญมาก เพราะว่าพุทธศาสนามองคนทั้ง ๒ แง่ กล่าวคือ คนนั้น ในเวลาเดียวกัน เขาเป็นทั้ง ๒ อย่าง หรือจะว่ามี ๒ ด้านก็ได้

ในด้านหนึ่ง โดยพื้นฐานทีเดียว ชีวิตของเขาเป็นธรรมชาติ ซึ่งเราไม่สามารถปฏิเสธ ไม่มีใครค้านความจริงนี้ได้ คือ ชีวิตของแต่ละคนเป็นธรรมชาติอยู่ในตัว เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เกิด แก่ เจ็บ ตาย มีความเป็นไปตามธรรมชาติ นี่คือ มองแง่หนึ่ง คนเป็น *ชีวิต* ที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

พร้อมกันนั้น อีกด้านหนึ่ง คนเป็นสมาชิกของสังคม คนเดียวกันนี้ ในขณะที่เป็นชีวิตในธรรมชาติ ก็เป็น *บุคคล* ที่เป็นสมาชิกของสังคม

ที่นี่ เราจะไปแยกคนที่เป็นบุคคลในสังคม ออกจากคนที่เป็นชีวิตในธรรมชาติ จะแยกอย่างจริงจังเด็ดขาด ไม่มีทางเป็นไปได้ แต่ศาสตร์ปัจจุบันนี้ไปศึกษาโดยมองเฉพาะเรื่องของบุคคลที่เป็นสมาชิกของสังคม เอาบุคคลแยกขาดออกไปจากชีวิต ก็ย่อมผิดพลาดขาดพร่อง ก็เลยมีแนวโน้มที่จะเป็นเรื่องของการเข้าใจผิดต่างๆ เช่นมองเพลินหนักไปด้านเดียวในแง่ที่ว่าคนเป็นผลผลิตของสังคม สังคมหล่อหลอม อย่างนี้เป็นต้น

มีความเป็นจริงมากที่ว่าคนเป็นผลผลิตของสังคม คนนั้นอยู่ใต้อิทธิพลของวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ค่านิยม และอะไรต่างๆ ที่เป็นปัจจัยทางสังคมที่จะหล่อหลอม แต่พร้อมกันนั้น คนก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มาจากธรรมชาติ และถ้าบุคคลใดมีปัญญาเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ เขาจะเป็นอิสระจากสังคมได้

ความรู้ความจริงของชาตินั้น อยู่เหนืออิทธิพลของสังคม เมื่อคนเข้าถึงความจริงของธรรมชาติแล้ว เขากลับเป็นปัจจัยที่จะมาผันแปรสังคม สามารถเข้าใจสังคม วิวินิจฉัยสังคม และแม้แต่มาจัดการเปลี่ยนแปลงแก้ไขสังคมให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง ถ้าสังคมทำให้มนุษย์แยกตัวออกจากธรรมชาติ คนแปลกแยกออกไปไม่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ สังคมนั้นก็จะวิปริตปรวนแปร

มนุษย์เป็นตัวกลาง แต่ละคนนี้เป็นตัวกลาง ที่เชื่อมระหว่างธรรมชาติกับสังคม คือ คนในฐานะเป็นชีวิต เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ กับตัวคนนั้นในฐานะที่เป็นบุคคล เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เมื่อเป็นสองอย่างในเวลาเดียวกัน คนก็เชื่อมสังคมกับธรรมชาติ เข้าด้วยกัน บุคคลใดเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ สามารถเชื่อมความเป็นบุคคลของเขา เข้ากับความ เป็นชีวิตที่เป็นธรรมชาติ ให้ประสานเกื้อกูลและกลมกลืนกันได้ นั่นคือเป็น พัฒนาการของมนุษย์ในขั้นสูงสุด

พระพุทธศาสนาไม่ทิ้งคนในส่วนที่เป็นธรรมชาติ และถือหลักการว่าจะต้องให้คนเข้าถึงความจริงของธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา แล้วชีวิตทางสังคมของเขาจึงจะดีจริงได้ เขาจะต้องไม่เสียหลัก ไม่เขว ไม่เฉไฉออกไป จนกลายเป็นแปลกแยกจากธรรมชาติ

แต่พระพุทธศาสนาก็ระวังว่า ถ้าคนไม่เข้าถึงธรรมชาติจริง อาจจะไม่เคยเกิดไป กลายเป็นสุตต่าง กลายเป็นปลื๊กตัวจากสังคม แล้วก็ทั้งปลื๊กตัวและแปลกแยกจากสังคม ความเป็นชีวิตกับความเป็นบุคคลของเขาถ่างห่างไม่ถึงกัน

พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ต้องอยู่ใกล้ประชาชน

มีลัทธิในสมัยโบราณ และในสมัยพุทธกาลมากมาย อยู่ได้ภาวะที่เป็นปัญหานี้ จะเห็นได้ตั้งแต่ก่อนใกล้พุทธกาล มีคนสองพวก พวกหนึ่งไหลไปตามกระแสสังคม ไปตามค่านิยม หลงไหลในวัตถุ หมกมุ่นวุ่นวายกับการหาสิ่งเสพบำรุงบำเรอ พวกนี้ได้แก่พวก กามสุขัลลิกานุโยค ซึ่งมีความหมายในเชิงที่ไหลไปกับกระแสสังคม

ส่วนอีกพวกหนึ่งก็เบื่อหน่ายระอากระแสนิยมของสังคม เห็นว่าไม่มีความหมาย ไร้คุณค่า หาความสุขที่แท้จริงไม่ได้ ก็ละทิ้ง ปลีกตัวจากสังคมไปอยู่ตามธรรมชาติ ไปเป็นฤาษีชีไพร ไม่ยุ่งกับใคร ตัดขาดจากสังคมเลย กินเผือกกินมัน บางลัทธิก็ถือขนาดที่ว่าต้องเก็บกินแต่ผลไม้ที่หล่นเอง จัดเข้าเป็นพวก อุตตกิลมถานุโยค

พวกหลังนี้ไม่เอาเรื่องกับสังคม ไปบำเพ็ญฌาน ทำสมาธิ ให้มีความสุขทางจิตใจ เป็นดาบส เป็นฤาษี พอประสบความสำเร็จในสมาธิขั้นสูง ได้ฌานสมาบัติ ก็หาความสุขจากการเล่นฌาน มีศัพท์เรียกว่า *ฌานกีฬา* เล่นฌาน สนุกกับฌาน สบายมีความสุขไปทั้งวัน ไม่ต้องยุ่งเกี่ยวกับใคร โลกนี้จะเป็นอย่างไรก็ช่างมัน นี่ลัทธิฤาษีชีไพร

บางคนไม่เข้าใจ นึกว่าพุทธศาสนาเป็นอย่างเดียวกับลัทธิฤาษีชีไพร แยกไม่ออก ทั้งๆ ที่พระพุทธเจ้าไม่เพียงทรงแสดงหลักการทางธรรมเท่านั้น แต่ได้ทรงบัญญัติวินัยขึ้นมาบังคับเลยว่า ไม่ให้พระสงฆ์แยกตัวจากสังคม เริ่มตั้งแต่บัญญัติให้ชีวิตความเป็นอยู่ของพระ เรื่องปัจฉัย ๔ เรื่องชีวิตด้านวัตถุ ต้องอิงอาศัยอยู่ใกล้ประชาชน พระจึงปลีกตัวตัดขาดจากสังคมไม่ได้

แม้แต่พระที่จะไปอยู่ป่า ก็มีกำหนดว่าไปอยู่ได้ในป่าลึกเข้าไปเท่านั้นแค่นี้ ไม่ให้พ้นเขตบิณฑบาต ที่จะมาพบกับประชาชนได้ ดังที่ในพระวินัยปิฎกบอกว่า (วินย.๒/๑๖๖/๑๔๖; ๗๙๖/๕๒๘) เสนาสนะป่า (ต้อง) อยู่ห่างจากเขตหมู่บ้านอย่างน้อย ๕๐๐ ธนุ (=๕๐๐ วา คือ ๑ กม.) แต่ท่านแนะนำไว้ว่า ไม่ควรให้ไกลเกิน ๑ คาจตุ (=๑๐๐ เส้น คือ ๔ กม.) เพื่อจะได้ไปบิณฑบาตแล้วกลับมาถึงวัดทันเวลาฉัน

มองด้านพฤติกรรมภายนอก จะเห็นว่า พุทธศาสนามีความยืดหยุ่น โดยมีหลักการว่า ไม่ให้พระตัดขาดจากสังคมโดยสิ้นเชิง อย่างน้อยต้องมีความสัมพันธ์บ้าง ในการไปบิณฑบาตนี้ ก็จะได้พบประชาชน พบชาวบ้าน อย่างน้อยวันละครั้ง แม้ไม่ได้พูดจาก็ให้มาพบปะกัน

แต่ตามปกติ การไปบิณฑบาตก็คือโอกาสที่จะได้พบปะปราศรัยได้พูดจากัน ในครั้งพุทธกาลนั้น ที่ว่าพระพุทธรเจ้าเสด็จจาริกไปที่โน่นที่นี้ ก็คลุมเวลาไปบิณฑบาตนั้นแหละ เวลาที่ว่าพระพุทธรเจ้าเสด็จไปโปรดสัตว์ ก็คือไปเทศน์

ครั้งพุทธกาลนั้น พระไปเทศน์หรือให้ธรรมสั่งสอนชาวบ้าน เฉพาะอย่างยิ่งแก่คนใหม่คนนอกที่ยังไม่ได้เข้ามาในพระศาสนา ก็เทศน์ก็สอนในเวลาที่ท่านไปบิณฑบาต หรือพูดกลับกันก็ได้ว่า ไปบิณฑบาตในเวลาที่ท่านไปเทศน์ เพราะการบิณฑบาตไม่ได้เป็นกิจหน้าที่ต่างหาก เป็นเพียงว่า ท่านจะไปปฏิบัติกิจ ท่านจะจาริก เดินทางไป จะไปโปรดบางคน แต่ท่านต้องอาศัยอาหารด้วย เมื่อออกไปแต่เช้า ก็เป็นเวลาระหว่างอาหาร เพราะฉะนั้นก็ถือบาตรไปด้วย เป็นบริวารประจำตัว เมื่อได้อาหาร มีโอกาสแวะที่ไหน ก็ฉัน

การฉันอาหารไม่ใช่เป็นกิจที่ทำพิเศษ แต่เป็นเรื่องพ่วงไปกับการทำงานในชีวิตแห่งการจาริกของท่าน ไปๆ มาๆ เลยเรียกการไปบิณฑบาตว่าเป็นการไปโปรดสัตว์ ที่จริงที่จะโปรดสัตว์ ก็คือตอนเทศน์ แต่พูดแบบเหมารวมจนชักจะเข้าใจแคบเกินไป

พอตื่นเช้า พระจะออกจากวัด ก็ถือบาตร ครองจีวร มุ่งหน้าไปทำกิจหน้าที่ ขอให้ดูจากพุทธกิจ ตั้งแต่เช้ามีด พระพุทธรเจ้าทรงพิจารณาก่อนแล้วว่า วันนี้จะเสด็จไปโปรดใคร แล้วก็ทรงมุ่งไปที่นั่น ระหว่างทางก็ต้องเสวยภัตตาหาร และต้องเสวยภายในเวลา อาจจะมีใครถวายก็ได้ แล้วในที่เหมาะสม ซึ่งอาจเป็นโคนไม้ ก็ไปประทับนั่งฉัน ฉันเสร็จแล้วก็เสด็จเดินทางต่อไป มุ่งสู่จุดหมายที่จะไปทรงเทศนา บางทีการไปรับบิณฑบาตนั้นแหละคือโอกาสที่ได้เทศน์ ก็ตรัสก็พูดกับคนที่ถวายอาหาร พระในยุคพุทธกาลก็เป็นอย่างนี้

ครั้งมาในสังคมไทยแล้ว เมื่อคนไทยเป็นชาวพุทธกันทั่วไปแล้ว การที่จะต้องออกไปแนะนำสั่งสอนข้างนอก ก็เลยเหมือนกับไม่มีความจำเป็น เขาเป็นชาวพุทธอยู่แล้ว รู้ธรรมอยู่บ้างแล้ว เมื่อใดเขาต้องการ เขาอยากจะได้สงฆ์ในเรื่องไหน เขาก็มาหาพระที่วัด พระก็เลยไม่มีความจำเป็นที่จะต้องไปเที่ยวจาริกสั่งสอนพ่วงไปกับเวลาบิณฑบาต

นี่ก็เป็นทำนองว่า ตอนนี้พระมาตั้งหลักอยู่ที่วัดแล้ว ไม่ต้องออกไปหาชาวบ้านเพื่อสอนเขา ให้เขามาหาพระที่วัด แต่ที่นี้เพื่อจะให้กิจวัตรเป็นไปด้วยดี แม้ว่าพระพุทธรเจ้าทรงอนุญาตว่า คหบดีชาวบ้านจะถวายอาหาร มาถวายที่วัดก็ได้ แต่เพื่อรักษากิจวัตรที่เป็นเรื่องส่วนรวมให้ดำเนินไป ก็ให้พระได้ออกไปพบประชาชน โดยออกไปบิณฑบาตตอนเช้า เพียงเพื่อไปรับอาหาร แล้วคำว่า “โปรดสัตว์” ก็เลยมีความหมายแคบแคบไปรับอาหาร ทั้งที่แท้จริง โปรดสัตว์ ก็คือการที่ท่านไปเทศนาสั่งสอน โดยที่การรับบิณฑบาตเป็นเรื่องพลอยพ่วงไปตามปกติในชีวิตของท่าน

รวมความว่า ชีวิตของพระ ท่านไม่ให้แยกตัวจากประชาชน ไม่ให้ตัดขาดจากสังคม โดยอย่างน้อยมีพระวินัยบัญญัติไว้ว่า ให้ปัจจัย ๔ ต้องอาศัยเนื่องด้วยประชาชน จะไปเที่ยวเก็บอาหารกินเอง ไปเที่ยวเก็บเผือกเก็บมันเก็บผลไม้หล่น อย่างลัทธิฤาษีชีไพรไม่ได้ เป็นอันว่าต้องได้พบกับชาวบ้าน โดยวิถีชีวิตที่วินัยบังคับไว้ แต่ดูต่อไป ไม่ใช่เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ที่ว่ามานั้นบอกแล้วว่าเป็นอย่างน้อย ทีนี้ อย่างมากก็มีขอบเขตว่าไม่ให้พระภิกษุคลุกคลีกับคฤหัสถ์ เมื่อสัมพันธ์กับชาวบ้านนั้น จะต้องระวังไม่ให้กลายเป็นการคลุกคลีกับชาวบ้าน ว่าตามภาษาปัจจุบันก็คือไม่ไปมั่วสุมกับเขา ไม่ไปมั่วกับชาวบ้าน ท่านให้ความหมายว่า เขาสนุกสุขก็สุขสนุกด้วย เขาร้องให้ก็ร้องให้ด้วย เขาหัวเราะก็หัวเราะด้วย คือไปสรวลเสเฮฮา สนุกสนาน มั่วสุมคลุกคลีกัน อย่างนั้นไม่ได้

บางคนอาจแย้งว่า ถ้าชาวบ้านมีทุกข์ เขาร้องให้ พระไม่ทุกข์ร้อน ไม่โศกด้วย ประชาชนก็อ้างว้างไม่มีพวงสิ ก็ต้องทำความเข้าใจให้ชัดว่า ที่พระไม่โศกานั้น ไม่ใช่ว่าพระทอดทิ้ง แต่พระต้องเป็นหลักให้เขา เวลาเขาทุกข์ พระก็รู้เข้าใจ เห็นใจเขา และช่วยแก้ไข อย่างน้อยพระก็จะได้ปลอบโยน ให้หลักให้ธรรมในการที่จะแก้ปัญหา ตั้งแต่แก้ความเศร้าโศกนั้นแหละ อย่างนี้คือเป็นหลัก ไม่ใช่ว่าเขาเศร้า ตัวเองก็เศร้า เขาร้องให้ ตัวก็ร้องให้ เป็นไปด้วยกัน ต้องรอรับการแก้ไขไปด้วยกัน ก็เลยหมดคนที่จะช่วย เพราะฉะนั้น พระจะต้องเป็นหลักให้กับประชาชน

เป็นอันว่า ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับประชาชนมีขอบเขตว่า อย่างน้อยไม่ให้แยกตัวตัดขาดไปเลย และอย่างมากอย่าให้เลยไปกลายเป็นคลุกคลีมั่วสุม พระสงฆ์ต้องเป็นหลักให้แก่สังคม

ส่วนในระหว่างอย่างน้อยกับอย่างมากรนี้ ท่านให้โอกาส แล้วแต่ความถนัด อธิษาศัย แม้แต่เป็นพระอรหันต์แล้ว ก็มีแนวโน้มอธิษาศัย มีความถนัดไม่เหมือนกัน บางท่านชอบอยู่เงียบๆ สงัดวิเวก ท่านก็มาพบกับชาวบ้านแค่ตามวินัยบัญญัติ แล้วชีวิตส่วนใหญ่ก็ไปอยู่อย่างปลีกตัว แต่ไม่ถึงกับแยกตัวหรือตัดกันไป เช่นอย่างพระมหากัสสปะอยู่ป่าเป็นประจำ แต่ท่านก็ต้องดูแลรับผิดชอบหมู่คณะของท่าน แล้วสงฆ์ของท่านก็ต้องอยู่ด้วยอาศัยประชาชน ตัดไม่ได้ ถึงอย่างไรก็ไม่พ้น

ทีนี้ พระมหาสาวกบางท่าน อย่างพระสารีบุตร อยู่ในเมืองแทบตลอดเวลา ท่านเป็นอัครสาวก เป็นพระธรรมเสนาบดี ทำงานอยู่กับพระพุทธเจ้า ท่านสั่งสอนประชาชนมาก ในด้านอธิษาศัย ท่านเอาใจใส่เด็กๆ นำเด็กมาบวชเณรให้การศึกษา สามเณรเล็กๆ ที่มีความสามารถมากโดดเด่น เป็นลูกศิษย์พระสารีบุตรแทบทั้งสิ้น

พระสารีบุตรไปพบเด็กกำพร้า เด็กขอทาน เด็กยากจน ท่านก็ชักนำมาบวช แล้วให้การศึกษาฝึกอบรม สามเณรของท่านที่อายุ ๗ ขวบ เป็นพระอรหันต์หลายองค์ เรียกแบบไทยได้ว่าเป็นวีรสยามเณร หลายเรื่องมาในอรรถกถาธรรมบท เป็นแบบอย่างเพื่อจะกระตุ้นปลุกใจเด็กๆ ให้เข้มแข็ง ตั้งใจ เอาจริงเอาจังกับการฝึกฝนพัฒนาตน

เป็นอันว่า พระมหาสาวก และพระสาวกที่สำคัญทั้งหลาย มีอภยาศัย มีความถนัดไม่เหมือนกัน แล้วท่านก็ทำกิจหน้าที่และเป็นอยู่ในขอบเขตของสองปลายนี้ คือไม่ต่ำกว่าอย่างน้อย ไม่เกินอย่างมาก ยึดหยุ่นอยู่ในระหว่างนี้ รวมแล้วก็ให้ชุ่มชมสงฆ์เป็นที่ดำรงรักษาธรรมไว้ให้แก่สังคม ทั้งในแง่ที่ตัวบุคคลเป็นแบบอย่าง และเผยแผ่หลักธรรม ขยายความรู้เข้าใจในสังฆธรรม รักษาหลักความจริงความถูกต้องดีงามไว้ให้แก่สังคมต่อไป โดยเป็นแหล่งที่จะพัฒนาชีวิตของคนไปด้วย นี่ด้านที่เกี่ยวกับประชาชน

ความเคารพสงฆ์ ถือกิจการและประโยชน์ส่วนรวมเป็นใหญ่

ที่นี้อีกด้านหนึ่ง ก็มาดูในแง่ของชีวิตที่อยู่ในหมู่สงฆ์ด้วยกัน เป็นพระภิกษุด้วยกัน คือความสัมพันธ์ของพระกับพระด้วยกัน ในสังฆะ

ระบบสังฆะที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งขึ้นมานี้ ก็คือชีวิตหมู่ ที่บรรดาพระภิกษุมีความผูกพันอยู่กันเป็นชุมชน มิใช่ต่างองค์ต่างอยู่เป็นส่วนเฉพาะตัว

พระในพระพุทธศาสนาที่อยู่กันเป็นชุมชน อยู่เป็นหมู่นั้น ต้องมีความรับผิดชอบต่อสังฆะ ต่อหมู่คณะของตน และต้องมีความรับผิดชอบต่อกัน

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้พระภิกษุมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เริ่มตั้งแต่มีส่วนร่วม เอาใจใส่ช่วยกันรักษาสังฆะไว้ อย่างน้อย ๑๕ วันครั้งหนึ่ง จะต้องมาร่วมประชุมกัน ที่ว่ามีการสวดปาติโมกข์ ซ้อมทบทวนในเรื่องของระเบียบแบบแผนกฎกติกาของชุมชน เพื่อให้ชุมชนคือสังฆะหรือสงฆ์นี้ ดำรงอยู่ด้วยดี ไม่เฉไฉพลาดออกไปจากหลักการ

ตามพุทธบัญญัตินั้น เมื่อมีงานส่วนรวม มีกิจอะไรเกิดขึ้น พระต้องมาร่วมกันทำ เป็นสังฆกรรม คืองานของสงฆ์ งานร่วมกันของหมู่คณะ โดยมีภิกษุที่มาร่วมอย่างน้อย ๔ รูป จึงจะเป็นสงฆ์ได้ บางสังฆกรรม อย่างกฐินต้องมี ๕ รูปขึ้นไป สังฆกรรมบางชนิด เช่น บวชพระในถิ่นที่เจริญ ต้องมี ๑๐ รูปขึ้นไป สังฆกรรมที่ต้องมีถึง ๒๐ รูปขึ้นไป ก็มี

ที่กำหนดอย่างนั้น ก็คือองค์ประชุม หมายความว่า องค์ประชุมอย่างต่ำที่สุด ๔ องค์ ในสังฆกรรมบางอย่างต้อง ๕ องค์ บางอย่าง ๑๐ องค์ บางอย่าง ๒๐ องค์

อันนี้เป็นชีวิตชุมชนของการทำกิจกรรมร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกัน ตั้งแต่มีผู้มาสมัครขอบวชเป็นสมาชิกใหม่ ก็ต้องมาประชุมกันพิจารณาว่าจะรับบุคคลใหม่นั้นเข้ามาหรือไม่ ดังนั้นเป็นต้น จึงมีสังฆกรรมมากมายเยอะแยะไปหมด โดยถือว่าชุมชนของพระสงฆ์อยู่ด้วยความรับผิดชอบต่อร่วมกัน ทุกคนควรมีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบต่อสงฆ์ ถือเป็นหลักการแห่งความเคารพสงฆ์ ถือสงฆ์เป็นใหญ่

ตอนแรกพระพุทธเจ้าทรงค้นพบธรรม ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนา แล้วก็ทรงเทศนาสั่งสอนไป เมื่อมีผู้ศรัทธา มีผู้รู้ตาม มาขอบวชอยู่ด้วยมากขึ้น ตั้งเป็นสังฆะขึ้นมา พระองค์ก็ทรงจัดวางระเบียบแบบแผนกฎกติกา เรียกว่าบัญญัติสิกขาบท (ข้อศึกษา) เป็นวินัย เพื่อดำเนินกิจการให้เป็นไป เมื่อพระศาสนาเจริญ สังฆะเติบโตใหญ่มั่นคง ก็ทรงบัญญัติให้สังฆะเป็นใหญ่ในกิจกรรมการงานต่างๆ ให้ทุกอย่างเป็นไปตามวินัย โดยวินิจฉัยกันในที่ประชุมสงฆ์

เป็นหลักใหญ่พื้นฐานว่า พระพุทธเจ้าทรงเคารพธรรม ถือหลักความจริง ความถูกต้องเป็นใหญ่ ที่นี้ต่อมาก็ตรัสว่า เมื่อสงฆ์เติบโตขยายโตใหญ่ขึ้น เราก็เคารพสงฆ์ นี่ก็คือพระองค์ทรงมอบอำนาจให้สงฆ์ เช่น การบวชพระ ในระยะแรกย่อมเป็นธรรมดาว่าพระองค์ทรงบวชให้เอง แต่ต่อมา เมื่อมีสังฆะเข้ารูปดีแล้ว พระองค์ก็ทรงบัญญัติเป็นสังฆกรรม มอบให้สงฆ์บวช โดยเข้าที่ประชุมสงฆ์

จึงถือเป็นหลักว่า พระภิกษุต้องเคารพสงฆ์ ถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นใหญ่ แม้แต่พระอรหันต์จะเข้านิโรธสมาบัติ ซึ่งเป็นสมาบัติขั้นสูงสุด โดยอยู่ในนิโรธสมาบัตินั้นเป็นเวลา ๗ วัน ในการนี้ สิ่งหนึ่งที่พระผู้เข้านิโรธสมาบัติจะต้องเตรียมพร้อมไว้ ก็คือจะต้องคำนึงถึงกิจของสงฆ์ว่า ถ้ามีงานของสงฆ์ และสงฆ์เรียกตัวเมื่อไร แม้แต่ในระหว่างเข้านิโรธสมาบัติ ๗ วัน ก็ต้องออกแล้วไปทันที

พระที่เข้าสมาธิ พระที่เข้านิโรธ ไม่ใช่ว่าท่านไม่มีสติ ไม่รู้เรื่องอะไร แต่ที่จริง เป็นผู้ที่มีสติพร้อมอยู่ เมื่อสงฆ์เรียกตัวเมื่อไร ก็รับรู้ และไปทันที นี่ถือสงฆ์เป็นใหญ่ถึงขนาดนี้

กรรมในภวธรรมชาติ กับกรรมในกติกาสังคม

ตามที่พูดมานี้ จะเห็นว่า คนเรา ที่เป็นชีวิต และเป็นบุคคลนี้ มีความรับผิดชอบต่อ ๒ ด้าน หรือ ๒ ชั้น ในด้านหนึ่งก็มีความรับผิดชอบต่ออยู่ในตัวเอง มีชีวิตของตัวเองที่จะต้องรับผิดชอบต่อความจริงของธรรมชาติ ในแง่นี้ก็คือ แต่ละชีวิตนั้นแหละขึ้นต่อกฎธรรมชาติ พูดให้ง่ายว่า ในชีวิตส่วนตัว แต่ละคนรับผิดชอบต่อกฎธรรมชาติ อันนี้ปฏิเสธไม่ได้

ที่เด่นคือกฎแห่งกรรมตามธรรมชาติ เมื่อทำเหตุปัจจัยดี ผลดีก็เกิดขึ้นมา เจตนา หรือเจตจำนงของเราเป็นอย่างไร เราก็รับผลแห่งเจตนาหรือเจตจำนงของเรานั้น นี่เป็นกฎธรรมชาติ ที่แต่ละคนในฐานะเป็นชีวิต ต้องรับผิดชอบต่อกกรรมของตัวเอง เรียกว่า รับผิดชอบต่อกฎธรรมชาติ

แต่อีกด้านหนึ่งคือ ในฐานะเป็นบุคคล ก็มีความรับผิดชอบทางสังคม เมื่อเป็นภิกษุ ก็รับผิดชอบต่อสงฆ์ โดยสงฆ์มีกรรมที่เป็นของสมมุติขึ้นมา ให้ภิกษุรับผลแห่งการกระทำของตน

กรรมจึงมี ๒ แบบ คือ กรรมแบบธรรมชาติ ที่เป็นกฎธรรมชาติอย่างหนึ่ง และกรรมแบบสมมุติ ตามบัญญัติของสังคม อย่างหนึ่ง

ในกรณีที่เป็นกรรมของสงฆ์ ก็คือกรรมที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นสำหรับกำหนดความรับผิดชอบในการมีชีวิตร่วมกัน โดยเป็นสังฆกรรม ดังจะเห็นชัดในการลงโทษ เป็นนิคหกรรม หลายอย่าง หลายชื่อ เช่น บัพพาชนียกรรม อุกเขปนียกรรม ปฏิสารณียกรรม ซึ่งเป็นชื่อกรรมของสงฆ์ ที่ใช้ลงโทษพระ อย่างนี้เป็นต้น

ในกรณีนี้ ถ้ามีพระทำความผิด เราไม่รอกกรรมตามกฎธรรมชาติ แต่สงฆ์จัดการทันที เพราะฉะนั้น ถ้ามีคนมาพูดว่า ถ้าพระทำความผิด ก็ปล่อยให้ท่านรับผลกรรมไปเอง การพูดอย่างนี้แสดงว่าไม่รู้หลักพระศาสนา สงฆ์หรือสังฆะนี้ไม่มีการรอก เมื่อพระทำความผิด ก็ต้องรับกรรมของสงฆ์ตามวินัย สงฆ์จัดการเลย เพราะว่าสงฆ์มีกรรมตามกฎของสงฆ์ที่จะทำ ไม่ต้องไปรอกกรรมของกฎธรรมชาติ

อนึ่ง ต้องรู้ถึงความเชื่อมต่อดัวยว่า เมื่อสงฆ์ทำกรรมที่เป็นของสงฆ์ตามสมมุตินั้น ก็คือเราเอากฎธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ ตรงนี้ขอให้ทำความเข้าใจให้ชัด

คนที่ปล่อยไปตามกรรมนั้น ก็คือมองเรื่องกรรมอย่างคลุมเครือ แสดงว่าไม่รู้จักใช้กฎธรรมชาติ การฝึกหัดพัฒนาคนอะไรต่างๆ นี้ คือการรู้จักเอากฎธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ คือเอาความรู้ในกฎธรรมชาติมาใช้ในปฏิบัติการของมนุษย์ เป็นการเอาตัวเราที่เป็นคน ซึ่งก็เป็นธรรมชาตินี้ เข้าไปเป็นปัจจัยร่วมในกฎธรรมชาตินั่นเอง

เพียงแต่ว่า ในกรณีอย่างนี้ คนเราเข้าไปเป็นปัจจัยในทางที่ดี เพื่อหนุนให้กระบวนการของเหตุปัจจัยในธรรมชาติเป็นไปในทางที่จะเกิดผลดี สมความต้องการของมนุษย์ เพราะมนุษย์มีปัญญาที่เป็นธรรมชาติอันยอดเยี่ยม พร้อมด้วยเจตนาที่มุ่งให้ถึงจุดหมายที่เล็งเห็นด้วยปัญญานั้น ก็ทำกรรมให้เป็นปัจจัยร่วมเข้าไปในกฎธรรมชาติ ไม่ต้องรอกปล่อยไปตามธรรมชาติ

พูดสั้นๆ ว่า มนุษย์มีปัญญา ก็เอาปัญญาพาการกระทำของตนเข้าไปเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในธรรมชาติ

การนำเอาการกระทำของเราเข้าไปเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในกระบวนการของธรรมชาตินั้น ก็เป็นการทำให้กิจการต่างๆ แม้แต่ของสังคมนี้ ดำเนินไปตามกฎธรรมชาติอย่างได้ผลดีแก่หมู่มนุษย์นั่นเอง

ตรงนี้เป็นความสัมพันธ์กันระหว่างด้านของธรรมชาติ กับด้านของสังคม เราารู้อยู่ว่า เรื่องกรรมโดยพื้นฐานแล้วเป็นกฎธรรมชาติ คือเป็นเรื่องของชีวิตของแต่ละคน หรือพูดให้ตรงว่าเป็นเรื่องของแต่ละชีวิต ที่ต้องรับผิดชอบตามกระบวนการของเจตจำนงในตัวเอง เป็นเรื่องเฉพาะตัว พูดในสำนวนของคนว่า แต่ละคนรับผิดชอบต่อชีวิตของตนตามกฎธรรมชาติ ความรับผิดชอบต่อชีวิตตามกฎธรรมชาตินี้ เรียกว่า “ธรรม”

เพราะฉะนั้น เมื่อมองในแง่ธรรม คนก็รับผิดชอบต่อตัวเอง

แต่ถ้ามองในแง่ “วินัย” คือการที่พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งวางระบบในสังฆะ ซึ่งอยู่ในสังคมนมนุษย์ โดยมีการบัญญัติต่างๆ ที่เป็นเรื่องสมมุตินี้ ก็กลายเป็นว่า คนแต่ละคนหรือบุคคลนี้ รับผิดชอบต่อสังคม รับผิดชอบต่อกฎกติกาต่างๆ ที่บัญญัติจัดตั้งวางเป็นระบบขึ้นมาในสังคม

เมื่อมองในด้านนี้ จะเห็นว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติจัดให้มีกรรมที่เป็นของสมมุติสำหรับสงฆ์ ในทางวินัย ที่จะใช้จัดการกับพระภิกษุได้เลย สังฆกรรมต่างๆ มีมากมายอย่างที่กล่าวเมื่อที่แล้ว รวมทั้งกรรมในการลงโทษ ที่กำหนดว่า เมื่อมีพระภิกษุทำความผิด ก็ไม่ต้องไปร้อ ไม่ต้องปล่อยให้เป็นไปตามกรรมของกฎธรรมชาติ ก็จัดการให้เขาได้รับผลกรรมตามสมมุติไปเลย

คนที่ร้อ บอกว่าปล่อยให้เป็นไปตามกรรมของกฎธรรมชาติ อย่างนี้แสดงว่าคนนั้นไม่รู้ไม่เข้าใจหลักพระพุทธศาสนาทั่วพอ บอกแล้วว่า มนุษย์เองก็เป็นธรรมชาติ และในตัวมนุษย์นั้นก็ปัญญาที่เป็นธรรมชาติอันวิเศษ รวมทั้งปัญญาที่รู้จักเอาความรู้ในกฎธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ จึงไม่ต้องร้อให้ผลเป็นไปตามกฎธรรมชาติของเหตุปัจจัยส่วนอื่น แต่เราที่เป็นธรรมชาติอยู่แล้ว เข้าไปเป็นส่วนร่วมในปฏิบัติการของกฎธรรมชาติเสียด้วยเลย

นี่ก็คือ มนุษย์เข้าไปเป็นเหตุปัจจัยในกระบวนการของกฎธรรมชาติ โดยเอาปัญญาของเราที่แหละเข้าร่วมเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในกระบวนการของกฎธรรมชาติเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญญาที่เอาความรู้ในกฎธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ มาจัดการสังคม มาจัดตั้งวางระบบในสังคม มาทำกิจการของส่วนรวม

ย่ำว่า นี่คือการที่คนเข้าไปเป็นส่วนร่วมของกระบวนการของเหตุปัจจัยในธรรมชาติ นี่เป็นความฉลาดของมนุษย์ ที่ทำให้มนุษย์สามารถได้รับผลดีจากกฎธรรมชาติ นั้น ทั้งในระดับบุคคล และในระดับสังคม เราจึงสามารถพัฒนาตัวเอง พัฒนาสังคมให้ เป็นไปด้วยดีได้ แต่ทั้งนี้ ต้องโยงให้ถึงกฎธรรมชาติตลอดเวลา

ในเรื่องนี้ รวมแล้ว ข้อสำคัญก็คือว่า ต้องโยงให้ครบ ๓ ด้าน ทั้งธรรมชาติ คน และ สังคม ให้ถึงกันหมด แล้วคนก็เป็นศูนย์กลางอย่างที่ว่าเมื่อกี้ เพราะคนนี่เข้าถึงธรรมชาติ ด้วย แล้วก็มาเป็นส่วนร่วมในสังคมด้วย

การโยงที่ว่านี้ ก็ทำได้ที่ตัวคนเองนั่นแหละ คือโยงคนที่เป็นชีวิตในธรรมชาติ กับ คนที่เป็นบุคคลในสังคม โดยพัฒนาปัญญาขึ้นมาให้สามารถเชื่อมโยงคนสองด้านนั้น ให้ ประสานเกื้อกูลกลมกลืนกัน ดังได้วามา

ที่นี้ การที่ตัวคนเข้าถึงความจริงของกฎธรรมชาติ นั่นคือหัวใจของการที่เขาจะ มา สร้างสรรค์สังคมได้ เมื่อมนุษย์ไม่เข้าใจจุดสำคัญนี้ ก็ไปแยกคนกับสังคมให้ต่างหากกัน ก็ เลยจบที่นั่นแค่นั้น ด่วนไปแต่ละด้าน เห็นไม่ถึงองค์รวม ไม่ทั่วตลอดระบบสัมพันธ์ของ องค์รวมและเหตุปัจจัย

เพราะฉะนั้น ชาวศาสตร์สมัยใหม่ในปัจจุบัน จึงถูกเรียกว่าเป็นพวก reductionist เป็นพวกแยกส่วน พวกแบ่งซอย พอแบ่งซอยไปแล้ว โยงไม่ได้ ก็ดันอยู่ที่นั่น ก็เลยมองคน หนักไปทางเดียวในแง่เป็นผลผลิตของสังคม ว่าสังคมหล่อหลอมคน ดังนี้ เป็นต้น

ย่ำไว้อีกว่า ถ้าคนเข้าถึงกฎของธรรมชาติแล้ว เขาจะสามารถเป็นอิสระจากสังคม ได้ แล้วเขาจะกลับเอาความรู้ในกฎธรรมชาติมาใช้พัฒนาสังคมให้ดีขึ้นได้อย่างถูกต้อง และ อย่างยั่งยืน

ที่พูดมานี้ เป็นการพูดขยายออกไปให้เห็นว่า การมองเห็นเข้าใจเรื่องนี้สำคัญมาก เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนา แม้จะให้ความสำคัญแก่สังคม ก็เน้นด้วยว่าจะต้องโยงไป ให้ถึงกฎธรรมชาติตลอดเวลา

แล้วชีวิตมนุษย์ที่ดีนั้น ในที่สุดมันก็เป็นชีวิตของเขาเอง ซึ่งเป็นพื้นฐาน คือเป็น ของธรรมชาติ ไม่มีใครปฏิเสธได้ ถ้าเขาไม่สามารถเอาประโยชน์จากความจริงในกฎ ธรรมชาติ ไม่ทำให้ชีวิตที่อยู่ในธรรมชาตินี้ เข้าถึงประโยชน์ที่แท้จริงแล้ว ก็ไม่มีทางที่ชีวิต จะสมบูรณ์ ไม่ว่าเขาจะไปเป็นบุคคลที่มีส่วนร่วมในสังคมอย่างไรก็ตาม

ไม่ต้องพึ่งพา ไม่ต้องอาศัย แต่อยู่เกื้อกูลกัน ไม่ทอดทิ้งไป

ได้พูดมาแล้วว่า ชีวิตของพระมีความสัมพันธ์ทางสังคม กับส่วนรวม ไม่ว่าจะมองในแง่ของในหมู่สงฆ์ด้วยกันเองก็ตาม หรือในแง่ความสัมพันธ์กับประชาชนก็ตาม

ที่นี่ ในการสัมพันธ์กับประชาชนนั้น ทำไมพระพุทธเจ้าให้พระสงฆ์ผูกพันชีวิตไว้กับประชาชน อันนี้ก็เพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อกัน เพราะว่าพระเป็นตัวอย่างของบุคคลที่ต้องการพัฒนาชีวิต มีความตั้งใจเอาจริงเอาจังในการศึกษาให้ครบไตรสิกขา จนกระทั่งเข้าถึงธรรม คือความจริงของกฎธรรมชาติ สามารถเอาความจริงในกฎธรรมชาติมาใช้ประโยชน์กับชีวิต

เมื่อได้รับประโยชน์จากประสบการณ์ของตัวเองในขั้นในระดับต่างๆ แล้ว พระก็นำเอาประสบการณ์นั้น นำประโยชน์ที่ได้จากธรรม มาเผื่อแผ่แก่ประชาชน

การเผื่อแผ่ธรรมแก่ประชาชน ก็โดยที่มีการพบปะกัน แล้วก็ได้ทักทายปราศรัย บอกเล่าแสดงธรรมนั้น อย่างน้อยแม้แต่การเห็นบุคคลที่ได้ถึงธรรม ได้ประโยชน์จากธรรม มีชีวิตจิตใจที่ปลอดโปร่งผ่องใสสุขบริสุทธิ์ ก็เป็นความดีงาม เป็นแบบอย่าง เป็นเครื่องเตือนสติแก่หมู่มนุษย์เหล่านี้ ที่มัวแต่ลุ่มหลงเพลิดเพลิดไปหรือมัวประมาทอยู่ ให้ถูกใจ ได้คิด ตื่นขึ้นมา มองหาธรรม มาเข้าสู่ทาง อย่างน้อยได้สำนึกรู้ว่าชีวิตที่ดีงามเป็นอย่างไร เราไม่จำเป็นต้องมัวหวังความสุขจากการเสพวัตถุเกินไป หรือหลงระเริงกันอยู่

อย่างน้อยผู้ที่มีชีวิตอยู่ในความลุ่มหลงมัวเมา โดยไม่เคยเห็นโทษ ก็มีเครื่องกระตุ้นเตือนสติ วันหนึ่งอาจจะมองเห็นโทษว่า สิ่งที่ทำดำเนินอยู่นั้น ไม่ถูกต้อง ชีวิตที่ดีงามควรจะเป็นอีกอย่างหนึ่ง แล้วนึกถึงทางออก หรือทางเลือกใหม่

เพราะฉะนั้น การที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้พระสงฆ์ต้องฝากชีวิตไว้กับประชาชน ก็เป็นการผูกพันไม่ให้พระหลบหนีสังคมออกไป ผูกพันอย่างไร?

ธรรมดาคนเรานี้ ที่มาอยู่ในสังคม อย่างที่เรียกว่าเป็นสัตว์สังคมอะไรๆ นี้ ส่วนมากก็อยู่ในสังคมเพราะต้องอาศัยสังคม เขายังหวังประโยชน์จากสังคมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อตัวเขา เขาพึ่งพาผู้อื่น เขาหวังประโยชน์จากคนอื่น จะเอาจะได้จากคนอื่นจากทั้งสังคม แล้วก็มักจะคิดในทางที่จะได้จะเอาให้มากด้วย

ที่นี่ คนพวกนี้ พอเกิดเบื่อหน่ายสังคมขึ้นมา ไม่มีอะไรที่อยากจะเอาจากสังคมตัวเองไม่ต้องพึ่งคนอื่นแล้ว ก็จะเป็นไปในทางตรงข้าม คือมีความโน้มเอียงที่จะปลีกตัวไม่เอาเรื่องเอาราวกับชาวบ้าน จะไม่ยุ่งเกี่ยวกับใครแล้ว ออกไปเป็นฤาษีชีไพรเสียเลย

เพราะฉะนั้น คนที่ว่าพึ่งสังคมาอยู่ พอจะไม่ต้องเอาจากสังคม ไม่ต้องพึ่งสังคม ก็กลายเป็นว่า จะตัดจากสังคมออกไป ฉะนั้นจะไปอยู่คนเดียว จะไปหาความสุขของตัวเอง นี่ก็คืออย่างพวกฤาษีชีไพร พวกนี้มีชีวิตเป็นอิสระจากสังคมได้พอสมควรแล้ว เขาไม่หวังความสุขที่จะต้องได้ตัดเอาจากสังคม สามารถอยู่ตัวคนเดียวได้ ไปหาความสุขทางจิตใจ ก็ไม่ไปทางตรงข้าม คือจะผละทิ้งไป ไม่เอาเรื่องทางสังคม

ทีนี้ คนที่เราต้องการให้มาอยู่กับสังคมนี้นี้ ที่จะเป็นประโยชน์แก่สังคม ก็คือคนที่ไม่ต้องพึ่งพาอาศัย ไม่ต้องการเอาจากสังคมนี้นี้แหละ แต่เขาสามารถเอื้อประโยชน์แก่สังคมได้เต็มที่ คนอย่างนี้สิ ที่เราต้องการให้มาสัมพันธ์กับสังคม แล้วถ้าคนพวกนี้ พอมีโอกาสกลับหลบออกจากสังคมไปเสีย ไม่เอาเรื่องด้วย ก็ไม่ถูกเรื่อง

หันมาดูพระพุทธศาสนา ท่านให้เราพัฒนาชีวิตที่เป็นอิสระจากสังคมได้มากที่สุด จนจิตใจเป็นอิสระจากสังคมได้โดยสมบูรณ์ แต่เสร็จแล้วท่านไม่ยอมให้ออกไปจากสังคม ท่านกลับให้เราพึ่งสังคม แต่ไม่ใช่ให้ใจต้องพึ่ง ไม่ใช่ให้ปัญญาต้องพึ่ง แต่พึ่งอาศัยในชีวิตด้านนอก เช่นในการเลี้ยงกาย

นี่ก็คือว่า พระนั้นพัฒนาตัวเองขึ้นไปในขั้นจิตปัญญา จนกระทั่งมีความสุขอยู่ในตนเอง เมื่อมีความสุขของตนเอง ภายในเป็นอิสระ ก็ไม่ต้องขึ้นต่อความสุขจากภายนอก ในแง่หนึ่งก็คล้ายฤาษีชีไพร ก็อาจมีความโน้มเอียงที่จะแยกตัวปลีกออกไป จะตัดขาดจากสังคม แต่คติในหลักของพุทธศาสนาก็มาบอกว่า เราต้องการให้คนแบบนี้ ที่เป็นอิสระที่ไม่ต้องเอาจากสังคมแล้วนี่แหละ กลับมาเอื้อประโยชน์ต่อสังคม ให้มาสัมพันธ์กับสังคมแล้วจะเป็นความสัมพันธ์ที่เป็นประโยชน์แก่หมู่ชน แก่สังคมมากที่สุด

ที่ว่ามานี้คือหลักการของพระพุทธศาสนา ดังที่ได้บอกว่ามีนัยทางสังคมาอยู่ตลอดเวลา เรื่องของการประพฤติปฏิบัติ ชีวิตของพระ ครรลองธรรม ระบบวินัย มีแง่ความหมายอย่างนี้ทั้งนั้น

มองลึกลงไป เรื่องนี้ซับซ้อนมากเหมือนกัน ที่ว่ามานั้น เป็นการพูดกว้างๆ ทั่วๆ ไป เรียบอกว่า คนจำนวนมากยังพึ่งพาสังคม หวังได้หวังเอาจากสังคม จึงอยู่ในสังคม แต่ที่ว่าซับซ้อน อย่างในชมพูทวีปครั้งโบราณ คนไม่น้อยที่หวังเอาประโยชน์แก่ตัว แต่แทนที่จะหวังได้หวังเอาจากมนุษย์ด้วยกันในสังคมนั้น แต่เขาหวังได้จากเทพเจ้า คนพวกนี้เลยกลายเป็นพวกที่แยกตัวไปจากสังคม ไปบูชาเทวดาอยู่ในป่า นี่ก็คือจะเอาผลประโยชน์จากคนอื่นข้างนอก แต่คนอื่นนั้นเป็นเทวดา ไม่ใช่คน ก็เลยไม่เอาที่สังคมอีกเหมือนกัน

ลองหวนนึกถึงพุทธภาษิตที่ยกมาให้ฟังตั้งแต่วันแรกในโบสถ์ ที่พูดถึงเรื่องการบูชา ก็มาเสริมหลักการนี้ กล่าวคือ คนสมัยเก่าตั้งแต่ก่อนพุทธกาลนั้น เขาหวังพึ่งเทพเจ้า อยากให้เทพเจ้าบันดาลโน่นบันดาลนี่ ก็ไปบวงสรวง อ้อนวอน บูชาเทพเจ้า ใช้เครื่องเซ่นต่างๆ มากมาย ถึงกับบูชาয়ัญ บ้างก็ไปบูชาไฟอยู่ในป่าตลอดชีวิต พระพุทธเจ้าตรัสว่า

เอกณฺจ ภาวิตตตานํ มุหุตฺตมปิ ปุชฺเช
 สฺมา เวยฺย ปุชฺชานา เสยฺโย ยญฺเญ วสุตฺตํ หุตํ

(พ.ธ.๒๕/๑๘/๒๙)

คาถานี้บอกว่า “บูชาคนที่พัฒนาตนแล้ว คนหนึ่ง แม้แต่เพียงครู่เดียว การบูชานั้นก็ดีกว่าเช่นสรวงเทวดาตลอดเวลา ๑๐๐ ปี” ว่าถึงอย่างนี้ ทำไมพระพุทธเจ้าตรัสอย่างนั้น

คนยุคนั้นพวกนั้นหวังพึ่งเทพเจ้า อยากได้ผลประโยชน์ที่เทวดาจะบันดาลให้ ก็ไปมีความสัมพันธ์กับเทพเจ้า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับเทพเจ้า โดยหวังประโยชน์แก่ตัวเอง คราวนี้ก็ไม่เอาใจใส่เลยว่าตัวเองจะต้องทำอะไร ไม่เอาใจใส่กันและกันในหมู่คนที่อยู่ร่วมสังคม ไม่นึกที่จะมารับผิดชอบช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่มาคิดการที่จะร่วมกันแก้ปัญหา ก็ไปฝากปัญหาให้เทวดาแก้ให้ รอท่านบันดาลผลได้ให้แก้ตัว โดยไม่ต้องทำ

เมื่ออะไรๆ ก็อยู่ที่เทวดา ขึ้นต่อเทพเจ้า มนุษย์ก็ไม่เพียรพยายามทำให้สำเร็จด้วยตนเอง ไม่ต้องเอาใจใส่กัน ไม่ต้องมาร่วมกันแก้ปัญหา มัวแต่หวังพึ่งสิ่งอื่น จะเอาอำนาจภายนอกมาช่วย ด้านหนึ่งก็ไม่พัฒนาตัวเอง มีแต่อ่อนแอลงไป แล้วอีกด้านหนึ่ง ในหมู่มนุษย์เอง ก็ไม่เอาใจใส่ดูแลกัน สังคมก็แย่

คาถาเมื่อก็จึจตุลงไป ให้คนไม่มัวคำนึงถึงผลได้แก่ตัวเอง โดยเอาใจไปอยู่กับการหวังพึ่งอำนาจจากภายนอกและรอคอยการดลบันดาล แต่ให้เอาใจมาอยู่ที่มนุษย์ด้วยกันหันมาเอาใจใส่ดูแลคนในสังคมนี ช่วยกันยกย่องคนดี คนผู้ใดทำดีงามทำถูกต้อง อยู่ในธรรม เจริญงอกงามในศีลวินัยจิตปัญญา ก็ยกย่อง ช่วยกันส่งเสริม

เมื่อคนไม่มัวไปหวังพึ่งรอคอยอำนาจดลบันดาลของเทพเจ้า แต่ละคนก็ต้องเพียรพยายามทำการให้สำเร็จด้วยเรี่ยวแรงกำลังของตน ทำให้ตนเองได้ฝึกฝนพัฒนาเข้มแข็งสามารถขึ้น ไม่ป้อแป้รอให้เทวดามาช่วย พร้อมกันนั้นก็เอาใจใส่ดูแลกัน ก็มาร่วมมือกันในการแก้ปัญหา และใครเก่งในการทำดี ก็ยกย่องสนับสนุน สังคมก็ก้าวหน้าไปอย่างถูกต้อง

เป็นอันว่า ได้มาเอาใจใส่ดูแลหมู่มนุษย์ มาร่วมมือกันแก้ปัญหา แต่ละคนก็พัฒนาตัวเอง และสังคมก็ดีงามเข้มแข็งมั่นคง

ให้ทาน ให้ธรรม นำปสาทะ

มาดูเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนกันต่อไป ในเมื่อเรื่องราวเป็นอย่างที่ได้อธิบายโดยลำดับมา ความสัมพันธ์ก็เป็นเรื่องของการให้แก่กัน

การให้ ก็คือทาน และทาน คือการให้ นั่น แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. **อามิสทาน** การให้อามิส คือให้วัตถุสิ่งของ

๒. **ธรรมทาน** การให้ธรรม คือให้ความรู้เข้าใจในความจริงความถูกต้องดีงาม

เวลาพูดกันเรื่องทาน เรามักนึกถึงแต่อามิสทาน แล้วก็นึกว่าชาวบ้านต้องถวายทานแก่พระสงฆ์ ลืมไปว่า ที่จริงนั้น พระสงฆ์ก็ต้องให้เหมือนกัน พระสงฆ์ก็ต้องบำเพ็ญทานแก่ประชาชน

เราไปมองว่า ชาวบ้านถวายอาหาร ถวายปัจจัย ๔ พระสงฆ์ก็เป็น **ปฏิคาหก** คือเป็นผู้รับ พร้อมกับเรียกชาวบ้านที่ถวายว่าเป็น **ทายก** และ **ทายิกา** เมื่อมองกัน นึกกันอย่างนี้ นานเข้าก็ชักชิน พระก็เลยนึกว่าตัวเองเป็นผู้รับ มีหน้าที่รับ

แต่ที่จริงนั้น คือมีหน้าที่ต่อกัน พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “**อุโภ อนุโยธมณิสฺสิตา**” แปลว่า ทั้งสองฝ่ายอาศัยซึ่งกันและกัน ต่างฝ่ายต่างให้ ชาวบ้านให้วัตถุปัจจัย ๔ ที่เรียกว่า **อามิสทาน** ทางฝ่ายพระภิกษุก็ให้ธรรม ที่เรียกว่า **ธรรมทาน**

ตามหลักนี้ หน้าที่ของพระคือให้ธรรม ถ้าปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักการนี้ ก็คือให้แก่กันและกัน ก็จะทำให้ชีวิตร่วมโลกร่วมธรรมกันนี้ เป็นไปด้วยดี แต่ละคนก็พัฒนาตนเองขึ้นไป โดยต่างก็เกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ทีนี้ เมื่อชาวบ้านถวายอามิส คือวัตถุสิ่งของปัจจัยสี่ ก็มีหลักพระวินัยกันไว้อีกว่าไม่ให้พระรับมาก นี่คือท่านระวางว่าจะไม่ให้พระไปเบียดเบียนทำให้ประชาชนเดือดร้อน พระรับเอาแค่ตัวเองอยู่ได้ ให้ร่างกายอยู่ได้ ชีวิตเป็นอยู่ได้

รวมความว่า จุดหมายของพระอยู่ที่การพัฒนาตนเอง โดยศึกษาในไตรสิกขา ส่วนเรื่องวัตถุปัจจัยก็เพียงอาศัยเป็นเครื่องเลี้ยงชีพ พอเลี้ยงชีวิตอยู่ได้ เมื่อชีวิตเป็นไปอยู่ ก็ไปพัฒนาชีวิตของตนเอง แล้วก็มาเอื้อธรรมแก่ประชาชน เมื่อได้ประสบการณ์จากการปฏิบัติ จากการเรียนรู้ ก็นำมาเผยแพร่ให้แก่ประชาชน มาสั่งสอน มาแนะนำการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เพราะฉะนั้น การให้ธรรมจึงเป็นหน้าที่ที่แท้ของพระสงฆ์ในการสัมพันธ์กับประชาชน อันนี้ต้องถือเป็นหลักใหญ่

การให้ธรรมนั้น เรามักมองในแง่ว่า ต้องไปพูดไปสอน ที่จริง ไม่จำเป็น การให้ธรรมนั้น ให้โดยพูดก็ได้ ให้โดยไม่ต้องพูดก็ได้ พระไม่ได้มีความสามารถในการพูดเหมือนกันหมดทุกองค์ บางองค์ที่บวรลัทธิธรรมสูงสุดเป็นพระอรหันต์แล้ว ก็สอนไม่เป็น คล้ายอย่างพระปัจเจกพุทธเจ้า ซึ่งสอนคน พูดไม่ค่อยได้ผล นี่หนึ่งละ

ที่นี้สอง นอกจากนั้น พระบางองค์บวชมาไม่นาน ยังไม่ได้เรียนรู้เท่าไร ยังไม่มีประสบการณ์ ก็ไม่รู้จะเอาอะไรไปสอน แล้วจะให้ธรรมได้อย่างไร

ตรงนี้ก็มาแยกแยะทำความเข้าใจกันให้ชัดว่า ธรรมะนั้น หนึ่ง หมายถึงธรรมที่เป็นความรู้ความเข้าใจเห็นความจริงของสิ่งทั้งหลาย หรือ สอง ธรรมะคือตัวกุศลธรรม ความดีงามที่เกิดขึ้น แม้แต่ในจิตใจของตัวเอง สภาพจิตใจที่ผ่องใส เป็นบุญเป็นกุศล ไม่มีความเศร้าหมอง ศรัทธา ความอึดใจ ที่เกิดขึ้นในใจ ก็คือกุศลเกิดขึ้นแล้ว นี่ก็คือธรรม

ถ้าพระมาแล้ว พระพบกับโยม หรือโยมเห็นพระแล้ว ทำให้โยมเกิดมีกุศลธรรมในใจ แม้ไม่ได้พูด ก็เป็นการให้ธรรมแล้ว เพราะฉะนั้น จึงเน้นว่า ให้พระสงฆ์มีลักษณะที่ว่า แม้เพียงปรากฏตัวขึ้นที่ไหน ก็บำรุงจิตใจประชาชน ทำให้ในใจเกิดกุศล

อย่างที่ได้อธิบายไปแล้วว่า กุศลธรรมสำคัญในจิตใจของประชาชน ที่พระต้องพยายามให้เกิด คือ *ปสาทะ* ความเลื่อมใส ความผ่องใสของจิตใจ ซึ่งเป็นสภาวะที่ดีอย่างยิ่ง เป็นสุขภาพจิตพื้นฐาน พอจิตใจผ่องใส บันเทิง ชุ่มฉ่ำ สดชื่นแล้ว ก็ดีไปหมด ความสุขก็มา กำลังกายก็มี กำลังใจก็มี

ฉะนั้น เวลาพบเห็นพระ ลักษณะของพระที่ดีก็จะทำให้ญาติโยมเกิดปสาทะ ความชื่นชมผ่องใสของจิตใจ ที่แปลกันมาว่าความเลื่อมใส

ปสาทะ ที่เลื่อมใส ผ่องใส ชื่นชม ชื่นใจนี้ มี ๓ ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ ๑ เกิดความชื่นชม เลื่อมใส ผ่องใส ชื่นบาน ชื่นใจ เป็นภาวะในจิตใจขึ้นมา ซึ่งเป็นภาวะที่ดี เป็นกุศล

ขั้นที่ ๒ เกิดความสัมพันธ์กับพระภิกษุ หรือบุคคลที่เป็นต้นแหล่งของสภาพจิตอันดีที่เกิดขึ้นในตัวเองนี้ ที่เป็นผู้ทำให้ตนเกิดปสาทะ ก็จะเกิดมีความรู้สึกอยากเข้าไปหา เข้าไปพบ ความรู้สึกนี่จะเป็นตัวต่อโยงให้เขาเข้าไปหาเพื่อไถ่ถาม หรือขอฟังธรรม ถ้าเฝ้ารู้ชอบศึกษาอยู่แล้ว เขาก็จะไปถามปัญหา ไปปรึกษา ขอให้ช่วยแก้ข้อสงสัยในเรื่องนั้นเรื่องนี้ หรือแม้แต่เพียงเขาเข้าไปหา ไปทักทายปราศรัย พระภิกษุก็ได้โอกาสที่จะสอน ที่จะอธิบายธรรม

ขั้นที่ ๓ แสดงอาการของผู้เลื่อมใส หมายความว่า เมื่อเลื่อมใส เขาก็อยากแสดงออกถึงความรู้สึกชื่นชม นั่นคือทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อแสดงถึงความเลื่อมใสศรัทธา เมื่อท่านเป็นพระ เขาก็มักนำอาหารมาถวาย เอาข้าวของมาถวาย ตลอดจนทำอะไรๆ ในทางที่จะส่งเสริมและสังสรรค์แต่นั้นต่อไป

ขอให้สังเกตว่า คนมักจะมองเรื่องของปสาทะ ความเลื่อมใสนี้ ไปที่แง่ของขั้นที่ ๓ บางทีพระบางองค์ก็เพิ่งจับหรือจ้องที่จุดนี้ ซึ่งจะกลายเป็นเรื่องเสียหาย คือกลายเป็นว่า พระนั้นมองว่าเราจะได้อีกแล้ว ที่จริงไม่ใช่อย่างนั้น

จุดสำคัญที่ควรฟัง ควรเน้น คือที่สภาพจิตของเขา ว่าทำอย่างไรจะให้เขาเกิดสภาพจิตใส่องที่ดีอันนี้ ซึ่งเป็นกุศลเป็นคุณประโยชน์แก่ตัวเขาเอง เพียงเขาเกิดปสาทะ ใจเขาดีอย่างนี้ ก็เป็นบุญใหญ่และเป็นคุณค่าที่ประเสริฐยิ่งแล้ว ต่อจากนั้น ถ้าเขาจะเข้ามาหาถามอะไร เขาก็จะได้ธรรม นี่ก็ยิ่งดีมากขึ้นไป ส่วนเขาจะแสดงอาการเลื่อมใสถวายอาหารถวายอะไรหรือไม่ นั่นก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งไกลออกไป ไม่ควรไปคำนึง อย่าไปเพ่ง อย่าไปติดที่ตรงนั้น

เป็นอันว่า พระนี้สามารถให้ธรรมแม้โดยไม่ต้องพูด คือปรากฏตัวอย่างพระ เมื่อพระประพฤติดี มีอากัปกริยางาม ก็เป็นที่ชื่นชม นำเลื่อมใส เห็นแล้วก็ชื่นใจ

อย่างพระอัสสชิ ที่เป็นองค์หนึ่งในพระเบญจวัคคีย์ ที่เป็นสาวกชุดแรกของพระพุทธเจ้า ได้บรรลุอรหัตผล แล้วท่านก็ออกจาริกไป วันหนึ่ง ท่านเดินทางไปในเมืองราชคฤห์ ฝ่ายอุปติสสปริพาชก ซึ่งต่อมาเป็นพระสารีบุตร เป็นนักบวชอยู่ในสำนักของอาจารย์สญชัย กำลังแสวงหาโมกขธรรม หมายความว่าต้องการหาทางหลุดพ้น ต้องการจะรู้ธรรมให้ถึงความจริงแท้ พยายามค้นคว้าแสวงหามา ก็ไม่เจอสักที

วันนั้นก็เผชิญว่า ท่านอุปติสสะนี้ได้เห็นท่านพระอัสสชิเดินมา แต่ว่าพอมองเห็นพระอัสสชิเดินนี้ ท่านอุปติสสะก็เกิดมีปสาทะขึ้นเลย ก็เกิดความชื่นชม เลื่อมใส ชื่นบาน เอิบอิมใจขึ้นมา ก็มองว่า ท่านผู้นี้ต้องมีอะไรดี นี่คือความสัมผัสเกิดขึ้นแล้ว พอชื่นชมเลื่อมใส ก็อยากเข้าไปหา อยากเข้าไปถาม ตอนนี้อยู่คนเดียวแล้ว โดยผู้ที่บรรลุธรรม ซึ่งฝึกอบรมตนดีแล้ว ได้ทำให้เกิดสภาพจิตที่ดีงาม ยิ่งกุศลธรรมให้เกิดขึ้นแก่ท่านผู้อื่นแล้ว แม้โดยไม่ต้องพูด

จากนั้น อุปติสสปริพาชกได้เข้าไปหาพระอัสสชิ แล้วก็ถามว่า ท่านบวชกะใคร เป็นลูกศิษย์ใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน ศาสดาของท่านสอนว่าอย่างไร พระอัสสชิก็ยกหลักธรรมมาพูดให้ฟังสั้นๆ ด้วยความถ่อมตน ทำให้พระสารีบุตรบรรลุโสดาปัตติผล

เรื่องก็เป็นมาอย่างนี้ เพราะฉะนั้นจึงเน้นความสำคัญว่า พระภิกษุนี้ เมื่อจะถือ การอุณฺยต่อชาวโลก ก็ถือภูตตั้งต้นแต่แก่สภาพจิตของเขา โดยประพฤติปฏิบัติตนให้ดี อยู่ในศีล อยู่ในภาวะของบุคคลที่ได้ฝึกอบรมตนดี เมื่อปรากฏตัวขึ้นที่ไหน เมื่อไร ก็ให้ธรรม เกิดขึ้นในใจของคนที่ได้พบ เป็นการให้ธรรมแก่เขา แม้โดยไม่ต้องพูด เพราะฉะนั้น ประชาชนเห็นพระเมื่อไร ก็ให้เขาได้ความสบายใจ ความชื่นบาน ความผ่องใสของจิตใจ

การที่พระทำให้ญาติโยมประชาชนพบเห็นแล้ว เกิดปสาทะ ก็เพราะพระตั้งอยู่ใน ศีล มีธรรม เป็นสมณะ คือผู้สงบ ไม่เบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ใคร เป็นผู้ไม่มีภัย พระอยู่ที่ไหน ที่นั่นก็อย่างที่ว่าแล้ว ถ้าเป็นพระแท้ ที่นั่นก็เป็นรมณีย์ เป็นที่รื่นรมย์ใจ สงบ สบาย สดชื่น ปลอดภัยโล่งใจ จนกระทั่งอย่างน้อยพระก็เป็นเครื่องหมายของความ ปลอดภัย คือเห็นพระที่ไหน ที่นั่นไม่มีภัยอันตราย หายใจได้ทั่วห้อง ปลอดภัย

เพราะอย่างนี้ จึงเหมือนเป็นประเพณีที่ติดมาในใจ แต่ก่อนแต่ไรก็รู้กันถือกันว่า เห็นพระเถรที่ไหน คือเห็นสมณะ ที่นั่นไม่มีภัย ญาติโยมเดินทางไปในป่า ซึ่งสมัยก่อนถือ ว่าเป็นที่อันตราย ทั้งสัตว์ร้าย คนร้าย โจรร้าย อาจจะทำร้ายข่มขืนอยู่ มักรู้สึกระแวง หวาดหวั่น เสียวสยง แต่พอไปเจอพระสงฆ์เข้า ก็โล่งใจ ใจชื่น หายใจทั่วห้อง ลงนั่ง ยก มือท่อมศีรษะไหว้พระ เพราะวาสบายใจ โล่งใจ รู้สึกว่าเราปลอดภัยแล้ว นี่ก็เป็นอาการ หนึ่งของปสาทะ

นอกจากเวลาบิณฑบาตแล้ว โอกาสที่ญาติโยมจะได้พบกับพระบ่อยที่สุด ก็คือใน พิธีกรรม เวลาไปในพิธีนั้น ได้เนิ่นสืบกันมาแต่โบราณ ให้พระสำรวจตนให้มาก การ ปรากฏตัวก็ตาม การสวดมนต์ การประกอบพิธีในส่วนต่างๆ ในลำดับขั้นตอนทั้งหลาย ก็ ปฏิบัติด้วยดี ให้เป็นสื่อแห่งปสาทะ ตั้งใจว่า เราจะทำทุกอย่าง ให้การแสดงออกของเรา การพูดจา การสวดของเรา น้อมนำสภาพจิตที่เป็นกุศลให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน ให้ปสาทะ ให้ปิตุปราโมทย์เกิดขึ้นในจิตใจของประชาชน ไม่ใช่สวดเป็นเล่น ไม่ใช่สักแต่ว่าสวด ไม่ใช่ สวดเรื่อยเปื่อยไป ต้องสวดโดยตั้งใจ โดยมีมุ่งหมายให้เกิดกุศลอย่างที่ว่านั้น

เป็นอันว่า ในความสัมพันธ์กับประชาชน ถ้าพระทำได้อย่างนี้ พระสงฆ์ก็จะเป็น แหล่งที่ดำรงธรรมไว้ให้แก่สังคม เป็นที่บำรุงจิตใจของประชาชน เป็นหลักให้แก่สังคม เป็น ศูนย์กลางที่จะนำเสนอบรรยากาศความรื่นรมย์ ความเบิกบานใจ ความผ่องใส ให้แก่สังคมได้ตลอดเวลา อย่างคำเก่าในโคลงของนรินทรวิเบศร์ ที่พูดถึงวัดวาอาราม แว่วเสียงระฆังฆาน พระภิกษุกวาดแผ้วถางโบสถ์ศาลา อย่างที่ได้ยกมาให้ดูแล้ว

คนในเมืองนั้นร่วนวาย ยุ่งกับการทำมาหากิน ธุรกิจการงาน การดำเนินชีวิตที่แข่งขันบีบรัด จุกจิกจอบแจกระทั่งกับผู้คนที่มีต่างจิตต่างใจ บางทีก็ว่าวุ่นซุนมัว เมื่อได้เห็นพระสงฆ์ที่ทรงศีลทรงธรรมงามจริยาที่หนึ่ง ก็ค่อยผ่อนคลายได้ชื่นใจ พระสงฆ์ควรจะเป็นที่เชื่อมโยงคนและสังคมให้ถึงกันกับธรรมชาติอยู่เรื่อยๆ เพราะว่ามันมนุษย์ในสังคมนี้มีเรื่องราวที่ชักพาให้เลือนลึมห่างเหินจากธรรมชาติอยู่เสมอ อย่างน้อยให้พระสงฆ์เป็นสื่อที่เตือนคนให้ระลึกถึงธรรมชาติ แล้วโยงให้ประสานกลมกลืนกันไว้ ไม่ให้ถึงกับแปลกแยก

อีกด้านหนึ่ง พระก็เป็นสื่อประสานระหว่างรูปธรรมหรือด้านวัตถุ กับด้านนามธรรมคือจิตใจ อย่างน้อยก็เป็นภาพที่ปรากฏขึ้นมาคอยเตือนไว้ ให้สังคมนี้ไม่หลงไปกับเรื่องวัตถุจนเกินไป ช่วยเราเตือนสื่อโยงคนเข้ามาหาคุณค่าสาระที่แท้จริงของชีวิต ให้ถึงด้านนามธรรม จนกระทั่งในที่สุดก็คืออนำปัญญามาให้แก่เขา ให้เขาตระหนักรู้ถึงความจริงของกฎธรรมชาติ อันจะเป็นการนำประโยชน์อย่างสูงสุดมาให้แก่ประชาชน พระภิกษุจะทำหน้าที่สูงลึกไปถึงอย่างนี้ได้ โดยเริ่มจากความสัมพันธ์ที่นำปสาทะขึ้นมาอันนี้

พระผู้พัฒนาครบจบศีลวินัยจิตใจและปัญญา มีความดีงามความสามารถปรากฏชัดในศาสนกิจอย่างหมดจดมั่นคง ที่คนมีความรู้สึกชื่นชมเลื่อมใสอย่างสนิทมั่นใจ เฉพาะอย่างยิ่งพระอรหันตสาวกผู้ใหญ่ จะมีลักษณะที่เรียกว่าเป็น *มโนภาวนีย์* แปลว่า ผู้เป็นที่เจริญใจ คือใครได้พบเห็นก็ชื่นจิตสุขใจพาให้จิตปัญญาเจริญงอกงาม จึงเป็นผู้ที่ชนทั้งหลายมากมาย ทั้งผู้เฝัธรรมและคนทั่วไป ไปปรารถนาจะเข้าไปพบเข้าไปหาเข้าไปสนทนาและแม้เพียงได้เข้าไปเห็น

ในครั้งพุทธกาล เหตุหนึ่งที่ทำให้พวกเขาชาวบ้านไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ไปวัด ไปหาพระสงฆ์ ก็เพราะเขาปรารถนาจะได้ไปพบไปปรึกษาสนทนากับพระเถระพระสาวกผู้เป็นมโนภาวนีย์ ดังที่ในท้ายพุทธกาล มีอุบาสกผู้ใหญ่ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วกราบทูลแสดงความรู้สึกสูญเสียขาดหายว่า เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว โอกาสที่เขาจะได้มาเฝ้าพระองค์แล้วได้พบพระมหาสาวกทั้งหลายที่เป็นมโนภาวนีย์ ก็จะหมดไป

นั่นก็หมายความว่า เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ พระองค์ทรงเป็นศูนย์รวมของพระสาวกมหาสาวก พระเถระใหญ่่น้อยก็มาที่พระพุทธเจ้า โดยยึดเอาพระองค์เป็นศูนย์กลาง ตั้งแต่พระอัครสาวก ทั้งพระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลาน์ ก็มาทำงานอยู่ใกล้ชิดพระพุทธเจ้า เมื่อประชาชนมาเฝ้าพระพุทธเจ้า ก็ได้มาพบพระมหาสาวกและบรรดาพระเถระผู้ใหญ่เหล่านี้ ซึ่งเป็นพระอรหันต์ เป็นผู้บริสุทธิ์ เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ เรียกว่าได้พบมโนภาวนีย์บุคคล ได้พบท่านผู้เป็นที่เจริญใจ เขาก็ได้ความสนใจชื่นใจสุขใจ

แต่เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว เขาก็จะขาดโอกาสอันนี้ นอกจากไม่ได้เฝ้าพระพุทธเจ้าแล้ว ก็จะได้ไม่ได้พบเหล่าพระเถระผู้เป็นมโนภาวนีย์ ผู้เป็นที่เจริญใจ พลอยหายพลอยขาดไปด้วย

ตามที่ว่ามานี้ ลักษณะของพระสงฆ์ที่ดี นอกจากทำหน้าที่ให้เกิดปสาทะแล้ว ก็พัฒนาตนเองให้เป็นมโนภาวนีย์ ให้เป็นที่ตั้งแห่งความเจริญใจ

โดยฐานะตามปกติ พระภิกษุก็ดำเนินตามพระพุทธจริยา ด้วยการปฏิบัติหน้าที่ต่อประชาชน ในฐานะเป็นกัลยาณมิตร ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า อาศัยเราเป็นกัลยาณมิตร สัตว์ทั้งหลายผู้ตกอยู่ใต้อำนาจความเกิดแก่เจ็บตาย โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส คือ บรรดาทุกข์ทั้งหลาย ก็พ้นจากทุกข์เหล่านั้นได้ (ดู ส.ส.๑๕/๓๔๓/๑๒๔) เมื่อพระเจริญงอกงามในคุณสมบัติขึ้นจนเป็นมโนภาวนีย์ ก็จะเป็นกัลยาณมิตรที่ดียอดเยี่ยม

ในหลักธรรมเกี่ยวกับคฤหัสถ์ จะเห็นว่า ท่านให้พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นมิตรแท้ของประชาชน ทั้งนี้ดูได้ง่ายๆ จากพุทธพจน์ในสังคาลกสูตร (ที.ปา.๑๑/๑๗๒-๒๐๖/๑๙๔-๒๐๗) ขอให้โยงหลัก**มิตรแท้-มิตรเทียม** กับหลัก**ทศ ๖** ก็ให้เห็นชัดขึ้นมา

ในหลัก**มิตรแท้-มิตรเทียม** พระพุทธเจ้าทรงสอนให้หลีกเลี่ยงมิตรเทียม ซึ่งก็คือศัตรูที่มาในร่างมิตร ผู้จะชักพาเราไปสู่ความเสื่อมเสียหาย แล้วก็ให้รู้จักเลือกคบมิตรที่ดี ที่เป็นมิตรจริงแท้ด้วยหัวใจ

ที่นี้ ในบรรดามิตรแท้ที่มีอยู่ ๔ ประเภท มิตรแท้ประเภทที่ ๓ เรียกว่ามิตรแนะนำประโยชน์ คือผู้ที่คอยยับยั้งห้ามปรามจากความชั่ว ชวนให้เราตั้งอยู่ในความดี ช่วยให้เราได้รู้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง ให้เราได้ประโยชน์ทางปัญญา แล้วก็บอกทางสุขทางสวรรค์ให้

ที่นี้ก็ไปดูในหลัก**ทศ ๖** ที่ทิศสุดท้าย เรียกว่า อุปริมทิศ ทิศเบื้องบน คือสมณพราหมณ์ ซึ่งแสดงหน้าที่ของพระสงฆ์ต่อกุลบุตร หรือต่อประชาชน จะเห็นชัดว่า ตรงกันกับลักษณะของมิตรแท้จำพวกแนะนำประโยชน์ แต่เพิ่มเข้ามาอีก ๒ ข้อ เป็น ๖ ข้อ ดังนี้

๑. ยับยั้งห้ามปรามชาวบ้านจากความชั่ว
๒. ให้ชาวบ้านตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้เขาได้รู้ได้ฟังสิ่งที่เขายังไม่รู้ไม่ได้ฟัง (จากนี้เพิ่ม ข้อ ๔ และ ๕)
๔. ทำสิ่งที่เขาฟังแล้ว ให้ชัดเจนแจ่มแจ้ง
๕. อนุเคราะห์ด้วยจิตปรารถนาดี
๖. บอกทางสุขทางสวรรค์ให้

นี่คือหน้าที่ของพระสงฆ์ต่อประชาชน ขอให้สังเกตว่า ข้อ ๕ ที่แทรกเข้ามาว่า “อนุเคราะห์ด้วยจิตปรารถนาดี” อันนี้ท่านอธิบายว่า คอยนึกถึงชาวบ้านว่า ญาติโยมคนนั้น ทำอย่างไรเขาจะเจริญขึ้นในธรรม ในความดีงาม เขาจะได้ประสบสิ่งที่เป็นประโยชน์และความสุข คอยนึกอยู่เสมอ หาทางให้เขาได้พัฒนาตัวเอง ให้เขามีชีวิตที่ดีงามมีความสุข ขวนขวายช่วยเหลือเกื้อหนุนในทางธรรม

ท่านยกตัวอย่าง เช่นว่า มีพระองค์โน้น ที่มีคุณธรรมความดี วัตรสูง ก็แนะนำชาวบ้านว่า โยม ถ้ามีโอกาส ก็ไปหาท่านองค์โน้นบ้างนะ ท่านจะได้ช่วยบอกธรรม ถ้าเป็นเดี๋ยวนี้ก็แนะนำได้กว้างออกไปอีก นอกจากให้ไปหาพระองค์นั้นองค์นี้แล้ว อาจแนะนำว่า นี่โยม มีหนังสือธรรมดีๆ ไปอ่านสิ หรือหามาให้ อะไรอย่างนี้ เรียกว่าอนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี รวมแล้วก็คือหวังดีต่อชาวบ้าน ไม่คิดเอาจากเขา ไม่ใช่คิดว่า ทำอย่างไรเราจะไปเรียไรเขาได้ เราจะไปหาไปเอาให้ได้เท่านั้นเท่านี้ แต่คิดในแง่ว่า จะอนุเคราะห์ให้เขาศึกษาพัฒนาเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป นี่ก็คือหน้าที่ของกัลยาณมิตรนั่นเอง

ตกลงว่า หน้าที่ของพระภิกษุต่อประชาชนนั้น ตรงกับหน้าที่ที่เป็นลักษณะของมิตรแท้ประเภทแนะนำประโยชน์ แต่เพิ่มให้หนักแน่นขึ้น โดยเฉพาะข้อที่ว่าอนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี แต่รวมแล้วก็คือ ทำหน้าที่ตามอย่างพระพุทธเจ้า ที่ทรงเป็นกัลยาณมิตรแบบอย่าง พระสงฆ์ก็ทำหน้าที่อย่างนี้ โดยเกื้อหนุนแก่ประชาชน ชักนำชาวบ้านให้ทำความดีงามศึกษาพัฒนาต่างๆ ขึ้นไป

ที่ว่ามานี้ คือความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับประชาชน ที่ว่าพระสงฆ์เอาประโยชน์จากประชาชนน้อย ว่าโดยหลักการ พระสงฆ์เป็นผู้พร้อมที่จะไม่เอาอะไรจากประชาชน ไม่ต้องการเอาอะไรจากสังคม ท่านจะไปอยู่ป่ากินเผือกกินมันก็ได้ แต่อย่างที่บอกแล้วแต่ต้น คนโดยทั่วไปนั้น ที่อยู่ในสังคมนี้ ที่ยุ่งกันอยู่ก็เพื่อจะเอาจะได้จากสังคม หรือยังต้องพึ่งพาอาศัยสังคมอยู่ เมื่อมีคนที่เป็นอิสระ ไม่ต้องการเอาจากสังคม คนอย่างนี้แหละที่ควรจะมาอยู่กับสังคม มาให้แก่สังคม ท่านจึงวางหลักธรรมวินัยผูกมัดพระสงฆ์ไว้ให้ผูกพันกับสังคม ไม่ให้ละทิ้งไป แต่ให้ทำประโยชน์ต่อกัน ตามหลักเอื้ออาภรณ์ กับเกื้อธรรม

เมื่อปฏิบัติตามหลักการนี้ พระก็จะมีลักษณะอย่างที่พูดไปเมื่อเช้านี้ แต่เมื่อเข้าบอกแต่คำแปล ไม่ได้บอกคำบาลี ทีนี้ก็เลยบอกให้ครบว่า (ช.ธ.๒๕/๑๔/๒๑)

ยถาปี ภมโร ปุปลัง   วณฺณคณฺธิ อฺหลยํ

ปเลติ รสฺมาทาย   เหวํ คามมฺ มฺนึ จเว

พระศาสดามีความว่า แมลงภูแมลงผึ้งเที่ยวไปในหมู่ไม้ ไม่ทำดอกไม้พร้อมทั้งกลิ่น และสีให้ชอกช้ำ นำเอาแต่น้ำหวานและเกสร บินไป ฉั่นโต มุนีคือพระสงฆ์ พึงจาริกไปใน หมู่ประชาชนชาวบ้าน ฉั่นนั้น

หลักการนี้สำคัญมาก ถ้าเรายึดถือหลักการดังที่พูดมาแต่ต้น เมื่อปฏิบัติตามนี้ได้ พระสงฆ์ก็จะไม่ทำให้สังคมเดือดร้อนเสียหาย ไม่ทำให้ประชาชนชอกช้ำ ไม่ว่าจะทาง รูปธรรม วัตถุ เงินทอง ก็ตาม หรือทางนามธรรม ด้านจิตใจ ก็ตาม แต่เป็นผู้บำรุงหล่อเลี้ยง จิตใจและสุขภาพปัญญาของประชาชน ทำให้เขาองงามยิ่งขึ้น เปรียบเหมือนแมลงผึ้งที่ว่ าพาเอาแต่น้ำหวานบินไป แต่กลับขยายพันธุ์หมู่ไม้ให้ยิ่งเจริญองงาม

จิตสำนึกต่อสังคม

ที่นี่ พูดถึงพระผู้บรรลุลุทธิอย่างสูงแล้ว ก็มีเรื่องที่ต้องเข้าใจให้ชัด ตามหลัก เมื่อ บรรลุลุทธิจบแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องอาศัยอะไรในการที่จะฝึกตนต่อไปอีก ยกตัวอย่างเช่น พระที่ไปอยู่ป่า วัตถุประสงค์อย่างหนึ่งก็คือเพื่ออาศัยบรรยากาศของป่าที่สงบสงัดนั้น น้อมจิตไปสู่วิเวก แล้วจะได้เชื้อต่อการที่จะบำเพ็ญสมาธิ เจริญจิตภาวนา ทำให้จิต พัฒนาขึ้นไป แต่พอได้เป็นพระอรหันต์แล้ว เสรีจ-จบ-พ้นการฝึกแล้ว ท่านก็ไม่จำเป็นต้อง บำเพ็ญต่อไปอีก นึกมองกันตามหลัก

ที่นี่ บางทีก็จะมีบางคนอ้างขึ้นมาว่า ท่านผู้นี้เป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านไม่ต้องฝึก แล้ว การถือบัญญัติปฏิบัติตามข้อวินัย ก็ไม่จำเป็นแล้ว ไม่ต้องถือข้อวินัยบทบัญญัติ เหล่านี้แล้ว ท่านหมดความยึดมั่นถือมั่นแล้ว บางคนไปพูดอย่างนั้น อย่างที่เคยได้ยินญาติ โยมมาเล่าถึงวัดหนึ่ง บอกว่ามีพระอายุสูงมากแล้ว ก็มีสาว ๆ ไปนวดไปบีบ เขาว่าก็นวดได้ ดี เพราะท่านไม่ยึดติดถือมั่นอะไรแล้ว ไม่เป็นไรหรอก อย่างนี้จะว่าอย่างไร

เรื่องนี้ตอบง่าย ๆ สั้น ๆ ก่อนว่า วินัยเป็นเรื่องของบัญญัติ ไม่มีการยกเว้นให้ใคร ถ้า จะยกเว้นให้ใครในกรณีใด ก็เป็นไปตามบัญญัติที่นั่นแหละที่จะบอกไว้แล้ว นี่หนึ่งละ แล้ว สอง พระอรหันต์ประพฤติวินัยไม่ใช่เพื่อประโยชน์แก่ตนเอง ท่านหมดความจำเป็นต้อง พัฒนาตัวฝึกตนแล้ว แต่ท่านมีคติของพระอรหันต์ ที่ทำให้ท่านปฏิบัติต่อไป ก็มาด้วยกัน

ขอให้ดูตัวอย่างก่อน กรณีที่หนึ่ง เช่นพระมหากัปปิยะ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ สังฆกรรมในการทำ อุโบสถ คือการพึงปาติโมกข์ ว่า ทุก ๑๕ วัน พระต้องไปประชุมกัน ชักข้อมวินัยพื้นฐานแม่บท

ที่นี่ พระมหากัปปินะ (พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เป็นกษัตริย์สละราชสมบัติมาบวช) ท่านรำพึงว่า เราเป็นอรหันต์ เป็นผู้บริสุทธิแล้ว จำเป็นต้องไปหรือไม่ พระพุทธเจ้าเสด็จมาถึงตัวท่านเลย ตรัสว่า ถ้าเธอผู้บริสุทธิไม่ไป แล้วใครจะไป ต้องเป็นแบบอย่าง

อีกตัวอย่างหนึ่งที่ชัดมาก พระมหากัสสปะ เป็นพระมหาสาวกที่ถืออุตงค์ตลอดชีวิตมาหลายข้อ

ขอแทรกหน่อยว่า อุตงค์มีหลายข้อ ชาวบ้านมักเข้าใจกันผิดนึกว่าอุตงค์คือเดินทางไป แต่ที่จริง ไม่ต้องเดินทางก็เป็นอุตงค์ และอุตงค์ส่วนมากก็ไม่ต้องเดินทางเลย เช่น ถือบิณฑบาตเป็นประจำ ไม่รับนิมนต์ ฉันทมือเดียว ใช้จีวรเพียงไตรจีวรชุดเดียว ๓ ผืน ถือใช้เฉพาะผ้าบังสกุล คือเอาแต่ผ้าที่เขาทิ้ง ไปเก็บมาต้มมาซักมาเย็บซ่อมเอง ไม่รับจีวรจากคหบดี ฯลฯ รวมหมดมี ๑๓ ข้อ อุตงค์ คือข้อปฏิบัติเพื่อขัดเกลากิเลส “อุตะ” ขัดเกลากิเลส “อังคะ” แปลว่า องค์ประกอบหรือคุณสมบัติ ในที่นี้คือข้อปฏิบัติของท่านผู้ขัดเกลากิเลส

บอกแล้วว่า พระมหากัสสปะถืออุตงค์หลายข้อ โดยเฉพาะข้ออยู่ป่าเป็นประจำ อยู่ป่าตลอดชีวิต รวมทั้งถือไตรจีวร ถือบ้างสกุลด้วย อ้าว พระอรหันต์ไม่ต้องขัดเกลากิเลสแล้วนี่ จะต้องขัดเกลาอยู่อีกทำไม ถือบ้างสกุลต่อไปทำไม

ที่นี่ ต่อมาท่านแก่เฒ่าลง ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าก็ตรัสแก่ท่านว่า มหากัสสปะ เธอนี้ก็แก่เฒ่าอายุมากแล้ว จีวรบังสกุลนี้ เนื้อผ้าหยาบ เป็นของหนัก เธอก็แก่แล้ว ผ้าเนื้อหยาบหนักๆ พระแก่เฒ่าไปห่ม ก็หนักตัว (ทำให้ทรงตัวไม่ค่อยดีด้วย) หรืออย่างน้อยก็รู้สึกไม่สบาย เธอผ่อนปรนกับตัวเองบ้างก็ได้ หันมาใช้จีวรที่คหบดีถวาย รับนิมนต์ฉันภัตตาหารอยู่กับพระองค์ก็ได้ พระมหากัสสปะก็กราบทูลขอปฏิบัติอย่างนั้นต่อไป

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสถามเหตุผล พระมหากัสสปะกราบทูลว่า ตัวท่านเองก็พอใจมีความสุขกับการเป็นอยู่อย่างนั้น และเพื่อเห็นแก่พระหรือคนรุ่นต่อไปที่จะตามมาข้างหลัง จะได้ “ทิฏฐานุกติ” แปลตามตัวอักษรว่า “การดำเนินตามสิ่งที่ได้เห็น” พุดง่าย ๆ ว่า เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้แบบอย่าง หรือเพื่อเป็นแบบอย่างแก่คนรุ่นหลัง ตามคำของท่านที่เป็นภาษาบาลีว่า “ปัจจุฉิมา ชนตา” คือชุมชนหรือหมู่ชน คือชาวประชา ผู้จะเกิดตามมาภายหลัง ก็คืออนุชนนั่นเอง

ที่ว่ามานี้ ก็คือจิตสำนึกที่มุ่งเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ประโยชน์ของสังคม ประโยชน์แก่ผู้อื่น จะเห็นชัดว่า ท่านไม่ได้ถือวินัยเพื่อประโยชน์ของตนเอง แต่ท่านมองไปทีว่าจะทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เฉพาะอย่างยิ่ง คำนึงถึงอนุชน

ลงท้าย คติของพระอรหันต์ทั้งหมดทุกองค์ ก็คืออันเดียวกับคติที่หมายของพระ
พุทธศาสนาทั้งหมด ที่พระพุทเจ้าประกาศไว้ว่า พุทฺชนฺหิตายะ พุทฺชนฺสุขายะ โลกานุกัมปายะ

แปลว่า เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่คนจำนวนมาก เพื่อความสุขแก่ชนจำนวนมาก
เพื่อเกื้อการุณย์แก่ชาวโลก อันนี้เป็นจุดหมายทางสังคมของพระพุทศาสนา ถือได้ว่าเป็น
อุดมคติที่ชาวพุทธทุกคนควรจำได้ และก็เป็นจิตสำนึกทางสังคมอยู่ในตัว

เมื่อพระมหากัสสปะถือธุดงค์ เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ชนรุ่นหลัง ก็รวมอยู่ในคตินี้
ด้วย คือเป็นส่วนหนึ่งของการทำกิจเพื่อประโยชน์สุขของชนจำนวนมากนั่นเอง ดังที่ว่า ใน
เรื่องนี้เอง ลงท้าย เมื่อพระพุทเจ้าได้ทรงสดับเหตุผลของพระมหากัสสปะแล้ว ก็ตรัสว่า

สาธุ สาธุ กัสสปะ เป็นอันว่า เธอปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ชนจำนวนมาก เพื่อ
ความสุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่อการุณย์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อ
ความสุขแก่เหล่าพระมนุษย์ทั้งหลาย ตุกรกัสสปะ ฉะนั้นแล เธอจงทรงผ้าป่า
บังสุกุล ที่ใช้มาจนเก่า จงเที่ยววิณฑชบาต และจงอยู่ในป่าเถิด. (ส.นิ.๑๖/๔๘๒/๒๓๙)

ที่พูดถึงพระสาวกผู้ใหญ่ที่เป็นแบบอย่างนี้ แท้จริงต้นแบบก็คือพระพุทเจ้าเอง
นั่นแหละ ก็เลยจะดูย้อนขึ้นไปให้เห็นว่าหลักการนี้ พระพุทเจ้าได้ทรงปฏิบัติไว้เอง ขอเล่า
ย่อๆ ไว้ว่า ครั้งหนึ่ง พราหมณ์ชื่อชาณฺโสณฺโณเข้าไปเฝ้าพระพุทเจ้า สนทนาเรื่องการที่พระ
เจ้าเข้าไปอยู่ปฏิบัติฝึกตนในป่าเปลี่ยวที่นากลัว พระพุทเจ้าตรัสแล้วว่าก่อนตรัสรู้ พระองค์ก็
ได้เสด็จไปประทับบำเพ็ญเพียรในป่าเปลี่ยวมาอย่างไร ตอนท้าย พระองค์ตรัสว่า

ณะพราหมณ์ ท่านอาจจะมีความคิดว่า แม้ถึงวันนี้ แน่ขนัดว่า พระสมณ
โคตมก็ยังไม้ปลอดพ้นราคะ ยังไม้ปลอดพ้นโทสะ ยังไม้ปลอดพ้นโมหะ
เพราะฉะนั้น จึงยังเสพเสนาสนะห่างไกล ทั้งที่เป็นป่าเปลี่ยวและป่าใหญ่ดังที่บอญ.
ณะพราหมณ์ ช้อนนี้ ท่านไม้พึงเห็นอย่างนั้น.

ตุกรพราหมณ์ เรามองเห็นอำนาจประโยชน์สองอย่าง จึงยังเสพเสนาสนะ
ห่างไกล ทั้งที่เป็นป่าเปลี่ยวและป่าใหญ่ดังที่บอญ คือ มองเห็นความอยู่เป็นสุขใน
ปัจจุบันของตน และเกื้อการุณย์แก่ประมุขชนผู้จะเกิดมาภายหลัง. (ม.ม.๑๒/๕๑/๔๑)

คำสำคัญคือ “เกื้อการุณย์แก่ประมุขชนที่จะมีมาภายหลัง” ตามวลีบาลีว่า “ปัจฉิมญจ
ชนตฺ อญฺกมฺปมาโน” ซึ่งรวมตั้งเป็นคำหนึ่งเดียวว่า **ปัจฉิมมาชนตานุกัมปา** คือความมุ่งหวัง
ประโยชน์แก่คนรุ่นหลัง หรือพูดสั้นๆ ว่า การเห็นแก่อนุชน อันนี้เป็นจิตสำนึกทางสังคมที่
เน้นอยู่เสมอในพระไตรปิฎก ซึ่งก็รวมอยู่ในสำนึกใหญ่ คือ **โลกานุกัมปา** ที่ว่าแล้วข้างบน

จิตสำนึกทางสังคมนี้สำคัญมาก และมาโยงกับตัวบุคคลในแง่ที่ว่าจะต้องพัฒนาตัวเองขึ้นไป แล้วจึงจะสามารถบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมได้จริง ไม่ใช่อยู่ๆ ก็จะไปบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม โดยไม่ได้รู้เข้าใจความจริง ไม่เข้าถึงสภาพปัญหา ไม่ได้เล็งเห็นว่าภาวะที่แก้ปัญหานั้นแล้วควรเป็นอย่างไร อันจะพึงถือเป็นจุดหมาย ได้แค่คิดเอาว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ และตัวเองก็ไม่ได้พร้อมจริง เป็นผู้ที่ยังต้องเอาจากสังคมอยู่เรื่อยตลอด เสร็จแล้วการบำเพ็ญประโยชน์ก็เลยไม่เป็นของจริง

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ต้องการทำเพื่อสังคม ทำเพื่อมนุษยชาติจริง จะต้องพัฒนาตัวเองจนถึงขั้นที่ว่า แม้แต่ทางด้านจิตใจก็ไม่ต้องพึ่งสังคม แม้แต่ความสุข ก็มีความสุขที่เป็นอิสระ ซึ่งไม่ต้องพึ่งอาศัยสังคม

ชนชาวปฤชชนนั้นยังต้องหวังความสุขจากวัตถุเสพ จากสิ่งบำรุงบำเรอ ความสุขยังขึ้นต่อวัตถุภายนอก หรือขึ้นต่อการชื่นชมยอมรับของสังคม ยังต้องหาความสุข มีความสุขที่ยังพึ่งพา ไม่มีความสุขภายในเป็นหลักเป็นแกน มีความสุขที่ไม่เป็นอิสระ พุดรวมๆ ก็คือยังต้องพึ่งพา ยังต้องได้ต้องเอาจากสังคมเพื่อความสุขของตน

แต่พอพัฒนาตัวเต็มที่ เป็นพระอรหันต์ ก็เป็นผู้บรรลุประโยชน์ตนเต็มที่แล้ว มีความสุขอยู่ภายในตัวเองแล้ว ความสุขนี้ไม่ขึ้นต่อวัตถุภายนอก และแม้ต่อสังคม เป็นอิสระ เมื่อมีความสุขเป็นประจำ เป็นคุณสมบัติของตัวเอง ตัวเองพัฒนาเต็มอิมบริบูรณ์แล้ว ทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ท่านเรียกว่าเป็นผู้บรรลุประโยชน์ตนแล้ว เมื่อบรรลุประโยชน์ตนแล้ว ก็ไม่มีอะไรต้องทำเพื่อตัวเองอีกต่อไป คนที่ไม่มีอะไรจะต้องทำเพื่อตัวเองอีกต่อไป พร้อมทั้งรู้เข้าใจโลกเข้าใจชีวิตนี้ จึงจะเป็นพร้อมที่สุดที่จะไปทำเพื่อผู้อื่น

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย จึงบำเพ็ญกิจเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน หรือเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกได้เต็มที่ตามอุดมคตินั้น เพราะพัฒนาตนเต็มที่แล้ว ประโยชน์ตนก็ได้บรรลุสูงสุดแล้ว จึงหันไปทำเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นได้เต็มที่ เพราะไม่มีอะไรจะต้องทำเพื่อตัวเองต่อไปอีกแล้ว ได้ผ่านประสบการณ์ของตนที่รู้ว่าคนมีปัญหากันอย่างไหน ที่ตรงไหน อะไรที่คนต้องการและพึงต้องการแท้จริง ภาวะไร้ปัญหาเป็นอย่างไร อย่างน้อยต้องมีอะไรรวมอยู่ คนอย่างนี้แหละที่จะทำประโยชน์แก่สังคมได้ดีที่สุด

พึงสังเกตต่อไปว่า คนทั่วไปนั้น เมื่อจะทำเพื่อสังคม หรือเพื่อผู้อื่น มักต้องอาศัยการเสียดสละ แต่พระพุทธเจ้าและบรรดาพระอรหันต์ท่านไม่ต้องเสียดสละ ท่านบำเพ็ญประโยชน์สุขให้แก่ประชาชน โดยเป็นไปตามธรรมชาติของท่านเอง

คนที่ยังต้องเสียสละ ก็แสดงว่ามีอะไรที่ตัวเองจะพึงได้ แล้วไม่เอา และจึงยังมักต้องพึ่งพาอาศัยการยกย่องกันอยู่ แม้ว่าแท้จริงก็ควรจะยกย่องแน่นอน แต่ก็พึ่งตระหนักรู้ความจริงนี้ไว้ ส่วนบรรดาพระอรหันต์ท่านไม่ต้องเสียสละแล้ว เพราะท่านเต็มแล้ว มันเป็นอัตโนมัตติของท่านอย่างนั้นเอง

การเสียสละอย่างจริงจังหรืออย่างสูง อาจทำได้ด้วยการตั้งเป็นปณิธาน ตัวอย่างที่ยิ่งใหญ่ของผู้บำเพ็ญความดีงามและความเสียสละอย่างสูงยิ่ง ก็คือ พระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ทำความดีด้วยปณิธาน คือ ตั้งใจเด็ดเดี่ยวว่าเราจะทำความดีอันนี้ โดยไม่มีการระย่อท้อถอย แม้แต่จะสละชีวิตของตนเพื่อคนอื่นก็ได้ แต่ต้องตั้งใจ ต้องมีปณิธาน เพราะพระโพธิสัตว์ก็ยังมีประโยชน์ของตนเพื่อคนที่ต้องการอยู่ ท่านยังไม่บรรลุประโยชน์ตน ยังบำเพ็ญบารมีเพื่อจุดหมายคือการบรรลุโพธิญาณ ยังต้องทำตัวเองให้สมบูรณ์ ท่านจึงบำเพ็ญบารมี เพื่อจุดหมายคือการบรรลุโพธิญาณ ยังต้องทำตัวเองให้สมบูรณ์ ท่านจึงบำเพ็ญบารมี ทำความดีอย่างเยียมยอดยวดยิ่ง ที่ไม่มีใครอื่นทำได้เลย โดยทำด้วยปณิธาน ต้องตั้งใจ ต้องเสียสละ นี่คือสูงเยี่ยมสุดยอดของมนุษย์ปุถุชน

แต่พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ไม่อย่างนั้น ท่านทำความดีอย่างเป็นอัตโนมัตติของท่านเอง ดังที่ว่าแล้ว เพราะท่านเป็นบุคคลที่ได้บรรลุประโยชน์ตนจบไปแล้ว ไม่มีอะไรต้องทำเพื่อตนเองอีก นี่คือความต่างระหว่างพระอรหันต์ รวมทั้งพระพุทธเจ้า กับปุถุชน จนถึงพระโพธิสัตว์

เป็นอันว่า พระโพธิสัตว์ที่ว่า เป็นสุดยอดของคนดีแล้วนั้น ก็ยังเป็นผู้ต้องเสียสละ และทำการด้วยปณิธาน ต้องอาศัยปณิธาน ต้องตั้งใจ มุ่งมั่น เด็ดเดี่ยว เพื่อจะทำความดี พุทธภาษิตอย่างสมัยนี้ ก็ทำนองว่าต้องมีอุดมการณ์ อะไรทำนองนี้ นี่แหละ คือเรื่องของการพัฒนามนุษย์ ซึ่งมีหลักการอย่างที่ว่าไปแล้ว

รวมความว่า ในหลักพระพุทธศาสนานี้ มีเรื่องของจิตสำนึกทางสังคมพวงหรือซึ่มซาบอยู่ด้วยตลอดเวลา ซึ่งแสดงออกมาทั้งในหลักธรรมคำสอนทั่วไป และในระบบแห่งพระวินัย โดยที่ท่านค่านึงถึง ๓ ส่วน ที่ต้องประสานถึงกันอย่างเกื้อกูลและกลมกลืนกัน มิให้แปลกแยกจากกันเป็นอันขาด กล่าวคือ คน ธรรมชาติ และสังคม

ทั้งนี้ โดยมีความตระหนักพร้อมไปด้วยว่า คนนั้นมี ๒ ด้าน คือ คนด้านที่เป็นชีวิต ซึ่งเป็นส่วนของธรรมชาติ และคนด้านที่เป็นบุคคล ซึ่งเป็นสมาชิกของสังคม อันจะต้องโยงถึงกันได้อย่างเป็นพื้นฐานโดยธรรมดา

คนนั้น ไม่ว่าจะมองในแง่สังคม หรือในแง่ตัวบุคคลก็ตาม ที่แก้แล้วก็พัฒนาไปตามกฎธรรมชาตินั่นเอง เมื่อพัฒนาตามกฎธรรมชาติสมบูรณ์แล้ว เข้าถึงธรรมชาติจริงแล้ว ก็มีความเป็นอิสระ แม้แต่ในความสุขที่ไม่ขึ้นต่อสังคม แล้วเขาก็มาเชื่อมต่อกับสังคมได้เต็มที่ และเมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว ก็อย่างที่บอกเมื่อกี้ว่า จึงจะไม่จำเป็นต้องฝึกตนอีกต่อไป ก็จะปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นได้อย่างเป็นไปเอง โดยมีใช้เพื่อตัวเอง แต่ในทางส่วนรวมเพื่อเป็นแบบอย่าง โดยมีใช้ถือตนเป็นใหญ่ จึงมีความเคารพสงฆ์ แล้วมองในบรรยากาศกว้างออกไป ก็ไปเข้าคติอีกประการหนึ่ง ที่ว่า (ส.ส.๑๕/๙๒๑/๓๔๑)

คาเม วา ยทิ วารญเณ   นิเนเน วา ยทิ วา ธเล
 ยตถ อรหันโต วิหรนติ   ตํ ภูมिरามเณยยกํ

แปลเอาความว่า “ไม่ว่าที่บ้าน หรือในป่า ไม่ว่าที่ลุ่ม หรือที่ดอน ท่านผู้ไกลกิเลส อยู่ที่ไหน ที่นั่นไซ้ริ คือภูมิสถาน อันรื่นรมย์”

ธรรมดาว่า สถานที่ทั้งหลาย อันเป็นรมณีย์ ที่รื่นรมย์ โดยเฉพาะที่รื่นรมย์โดยธรรมชาติ ก็คือป่าเขา หรือที่ร่มรื่น สงบสงัด แต่บางที่หรือบ่อยๆ ป่าก็ไม่เป็นที่รื่นรมย์ เพราะเป็นที่แฝงตัวของผู้ร้าย มีสัตว์ร้าย กลายเป็นที่มีความน่ากลัว นำหวาดระแวงภัย

อย่างไรก็ตาม ในหมู่มนุษย์นี้ ในที่สุดแล้ว ความรื่นรมย์นั้นไปอยู่ที่บุคคล ขึ้นต่อบุคคล คนที่กำลังฝึกตนอาจต้องไปหาที่รื่นรมย์ หรือพระที่กำลังปฏิบัติก็อาจจะต้องไปหาที่วิเวก ที่สงบสงัดด้วย ปลอดภัยด้วย จึงจะรื่นรมย์ ครั้นออกมาในที่จ้อแจ๋ ในย่านชุมชน ก็ไม่รื่นรมย์

แต่สำหรับพระอรหันต์ ท่านผู้ห่างไกลจากกิเลส ดังในพระคาถาข้างบนนั้นว่า คาเม วา ยทิ วารญเณ ไม่ว่าบ้าน ไม่ว่าป่า ไม่ว่าที่ลุ่ม หรือที่ดอน ท่านผู้ไกลกิเลสอยู่ที่ไหน ที่นั่นไซ้ริ เป็นภูมิสถานอันรื่นรมย์ เป็นสถานที่ที่รมณีย์ไปหมด เพราะว่าตัวพระอรหันต์เอง ไม่มีเหตุที่จะไม่รื่นรมย์แล้ว และตัวท่านเองที่สงบ เป็นที่น่าปลาทะ หรือถึงขั้นเป็นมโนภาวนีย์ ก็พาให้สถานที่นั้นๆ พลอยเป็นที่รมณีย์ไปด้วย เพราะฉะนั้น พระอรหันต์ผู้ไกลกิเลสอยู่ที่ไหน ที่นั่นก็กลายเป็นภูมิสถานอันรื่นรมย์ไปหมด ดังที่ว่านั้น

เรื่องจึงย้อนกลับมาเป็นว่า พระอรหันต์ ท่านผู้ไกลไว้กิเลส นั้น ไม่ว่าจะไปที่ไหน หรือออกมาในหมู่ชน ก็มาช่วยให้สังคมนี้รื่นรมย์ แม้แต่ในที่ที่ผู้คนวุ่นวาย ท่านก็มาช่วยให้เกิดความดีงาม ความสดชื่นรื่นรมย์ขึ้นมาได้ เป็นการกลับย้อนทาง

เมื่อแรกนั้น คนที่ยังฝึกตน ต้องหลบจากความวุ่นวาย ไปหาที่รื่นรมย์ แต่พอบุคคลนั้นบรรลุจุดหมายแล้ว ก็กลับมาสร้างความรื่นรมย์ให้ แม้แต่แก่ที่วุ่นวาย

ได้พูดมาในเรื่องของการมองพุทธศาสนาในแง่ของสังคม เริ่มแต่ชีวิตของพระที่ว่า มีความสัมพันธ์ทางสังคม ทั้งในชุมชนของตัวเอง คือในสงฆ์ และกับประชาชน โดยความสัมพันธ์นี้เป็นไปทั้งในเชิงของบทบัญญัติแห่งพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ เป็นรูปแบบ และทั้งในเชิงธรรม คือหลักการที่เป็นไปสอดคล้องกับความจริงของกฎธรรมชาติ

นี่ก็พอสมควรแล้ว ทีนี้มีอะไรสงสัย ก็นิมนต์ถาม

ตอบข้อสงสัย

ป/จฉว: ในกรณีถ้าเป็นฆราวาสจะทำตนอย่างไรครับ ในลักษณะที่ว่าบรรพชโยชน์ตนให้สูงสุดครับ

พระพรหมคุณาภรณ์: ก็เอาหลักการนี้แหละไปใช้ แต่ต้องยอมรับความจริงว่า สภาพแวดล้อมของชีวิตฆราวาสนี้ไม่ค่อยเอื้อ ต่างจากชีวิตของพระภิกษุที่เอื้อ และมีขึ้นเพื่อสร้างสภาพเอื้อนั่นเอง ดังคำบาลีที่พบบ่อยในพระไตรปิฎกว่า “สมุพาโห ชรวาโส” ฆราวาส (ชีวิตครองเรือน) คับแคบ “อพโลกาโส ปพพชชา” บรรพชาเป็นเหมือนที่โล่งแจ้ง

ที่ว่านี้หมายถึงการปฏิบัติที่เป็นไปตามหลักการนะ ว่าตามสภาพ ชีวิตคฤหัสถ์นี้ พระรุพระรัง มีภาระบีบรัดตัว มีความผูกพันยึดติดกับวัตถุ ยุ่งกับเรื่องทรัพย์สินเงินทอง วุ่นวายและห่วงกังวลกับเรื่องเหล่านี้ ก็เลยคับแคบติดขัด

ส่วนพระนั้น ที่มาบวชก็คือทำตัวให้เป็นอิสระปลอดโปร่งโล่งไปจากเรื่องเหล่านี้ ลดการพึ่งพาวัตถุให้เหลือน้อยที่สุด ถ้าพระปฏิบัติตามหลักการนี้ ก็อย่างที่บอกแล้ว คือจะเริ่มมีชีวิตที่ว่า เป็นเหมือนนกที่มีแต่ปีกสองปีก จะบินไปไหนเมื่อไร ก็บินไป อันนี้เป็นความปลอดโปร่งด้านรูปธรรม หรือรูปแบบ ส่วนความปลอดโปร่งที่แท้ ที่เป็นอิสระอย่างแท้จริง อยู่ในจิตใจ ที่พ้นจากกิเลส

ถึงแม้ว่าเราจะมาอยู่ในภาวะที่แทบไม่มีอะไรผูกมัด แต่ถ้าจิตยังไปผูกมัดตัวอยู่กับอะไรที่ไหน มันก็ไม่โปร่ง ไม่โล่ง ไซ้ใหม่ ความยึดติดทางจิตนี้ยิ่งหนักเข้าไปอีก จะทำให้พ้นจากความทุกข์ทรมานบีบคั้นต่างๆ ไปไม่ได้

ป/จฉว: แล้วในบางบทบาทที่พระอาจจะไม่เหมาะกับฐานะนั้นล่ะครับ ยกตัวอย่างเช่น ถ้าเป็นในสังคม ก็ต้องประกอบไปด้วยอาชีพต่างๆ นะครับ และในฐานะที่พระนี่เหมาะที่จะพัฒนาหาประโยชน์ส่วนสูงสุดได้ล่ะครับ แต่ว่าในบทบาทในทางสังคมอย่างอื่น ท่านอาจจะผิดในข้อวินัย

พระพรหมคุณาภรณ์: อ้อ เรื่องของยุคสมัย ก็มาแบ่งบทบาทกันสิ คล้ายๆ ว่า บทบาททางนามธรรมสูงสุดนี้ ไม่มีใครทำแทนพระได้ เหมือนกับว่าสภาพชีวิตของพระที่เป็นไปตามวินัยนี้เอง สงวนบทบาทนั้นไว้โดยอัตโนมัติ หมายความว่า ให้มีพระไว้ทำบทบาทนั้น มิฉะนั้นจะไม่มีใครทำ

ส่วนบทบาทที่รองลงไป ในเมื่อพุทธบริษัทมี ๔ ก็ให้พุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ไปทำ บทบาทระดับรองลงไป ที่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสังคมมากหน่อย เมื่อถึงยุคสมัยที่เปลี่ยนไป ต่างออกไป ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับกาลเทศะ ที่จะต้องมีการปรับตัว ก็จัดให้เหมาะให้พอดี

แต่ก็น่าจะคิดกันว่า ชาวพุทธเราออกจะเฉื่อยหรือซิมไปหน่อย เราจึงไม่เคยมีการพิจารณาเหตุปัจจัยแวดล้อมที่เปลี่ยนไป หรือที่แปลกใหม่เหล่านี้ เพื่อจะวางแผน เพื่อจะจัดตั้งวางระบบของเราให้ได้ผลดี

อาจจะช่วยกันพิจารณาว่า ในพุทธบริษัทที่มีกัน ๔ กลุ่มนี้ เราจะจัดตั้งวางระบบให้เหมาะกับยุคสมัยอย่างไร เพื่อให้หลักการและจุดมุ่งหมายของพุทธศาสนา เป็นไปได้ คล่องขึ้นและสำเร็จผลด้วยดี ก็ต้องรู้จักปรับตัวสิ

พูดได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นนักวางแผน ทรงจัดตั้งวางระบบไว้ให้แล้ว ซึ่งได้ประสบความสำเร็จมาแล้วอย่างดี แต่เหมือนว่าพระสงฆ์รุ่นหลังมานี้ไม่ได้ชัดในแบบอย่างของพระองค์

พระพุทธเจ้า นอกจากทรงค้นพบธรรมแล้ว ยังทรงเป็นนักจัดตั้งวางระบบที่เยี่ยมยอด ระบบที่ทรงจัดตั้งวางไว้เป็นหลักฐานสำคัญ ก็คือ สังฆะ หรือสงฆ์นี้แหละ ที่คนข้างนอกชาวตะวันตกต่างอารยธรรมเขียนยอมรับว่า สังฆะในพระพุทธศาสนา เป็นองค์กรที่มีอายุยืนยาวดำรงอยู่ได้ยั่งยืนที่สุดในโลก ไม่เคยมีองค์กรจัดตั้งอะไรที่ไหน ยืนยงคงอยู่ได้ยาวนานอย่างสังฆะในพระพุทธศาสนา

ป/จฉา: ถ้าเป็นรูปธรรมนะครับ อยู่ในกรณีของพระนักพัฒนาอย่างนี้ะครับ ในการจัดองค์กรครั้งแรกนี้ พวกชาวบ้านนี่จะไม่ค่อยเข้าใจพระ เราทำได้แค่ไหน เช่น เราเข้าไปช่วยเขาให้มากที่สุดนะครับ แล้วโดยเฉพาะอย่างเรื่องบัญชี เรื่องพวกตัวเลข อะไรนี้ เขาไม่ชำนาญแน่ เราทำได้แค่ไหนครับ

พระพรหมคุณาภรณ์: งานบางอย่างถ้าไม่ผิวดินัย ก็ทำ แต่ต้องมีเป้าหมายขอบเขตไว้ โดยมีขั้นตอนว่า เราจะฝึกชาวบ้านขึ้นมารับภาระนี้ไปนะ ไม่ใช่เราจะทำเรื่อยไป ไม่ใช่ให้พระทำตลอดไป นี่สำคัญมาก เพราะมิฉะนั้นแล้ว จะกลายเป็นว่าพระยื่นลึกเข้าไปเกินเลย หรือมากเกินไปในขอบเขตบทบาทของคฤหัสถ์

ป/จฉา: ถ้าอย่างนั้น คือเข้าช่วยคลุกคลีใช้ใหม่ครับ

พระพรหมคุณาภรณ์: คลุกคลีนี้ก็ต้องระวังอยู่แล้ว ถึงแม้ยังไม่ถึงขั้นคลุกคลี ก็ต้องระวัง ต้องคำนึงว่าบทบาทอันใดควรจะเป็นบทบาทของพระ บทบาทอันใดควรเป็นของคฤหัสถ์ แต่ในเมื่อคฤหัสถ์ตกอยู่ในความประมาทมานาน ขอพูดว่าอย่างนั้นก็แล้วกันนะ

เมื่อชาวพุทธคฤหัสถ์ปล่อยปละละเลย ไม่ได้เอาใจใส่ อยู่ในภาวะเสื่อมโทรม ไม่รู้ไม่เข้าใจอะไรทั้งนั้น แล้วจะเริ่มต้นอย่างไร เมื่อพระมีความรู้เข้าใจดีกว่า มีเจตนาดีกว่า ก็เข้าไปช่วย อย่างน้อยก็ดึงเขา นำทางเขา และในตอนที่เป็นผู้นำทางดึงเขานี้ อาจจะต้องไปทำอะไรบางอย่างเพื่อให้เขาได้รู้จัก แล้วเขาจะได้เรียนรู้ และทำต่อไป

แต่เราควรตั้งใจไว้เลยว่า บทบาทเหล่านี้ เราต้องการให้เขามารับไป เราจึงฝึกเขา พอเขาเป็นแล้ว ก็ให้เขาจัดการ โดยวางระบบแบบแผนขึ้นมา

ที่ว่านี้สำคัญ เพราะมิฉะนั้นแล้วพระจะเพลินไปอยู่กับบทบาทที่เลยขอบเขตของตัวเองมากเกินไป เพราะเวลานี้ การพัฒนานี้ เป็นดาบสองคม มีทั้งแง่ดี และแง่เสีย

ป/จฉา: ไม่คว่าเราไปเป็นการรับใช้หรือ

พระพรหมคุณาภรณ์: เราก็ต้องระวัง อย่าไปรับใช้ดี งานนี้ถือว่าเป็นการทำเรื่องของส่วนรวมนะ ไม่ใช่ไปรับใช้คฤหัสถ์คนใดคนหนึ่ง หรือพวกนั้นพวกนี้ แต่ทำเพื่อชุมชน ทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ใจต้องตั้งว่าอย่างนั้น เมื่อทำอย่างนี้ ก็เป็นการทำกิจเพื่อส่วนรวม ก็รู้ตัวอยู่เนี่ยว่าเรามาฝึกคนเข้าไปรับใช้ส่วนรวม ไม่ใช่รับใช้เขานะ ทำให้ถูกทำให้ดีโดยตระหนักรู้ อยู่ถึงกับไปทำบทบาทที่ว่าไปเป็นคนของเขา ที่เขาจะใช้งาน อะไรอย่างนั้น

ป/จฉา: ต้อง plan เลยใช้ใหม่ครับถ้าอย่างนั้น ถ้าในลักษณะที่ว่าไปทำแทนหน้าที่นั้นเลย อันนี้ก็คงจะไม่ใช่หน้าที่ของพระ

พระพรหมคุณาภรณ์: จะเรียกว่าทำแทน บางทีก็พูดยาก หมายความว่า หน้าที่นี้ยังไม่มีใครทำ แต่เราไปริเริ่มขึ้น เพื่อให้งานเป็นไปได้ ถ้าไม่มีการทำงานอันนี้ เรื่องของชีวิตดีงามของเขา ประโยชน์ส่วนรวมของเขา ก็ไม่เกิด เราก็เลยต้องไปเริ่มให้

แล้วก็ไปสอนเขา บอกว่า เขาละนะ นี่ฉันทำให้ดูนะ บอกแนะนำให้เข้าใจกันไว้ก่อน การชี้แจงพูดให้เข้าใจชัดเจนอย่างนี้ ก็จะทำให้มีความกระจ่างในเรื่องขอบเขตของบทบาท เขาจะมาเข้าใจเอามองเราว่าไปรับใช้ไม่ได้เป็นอันขาด

ป/จฉา: ไม่ ผมหมายถึงว่า... พระกันเองจะไม่ปรับโทษนะครับว่า ถ้าทำแบบนี้ น่ากลัว พระองค์นี้ไปปรับใช้ชุมชนนี้เพื่อ...

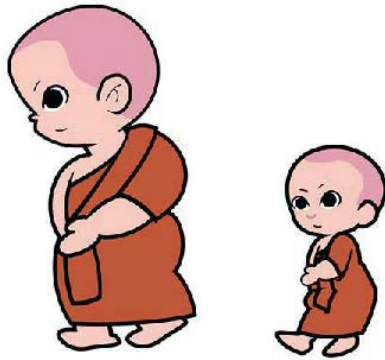
พระพรหมคุณาภรณ์: ก็ต้องทำตรงนี้ให้ชัดว่า นี่เรากำลังนำประชาชน เพื่อไปสู่ จุดหมายนี้ บทบาทของพระนี่ เป็นการทำบทบาทนำประชาชนไปสู่งานของเขา ที่เขา จะต้องรับทำต่อไป ไม่ใช่กลายเป็นผู้ไปทำให้เขา ถ้าอย่างนั้น เขาก็ว่าเอาได้ ก็กลายเป็น ว่า อ้า... นี่ท่านไปปรับใช้เขาแล้ว ต้องให้ชัดในเรื่องการเป็นผู้นำทาง พระเป็นผู้นำ นำในเรื่องสติปัญญา นำในเรื่องจิตใจ ก็ให้ความรู้ความเข้าใจ พัฒนาเขาขึ้นมา ให้ชัดตรงนี้

ป/จฉา: อย่างพระไปเห็นชาวบ้านเขาทำทาง ก็ทำด้วย ไล่สบบง ไปทีเดียว แบกหาม รวม กับเขา

พระพรหมคุณาภรณ์: ตรงที่คาบเส้นนี้ ถ้าระวังไม่ดี ก็จะมีผลอะไรๆ เพลินๆ แล้วก็จะเลย ออกไป ต้องระวัง

ป/จฉา: ที่ผมปฏิบัติอยู่ก็คือ ผมจะสอนวินัยด้วย อย่างบางทีให้โยมไปช่วยปลูกต้นไม้ อะไรอย่างนี้ ก็บอกว่า ที่จริงพระนี่ ขุดดินอะไรก็ได้ แต่จะปล่อยให้อย่างนี้ มันก็ไม่มี ต้นไม้ ถ้าโยมอยากได้ต้นไม้ ให้เป็นป่าเป็นอะไร ก็ต้องช่วยกัน แต่พระเองทำไม่ได้

พระพรหมคุณาภรณ์: อย่างนี้แหละ ก็บอกให้เขาชัด คือพระเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาณะ พระไม่ต้องไปทำอะไรหรอก ไปนั่งอยู่เท่านั้นแหละ ประชาชนก็มีกำลังกันขึ้นมาเลย ก็ รวมกันได้แม้โดยไม่รู้ตัว มาทำงานทำการ ช่วยกันขุดถนน ทำอะไรต่ออะไรกันไปให้สำเร็จ ได้ พระเพียงแต่ไปนั่งเป็นประธานให้

ภาคพิเศษ

เรื่องของวัดญาณเวศกวัน

วัดญาณเวศกวัน

ความเป็นมาเท่าที่ระลึกได้

ณ โอกาสที่วัดญาณเวศกวันได้รับพระราชทานผ้าพระกฐินซึ่งจะได้ทอด ในวันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๔๗ โดย พลโท นายแพทย์อำรุงรัตน์ แก้วกาญจน์ เป็นผู้รับพระราชทานมานั้น พระเดชพระคุณ พระพรหมคุณาภรณ์ ได้ปรารภถึงการที่จะรวบรวมประวัติของวัดญาณเวศกวัน เพื่อพิมพ์ไว้เป็นอนุสรณ์ และเป็นบรรณาการแก่บรรดาผู้ร่วมงานกฐินในครั้งนี้ด้วย ซึ่งเป็นเรื่องที่น่ายินดีเป็นอย่างยิ่ง (เป็นห่วงแต่สุขภาพและตาของท่านซึ่งรับการผ่าตัดมาใหม่ๆ เท่านั้น) เพราะวัดญาณเวศกวันเป็นวัดเล็ก ค่อนข้างใหม่ต่อชุมชน ยังไม่ใคร่มีใครรู้จัก ความเป็นมาของวัดนี้มากนัก

ในกรณีนี้ นอกจากพระเดชพระคุณท่านจะเขียนเองแล้ว ท่านยังมีเมตตาเปิดโอกาสให้บรรดาโยมที่เก่าแก่กับวัดได้เขียนส่วนหนึ่งด้วย เป็นการฟื้นฟูอดีตซึ่งโยมคงจะไม่มีข้อความที่จะไปเสริมของท่านได้ แต่คงจะเป็นเมตตาธรรมของท่านที่จะเปิดโอกาสโปรดให้ญาติโยมได้ย้อนระลึกถึงกุศลกรรมในอดีตของตนเองอีกครั้งหนึ่ง เพื่อยังให้เกิดปิติสุขแก่ตนเอง

ดิฉันเป็นโยมผู้หนึ่งซึ่งได้รับความเมตตาในครั้งนี้ด้วย แต่น่าเสียดายที่ไม่สามารถจะระลึกอะไรได้มากนัก แม้จะอาศัยทั้งภาพและความจำที่เหลืออยู่บ้างก็ตาม เพราะปัจจัยหลายอย่างเป็นอุปสรรค นอกจากความเสื่อมทั่วไปอันเป็นธรรมชาติของวัยแล้ว ขณะนี้สุขภาพยังไม่คืนสู่ปกติหลังจากป่วยมาเป็นเวลานาน ทั้งยังมีปัญหาอื่นสมทบอีกด้วย เช่น การย้ายที่อยู่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๒ มีผลกระทบมาก ข้าวของกระจัดกระจาย หายสูญไปก็มาก ตู้หนังสือบางตู้ ปรากฏว่าถูกลวกกินทั้งตู้ ด้วยเหตุนั้น ดิฉันจึงได้จัดเอกสารส่วนของวัดที่คิดว่าสำคัญ เก็บบรรจุลงกล่องพลาสติกขนาดใหญ่ นำไปเก็บไว้ที่ท่านพระครูปลัด ด้วยเกรงจะหนีปลวกไม่พ้น แต่ไม่ได้บันทึกว่าเอกสารอะไรบ้าง

ถึงอย่างไรก็เป็นที่น่าพอใจแล้วว่า ส่วนที่ดิฉันเขียนคงจะไม่มีสาระอะไรมากนัก เพราะบันทึกของพระเดชพระคุณท่านก็ย่อมจะสมบูรณ์ที่สุดอยู่แล้ว จึงได้แต่ขอประทานอภัย ขอเขียนแต่เพียงเท่าที่ระลึกได้จากสมองฝ่อๆ ของวัย ๙๐ เท่านั้น

วัดญาณเวศกวันเป็นวัดราษฎร์ขนาดเล็ก ฟังจะได้รับอนุญาตให้ก่อตั้งเป็นทางการเมื่อ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๓๗ มีเนื้อที่ในขณะนั้น ๑๑ ไร่เศษ ปัจจุบันมีประมาณ ๒๒ ไร่ ตั้งอยู่ ณ ตำบลบางกระทีก อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม มีพระเดชพระคุณ พระพรหมคุณาภรณ์ เป็นเจ้าอาวาส มีพระสงฆ์จำนวนไม่แน่นอน ขณะนี้มี ๒๑ รูป เป็นพระนวกะเป็นส่วนใหญ่ เหตุเพราะยังอยู่ในพรรษา ถ้าเป็นเวลานอกพรรษาก็จะมีพระประจำเพียงจำนวนน้อย ประมาณ ๑๑-๑๒ รูป เท่านั้น

วัดนี้เป็นวัดที่กำลังพัฒนา ซึ่งก็ค่อยเป็นค่อยไปตามกำลังของญาติโยมและแรงศรัทธา เช่น ในปีนี้กำลังเริ่มก่อสร้างหอธรรม เพื่อรวบรวมผลงานของท่านไว้ ณ ที่เดียวกัน และเพื่อสนับสนุนการค้นคว้าศึกษารวมของผู้สนใจ

วัดญาณเวศกวัน เมื่อเทียบกับวัดทั่วไป นับว่าเป็นวัดที่ค่อนข้างใหม่ มีอายุเพียง ๑๐ ปีเศษ มีประวัติความเป็นมาอันควรบันทึกไว้ดังนี้

เมื่อพูดถึงกำเนิดของวัดญาณเวศกวัน ก็เว้นที่จะพูดถึงวัดพระพิเรนทร์ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดให้เกิดวัดญาณเวศกวันเสียมิได้

วัดพระพิเรนทร์เป็นวัดเก่าแก่ ตั้งอยู่ในใจกลางของเมืองหลวง ในย่านธุรกิจ ฉะนั้นจึงมีชุมชนในละแวกนั้นมาใช้บริการของวัดมากมาย จนเกินความพอเหมาะพอดีของวัดที่จะรับได้ แต่โดยความเป็นวัดซึ่งมีหน้าที่จะต้องให้การสงเคราะห์แก่ชุมชนด้วยความเมตตา จึงทำให้บรรยากาศของวัดเต็มไปด้วยปัญหานานาประการ เริ่มตั้งแต่อาณาบริเวณของวัดซึ่งมีเนื้อที่จำกัดขยายไม่ออก เนื่องจากมีอาคารร้านค้าตั้งประชิดอยู่ทุกด้าน เว้นไว้แต่ด้านซึ่งมีที่จำเพาะประตูวัดเท่านั้น ภายในวัดก็แออัดไปด้วยอาคารโรงเรียนเต็มเนื้อที่ อาทิ โบสถ์ วิหาร โรงธรรม โรงพิธี กุฏิพระ และอาคารจำเป็นสำหรับพระ

บรรยากาศภายในวัดเต็มไปด้วยมลภาวะที่เป็นปัญหาต่อสุขภาพของผู้พำนักอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลาตั้งแต่บ่ายไปจนถึงกลางคืน อันเป็นช่วงเวลาที่เขาจัดงานพิธีต่างๆ ความแออัดก็ยิ่งทวีมากขึ้น ทั้งคนที่มาใช้บริการ ทั้งรถรา ทั้งเสียงจากพิธีกรรมต่างๆ ของแต่ละศาลา ซึ่งต่างคนต่างมุ่งในกิจของตน ทำให้บรรยากาศทั่วไปเต็มไปด้วยความวุ่นวายแข็งแรงแซ้

นอกจากนั้นแล้ว สิ่งที่เป็นปัญหาซ้ำเติมในการทำลายสุขภาพของพระเดชพระคุณโดยตรง ก็คือบรรยากาศของกุฏิที่พักของท่านเอง แม้จะเป็นตึกสองชั้นขนาดไม่เล็ก แต่บรรยากาศรอบๆ ก็ไม่น่าอยู่เสียแล้ว กุฏิที่ตั้งอยู่ด้านหลังสุด ติดกำแพงวัด ชั้นล่างเป็นที่พักอาศัยของลูกศิษย์ ด้านบนเป็นที่พำนักของท่าน ด้านหน้าเป็นทางผ่านไปยังกุฏิอื่นๆ ด้านขวาเป็นห้องสุขาแถว ซึ่งมีด้านหลังชิดกำแพงวัด

นอกจากแพงมีถนนซอยเล็กๆ เป็นทางไปมาหน้าตึกแถว ๒ ชั้น ยาวตลอดแนวซอย ส่วนหนึ่งของตึกแถวนี้เป็นที่ตั้งของร้านทำทอง ซึ่งมีหน้าต่างตรงกับหน้าต่างของท่านพอดี การทำทองของเขาในเวลากลางวันทำกันจนดึก เวลาทำทองเขาจะนั่งทำตรงหน้าต่างซึ่งตรงกับหน้าต่างของท่าน เพื่อระบายกลิ่นควันให้ออกข้างนอกทางเดียว เวลาทำทองเขาจะให้เครื่องเป่าฟันทไฟในการหลอมละลาย ใช้น้ำประสานทองเป็นเครื่องประสาน ฉะนั้นเวลาทำงาน ใช้น้ำประสานทองก็จะพุ่งกระจายตรงมายังหน้าต่างของท่านที่อยู่ตรงกันข้าม พุ่งกระจายมาอย่างแรง ทำให้ท่านทำงานก็ไม่ได้ จำวัดก็ไม่ได้ ต้องลุกหนีออกจากห้อง มาเดินที่ระเบียงข้างหน้า เพียงแต่ให้กลิ่นไอเบาบางลงบ้างเท่านั้น

การเป็นอยู่อย่างนี้มาตลอดเวลานับสิบๆ ปีที่ท่านพำนักที่นี่ ใช้น้ำประสานทองนี้เป็นอันตรายต่อปอดมาก ท่านมีอาการหายใจสั้นๆ อึดอัดอยู่เป็นประจำ และทวียิ่งขึ้นทุกวัน มีผู้เล่าว่า เคยมีผู้ศรัทธาบางท่านจะไปขอให้ร้านทำทองย้ายที่ แต่ท่านก็บอกว่า อย่าไปรบกวนอาชีพของเขาเลย ก็เลยจบอยู่เท่านั้น ส่วนอาการป่วยของท่าน เดิมก็คิดว่าเป็นโรคมะเร็งแต่ก็ไม่หาย การหายใจไม่เต็มปอดเป็นปัญหามากขึ้นๆ

พวกเราญาติโยมพากันวิตก พยายามหาที่พำนักข้างนอกเพื่อขอให้ท่านย้ายออกไป แต่ก็หาที่เหมาะสมไม่ได้สักที พอมีจังหวะว่างก็ออกไปดูตามวัดต่างๆ ซึ่งมีมากด้วยกัน ไปกันทั้งทางบก ทางเรือ ก็ไม่ได้ที่ที่เหมาะสมใจ เจ้าอาวาสบางวัดใน กทม. ได้ทราบเรื่อง ก็ยินดีที่จะจัดหาที่ถวายนิมนต์ท่านไปอยู่ด้วย แต่ปรกติท่านไม่ชอบรบกวนใครๆ อยู่แล้ว ก็ได้แต่อนุโมทนาขอบคุณไป

ระหว่างนี้อาการของท่านก็มากขึ้นทุกที ความทราบถึงนายแพทย์โรจน์ สุวรรณสุทธิ แห่ง ร.พ.ศิริราช ผู้ที่ศรัทธาและเคารพท่านมาก โดยคุณหญิงอุบล หุระนันท์ เป็นผู้ไปปรารภให้ฟัง คุณหมอโรจน์ตกใจมาก เขียนจดหมายด่วนมาถวายท่านอธิบายว่า การสูดไอน้ำประสานทองเข้าไปบ่อยๆ จะทำให้ปอดเกิดพังผืดยึด และมีอาการหายใจไม่เต็มปอด เป็นอันตรายมาก จึงขอให้ท่านรีบย้ายออกจากวัดทันที ให้รู้สึกเหมือนไฟไหม้บ้าน เพราะเมื่อเป็นแล้วยากแก่การรักษา ให้ท่านรีบย้ายออกโดยเร็วที่สุด

ญาติโยมได้ทราบความ ก็พากันวิตก จะต้องเร่งไปหาที่พักรักษาตัวก่อน...แต่ต้องเป็นที่เหมาะสมสำหรับสงฆ์ คือไม่ขัดต่อพระวินัย ขณะยังหาไม่ได้ ก็อาราธนาท่านให้เป็นคนไข้ไปพลางก่อน พักในโรงพยาบาลชั่วคราว

ต่อมาไม่นานนัก คุณพนิตา อังจันทร์เพ็ญ ได้มากกราบเรียนพระเดชพระคุณท่านว่า คุณหญิงอุบล ธนะปุระ พร้อมด้วยคุณชุติมา ภรรยา มีศรัทธาจะถวายที่ดิน ๒๕ ไร่ ที่เป็นมรดกจากคุณพ่อคุณหญิงอุบล ที่ตำบลวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พวกเราดีใจกันมาก ไกลหนอยก็ไม่ว่า พากันไปดู แต่ได้พบปัญหาหลายอย่าง ที่สำคัญที่สุดคือ ดินเปรี้ยว น้ำเปรี้ยว ปลูกต้นไม้ไม่ขึ้น คณะศิษย์ได้พยายามอย่างมากที่จะช่วยกันแก้ปัญหาข้อนี้ ได้เชิญอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญทางปฐพีวิทยา จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มาปรึกษาหาทางแก้ไข อาจารย์คนนั้นก็เสนอวิธีแก้ไข แต่ก็ยาก ต้องลงทุนลงแรงมาก เป็นภาระใหญ่ที่ไม่คุ้มค่า

ครั้งเมื่อพิจารณาทางด้านภาวะแวดล้อม ก็พบว่า ทางด้านฟาร์มข้างเคียงเขาเลี้ยงไก่ เป็นฟาร์มใหญ่ มีไก่จำนวนนับหมื่น มีการฉีดยา พ่นยา ฟุ้งไปไกล และเมื่อถึงฤดูที่มีลมผ่าน มา ก็มักกลิ่นเหม็นโชยมาด้วย แม้กระนั้น ท่านก็ยังไม่ปฏิเสธเสียทีเดียว ด้วยเห็นว่าเจ้าของ เขามีศรัทธามาก เขาอุทิศสำหรับปลูกเรือนชั่วคราวด้วยไม้ไผ่ให้ท่านทดลองไปอยู่ ท่านก็เมตตาทดลองศรัทธาถึงสองครั้ง กลับมาก็อาพาธทั้งสองครั้ง ท่านจึงจำต้องปฏิเสธไปอย่างเกรงใจ

ต่อมาไม่นานนัก คุณหมอกาญจนา เกษสอาด ศรัทธาเก่าของท่าน มากกราบเรียนว่า มีเพื่อนของเพื่อนเขาปลูกศาลาใหญ่ไว้กลางสระน้ำในที่แปลงใหญ่ของเขาที่ตำบลลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ไม่มีใครใช้ประโยชน์เลย ทิ้งว่างไว้เฉยๆ หากท่านจะใช้เป็นที่พักชั่วคราวได้ เจ้าของเขาจะยินดีมาก ก็พากันไปดู เห็นว่าพอจะใช้ได้ เพราะในขณะนั้นมีพระสงฆ์ในคณะของท่านเพียง ๒ องค์ เท่านั้น คือ พระครูปลัดปิฎกวัฒน์ (ปัจจุบัน) ศิษย์ของท่าน และพระครูสังฆรักษ์ (นาย) ซึ่งรักเคารพท่านมาก ติดตามมาจากวัดพระพิเรนทร์ด้วยกัน

ที่ศาลากลางสระนี้ก็เหมือนกัน ท่านก็มีได้รับเสียทันที เพราะพระเดชพระคุณท่าน เป็นผู้ทีละเอียดรอบคอบมาก ไม่ตัดสินอะไรง่าย ๆ จึงตกลงว่า ท่านและคณะจะทดลองพักดูก่อนระยะหนึ่ง ครั้นรู้สึกว่าจะอยู่ได้ท่านจึงรับอาราธนา ผู้เป็นเจ้าของศาลาดังกล่าว คือ คุณบุญเจิด หลิมสุนทร ผู้ซึ่งต่อมาได้มาเป็นศรัทธาใหญ่ของท่าน มีผลให้เกิดสถานพำนักสงฆ์ สายใจธรรม เป็นอนุสรณ์ถึงคุณสายใจ หลิมสุนทร ภรรยาของท่าน ผู้ถึงแก่กรรมไปด้วยโรค มะเร็ง และเป็นผู้ที่มีศรัทธาอย่างสูงในพระเดชพระคุณเป็นอย่างยิ่ง ในระหว่างที่เธอมีชีวิตอยู่ ได้เป็นผู้ที่ดูแลเอาใจใส่การเป็นอยู่ของท่านและคณะของพระเดชพระคุณอย่างดีที่สุด มีความตั้งใจพิงธรรมและปฏิบัติธรรมด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในพระเดชพระคุณอย่างสูง

ทั้งสามภรรยาเจ้าของศาลา ยิ่งนานวันยิ่งเพิ่มความเลื่อมใสศรัทธามากขึ้นๆ เอาใจใส่ดูแลการเป็นอยู่ของท่านอย่างดีที่สุด แม้บ้านที่เธอพำนักจะอยู่ห่างไกลจากศาลากลาง สระสักเพียงใด แต่ทั้งครอบครัวก็หาเวลามาดูแลการเป็นอยู่ของท่านไม่เว้นแต่ละวัน พยายามปรับปรุงสถานที่พำนักให้สัปปายะมากขึ้นเรื่อยๆ ก่อตรงโน้น สร้างตรงนี้ พยายาม ถวายความสะดวกสบาย ทั้งสวยงามให้มากยิ่งขึ้น ดูแลให้ความสะดวกสบายแก่ทุกคน แม้แต่ญาติโยมที่มากกราบนมัสการที่เยี่ยมท่าน

ท่านและคณะพักอยู่ที่นี้อย่างสะดวกสบายค่อนข้างนานถึง ๓ พรรษา ในระหว่างนี้ ญาติโยมก็ยังมิได้หยุดที่จะเสาะหาที่ดินสร้างวัดถาวรอยู่เรื่อย ๆ

ครั้นต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ คุณหมอกาญจนาได้ทราบข่าวว่า บริษัทไทยประกันชีวิต มีที่ดินทิ้งว่างเปล่าอยู่แปลงหนึ่งบนถนนช้างพุทธมณฑล สาย ข มีเนื้อที่ราว ๑๑ ไร่เศษ เตรียมไว้จะสร้างตึกสัมมนาอาคาร ๔ ชั้น เพื่อใช้เป็นที่สัมมนา แต่ติดขัดด้วยทางพุทธมณฑล ไม่อนุญาตให้สร้างตึกสูงเกิน ๑๕ เมตร โครงการนั้นจึงเป็นอันระงับไป ที่ดินแปลงนี้ทั้งๆ ที่ถมแต่งเตรียมการไว้แล้ว ก็เลยทิ้งไปเฉยๆ

เราไปดูกันแล้ว เห็นว่าเป็นที่สัปปายะมาก ลักษณะทั่วไปของที่ดินแถบนั้นเป็นสวนสงบ ร่มรื่น มีบ้านเรือนตั้งอยู่ห่างๆ กัน มีผู้อยู่อาศัยไม่มาก รถราก็ไม่ค่อยผ่านไปมามากนัก ทั้งปากซอยก็ยังมีบ่อมยามรักษาการของพุทธมณฑลดูแลการเข้าออกของผู้คนและยวดยานอยู่เป็นประจำอีกด้วย ทั้งสัปปายะ ทั้งปลอดภัย จึงเป็นที่ถูกใจของทุกคนอย่างมาก

พอดีกับทางคุณงยุทธก็ขายที่ดินที่วังน้อยได้ ที่ดินส่วนที่เคยถวายนั้นขายได้ ๕ ล้านบาทพอดีที่กำลังต้องการเป็นทุนในการซื้อที่ดินแปลงนี้ เราตกลงกันในราคา ๕ ล้านบาทเศษเท่าไรดิฉันจำไม่ได้ จำได้แต่ว่าอาจารย์ลดดา รัตกสิกร เช่นเดียวกับจำนวนที่ขาดให้ทันที อันที่จริงเจ้าของเขาเรียกแพงกว่านี้มาก แต่อาศัยความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และคำวิงวอนจากศรัทธาหลายสาย เขาจึงตกลงขายให้ในราคาดังกล่าว

ญาติโยมทุกคนที่เกี่ยวข้องพากันดีใจ ชวนกันติดตามท่านไปดูที่แปลงใหญ่ เห็นมีการขุดสระถมดินไว้ดีแล้ว มีต้นไม้ประเภทขึ้นเอง เช่น ต้นมะขามเทศ กระถิน ขึ้นสูงระเกะระกะทั่วไปในระหว่างพงหญ้าขึ้นสูง แต่ก็สัมผัสได้ถึงความสะดวกที่ซ่อนอยู่ภายใน

คุณงยุทธ ณะปุระ ในฐานะที่เป็นสถาปนิก ได้ขออาสาวางแผนผังการก่อสร้างจัดแบ่งเขตที่ควรสำหรับวัดให้พอเหมาะพอดีกับที่ดินที่มีอยู่ แต่ต่อมาเมื่ออาณาเขตของวัดขยายออกมากขึ้นๆ แผนผังที่วางไว้เดิมจำต้องเปลี่ยนไปดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

จึงหวนนั้นช่างพอเหมาะพอดี ที่ดิฉันจะได้มีโอกาสร่วมทำบุญ เนื่องจากความจำเป็นที่จะต้องย้ายที่อยู่หนีความอึดอัดของสุขุมวิท ในที่ดินมีบ้านอยู่ ๓ หลัง เป็นตึกหนึ่งหลัง อีก ๒ หลังเป็นบ้านไม้ ทุกหลังจะต้องรื้อออก ก็ดีแล้วจะได้นำไปมาใช้ประโยชน์ข้างหน้า เพราะขณะนั้นไม่หายาก และแพงมาก ทั้งหาที่แก่แก่ไม่ค่อยได้ ไม่จากบ้านทั้ง ๓ หลังจึงเป็นประโยชน์มาก เรือนไม้หลังใหญ่เป็นไม้ที่ดีมาก คุณพอดีฉันสั่งล่องลงมาเองจากจังหวัดบุรีรัมย์ มีเสาไม้เต็งรังต้นโตๆ ได้นำมาใช้เป็นสะพานข้ามคูคลองในวัด

ไม่กี่ๆ ส่วนมากคัดมาใช้ที่วัด พื้นไม้สัก ไม้แดง กะไว้สำหรับพื้นกุฏิทั้งสอง คุณหมอบ
จรรยาขอถวายค่าสร้างกุฏิทั้งหมด คุณยงยุทธเป็นผู้รับผิดชอบในการก่อสร้างกุฏิ ไม้ที่เหลือก็
ได้นำมาใช้ทำอุปกรณ์ที่จำเป็นต่างๆ เช่น เติง ตั่ง โต๊ะ

บังเอิญอีกที่ขณะนั้น ดิฉันมีคนสวนซึ่งมีฝีมือทางช่างไม้อยู่ด้วย จึงทำได้ทุกอย่างที่
ต้องการ ดิฉันเองก็รู้สึกเป็นสุข เพลิดเพลินไปกับงานเล็กๆ น้อยๆ นี้ คนสวนนี้รับใช้อยู่ ๗ ปี
ได้ทำงานไม้ถวายวัดไว้มาก ก่อนจะลาออกไป จึงขอโอกาสนี้อนุโมทนากับเขา

เมื่อกุฏิขึ้นแล้ว การก่อสร้างอื่นๆ ก็ค่อยๆ ตามมาตามลำดับความจำเป็น เช่น โรง
ครัว ห้องสุขา หอระฆัง ศาลาสวดมนต์ กำแพง หอฉัน ห้องพักญาติโยม กุฏิใหญ่ โบสถ์ และ
หอธรรมที่กำลังจะเริ่มขึ้น ทั้งอาณาบริเวณวัดก็ขยายออกไปเรื่อยๆ ตามเหตุการณ์และความ
จำเป็น กลายเป็นวัดญาณเวศกวัน ที่สงบร่มรื่น และงดงาม ท่ามกลางไม้ดอกไม้ใบไม้ยืนต้น
ที่ยังความเป็นธรรมชาติ ดังเช่นที่ปรากฏในปัจจุบัน

คุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐ

วันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๗ (วันที่คำเล่านี้มาถึงวัด)

หมายเหตุ: เรื่อง "วัดญาณเวศกวัน ความเป็นมาเท่าที่ระลึกได้" นี้ พิมพ์ครั้งแรก เพื่อแจกในโอกาสที่ พลโท
นายแพทย์ธำรงค์ แก้วกาญจน์ อัญเชิญผ้าพระกฐินพระราชทานมาทอดที่ วัดญาณเวศกวัน ใน
วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๔๗

อาร์มภพจน์

ในการพิมพ์ฉบับ ๖ ตอน ครั้งที่ ๑ - ๑๒ ต.ค. ๒๕๕๗

วันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็นมงคลวารที่ โยมคุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐ มีอายุครบ ๑๐๐ ปี เป็นอภิลักขิตกาลอันสำคัญ สมควรฉลองสิริชนมกาลด้วย ธรรมเนียมใหญ่ ที่จะอำนวยประโยชน์ยืนนาน จึงถือเป็นโอกาสที่จะพิมพ์เผยแพร่หนังสือ ธรรมเนียมซึ่งเป็นเล่มใหญ่ในระยะยาว ชื่อว่า *ตามพระโอรสไปเรียนธรรม* และประจวบว่า โยมคุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐ เป็นรัตต์ัญญุบุคคล ๑ ใน ๓ ท่านของวัดญาณเวศกวัน ที่มี ชนมวารบรรจบครบศตวรรษในปีเดียวกัน คือ พ.ศ. ๒๕๕๗ นี้ จึงได้ตกลงจะพิมพ์หนังสือ ธรรมเนียมดังกล่าวทยอยไป ซึ่งถ้าไม่จบเล่มในปี ๒๕๕๗ นี้ ก็คงหรืออาจจะเสร็จสิ้นในปีที่ สืบเนื่องต่อไป ทั้งนี้ มีข้อตำริและเรื่องราวปรากฏอยู่ในคำ "ปรารภ" ต่อจากนี้แล้ว

อนึ่ง ได้คำนึงว่า โยมคุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐ เป็นผู้ที่ริเริ่มและได้เพียร พยายามเอาจริงเอาจังอย่างยิ่ง ในการเที่ยวสืบเสาะแสวงหาสถานพำนักอันเป็นสัปปายะ ที่ อาตมภาพจะไปพักอาศัยให้พ้นไปจากถิ่นอากาศเสียที่เป็นพิษภัยเพิ่มโรคาพาช แล้วจะได้ ทำงานตรวจเขียนหนังสือธรรมต่อไปได้ยืนยาว จนมีญาติโยมร่วมใจร่วมชวนชวามมากท่าน และในที่สุดก็ได้พบสถานทีสมวัดอุประสงค์ดังกล่าว ทางด้านหลังของพุทธมณฑล ที่อาตม ภาพพร้อมคณะได้เข้ามาพำนักตั้งแต่เข้าพรรษา พ.ศ. ๒๕๓๒ และเมื่อกาลเวลาผ่านไป ด้วย การที่โยมผู้ศรัทธาจัดทำเสริมสร้างนานัปการ สถานที่อันมุ่งเพียงให้เป็นที่หลบภัยอากาศ เสียและชุ่มทำหนังสือ ก็กลายเป็นวัดญาณเวศกวัน ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

เมื่อถึงวาระนี้ น่าจะนำคำบอกเล่าของโยมคุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐ มาพิมพ์ ไว้ด้วย คนรุ่นหลังจะได้รู้ถึงความคิดและเรื่องราวที่เป็นต้นกำเนิดและเป็นภูมิหลังของวัด ญาณเวศกวันนี้ ที่เป็นส่วนสำคัญในประวัติของวัด เพื่อจะได้มีความแจ่มชัดในการที่จะสืบ สานกิจการของวัดกันต่อไป

ในปฏิทินกาลแห่ง พ.ศ. ๒๕๕๗ คือ ๑๐ ปีล่วงแล้ว เมื่อวัดญาณเวศกวันมีอายุได้ ๑๕ ปี อาตมภาพได้ขอให้โยมคุณหญิงเขียนเล่าเรื่องราวดังกล่าว แล้วพิมพ์แจกในวัน ทอดกฐินปีนั้น ครั้นต่อมาถึงปี ๒๕๕๒ มีการตั้งเสาอโศก คือเสาจำลองหลักศิลาจารึกของ พระเจ้าอโศกมหาราช ที่ลานด้านหลังวัด ประจวบวาระที่วัดญาณเวศกวันมีอายุ ๒๐ ปี อาตม ภาพได้บอกแจ้งขอรวบรวมคำเล่าของโยมรุ่นแรกที่ร่วมกันสร้างวัด และได้มาบ้าง ยังไม่ครบ

ครั้งนั้น ตนเองก็ได้เขียนเรื่อง “๒๐ ปี วัดญาณเวศกวัน” แต่เขียนไปได้แค่ยุคที่ ๑ เพียง ๓๘ หน้า ได้ประวัติช่วงต้นของการสร้างวัด ยังไปไม่ถึงไหน การเขียนประวัติวัดก็ค้างอยู่เท่านั้นจนบัดนี้ เพราะงานหนังสือธรรมที่ทำไม่ทันมีมากมาย และในที่สุด ตัวอาตมภาพเองก็ต้องไปพักอาศัยและตรวจเขียนหนังสือธรรมที่ยังค้างอยู่อีกนับไม่ได้ ในถิ่นไกลออกไปเนื่องจากปัญหาเก่าคือเรื่องอากาศกับโรคพาธนั่นเอง

โดยนัยที่กล่าวมา ในวาระนี้ จึงถือเป็นโอกาสที่จะนำข้อเขียนคำเล่าของโยมคุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐ เรื่อง “วัดญาณเวศกวัน ความเป็นมาเท่าที่ระลึกได้” ลงตีพิมพ์ไว้ด้วย จะได้เป็นประโยชน์อีกด้านหนึ่ง คือในแง่ของสถานที่หนึ่งซึ่งผูกและแพรวหนังสือธรรมสืบต่อไป

ว่าถึงหนังสือ *ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม* นี้ ในวันอายุมงคล ๑๐๐ ปี ของคุณโยมหมอจรรยา ผลนิवास เมื่อวันที่ ๑๗ มิถุนายน ที่ผ่านมามีเวลาจัดทำ ๑ เดือน ทันพิมพ์เสร็จได้ ๔ ตอน ระบุว่าก็จะถึงวันอายุมงคล ๑๐๐ ปี ของโยมคุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐ ในวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๗ มีเวลา ๔ เดือน โดยคำนวณว่าทำได้เดือนละ ๔ ตอน ก็จะเสร็จอีก ๑๖ ตอน แต่ครั้นถึงเวลาจริงในบัดนี้ เสร็จได้เพิ่มเพียง ๒ ตอน รวมกับเดิมเป็นภาค ๑ มีชื่อว่า “วางฐานชีวิตแห่งการศึกษา” มีทั้งหมดแค่ ๖ ตอน นี่ก็ความไม่แน่นอนอันเป็นไปตามเหตุปัจจัย โดยเฉพาะในยามที่กำลังของสังขารมีแต่จะถดถอย ก็จะต้องเผชิญและผจญด้วยกำลังเท่าที่มีอยู่ต่อไป แต่การที่ได้เริ่มพิมพ์ขึ้นมาเป็นส่วนแห่งการฉลองอายุมงคลของท่านที่มีคุณได้อุปการะวัดนี้มา ไม่ว่าจะเสร็จแล้วเท่าใด ก็ชื่อว่าบุญกิริยาที่ควรแก่กาล ได้เกิดก่อและดำเนินต่อไปแล้ว

ถ้อยพจน์อันพึงพรรณนาเลยกว่านี้ มีในคำ “ปรารภ” ถัดไปข้างหน้า

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

๓๐ กันยายน ๒๕๕๗

คำปรารภ

ในการพิมพ์ฉบับ ๔ ตอน ครั้งที่ ๑ - ๑๗ มิ.ย. ๒๕๕๗

วัดญาณเวศกวันนี้ ญาติโยมได้ร่วมใจกันสร้างถวาย เป็นสมบัติของชาติศาสนา โดยมี พระเจ้าพรราชาเริ่มแต่ พ.ศ. ๒๕๓๒ นับถึงบัดนี้ ๒๕ ปี กิจกรรมและเรื่องราวในชีวิตบางตอน ของบุคคลเก่าๆ หลายท่าน ประกอบกันเป็นประวัติของวัดญาณเวศกวัน

ได้คิดไว้นานแล้วว่า ที่วัดญาณเวศกวัน การพิมพ์หนังสือธรรมทานแจก เป็นงานหลัก เด่นชัดในการเผยแผ่ธรรม เมื่อถึงวันสำคัญเกี่ยวกับบุคคลผู้มีเรื่องราวเป็นประวัติของวัดตั้งที่ว่า น่าจะถือเป็นโอกาสดีที่จะบำเพ็ญธรรมทานดังกล่าว ซึ่งนอกจากช่วยให้มีการเลือกสรรหนังสือ ที่จะพิมพ์จริงจางขึ้นแล้ว ก็จะได้เป็นการทบทวนเล่าประวัติของวัดผ่านทางคุณความดีของท่าน เหล่านั้นด้วย เมื่อคิดดังนี้แล้ว ก็ได้เริ่มปฏิบัติตามที่คิดนั้นมาบ้าง แต่ยังไม่เป็นเรื่องที่ชัดเจนมา

บัดนี้ โอกาสเช่นนั้นกำลังจะมาถึงเป็นคราวใหญ่ คือ ปี พ.ศ. ๒๕๕๗ นี้ เป็นศกที่ บุคคลรัตตัญญู ท่านผู้ใหญ่แห่งยุคเริ่มสร้างวัด ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ๓ ท่าน มีอายุครบ ๑๐๐ ปี เต็ม ๑ ศตวรรษบริบูรณ์ รวมเป็น ๓๐๐ ปี เรียงตามลำดับกาล คือ

วันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็นมงคลวารมีอายุครบ ๑๐๐ ปี ของ คุณโยมหม่อม จรุงฤๅ ผลนิवास (มีงานทำบุญอายุมงคล ที่วัดญาณเวศกวัน ในวันที่ ๒๒ มิ.ย. ๒๕๕๗)

วันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็นมงคลวารมีอายุครบ ๑๐๐ ปี ของ โยมคุณหญิง กระจ่างศรี รักตะกนิษฐ

อีกท่านหนึ่ง ไม่อาจเรียงลำดับตามกาลได้ เพราะองค์ท่านเองไม่ทราบวันเกิดของตน คือ พระครูสังฆรักษ์ชาย ปญญาภิโอบ แต่ท่านก็มีอายุครบ ๑๐๐ ปี ใน พ.ศ. ๒๕๕๗ นี้เช่นกัน

โยมทั้งสองท่านเป็นคู่มิตรสนิทแน่นแฟ้น เมื่อมาทำบุญกุศล ก็ทำด้วยกัน ตามปกติ โยมคุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐ เป็นผู้เริ่มเรื่องว่าจะทำนั้นทำนี้ แล้วคุณโยมหม่อมจรุงฤๅ ผลนิवास ก็ร่วมด้วย และหนุนเต็มที่

ไม่ใช่แค่เรื่องสร้างวัด ที่โยมทั้งสองท่านใช้เวลาและเรี่ยวแรงมากมายในการตระเวน สืบราวหาสถานที่สัปปายะ (ในระยะแรก ไม่ได้คิดจะสร้างวัด) เพื่อให้อาตมภาพออกจากกรุง ไปทำงานธรรมะในที่ที่สุขภาพจะไม่เสื่อมทรุดลงไปอีกจนเกินแก้ โดยมีโยมหลายท่านเข้ามา ร่วม จนเกิดมีวัดญาณเวศกวันขึ้น เรื่องอื่นๆ ยังอีกมาก

ตั้งแต่ก่อนเกิดวัด โยมทั้งสองพร้อมครอบครัว ได้ตั้งทุนพิมพ์พจนานุกรมพุทธศาสน์ คู่มือจัดหาปัจจัยสี่และบรรดาอุปกรณ์เครื่องดำเนินศาสนกิจให้ไม่ติดขัด จัดถวายรถยนต์แทบ ทุกคันที่พระสงฆ์วัดนี้ได้ใช้ ตั้งแต่ก่อนสร้างวัดเรื่อยมา

พอเริ่มยุคที่ใช้คอมพิวเตอร์ทำงานพิมพ์หนังสือบนโต๊ะได้ (desktop publishing) ก็จัดซื้อคอมพิวเตอร์ถวาย พอจะสร้างกฎเริ่มด้วย ๒ หลังแรกของวัด ทุนทรัพย์และไม้สักไม้แดง จากการรื้อบ้านเก่าของโยมก็มาเป็นเสนาสนะ พอตั้งวัดได้ก็ประดิษฐานสร้างโบสถ์ แล้วก็ตั้งทูนต่างๆ ไว้เป็นฐานเป็นหลักประกันที่จะบำรุงเลี้ยงวัดในระยะยาว

เรื่องการบุญใหม่ๆ มีมากมาย ไม่อาจจำได้หมด และมีโชโอกาสที่ฟังนำมาแจ้งไว้ แต่ก็ควรเล่าไว้ต่างหากให้ละเอียดกว่านี้ เพื่อประโยชน์เชิงประวัติของวัดหรือการสวนธรรม

ที่นี่ ด้านพระสงฆ์ หลวงลุงพระครูสังฆรักษ์ชาย ปณฺญาปทีโป เป็นองค์หนึ่งในคณะพระภิกษุ ๓ รูป ที่ออกจากวัดพระพิเรนทร์ มาสู่ศาลากลางสระ ลำลูกกา แล้วจำพรรษาชุดแรกตั้งแต่ปี ๒๕๓๒ ที่วัดญาณเวศกวัน กับที่สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม เขาตองยาง

ที่วัดญาณเวศกวัน และที่สายใจธรรม พอมีพระใหม่ ๑-๒ รูป ยังไม่เป็นชั้นเรียน หลวงลุงทั้งที่สูงวัยมาก แต่จำแบบได้แม่นยำยิ่ง ก็รับภาระร่วมกับพระครูปลัดสุวัฒนพรหมคุณ สอนธรรมวินัยแก่นวกภิกษุ จนเมื่อวัดมีพระใหม่มากขึ้น เป็นชั้นเรียน เป็นสำนักเรียน ก็ทำหน้าที่ครูสอนพระปริยัติธรรมเรื่อยมา กระทั่งชราภาพครบรอบจำ จำต้องหยุดงานสอน

พอดีอากาศเริ่มแยกไปพักในชนบท โดยไปเป็นช่วงๆ หลวงลุงก็ร่วมเดินทางเป็นประจำ แม้กระทั่งไปจำวัดสู่ความหนาว 12°C. ถึงหนองแข้ ในจังหวัดร้อยเอ็ด แต่ในที่สุด ชราก็มากุคคามหนักขึ้น ก่อนเข้าพรรษา ๒๕๕๑ ได้เริ่มคุมหนักเบาไม่ได้

ครั้นถึงต้นปี ๒๕๕๒ หลังจากมีพิธีรับใบตราตั้ง พระครูปลัดสุวัฒนพรหมคุณ เป็นรองเจ้าอาวาส และ พระครูธรรมธรรชิต คุณวโร เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส ในวันที่ ๒๒ ก.พ. แล้วสัปดาห์หนึ่ง หลวงลุงร่วมเดินทางจะไปพักที่หนองแข้ ๓ สัปดาห์ แต่ไปถึงแค่สายใจธรรม ก็ขอกลับวัด แล้วต่อมาปลายเดือนเมษายน หลวงลุงก็ไปพักด้วยในชนบทเป็นครั้งสุดท้าย โดยเดินทางไปที่สถานพำนักสงฆ์ธรรมวาสี ที่ริมเขื่อนกระเสียว เพียง ๑ สัปดาห์ หลังกลับมาวัดญาณเวศกวันครั้งนี้แล้ว หลวงลุงก็ไม่เดินทางไปไหนอีก

ต่อจากนั้น ทั้งหลวงลุงและอาตมภาพต่างก็มีร่างกายที่เสื่อมสภาพไปคนละทาง อาตมภาพไปหาอากาศที่จะหายใจสะดวกขึ้น ก็เริ่มแยกไปจำพรรษาหลังในชนบท ตั้งต้นที่สายใจธรรม ในปี ๒๕๕๒ นั้นเอง ส่วนหลวงลุงก็ชราช่วยตัวเองยากขึ้นจนไม่ไหว ยอมนอนให้พระโยมอุปัฏฐากเกือบเต็มอัตราอยู่ที่วัดญาณเวศกวัน ดังที่รู้จักดี

คราวนี้ก็มาถึงปีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๕๗ ที่ท่านผู้ใหญ่ของวัดญาณเวศกวัน ทั้ง ๓ ท่าน เจริญชนมวส์ครบ ๑๐๐ ปี เป็นการเหมาะสมควรอย่างยิ่ง ที่จะจัดพิมพ์หนังสือธรรมเพื่อฉลองมงคลวารอันรวมได้ ๓๐๐ ปี

ตอนแรกนึกไม่ออกว่ามีหนังสืออะไรที่จะพิมพ์ แล้วจะว่าบังเอิญก็ได้ เป็นความพอดีที่ประจวบมาบรรจบกัน คือ ช่วง ๕ ปีเศษที่ผ่านมา ซึ่งพูดได้ว่าถูกอากาศหนักไล่ออกจากวัด ไปอยู่ในที่อื่นไม่แน่นอนนั้น เป็นโอกาสให้ได้เร่งงานหนังสือธรรมะหลายเรื่อง แข่งเวลา แข่งโรค แข่งชรา อย่างเต็มที่ โดยไม่รู้ว่าจะเสร็จเมื่อใด

จนในที่สุด เมื่อสิ้นเมษายน ขึ้นเดือนพฤษภาคม ที่ผ่านมาใกล้ๆ นี้เอง อยู่ๆ ก็นึกขึ้นได้ว่า งานหลายๆ ที่เร่งทำมาไม่ได้หยุดเลยนั้น ถึงตอนนั้น เสร็จหมดแล้ว โดยเฉพาะ *พุทธธรรมฉบับปรับขยาย* (คือ ฉบับใช้ข้อมูลคอมพิวเตอร์) เกิดช่วงว่าง เป็นความพอดีที่เหมือนบังเอิญมา

(ถ้าถือจริงจัง งานใหญ่ที่ค้างยังไม่หมด พอ *พุทธธรรมฯ* เสร็จที่สายใจธรรม คุณสุพงษ์ ประจุมาศ ก็ทวงให้เขียน *อริยวินัย* ที่บอกไว้เกิน ๓๐ ปีแล้วว่าคิดจะเขียนให้เป็นคู่ของ *พุทธธรรมฯ* แต่ได้ตอบไปว่า *อริยวินัย* นั้นได้ยุติกับตัวเองแล้วว่า ถึงบัดนี้ ไม่มีชีวิตเหลืออยู่พอที่จะเขียนให้จบได้ เป็นอันยกเลิกไป)

ทีนี้ ความประจวบที่มาบรรจบ ก็คือ วันหนึ่งในช่วงนั้นแหละ ก็นึกขึ้นมาถึงต้นฉบับหนังสือ ที่เป็นข้อมูลคอมพิวเตอร์ ถอดจากเสียงบันทึก MP3 ของคำบรรยายธรรมเรื่อง *ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม* ๖๐ ตอน ที่ ดร.วรภา อโณทยานนท์ ถวายไว้นาน (๖ ปี) แล้ว เมื่อมีช่วงว่างขึ้นนี้ น่าจะยกขึ้นมาตรวจชำระแล้วพิมพ์เป็นหนังสือธรรมทาน เป็นโอกาสเหมาะทีเดียว

แล้วเรื่องก็มาบรรจบอีกชั้นหนึ่งว่า *ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม* นี้ เป็นธรรมบรรยายเรื่องใหญ่ ที่พิมพ์ขึ้นมาก็เป็นเหมือนหนังสือเรียนเล่มโต (คาดว่าเกิน ๑,๐๐๐ หน้า) จะเป็นประโยชน์กว้างขวางยาวนานในการศึกษา และงานตรวจชำระตีพิมพ์ก็ใหญ่ คงใช้เวลาเกือบทั้งปี สมที่ จะเป็นหนังสือสำหรับธรรมทานบุญกิริยา ในการฉลองมงคลวารของท่านผู้ใหญ่ ที่มีอายุครบ ๑๐๐ ปี ๓ ท่าน อันทอดระยะกันไป ถือได้ว่าตลอด พ.ศ. ๒๕๕๗ นี้

ความพอดีที่ประจวบมาบรรจบกัน เป็นอันลงตัวด้วยดี เมื่อเรื่องสำเร็จตามนี้ นอกจากสมหมายในการมีธรรมทานที่เหมาะสมสำหรับมงคลวารของท่านผู้ใหญ่แล้ว ก็จะได้ฉลองบุญเจตนาของ ดร.วรภา อโณทยานนท์ ที่ได้ทำต้นฉบับนี้ขึ้น อีกทั้งเป็นการสัมฤทธิ์ความปรารถนาของท่านที่ได้หมายใจพากเพียรไว้ที่จะให้ธรรมบรรยายชุดนี้เสร็จเป็นเล่มหนังสือ แล้วรวมมา ๑๕-๒๐ ปี

ควรเล่าเรื่องต้นฉบับให้ชัดขึ้นหน่อยว่า เมื่ออากาศไปพักที่สายใจธรรมนั้น ญาติโยมหลายท่านในวงสายใจธรรมได้นัดกันไปเยี่ยม เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๕๑ ในการไปคราวนั้น มีข้อพิเศษว่า คุณถาวร และคุณจันทร์ประภา อโณทยานนท์ มีลูกสาวติดตามไปด้วย คือ ดร. วรภา อโณทยานนท์ ซึ่งจบการศึกษาที่อเมริกา ทำงานที่นั่น เพิ่งกลับมาเมืองไทย

เจ้าตัว ดร. วรภา นำต้นฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ของคำบรรยายธรรม ๒ ชุด ทำเป็นเล่มหนังสืออย่างดี ไปถวาย คือ *ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม* และ *จากจิตวิทยา สู่อุบัติภาวนา* โดยเล่าประกอบว่า ได้ทำงานนี้ระหว่างอยู่ในสหรัฐ ใช้เวลาเรื่องละ (หรือชุดละ) ๑ ปี

เรื่องต้นฉบับของ ดร. วรภา อโณทยานนท์ นี้ ควรเล่ารายละเอียดเพิ่มไว้อีกต่างหาก เช่นเดียวกับเรื่องราวอื่นหลายอย่าง ซึ่งได้เพียงเอ่ยถึงไว้ จะดูโอกาสที่เหมาะสมต่อไป

อย่างน้อยก็ชัดเจนว่า การเตรียมต้นฉบับทั้ง ๒ เรื่องนั้น เป็นงานหนัก ทำได้ยากอย่างยิ่ง ต้องสำเร็จด้วยฉันทะและวิริยะอย่างสูง ที่จริงก็ต้องพร้อมด้วยอิทธิบาททั้ง ๔ และที่ทำนั้น จนถึงนำไปถวาย ก็โดยมีน้ำใจปรารถนาดี โดยหวังให้เป็นธรรมทาน เพื่อความเจริญธรรมเจริญปัญญา อันจะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน จึงสมควรดำเนินการให้สำเร็จลุล่วงตามที่มุ่งหมาย พร้อมทั้งขออนุโมทนา ดร. วรภา อโณทยานนท์ ไว้ ณ ที่นี้ เป็นอย่างยิ่ง

ดังว่าแล้ว ธรรมบรรยายชุด *ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม* นี้ เป็นเรื่องใหญ่ยืดยาวถึง ๖๐ ตอน การตรวจชำระที่คงใช้เวลาเกือบทั้งปี (อาจจะเกินปีก็ได้) เพิ่งเริ่มมาได้เดือนเดียว เบื้องแรก คิดว่าจะรอให้งานเสร็จสิ้นแล้วพิมพ์เป็นเล่มทีเดียว

ต่อมา ได้ความคิดใหม่ว่า น่าจะจัดแบ่งให้เหมาะได้ คือ ขณะนี้เสร็จ ๔ ตอน ได้ความถึงจบพิธีอุปสมบทในโบสถ์ พอดีจะถึงมงคลวารแรก คือ ๑๗ มิ.ย. ๕๗ เมื่อพิมพ์ ๔ ตอนนี้ก่อนก็จะเท่ากับว่า ในวันอายุมงคลของ คุณโยมหม่อมจรรยา ผลนิवास *ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม* ถึงตอนที่พิธีบวชเสร็จ ได้พระใหม่องค์ที่จะเรียน เตรียมตัวพร้อมแล้ว จากนั้น เมื่อถึงมงคลวารท้ายปีของ โยมคุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐ ๑๒ ต.ค. ๕๗ (หรือเมื่อไรก็ตามที่ทำเสร็จโดยถือว่าเนื่องในวันนั้น) ก็จะได้ *ตามพระใหม่* ที่บวชเสร็จแล้วนั้น *ไปเรียนธรรม* จนจบ

อนึ่ง งานตรวจชำระนี้ทำเมื่อตัวผู้ตรวจออกจากวัดญาณเวศกวันไปหลายปีแล้ว และอยู่ไม่เป็นที่ ขึ้นต่อความคาดหมายในการรักษาปอด งานหนังสือธรรมนี้จึงขึ้นต่อการย้ายที่ด้วยสำหรับ ๔ ตอนที่เสร็จแล้วนี้ เริ่มด้วยได้รับต้นฉบับ ที่สายใจธรรม (ฉะเชิงเทรา) ตรวจที่ดงสะเดา (เพชรบุรี) เสร็จตอน ๔ บนนหอพุทธธรรม (สุพรรณบุรี) ขออนุโมทนาผู้ที่อุปถัมภ์เกื้อกูลในที่นั้นๆ แต่ต่อจากนี้ ตอนที่ ๕ ค่อนข้างแน่ว่าจะต้องไปทำเสร็จในที่ไกลออกไป จบเมื่อใด ก็จะมีรู้ว่าที่ไหน

ในที่สุด เรื่องทั้งหมดมารวมลง ณ ที่หมาย คือการบำเพ็ญธรรมทานบุญกิริยา ในมงคลกาลแห่ง พ.ศ. ๒๕๕๗ ที่บุคคลผู้รัตัญญู ๓ ท่าน เจริญชนมวัสสัครบ ๑๐๐ ปี

วันใดวันหนึ่ง ตั้งแต่ขึ้นปีใหม่ ถึงวันสิ้นปี เป็นมงคลวารของ พระครูสังฆรักษ์ฉาย ปณญาทีโป อภิลักขิตกาล ๑๗ มิถุนายน เป็นมงคลวารของ คุณโยมหม่อมจรรยา ผลนิवास จากนั้น ๑๒ ตุลาคม คือมงคลวารของ โยมคุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐ

ขออนุโมทนาศาสนกิจของพระครูผู้มหาเถระ และอนุโมทนากุศลจริยา ที่โยมทั้งสองท่านได้บำเพ็ญอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ ในการบำรุงพระพุทธศาสนา อุปถัมภ์วัดและพระสงฆ์ แผ่ขยายประโยชน์สุขของประชาชน ตลอดเวลายาวนาน ขอทุกท่านจงเจริญด้วยจตุรพิธพรชัย สดชื่นเบิกบานผ่องใส ก้าวหน้าออกงามในธรรม มีความสุขเกษมศานต์ ยั่งยืนนานตลอดไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๗

คำโปรย หลังปก – ปกหลัง

“... คุณพ่อคุณแม่ที่รักลูกมาก อยากให้ลูกเป็นคนดี มีความสุขความเจริญ ลูกก็ถือว่าพ่อแม่มีพระคุณมาก จึงมีหลักธรรมสอนให้ทำบุญกุศลไว้ให้ตอบแทนพระคุณของท่าน

“ทำไมจึงถือว่าการบวชนี้เป็นการตอบแทนพระคุณ ก็อย่างที่กล่าวเมื่อกี้ว่า พ่อแม่ที่ฝากความสุขความทุกข์ไว้กับลูกเป็นอย่างมาก ถ้าลูกมีความสุขความเจริญ ประพตติดี พ่อแม่ก็มีความสุขด้วย ถ้าลูกประพตติไม่ดี เป็นที่หนักใจ พ่อแม่ที่นั่นแหละจะเป็นคนที่ทุกข์ที่สุด

“ในเมื่อพ่อแม่ฝากสุขและทุกข์ไว้กับลูกอย่างนี้ ลูกที่ดีก็ต้องพยายามทำให้พ่อแม่มีความสุข มีความสบายใจ ไม่หนักใจกับเรา ได้มองเห็นเราด้วยความปลื้มใจ และมีความหวัง

“... พ่อแม่จะมีความสุขมีความหวังอย่างนี้ได้ ก็ด้วยเห็น... ลูกเป็นคนดี มีความขยันหมั่นเพียร มีคุณธรรม เจริญอกงาม มีชีวิตที่ดีงามมีความสุข ถ้าพ่อแม่เห็นลูกดีงามมีความสุขความเจริญอย่างนี้ พ่อแม่ก็มีความสุข ลูกไม่ต้องทำอะไร ก็ตอบแทนพระคุณพ่อแม่อยู่แล้วในตัว

“ทีนี้ ก็เลยจะขอขยายความว่า การตอบแทนพระคุณพ่อแม่ อาจสรุปได้ ๓ อย่าง

๑. เลี้ยงท่านทางกาย เช่นเลี้ยงด้วยอาหาร ด้วยปัจจัย ๔ ยามท่านชราแก่เฒ่าลง เราอาจจะดูแลท่านในเรื่องวัตถุ ถึงอำนวยความสะดวกสบายต่างๆ แต่ระหว่างที่ท่านยังแข็งแรง ท่านเป็นฝ่ายเลี้ยงเรา ท่านเลี้ยงเราก่อน ซึ่งกลายเป็นว่า กว่าจะได้ตอบแทนท่าน เราต้องรออีกนาน แถมไม่แน่เสียด้วย จึงมี...ข้อต่อไป ซึ่งทำได้ทันที ไม่ต้องรอ
๒. เลี้ยงทางใจ เลี้ยงใจนี้เป็นการเลี้ยงที่สำคัญ เลี้ยงใจก็คือช่วยให้ใจของท่านสบาย มีความสุข ให้ท่านเห็นลูกแล้วได้ปลื้มใจ อย่างน้อยก็ไม่หนักใจ อย่างที่พูดเมื่อกี้ที่ว่า ถ้าเราประพตติดีดี ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ตั้งใจทำงาน มีความสุขความเจริญ นั่นก็เป็นการเลี้ยงใจพ่อแม่ ทำให้พ่อแม่มีความสุข ชื่นใจ ปลื้มใจ ตลอดเวลา
๓. ลูกตอบแทนพระคุณอย่างสูงสุดแก่พ่อแม่ ด้วยการให้สิ่งที่ประเสริฐแก่ชีวิตของท่าน พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ถึงลูกจะเอาพ่อแม่มาขึ้นป่าประคบประหมมเลี้ยงดูตลอดชีวิต อย่างดีที่สุด ก็ยังไม่ได้ชื่อว่าตอบแทนพระคุณของท่าน แต่ลูกคนใด ถ้าพ่อแม่เป็นคนไม่มีศรัทธา ทำให้ท่านมีศรัทธาได้ พ่อแม่ไม่มีศีล ทำให้ท่านหันมาประพตติดี ปฏิบัติชอบ มีศีลได้ พ่อแม่ไม่มีจาคะ ไม่มีความสะดวกสบายให้ผู้อื่นประโยชน์ ลูกก็ทำให้พ่อแม่มีจาคะเป็นคนเสียสละบำเพ็ญประโยชน์ได้ พ่อแม่ไม่มีปัญญา ลูกก็ช่วยหาทางแก้หนุ่ให้ท่านมีปัญญาขึ้นได้ เช่นมีปัญหาวัชรระ เข้าใจหลักพระศาสนา รู้เท่าทันกรรมตาของโลกและชีวิต โดยโน้มนำท่านอย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยวิธีที่เหมาะสม อย่างนี้ถือว่าการตอบแทนพระคุณอย่างสูง